

Ungarisch Historischer Verein Zürich

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó
Előadásai és Iratai**

Felsőőr/Oberwart 1989

ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA
IV. évfolyam 1. szám

ZMTE 46. sz. kiadványa

Budapest - Felsőőr
2005

Sorozatszerkesztő: Csihák György
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Elnöke

Az előadások közlési joga a Szerző és az Egyesület közös tulajdona

ISBN 963 9349 10 0

Ezen könyv szerzői, szerkesztői, lektorai, gépelői valamennyien ellenszolgáltatás nélkül bocsátották munkájukat a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület rendelkezésére, a találkozókön saját költségükre vettek részt. A találkozók szervezői, lebonyolítói, számtalan segítője minden munkát önként, fizetés nélkül végzett.

Fizetségük legyen a nemzet hálája!

Az Egyesület ezt a könyvet ingyen küldi 300 magyarországi könyvtárnak és további 70 ország 156 intézménye könyvtárának

www.zmte.inf.hu

*A kiadásban közreműködött a Heraldika Kiadó
H-1113 Budapest, Takács Menyhért u. 5
Tel./fax: 36-1-209-6078; 36-20-973-6120
Email: heraldika@heraldikakiado.hu
www.heraldikakiado.hu*

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1985-ben azzal a céllal alakult, hogy elősegítse a magyar történelem, jelesen a magyar őstörténet kutatását.

Zürich Kanton 1986-ban az FD 16.10.86, és AFD 86/10506 számú határozattal elismerte, hogy az Egyesület svájci közérdekű intézmény, ezért adómentessé tette. Az Egyesület részére tett pénzádományt az adakozó illetékességi helyének előírásai rendjében adóelszámolásban érvényesítheti minden olyan országban, amely a Svájci Államszövetséggel a kettős adóztatás elkerülésére megállapodást kötött.

Az Egyesületet az öt világrészen élő, különböző nemzetiségű és anyanyelvű tagjai szorgalmas munkával és önzetlen adományokkal tartják fenn, mint minden tekintetben független és semleges szervezetet. Az Egyesület és a Tagok egymás nézeteit kölcsönösen tiszteletben tartják.

Az Egyesület évente magyar őstörténeti találkozót rendez, főleg szakemberek részvételével. Szakembernek számítanak mindazok, akiktől a Találkozó Titkársága előadást elfogad. Az előadó és az előadás megítélésénél a Titkárságot kizárólag a Találkozóra szóló meghívóban foglalt szakmai szempontok vezetik.

A jelen könyv a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület által szervezett Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozón elhangzott előadásokat tartalmazza. Megjegyzendő, hogy a műsorban szereplő néhány előadás szövegével nem rendelkezünk, így kötetünkéből is kimaradt.

AZ EGYESÜLETET ELŐTERJESZTETTÉK
AZ EURÓPA TANÁCS „RENÉ DESCARTES“ TUDOMÁNYOS DÍJÁRA.

ZÜRICH MGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET
Magyar Őstörténeti Találkozó Titkársága
Schweiz - 8047 Zürich, Postfach 502
Postcheckkonto: Zürich 80-36214-1
zmte@freemail.hu

Tartalom

Nádasy T. Jenő (*London*)

Előszó – Megnyitó
A faji és a nemzeti ösiség bizonyításának
fontossága a mai világban 7

AZ ELŐADÁSOK SZÖVEGE

Darai Lajos (*Kápolnásnyék*)

Őstörténetünk régibb s újabb
irodalmunkban 17

Bakó Ferenc (*Eger*)

A palóc etnikai csoport történelmi kialakulása és az északi Felföld betelepülése 33

Balás Gábor (*Budapest*)

Középkori székely települések a Kárpát- és a Duna-medencében 40

Berta Árpád (*Szeged*)

A magyar törzsnevek eredete és történeti
hátterük 28

Cey-Bert Róbert Gyula (*Bangkok*)

Az Altaj, az Isten-hegység és a Karakórum sziklarajzai és üzenetei 52

Csihák György (*Zürich*)

Egy kis történetírási családnév
körül 61

Dorosmai Imre (*Sopron*)

Bán, ispán (zsupán) szavunk eredete
és ami körötte van 64

Du Yaxiong (*Beijing*)

The relationship between Chinese and
Hungarian folksongs 77

Farkas József (*Mátészalka*)

A történelmi Szatmár megye néprajzához 96

Forrai Sándor (*Budapest*)

A magyar rovásírás eredetének őstörténeti háttere 106

Gál Istvánné (*Budapest*)

Ízérvizsgáló vizsgálatok a magyar
populációban 121

Gonda Ferenc (*Budapest*)

A turáni népek emlékei Európában
és Ázsiában 126

Henkey Gyula (*Kecskemét*)

Közép-Európa népeinek embertani képe 130

Juba Ferenc (*Bécs*)

A magyarság tengerész-őszököinek
kialakulása 144

Kaba Ákos (*Calgary*)

Széljegyzetek Bartha „A magyar nép
őstörténete” c. munkájához 150

Láczay Ervin

(*Long Island City*)

A honfoglaláskori erdélyi blak, vagy
bulák nép török eredete 161

Magyar Kálmán (*Kaposvár*)

A magyar határvédelem története
a kezdetekről az Árpád-korig 178

Molnár V. József (*Budapest*)

Szent László „kötése” 188

Németh Péter (<i>Nyíregyháza</i>)	A Felső-Tisza-vidék népessége a 10. században	190
Pandula Attila (<i>Budapest</i>)	Ősi elemek továbbélése a középkori magyar fegyverzetben, viseletben, a Szent László falfestmények alapján	196
Sándorfi György (<i>Budapest</i>)	A nyugati határszél a 10. században	208
Simon Zoltán (<i>Toronto</i>)	Magyar nyelvi őslógika és a távoli népek	225
Tauszik Tamás (<i>Budapest</i>)	A magyarság eredete és vércsoport kutatásainak összefüggése	231

FÜGGELÉK

Prihoda-Borsos Anikó rajza	236
A ZMTE őszinte története IV.	237
Meghívó Felsőőrbe	241
Einladung nach Oberwart	243
Körlevél a találkozóz résztvevőkhöz	245
Meghívó a zürichi előadásokra	247
Einladung für die Vorträge nach Zürich	249
Meghívó az évzáró ünnepségre	251
Festprogram Jahresabschluss in Zürich	252
Jegyzőkönyv	253
Az előadások foglalata	254
Sajtóközlemény	270
Pressemitteilung	271
Meghatározás: honfoglalásunk	272
Házirend	273
Nyilatkozat	274
Műsorterv	275
Program (Plan)	277
Alapítvány	279
A ZMTE 2. kötet tartalomjegyzéke (Zürich 1987)	281
A ZMTE 25. kötet tartalomjegyzéke (London 1988)	283
Statisztika	286
ZMTE kiadványok	288
A kiadványaink megvásárolhatók	292
Ajánló	293
A ZMTE Tudományos Tanácsa	294
Asztaltársaságaink	295
Info	296

Rácz, Bakó, Cey-Bert, Juba, Csihák, Forrai

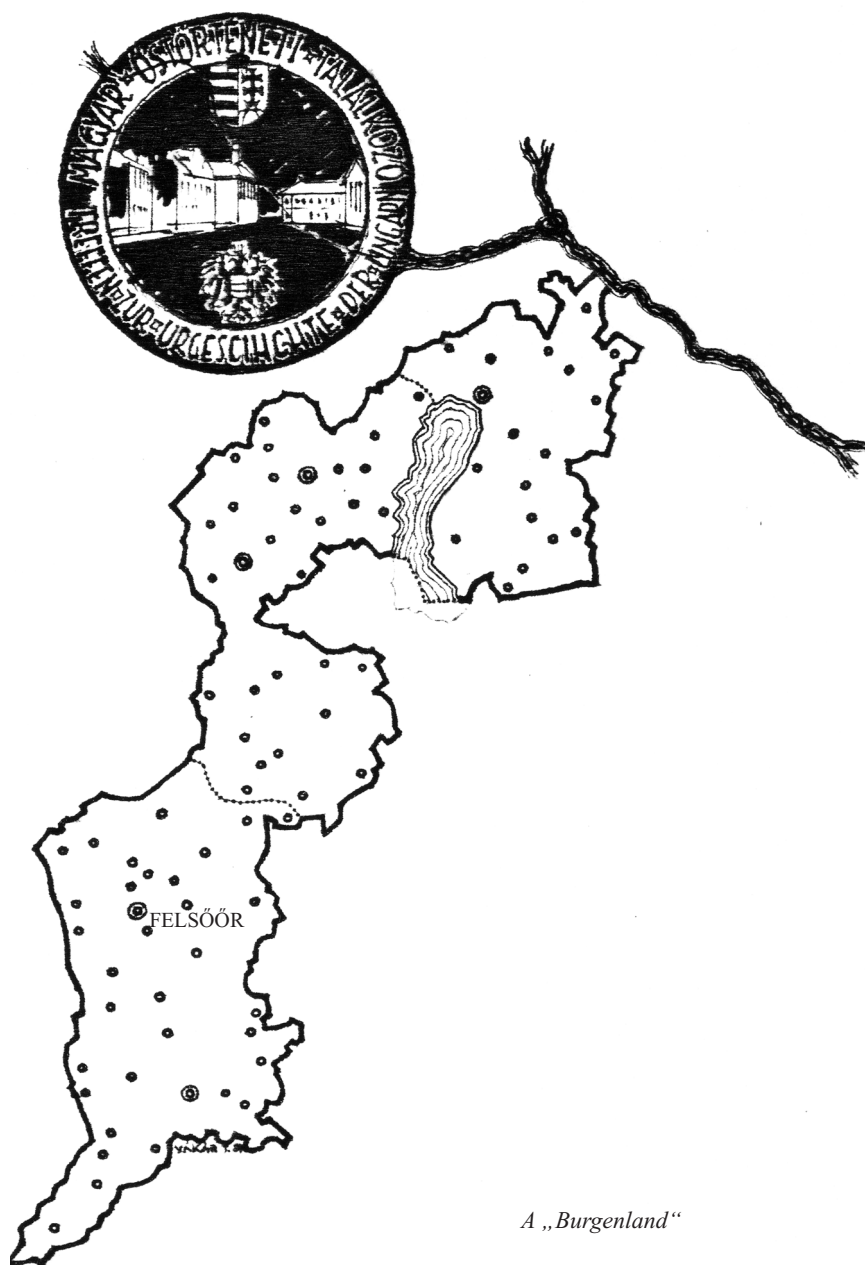
*Csihák és Rácz polgármester a városi fogadáson.
A háttérben Juba és Somorjai*

Kedves ajánlással

*Csoknyai Péter,
Galambos I. Ferenc és
Rácz Mihály*

barátunknak

AZ ELŐADÁSOK SZÖVEGE

A „Burgenland“

Nádasy T. Jenő (London)

A FAJI ÉS A NEMZETI ŐSISÉG BIZONYÍTÁSÁNAK FONTOSSÁGA A MAI VILÁGBAN

Előszó – Megnyitó

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Előre bocsátom, hogy mondanivalóm túlnyomólag sokak részéről ismert, sőt agyonnyargalt tényeket fognak megismételni, de mivel világemigrációinkban kezdettől fogva én vagyok Széchenyi örökérvényű tanításainak egyetlen következetes híve, nem restelem e helyütt is megismételni cikkeim révén sokszor publikált axiómáját, mi szerint „az egy hangra ütés” a leghatásosabb tömeg-tanító eszköz nemzetnevelésünk programjában.

1946 tavaszán a bajorországi Traunsteinből Landshutba utaztunk nejemmel vasúton. A fülkében rajtunk kívül csak bajorok ültek. Természetesen magyarul beszélgettünk, s a szemben ülők felfigyeltek ránk. Egyszerre egy idősebb hölgy megszólított:

- Miféle nemzetiségűek?
- Magyarok vagyunk – válaszoltam. Jól megnézett mindkettőnk, majd megjegyezte:
- Szőke cigányt még nem láttam!

Akkor meghökkentett, hogy annak a népnek egy tagja, amellyel messzemenő történelmi kapcsolataink vannak, s amelyek a háború végéig mi voltunk a legkitartóbb szövetségesei, ennyire tájékozatlan mibenlétünk felől. Csodálkozásom nem tartott sokáig, mert a következő pár év folyamán ugyanezt kaptunk fejünkhöz a legkülönbözőbb forrásokból. Az amerikaiak Magyarországot hol a Balkánra, hol Orosz- vagy Lengyelországba tették; a franciák összetévesztették Budapestet Bukaresttel; az angolok azt sem tudták, hová tegyenek bennünket, s magában Németországban, Hamburgtól Münchenig csak azoknak volt némi fogalmuk rólunk, akik ott harcoltak, vagy az apjuk, fiuk, férjük magyar földön esett el. Még Észak-Ausztriában is csak a „Juliska, Juliska im Buda-Budapest...” című nóta alapján ismertek ránk és ha hazánkat említettük, minden náció a csikóst, a gulyát, meg a ménest emlegette, vagy cigányozott. De hogy valójában kik-mik vagyunk, arról senkinek sem volt tiszta fogalma. Ezért természetesen nem őket, csupán közel 100 évre visszamenő kormányinkat és különféle képviselőinket okolhattuk, hiszen ők mulasztották el a külföld helyes felvilágosítását valódi mibenlétünk felől.

A helyzet akkor sem változott, amikor 1948 elején véglegesen Angliába vándoroltunk. Az akkori angol udvarias volt: – engedte, hogy elmeséljük, kik-mik vagyunk. Akármelyik honfitársunkkal találkoztunk, mind arról panaszkodott, hogy már unja az állandó magyarázgatást, hiszen úgyszincs eredménye. Akkortájt persze még csak az utca népével és felületes ismerőseinkkel beszélgettünk. Később, amikor a magyar emigráció szervezkedni kezdett és újságírói, valamint közéleti munkáim révén magasabb végzettségű idegen hivatalos emberekkel, köztisztviselőkkel, diplomatákkal és munkaadókkal hozott össze hányatott sorunk, tapasztalataink még kiábrándítóbbak voltak. Sokan nyelvünket a szláv nyelvcsaládba sorolták, mások még mindig az Osztrák-Magyar Monarchia tagállamaként ismertek, s úgy általában egy kis obskúrus balkáni népecskének tartottak. A legfájdalmasabban az érintett, hogy a már „felvilágosított” angol a következő találkozásokkor újfent kérdezősködni kezdett, mintha sohasem hallott volna rólunk. Ez mutatta, hogy mennyire érdektelenek voltunk számára.

Amikor a Haza érdekében kifejtett diplomáciai munkám ismét összehozott évek múltán a „beszervezettnak” vélt angol politikusokkal és parlamenti tagokkal, megdöbbenésem egyre nőtt. Kisült, hogy a Whitehall még akkortájt is a rég megszűnt osztrák Kamarilla magyar ellenes kommunikéit tartja hivatalos iránymutatónak nemzetünkkel kapcsolatban. Ez pedig az volt, hogy a magyarság egy szedett-vedett, született rebellis, megbízhatatlan bajkeverő népség, amelynek még a trianoni megcsonkítás sem törte le a szarvát és mindig a nyugati szövetségesek ellenségeivel paktál.

Amerre fordultunk, mindenfelé a tudatlanság, nemtörődömség és rosszindulat „kínai falába” ütköztünk, még a társ-emigrációk köreiben is. Angliában Puskásék 6:3-as football győzelme törte meg némileg számunkra a jeget 1953-ban: az átlag angol legalább akkor tudomást szerzett hazánkról, s az újságírók is irogatni kezdtek rólunk a hidegháborús propaganda-hadjáratok kapcsán. Professzor Macartney, az oxfordi egyetem tanára, aki a háború alatt a kabinet hivatalos szakértője volt Magyarországgal kapcsolatban, kérésünkre elvállalta a Brit-Magyar Kultúrális Társaság elnökségét; a BBC magyar osztályát kibővítették és egyes lapok, mint a Daily Telegraph, Daily Mail és News Chronicle specializálni kezdte magát magyar hírekre, hacsak igen korlátolt terjedelemben is, de mindez már szinte győzelemnek számított akkortájt számunkra. Az Egyesült Államokban és Kanadában élő testvéreink némileg szerencsésebbek voltak: – az akkortájt ott uralkodó politikai konstelláció elismerte a magyar sérelmek jogosságát és felszabadulási törekvéseink érvényességét. Némileg felszabadultunk a II. Világháború utáni pszichológiai nyomás alól és szervezeteinknek könnyebben sikerült kifejteniük tájékoztató és támogatást kérő munkájukat. Fájdalmasan lassú processus volt ez: egy évtized alatt nehéz lett volna helyrehozni a kollektív magyar mulasztások bűneit, amelyek már a Kossuth-emigráció korától datálódtak. Végleges si-

kerünk azonban csak 1956-ban következett be, azokban a lázas, lélekfájdító októberi napokban, amikor végtére is megszólalt a világ lelkiismerete, megtört a jég, s forradalmunk hősi vérontása és tragikus bukása nemzetközi csodálatot aratott.

Szervezeti erőnket megsokszorozta kimenekült 200'000 testvérünk betársulása a hazánk felszabadításáért és a magyarság létjussának nemzetközi elismeretéseért vívott küzdelmünkben, s ennek hatása ma – különösen az idősebb korosztályok kiesése révén – talán még erősebben érezhető, mint valaha.

44 éves külföldi életem és sajtómunkám megtanított a nyugati népek mentalitásának belterjes ismeretére. A külföldről otthon táplált nézeteimet már az első évtized folyamán radikális revízió alá kellett vennem. Megtanultam és cikkeim százai révén publikáltam magyar olvasóim számára, hogy a Nyugat rólunk alkotott téves értesülése, nemtörődöm tudatlansága és némi rosszindulata végelemzésben a saját hibánk volt és az ma is. Azok a nagyhatalmak, amelyeknek részük volt a példátlanul barbár trianoni békeparancs előkészítésében és szentesítésében, utólag beigazolódtott bűntudatukban még ma is igyekeznek elfeledkezni egykori áldozatukról és arról a rengeteg szenvedésről, amit a rólunk, de nélkülünk hozott határozatuk okozott. Ugyanez vonatkozik a második, megismételt világtörténelmi tévedésükre, a yaltai egyezményre is, amely már 14 nagymúltú európai nemzetet vetett önérdekéből a Szovjet gyarmatbirodalom karjai közé. Időközben azonban a felerősödött bolsevista fenyegetés, a világ túlnépessé válása folytán beállt példátlanul nagy népvándorlás, a régi gyarmatbirodalmak szétesése és a szédületes iramú technikai és kulturális fejlődés következményeképp a mai nyugati ember élet- és világszemlélete radikálisan megváltozott. Azok az érdekcsoportok és politikai klikkek, amelyek még csak 50-60 évvel ezelőtt is korlátlan hatalommal rendelkeztek népmilliók sorsa felett, már elvesztették potenciális erejüket, helyükbe a nemzetközi nagytőke és egy világállam megalakítására törekvő titkos összeesküvés lépett, amely Kelet és Nyugat öntudatos népeire nézve egyaránt végveszéllyel bír, s amelyek ellenében a tömegember tehetetlennek érzi magát. Ennek tudható be, hogy az utóbbi 25 év folyamán világszerte ismét lábrakapott az önérdeket néző nemzetiségi érzés és a történelmi öntudat kimélyítésének vágya.

Ebben a légkörben munkánk még sikeresebb lett. Odáig, valahányszor ki mertünk ejteni egyetlen utalást is a magyarság ősi eredetének és történelmi jussának jogos igényeiről, azonnal ledorongoltak bennünket az őáltaluk megcsonkított hazánk népstatisztikájával és az utódállamok által Nyugaton nagyon is sikeresen terjesztett magyar-ellenes propagandájával, miszerint született sovinszták, örök lázadók és a nagyhatalmak esküdt ellenlábasai vagyunk, akik ab ovo elvetik a világhatalmak 1920-ban meghozott egyoldalú ítéletét, amely ezer éves országunk testéből-véréből addig soha nem hallott nevű utódállamokat hozott mesterségesen létre.

A „sovinizmus” üres vádja még ma is olyan főbenjáró bűnnek számít, mint a nyugati államokban divatos mesterkélt „faji előítélet”, a jobboldali gondolkodás és a hazafiasság érzületei. Az ezek elleni propaganda 24 órás támadásával bombáznak mindannyiunkat a tömegtájékoztatási szervek: a sajtó, a rádió, a televízió és a lefizetett politikusok egyaránt. A kormányok és az új világrend nagy-moguljai a minden ellentmondást meghíúsító törvényeik árnyékában zavartalanul ontják magukból utópisztikus terveiket, amelyek azt sejtetik, hogy a ma divatos mindenható „demokrácia” társadalmi rendszere ellenére mégis az fog történni, amit ők akarnak és mindebbe az istenadta népnek abszolút semmi beleszólása sincs. Itt-ott, lényegtelen dolgokban engedni látszanak a „népakaratnak”, de végtére is csak az történik, amit már eleve elhatároztak.

Példaképpen nézzük csupán Nagy-Britanniát. A sziget lakossága négy népelemből áll: az angol, welch, skót és az észak-írországi skót-ír keverékből. Az utca színvonalán mindegyik ádázul sovinszta, idegengyűlölő és lokálpatrióta. Ebből csak London, a főváros kivétel, amely 10 milliónyi fajilag kevert lakosságával egy irdatlan olvasztótengelyhez hasonlít, amelyben a kultúrák, bőrszínek, nyelvek, beteges elhajlások, bűnözési hajlamok és önző gyarapodási vágyak a bibliai Sodoma és Gomora modern változatát vetítik elénk. A 20 év óta beszüremlő színesbőrű elem már közel 5 milliót tesz ki és manapság kezdi megváltoztatni a történelmi Anglia szociológiai és erkölcsi profilját, miáltal veszélyes ugródeszkává változtatja az országot e fajok szaporasága révén a kontinentális Európa homogén népessége felé a Közös Piac kiforratlan szervezeti hibái folytán. A „bennszülött” angolok, walesiek, skótok stb. törvényekkel elhallgattatott néma többsége lelki fenntartásban (reservation mentalis) él. Külsőleg ugyan elfogadja a megkérdésezése nélkül ráerőszakolt törvényeket, de ősi kultúrájában ellenszegül a nemzetköziség és gazdasági bevándorlás által rákényszerített elnemzetlenítő nyomásnak. Annyi angol, skót, walesi és ír lokál-patriótával soha nem találkoztam, mint manapság. Finoman, félénken, szinte bocsánatkérően, de egyre rendíthetetlenebbül válnak szégyentelen nacionalistákká. A választók többsége ellenzi a Közös Piacot, az európai politikai, katonai és gazdasági unió tervét és sajtát megnyugtatósára a történelemben keresi zavaros, érthetetlen helyzete panaceumát. Soha annyi cikket, tanulmányt nem olvastam az angolszász sziget történelméről, mint ma, kihangsúlyozva az itt élő ősi népek faji eredetét és az ásatási leletek kiértékelését. Még a római megszállás történelmét is előbb ismerik el magukénak, mint a mai szedett-vedett, egyre jobban felkeveredő társadalmi struktúrájukat. Ilyesformán a magamfajta idegennek, aki Angliában kényszerül élni, szerfelett mulattató az egykori világhatalom mai leszármazottjainak ez a lelki kettőssége: egyfelől még mindig elítélik más európai népek hazafiasságát és önállósági törekvéseit, másfelől önmaguk lelkiileg nagyobb nacionalistákká váltak, mint mi, európai népek, bármikor. A „British” hús, vaj, tojás, sajt, gyümölcs

mind külön ajánló cédulát kap; a textil cikkek, gépek stb. az angol zászló színeivel díszítve kerülnek a kirakatokba, ellentétben a volt kolóniákból származó árucikkekkel. Skócia és Wales egyre-másra megtagadja a londoni központi parlament végzéseit és a wales-iek felgyújtják az angolok ottani weekend házait. Van skót és welsh nemzeti párt, feltékenyen őrzik nyelvüket és kultúrájukat és parlamenti képviselőik szinte hetente interpellálnak a régiók érdekében: – szóval nagy az összhang! Csupán a sajátos klíma folytán kialakult vérmérsékletnek köszönhető, hogy még nem tört ki a polgárháború.

Ugyanez a helyzet az U.S.A-ban is. Egyre többet hallunk a tagállamok nyúl-farknyi, alig 200 évet betakaró történelméről, s a gazdagabb yankee-k sokezer dollárt költenek arra, hogy átjöjjenek Angliába vagy Írországba, s kinyomozzák családjuk eredetét. Hasonlóképp viselkednek az ausztrálok és új-zélandiak is, jóllehet bizton tudják, hogy valamelyik ősök fegyverként került ki a gyarmatokra.

Mindebből az következik, hogy az ún. sovinizmus és a harcos hazafiság korántsem magyar találmány, jóllehet ellenségeink bennünket vádolnak ezekkel a nagyon is ősi emberi érzésekkel leginkább, mintha főbenjáró bűnök lennének. Sok nemzetközi emigráns szervezet tagja vagyok, s itt látom, hogy minden federalista, konfederalista és egyesült-európás malaszt ellenére is kivétel nélkül minden tagnemzet képviselője megőrizte nemzeti múltja és faji eredete büszkeségét. S ez természetes is, ha meggondoljuk, hogy pusztán a születés véletlene sorol be mindnyájunkat egy-egy nemzetiségi hovatartozandóságba. A baj akkor kezdődik, amikor ezek az egyedek, vagy érdekképviselői tömörülések áthágják az udvarias normalitás határát és születési jogukat fegyverként kezdi használni – akár büszkeségből, akár jogtalan gyarapodási vágyból – másfajú és más történelmi szomszédai ellenében.

Pontosan ez a mi tragédiánk forrása is. Nem elég, hogy egy évezreden át állandóan kapzsi idegenek betörő hadjárataitól szenvedtünk, akik földünket, kincseinket, hitünket, történelmi jussunkat és kultúránkat akarták elrabolni, de ma már sajnos eljutunk oda, hogy önmagunk is szinte kételkedni kezdünk tulajdon életjogunkban. Katasztrófális balsorsunk sorozatának okai részben saját magunk voltunk, mert ártatlanul gyermekes, ősi vendégszeretetünk ösztönzésére mindig gyanútlanul, tárt karokkal fogadtuk az idegeneket és menedéket adtunk olyan kisebbségeknek, amelyek később ellenünk fordultak és szeparatista törekvéseikkel magukénak követelték jószívünkől átengedett szálláshelyeinket. Sokszor még fel is néztünk rájuk elfeledvén, hogy nekünk sokkal jobb, szebb, értékesebb múltunk és országfenntartó kultúránk van. Hagyományainkat feledvén, kevés kivétellel nem tudtunk intranzigens magyarok maradni, mint amilyenek a saját nemzetiségüket őrző befogadott idegenek voltak. Csak a nagy országvesztés után ébredtünk némileg mindennek tudatára, de akkorra már egykori dédelgetett

kisebbségeink a külföldi nagyhatalmak tájékozatlan jóindulatának megnyerésével minden értékünket elrabolták és az így megalapított „utódállamokból”, az új mesterséges határokon túlról, minden nemzeti létfenntartó törekvésünket a „soviniszta revizionizmus” ma divatos üres fráziséval csírájában elfojtották. Közben pedig a románoknál, a csehszlovákoknál és a jugoszlávoknál imperialistább sovinisztákat még nem szült ez a Föld. Azonban ők mind a hasonló lelkesületű nyugati nagyhatalmak nyelvén beszéltek, s minden egyes magyar szó, leírt cikk, tanulmány, könyv egy-egy félelmet gerjesztő „tetemre hívás” volt a szemükben, és a nagyhatalmak is hallgattak, mert bűnösök voltak romlásunkban. Úgy kezeltek, mintha nem is lennénk az emberiség nagy családjának teljes jogú tagja.

1946 telén Münchenben róttam az utcákat és egy egyenruhás magyar hadifogoly csapattal találkoztam. Romeltakarítást végeztek, s beszédbe elegyedve velük megtudtam, hogy pont a lebombázott magyar konzulátus épületét kellett feltakarítaniuk. Rongyosak, éhesek voltak és egyikük egy könyvet ajánlott megvételre, amelynek fedőlapján véryomokat láttam. Zajti Ferenc: *Magyar Évezredek* című műve volt. Megvettem és sok átolvasás után átvittem magammal Angliába, de ekkorra már a magyar őstörténet szerelmese lettem. Amikor 1948-ban Londonban megalapítottam a Magyar Szellemi Központot és ennek keretében a „Rákóczi Szabadegyetemet”, amit 5 évig tartottam fenn, heti előadásaink során legalább egyszer kollégiumot tartottam a tárgyról ezen könyv alapján, jóllehet erre semmi előzetes tanulás nem jogosított fel. Másokat is megragadott a téma, és rövidesen sikerült egy kis kutató csoportot szerveznem, amely rendszeresen bejárt a British Museum belső olvasótermébe a könyvben talált angol referenciaanyag ellenőrzésére. E tevékenység kapcsán több adatra bukkantunk, s pár évvel később összeköttetésbe kerültem dr. Mészáros Lázár professzorral, akinek török állami támogatással sikerült magyar tanszéket felállítani az isztambuli egyetemen. Mivel jogászként és újságíróként az őstörténelem nem szakmám, az így begyűjtött anyagot átküldtem neki és éveken át segítettem az adatgyűjtésben. Később lapjaimban, a Kárpát Magazinban és az Október 23-ban is gyakorta felhoztam ezt a témát, jóllehet akkor már segítők nélkül. E munka folyamán jöttem rá, hogy mennyi hihetetlen reálpolitikai erő van őstörténetünk kutatásában. Jóllehet 1925-ben Jivanji Modi professzor, a bombay-i egyetem tanára és Rabin-dranath Tagore, India Nobel-díj nyertes költője jött el Budapestre és államfőnk jelenlétében a pesti Vigadó nagytermében úgy üdvözölték a magyarságot, mint India egykori nagy kultúrákötőit, a két háború közt valahogy elfeledkeztünk Körösi Csoma Sándor életművéről, a Magna Hungaria álmáról, s a közel 180 milliónyi ázsiai vérrokonunkról, mert egy tendenciózus kisebbség propagandája azt hirdette az ellenőrzése alatt álló sajtó hasábjain, hogy testvértelen, gyökértelen nép vagyunk, turáni örökségünk bizonyíthatatlan, s örüljünk, ha némi kapcsolata-

tot tudunk kimutatni a finnekkel, osztjakkal, votjakkal és szamojédekkel! Csak idekint jöttem rá, hogy dr. Gombocz Zoltán akadémikusunk ezen ellenséges hatás elfogult „szakértője” volt, s az egész, kizárólagosnak hirdetett finn-ugor rokonsági elmélet tévedés. Ekkor eszméltem rá, hogy faji ősiségünk és kultúránk bizonyítását nem szabad mesékre, mondákra, újkori korifeusokra bízni: mindennek mások által bizonyítható messze földről hozott ásatási és írásbeli leletek tanúságára alapozható tényeken kell nyugodniuk, mert a dokumentáció és a prezentáció mindennél fontosabb a mai világban.

Hála a zürichi kezdeményezésnek, ma már mindezen régvárt és nemzeti létfontosságú tudományos munka avatott szakemberek kezébe került, akik nem dilettánsok, mint én voltam 40 évvel ezelőtt. S legyen hála azért is, hogy a kutatók által felderített tudományos anyag, amely feltárja ősmúltunk rejtélyeit ma már avatott szakemberek kezébe kerülhet minden kétség kizárásával, mert ezáltal válik az elvont tudomány mai létharcunk értékes fegyverévé. Akkor, amikor London szívében „Nagy-Morávia” címen kiállítást rendeznek a csehek, hogy Felvidékünk magyar honfoglalás-korabeli sírjaiból kivett tárgyakkal bizonyítsák az e területhez való ősi jogukat mondván, hogy az ádáz magyarok e területet 1920-ig bitorolták tőlük; amikor a románok a Nyugatnak beadott dákok-román elmélet dajkameséjére alapozva követelik nemcsak Erdélyünk örökjogát, de manapság, a trianoni országcsontkítás után még meghagyott magyar terület egyharmadát is fel Kecskemétig, vagy Debrecenig attól való félelmükben, hogy őstörténetünkre alapozott irredentánk révén visszaköveteljük elszakított véreinket és területeinket, akkor már megint (vagy még mindig) vérre megy a játék. A nemzetközi fórumok előtt félreérthetetlenül kell bizonyítanunk történelmi jogunkat a Kárpát-medencére, s ehhez régészeink és történelem tudósaink összhangzó munkájára van szükségünk.

Jelen és jövő nincs múlt nélkül. A mai kaotikus zűrzavar, a világ túlnépesedése és a különféle nemzetközi egyesítő tervek kufárjainak lázas tevékenysége teszi szükségessé, hogy egyesítsük az elvont, tiszta tudományt, jelenünk létért való küzdelmével. Normális körülmények között őstörténetünk kutatása igen szép, jó és hasznos, de ha eredményét a tarsolyunkban tartjuk és nem visszük a világ közvéleménye elé, meddő, elvont munkává válik. Korunk a fajok és országok létfenntartásának szüntelen harca, sokkal inkább, mint bármikor a történelem hajnalhasadása óta. A harc ma is áll; ha nem is fegyverekkel, de a diplomáciai pszichológia minden erkölcsös és erkölcstelen fegyverével. E fegyvertárban a történelmi ősiségre való utalás és az erre alapozott létjog az egyik leggyakrabban használt argumentum, s e tekintetben a magyarság – bármennyire kevert nemzet-té váltunk is – nem szegényebb a világ legősibb eredetű népeinél sem.

Mert a magyarság – konferenciáink tanúsága alapján – európai évezrede előtt több hosszú évezreden át alakult ki harcosok, vagy békés szövetségek által azzá

a néppé, amely fontos szerepet játszott Ázsia történelmében. Ezt még az angolok is bizonyítják. Tudunk országokról, amelyek neve 1920 előtt nem létezett a földabroszon és születésükhöz a mi testünk és vérünk kellett. És tudunk országokról a most fejlődő világ részben is, amelyek létalapja csak a modern nemzetközi politika bűvésze által volt megvalósítható. Mai világunkban minden azon áll, vagy bukik, hogy ki, miként, s minél meggyőzőbben tudja dokumentálni jogát az élethez. A hosszú világ béke – eltekintve kisebb helyi csatározásoktól – az érvek fegyvertényeinek kedvez. Ezért szerintem még a napi politikánál is fontosabb történelmünk, kultúránk és civilizációnk ősiségének bizonyítása minden lehető nyelven, meghazudtolva ellenségeink rosszindulatú történelemhamisításait, s a rólunk elterjesztett tévismereket, amelyek mindegyike pusztulásunkra tör. Egyszerűen nem engedhetjük meg magunknak többé az öncélú, elvonatkoztatott tudományos kutatás luxusát anélkül, hogy eredményeit modern problémáink megoldására ne használjuk. A tény pedig az, hogy ma Ázsiában és Kelet-Európában rengeteg rokonunk és barátunk van egészen fel Japánig, csupán fel kell keltünk figyelmüket ezekre a vérségi és kulturális kapcsolatokra csakúgy, mint ahogy embermilliókra menő kapcsolataink révén meg kell nyernünk Nyugat-Európa és a tengerentúli hatalmak rokonszenvét is. A magyar őstörténelem kutatása ilyenként válhat reálpolitikai fegyverré kezünkben létharcunk folytatására, egy további európai magyar évezredünk megalapozására.

Tudom, e feladat rengeteg munkát, áldozatot és pénzt igényel. Az idegen nyelvű kiadványokat nem számítják olcsón, de ez az erőfeszítés diplomáciai vonalon talán még fontosabb a jelenlegi Magyarország rekonstrukciójánál is, mert teljes felszabadulásunk esetén talán ez segít majd az országnagyobbodáshoz és a magyar életér kitágításához – nemzetközi jóváhagyással és segítséggel. Tartsuk szem előtt a legnagyobb magyar gr. Széchenyi István intő szavát:

– „Egy népnél sem vagyunk alábbvalóak.” –

és igyekezzünk, hogy munkák hidat építsen a dicső múlt és a reményteljes jövő között.

Összefoglalásként: külföldi tapasztalataink alapján idegen nyelvű lapokon és könyveken át kell folytatnunk küzdelmünket azért, hogy a mai világban is megkapjuk méltó helyünket a nap alatt.

Darai Lajos (Budapest)

ŐSTÖRTÉNETÜNK RÉGIBB S ÚJABB IRODALMUNKBAN

Őstörténeti tudatunk ma a hasított agy állapotában szenved, minek folytán irodalmi bal keze nem vesz tudomást róla, mit csinál a jobbik. Bal szemmel még mindig egy sosem volt őshazára kacsintgat, miközben jobbájával már az aranykorból markol. Mindez a tudati megosztásnak, a múltbeli pályakeresztezések drasztikus átvágásának következménye, hiszen az emlékezet elszakítása az alkotó folyamattól és formavilágtól, a gondolattársítás megfosztása a valóságérzékeléstől, s a beszéd leválasztása a cselekvésről szükségszerűen vak-ságot okoz az összefüggések felismerésében, közömbösséget a saját múlt feltárásában és bénaságot a céltalan mozgás kivitelezésében. Ne csodálkozzunk hát, ha osztott agyunk, eszménykép nélküli nemzetünk, s kedvére garázdálkodó hitrontóink következtében van egy nemzeti sportunk, melyben jó évszázada világel-sők vagyunk: ókori és őstörténetünk tagadása.

Hiába krónikáink gazdag adattára és eseménylajstroma kezdetektől; hiába humanista történetíróink hun-avar-magyar azonosítása; hiába Zrínyi, Pázmány, Rákóczi, Berzsenyi, Kölcsey vagy Ipolyi Arnold kiállása az ősnyelvű, ősvallású és őstörténetű magyarok mellett, nekünk a nemzetlenítő pozitívizita szellem tudománys rigolyái kiszolgálóiként továbbra is (az utolsó) honfoglalás előtti életünk megsemmisítése a legfőbb nemzeti gondunk. S hiába minden máig élő kultúránk sajátága, balladáink, meséink, dalaink, táncaink, játékaink, szokásszertartásaink, viseletünk, természetünk, hímzéseink, faragásaink őseredetisége, tudásgarmada és szépsége, minket jobban érdekel minden, amit már mások megrágtak vagy lev-etettek, s unottan eldobtak.

Mind e közben azonban – meg kell mondani – csak nagyon kevés választ el bennünket az üdvösségtől, mert múltunk önkéntes önrombolásából az a nagy hasznunk származik, hogy mi – most már minden délibábból kiábrándultak – nem akarunk és nem fogunk magunknak kívánni semmi oly történelmet, amely nem a miénk, miként a múltépítő néptársaink azt kicsinyhitükben elkövették. Hiszen kitaláltuk a Mindenséggel mérni magunkat, mialatt nemzedékeink törékeny homokóráiban kisebb-nagyobb eséllyel pergetjük végig létünk messze, vagy rövid-látó szeméit. S rájöttünk, hogy nemcsak azért nem kellett nekünk eddig őstörténe-tünk és ókori szereplésünk felkínált meséje, mert kirekesztett bennünket a nagy-múltú nemzetek köréből, hanem azért sem, mert túlságosan egyszerűen és szegényesen akarta elintézni azt a rettenetesen hosszú és megunhatatlanul izgal-mas, tanulságos korszakot, amelyben emberré, néppé és nemzetté váltunk, s

melyről ha csak népmeséink, dalaink vagy mondáink tanulságtételére gondolunk, mindjárt gazdagabb, kerekesebb és ismerősebb kép formálódik bennünk.

Ugyanakkor azt is észrevettük, hogy más népek múltja szereplése is mennyire kártyavárként felépített, sokszor csak a hatalom vagy az írás monopóliumára alapozott, illetve az átírására, a minden korábbi eseményt saját szempont és törekvés szerint beállító hamisításokra. Feltűnt akár a nomádok, akár az ókori civilizációk hatásának elhanyagolása az akadémikus történetírásban, miközben a régészet és a néprajz ontotta a párhuzamokat és egyezéseket tárgyakban és műveltségben egyaránt. Kirajzolódott az emberiségléptékű és világméretű egységes kultúra képe, ezen kultúra közeli s távoli természetet beépítő szervessége, valamint az emberi élet értelmét és célját meghatározó tájékozódás egyetemessége.

S mivel ebben a kultúrában viszont már akár gyermekjátékaink is jól eligazítottak, vagy a szentek névünnepeinek csillagászati és magatartási vonatkozásai kitűnően beillettek, kezdtük elhinni, hogy igen régóta részese nemzetünk e meghatározott és végtelenül gazdag világképnek. Figyelni kezdtünk mindenre, ami a felszínen hangoskodó irányzat mögött számunkra sejtésinket erősítette. Így találtuk meg krónikáinkat és régi magyar irodalmunkat, templomi festett menyegyzeteinket, festett bútorainkat, virágozott fazekainkat, hímzett ingeinket és faragott eszközeinket, táncainkat, szokásainkat, vagy éppen tájolt házainkat, rendezett kertjeinket és alkalmazott közösségi intézményeinket, amelyek mind egységes rendszerbe mondták el – beszélt vagy képi nyelven – teremtetett világunk értékeit és jellemzőit; a magyarnak az egyetemeshöz való kapcsolódását pedig nyilvánvalóvá tették számunkra.

Így viszont megkérdőjeleződött előttünk az a fejlődés- és származástan is, amit korábban az emberiség számára kijelöltek, hiszen éppen hogy nem abban az egyetemes szellemben tették, amit a magyarságnál, s a többi, a régészet és a néprajz által vizsgált népnél a múltból tapasztaltunk, hanem a megszakított és az árnyékát túlugró előrehaladás árulkodó elvét igazították a valóságot másként nem szándékuk szerint letakaró történetírásba. Így viszont nemcsak a magyar őstörténet lett feltáratlan előttünk, hanem az emberisége is újra annak tekintődött. Ám meglepetésünk meglehetősen nagy volt, amikor azt láttuk, hogy őstörténetünk nem valamikor egészen későn fűződött bele az emberiség történetfonatába, hanem vele azonosként indult, s inkább hozzá alkalmasabb kapcsolni a többi későbbi mozzanatot és történetet.

Tehát kíváncsiakká válván az emberiség őstörténetére, s máig nem tudván eldönteni, hogy a Föld mely Özönvíz előtti Síkján, esetleg Szigetén, netán bolygó társán fejlődött odáig az élet, hogy a katasztrófa elmúltát forradalmi fejlődéssel tudta demonstrálni egy népmaradék, nem firtattuk tovább a szabírok tucatnyi ezer évvel korábbi származásvonalát, hanem szaporodásukat és szétterjedésüket elfogadtuk az emberiségnek – a gyűjtögető mellékágakat magába olvasztó

– főági előrehaladásaként. Akik tehát a Tigris bal mellékfolyó Felső- és Alsó-Zab vidékéről a fölművelést, állattenyésztést, kézműves- és fémművességet kialakítván hamar messzire jutottak, a legkisebb fiút és családját hátrahagyva mindig, azaz kenyértörésre véve a dolgot, a közeli beltengereket folyóvölgyeken elérve korán benépesítették Európa, Afrika és Ázsia távolabbi területeit is. S akiknek e háromkontinensnyi tapasztalata fél tucat ezer év időjében egymás között kicsereáltatván felhalmozta a civilizáció feltalálásához szükséges emberi kultúrát, s egyidejűleg beindította az írott történelmet.

S mert őket a földrajzi nevek adásában vallásos meggyőződéseik vezérelték, az új hazánk eme nevei mindig csaknem azonosak az eredetiével, már amennyire azt a későbbi fejleményekből vissza tudjuk következtetni. Nyelvfejlődésüket és természetmegértésüket jól tükrözi a szimbolikus gondolkodást megörökítő képírást őrző emlékeik, majd az írásfejlődés többi állomását bemutató szótagírási és hangírási leletek. A csillagászati és természeti környezettel való harmonikus viszonyuk bizonyítéka utánozhatatlanul monumentális alkotásaikon kívül maga az egészről szóló ismeretkincsük, amit ma vallási hitüknek fogunk fel, ami az emberiséget is ily egész óriásgépként illesztette a nagyobb kozmikus keretbe.

Újabb klimatikus krízisként jelentkezett a Góbi keletkezése, amely társadalmi válságot okozott, a földönfutókká lettek beszivárgását majd beáramlását eszközölve a kiépített civilizációkba, illetve azoknak rokonkultúrájú hátsó udvaraiba; eredményezvén egyrészt az asszír-típusú hatalmat és a világuralomra törés örült kegyetlenségeit, másrészt a szóban forgó területek viszonylag homogén nyelvű s kultúrájú lakosságának többféle kereszteződését az előzőnlőkkel és a fegyverrel hódítókkal, vagy a honukból elüldözött- és elmenekültekkel. Ezen ázsiai, afrikai és európai vegyületek azonban még keverék népekként is hasonlítottak közös eredeti kiállásuk révén egymásra és a szabírokra, kiktől eleredtek, s akik tízezer évig helyben maradhatva folytonosan megmentették és újratemetették az örökbecsű őssállapotot, különösen a nyelv tekintetében. A többiekhez képest kevésbé higultak fel azok is, akik legelőször az asszír modort feldolgozták és hatalmával sikeresen szembeszálltak. Ők később nem a különböző nép, hanem az eltérő, hatékonyabb szervezés által hódígtatták vissza a korábban leszármazási és kultúrközösségbeli rokonaik által bírt területeket és felszabadították őket, mágikus küldetéstudatban és mitikus beállításban, amint azt az Itala és Atila név- és tevékenységazonosság is mutatja.

Az arab nyomás miatt a Kaukázus innenső oldalára költözött szabírokat azután hamar mai magyar karrierjük színhelyére hozta a több korábbi hullámmal, s különböző irányokból a Kárpát-medencébe jutott rokonaik szövetsége, amely egyesülés hosszútávon a kívül- s távolrekedtek lemorzsolódását okozta.

Ősvallásunk elkorcsosulásait a kereszt jelének jegyében kijavítva méltán letünk a római túlélés- hitűek megregulázói, a világvég hangulat a butítás felszá-

molói Európa-szerte. Magyar küldetéstudattal megakadályozva a nyugati rész népségeit, hogy egymás torkát végleg elharapják. További keleti érkezők befogadásával, visszaverésével vagy éppen önfeláldozó megállítással pedig a középkori magyarság elérte, hogy vérük s kultúrájuk eme korai nyugati követői ne kényszerüljenek minden haladottságukkal egyetemben az (újabb atlantiszi) Óceán hullámsíkjába hátrálni.

Az ősforrástól eltávolodott, ám a saját fejlődési úton előbbre jutott nyugatiakra folytonosan számítottunk, nekik számunkra hasznosnak bizonyult szerepeket osztogattunk. Amikor aztán az ő minőségüket is túlhaladni látszott a világleptű embermozgás teremtménye, magukat veszélyeztetve érezvén, minket próbáltak meg áldozatul letiporni, s magukat menteni. Alsóbbrendű történelmet írtak számunkra, amely ráadásul úgy meg sem történhetett, s amelyet – mint az újabb magyar irodalom mutatja – végső soron nem fogadott el a magyarság. Sokáig azonban légüres teret okozott ez a törekvés, csaknem megsemmisítve történeti s nemzettudatunkat. Így kanyarodhatunk vissza saját pozitív szellemünkig, amely a pozitivizmus végleges túlhaladását jelenti. Abban is, hogy nem fogadjuk el az előírásokat, miként kell gondolkodni vagy cselekedni államként s jó polgárként, hanem emberként és nemzetként a magunk útját keresve kioldjuk a gondolat gúszkötését, függetlenítyük múltunkat s jövőnket, megvetvén lábunkat a történelem színpadán, hová felléptünk már egyesegyedül csak mi emlékezünk.

J E G Y Z E T E K

a.) Krónikáink gazdag adattára.

Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. (ed. Emericus Szentpétery) I-II. Budapestini. 1937-38. Az Árpádok történetét és a „hun történetét“ magába foglaló krónikák, Szent István, Szent Imre, Szent Gellért és Szent László legendái, az Intelmek szövege és Mügelin német krónikája kritikai kiadásban, amelyek közül magyarul megjelent:

Anonymus: Gesta hungarorum (ford. Pais Dezső) Magyar Helikon, Budapest, 1975

Képes Krónika (Geréb László Dümmerth Dezső szerint csak kritikával használható fordítása). Magyar Helikon, Budapest, 1971

Árpád-kori legendák és intelmek. Szépirodalmi, Budapest, 1983

b.) A Vámbéry felfedezte, majd Budenzcel együtt eltemette krónika, amelyet latinból ültetett át törökre Mahmud Terdzsüman, miután Székesfehérvár elfog-

lálásakor az eredeti kezébe akadt. Ezt még Szekfű Gyula is lesújtó ítélettel lejáratta, e modern magyar fordítás pedig évtizedekig kéziratban feküdt. 1961-ben Hazai György *Notes sur le Tarih-i Ungurus de Terdzuman Mahmud* (AOH XII. 1-2, pp. 71-84.), majd Grandpierre K. Endre *A csodaszarvasmonda új változatai egy latinból törökre fordított magyar ősgesztában* (Kortárs, 1979. 12.) c. cikke nyomán azonban felébredt az érdeklődés iránta:

A magyarok története. Tarih-i Üngürüş. Madzsar Tarihi. (Ford. Blaskovics József) Magyar Hírmondó, Magvető, Budapest, 1982

c.) Egyéb irodalmi alkotások:

Sebestyén Gyula: A magyar honfoglalás mondái. I-II. Budapest, 1905

A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai. (Szerk. Györffy György). Budapest, 1958, 1975. (Benne Fodor István szerint őstörténetünk írott forrásainak legfontosabb részletei)

d.) Krónikáink teljes és hiteles fordítása helyett kínálgatja magát:

Hóman Bálint: A Szt. László-kori Gesta Ungarorum és 12-13. századi leszármazói. Budapest, 1925

Molnár Erik: A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig. Budapest, 1945, 1949

Horváth János: Árpád-kori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái. Budapest, 1954

Györffy György: Krónikáink és a magyar őstörténet. Budapest, 1948

Kristó Gyula: A történeti és politikai gondolkodás elemeinek fejlődése krónikairódalmunkban. Budapest, 1968. (Az ősgesztá Kálmán-kori keletkezését állítja, amivel még Györffy György sem ért egyet.)

A.) Humanista történetíróink.

-*Antonio Bonfini*: *Decades Rerum Hungaricum*. Lipsiae, 1771

„Bonfini a hullámvonalú fejlődés illusztrálására jól fölhasználhatta a hun-magyar azonosság még középkori eredetű gondolatát és a külföldi irodalomnak azokat a megjegyzéseit, amelyek a magyarokat a hajdan Pannóniában élt avarokkal is kapcsolatba hozták. Ebből alakítja ki saját koncepcióját, amely szerint a magyarság története eddig háromszor emelkedett csúcsra, először a hunok, másodszer az avarok, harmadszor a magyarok neve alatt. E periódusok között helyezkednek el a hullámvölgyek... Magyarország – a hajdani Pannónia – területén ugyanezt a folyamatot véli fölfedezni: a római kor és Mátyás Magyarországa között keresi az összefüggést, a városok, családok, intézmények ókori előzményeit kutatja.“ (Kulcsár Péter jegyzete. Humanista

történetírók. Szépirodalmi, Budapest, 1977. 1070. o.) (E kötet csupán a IV. és V. tizedet tartalmazza. Le van még fordítva magyarra a Mátyásról szóló rész: Bonfini: Mátyás király. [ford. Geréb László] Budapest, 1959.)

Bonfini műve kritikai kiadása:

Antonius de Bonfinis: Rerum Ungaricarum decades. (Ed. Juhász László, Fögel József, Iványi Béla) Tomi I-IV. Lipsiae-Budapest, 1936-1976

B.) Nem tudva Bonfini munkájáról, Oláh Miklóst is foglalkoztatta a magyar történelem összeállításának gondolata. A szörnyű romlás okait akarta föltárni, s megmutatni, miképpen kerülhet vissza az ország az Atilla- és Mátyás-kori csúcsra. A földrajzi bevezető, az 1536-os Hungária után 1537-ben készült el az Athila c. fejezet, amellyel vállalkozása befejeződött. Ez utóbbinak fordítását közli a Humanista történetírók i.m. Kulcsár Péter a jegyzetekben itt kénytelen elmondani a szerkesztés kötelező fenntartásait Oláhval és a humanista hagyománnyal szemben, ám jól figyeljünk, mert a végén mégis dereng már valami fény az alagút végén: „Elbeszélésnek egészében véve nincs történelmi forrásértéke, ugyanis nem a valós hun történetet kutatja, hanem a humanista hagyományt foglalja össze. Ennek lényege, hogy a hun és a magyar nép azonos. Az azonosság (mások szerint csak rokonság) gondolatát és a belőle kisarjadzó hagyománykört évszázadokon át fejlesztette, hizlalta, mind a hazai, mind a külföldi politikai érdek, egyik a hunok erényeit, győzhetetlenségét, másik barbárságát, veszélyességét hangsúlyozva. Tudós magyarázatok kerekítették, belevonva más mondakörök (Niebelung ének, stb.) töredékeit. Végül Atilla személye köré gyűlt szinte az egész népvándorlás minden emlékezetesebb kalandja, katasztrófája, sikere olyannyira, hogy a valóságot mind a mai napig nem sikerült megnyugtatóan tisztázni. Tény, hogy a hun és a magyar nép között etnikai rokonság nincsen. Az is tény azonban, hogy elődeink már Kr.e. 1000-1500 táján török népek környezetébe kerültek, s ez nagy, talán döntő befolyással volt fejlődésükre, erős etnikai keveredéssel járt. Tény továbbá az is, hogy a hun név sosem jelölt konkrét és egységes népet, hanem egy hatalmas, Európára kelet felől rázúduló, területét, etnikumát szinte napról-napra változtató (!), nagy részében mégis török és épp Atilla erős keze alatt egy időre szervezett tömeget értettek rajta. És mert Atilla birodalmának központja a Kárpát-medencében volt, később hunnak neveztek minden fajzatot, amely innen fenyegette Nyugat-Európát. Az avarokat is, meg a kalandozó magyarokat is.

Kérdéses továbbá, vajon a hun-magyar rokonságot, azonosságot valló hiedelem teljesen tudákos következtetés-e, vagy ősi hagyományt őriz. Ma az az uralkodó nézet, hogy a honfoglaló magyarok körében nem élt ennek tudata, az egész hagyomány részint tévedés, részint mesterséges alkotás. E vélemény mellett

sok érv tanúskodik, nem több azonban, mint amennyi a másikat támogatja (!). Azt tudniillik, hogy a hosszú együttélés kialakította magyarságban a rokonság tudatát és a Kárpát-medencébe abban a hiszemben érkezett, hogy visszajött.“ (Uo. 1094. o.)

C.) Ransano, Bonfini és Oláh forrása:

Thuróczy János: A magyarok krónikája. Helikon, Budapest, 1986

A többi humanista történetíró pedig a Bonfini utáni eseményekkel foglalkozott.

Zrínyi

Scythiabol ... ki hoztam őket,
tétjél mézzel folyó szép Pannoniában
megtelepítém őket, Magyarországon.

Idézi Ipolyi, aki Zrínyi költészetét állandó forrásnak használja a magyar mitológia feltárásában. A nemzeti ősz aranykoráról szólva, amit Anonymus Scythiával és Dentumogeriával azonosít, mondja: „Anonymus helye tehát kétségtelen mondai regés alapú és pedig annál nevezetesebb, hogy amaz aranykor s boldog ősz lét s honróli hitregét egyenesen magával a nemzet saját ily eredete s őshonával hozza összefüggésbe. Így létezhetett az tehát ősz hagyományainkban s nemzeti regénkben; s volnának csak tovább felérő emlékeink, könnyű volna az eszmét belőlök még kimutatni; de így is ami fennmaradt, még folyvást viszsztatükrözteti azt; nem csak a már látott népmondai hagyomány és rege a legélénkebb tudattal emlegetve az aranyhont s tündéri ősz boldog létet, de a későbbi korból fenlévő irodalmi termékeink is, majdnem mindjárt az első 16. századi ismeretünkre lévő nyomoktól kezdve, egész az újabb időkig, így előhozva költeményeikben az aranykort, és pedig megint a kitűnő sajátságos vonással, hogy azt sajátlag nemzeti aranykorul veszik.“

Miután ezeket Zrínyinél, Balassánál, Rimaynál és Ányosnál bemutatta, megjegyzi még: „De e nyomok nyilván a classicus rege költői előállításából erednek? Igen is, kétségtelenül Ovid ismeretes helye nyomán, elvegyítve a paradicsomi képzetekkel. S én csak utalni akartam az átvett eszme élénkségére költőinknél, – s ez éppen azon költőinknél áll, kik classicusi mythosi képzetek mellett, élénken tudják még a magyar mythosiat is, mint Zrínyi a Pegasus mellett táltosunkat, a többi felhasznált classicus költészeti alakokon túl a lidércet, sárkányt, hajnalt, Liszti meséink arany almáját stb. – amint bennök még itt ott az Skythiával, a tétjél mézzel folyó ígéret földre mutattatik fel. Valjon azonban az Anonymnáli előjövő nemzeti hagyományos, a Reginón túl eredeti színezettel felmerülő nyomot is a névtelen jegyző Ovidből származó képzetére vigyük-e talán azért vis-

szá? Bizonyára nem!
A hely sokkal egyszerűbb, soványabb historiai értelemmel jelentkezik ott, mint sem, hogy amaz költőibefolyás legkisebb nyomát is képes volna elárulni.“(*Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia*. Heckenast, Pest, 1854. – Európa, Budapest, 1987. 329-330. o.)

Pázmány

Pázmány Péter írja: „Im röviden Bonfiniusból megmutatom, minémű hitek volt az régi, bódog állapotban uralkodó magyaroknak.

Mikor azért az magyar nemzet másodszor kijöve Szkitiából, Krisztus Urunk születése után 744-ik esztendőben, az Atilla halála után 303 esztendővel: csakhamar azután Carolus Magnus az magyarokra jöve és Szent Mártonnak segítségével az magyarokat meggyőzé, az keresztyén hitre téríté, Fejérváratt az Boldogasszony szentegyházát építé és abban katolikus papokat hagyta. De azután ismét pogányságba esének. Géza király lőn első az királyok közül, ki nyilván keresztyénnek mutatá magát.“ (*Pázmány Péter Művei*. Szépirodalmi, Budapest, 1983.18-19. o.)

Továbbá: „Merthogy az Arrius eretnekségén elkezdjük, mikor ez hatalmat vőn, sok keresztyén nemzetnek veszedelme következék. Hatalmat vőn nemcsak Görögországban, Lombardiában, Pannóniában, de az gótusok között is. Az Uristen azért feltámasztá az magyarokat, kik legelőször az gótusokat... kiűzték országokból. Pannóniában is ariánusok valának az üdőben, ... annak okáért ezen magyarok által teljességgel elrontá az Isten ezeket a népeket. Azonképpen Ariminum táját is és az egész Lombardiát, ahol fészkek vala az ariánusoknak. De az római Leó pápa, eleibe menvén Atillának, eltéríté őtet, hogy Olaszországba beljebb ne menjen. Megelégedjél (azt mondá Leó, úgymond Bonfinius) véle, hogy megostoroztad azokat, kik az Arrius tévelygésében voltak; ha tovább mégy, el kell veszned! És ő maga Atilla, Szent Pétert és Szent Pált az pápa mellett látá, kik fenyegetik vala őtet, ha tovább menne.“ (Uo. 22-23. o.)

Rákóczi

Mélyen tisztában volt a magyarság eredetével és hivatásával. A német uralmat rossz múltó epizódnak tekintette. Hivatkozik a szabadságjogokra az Aranybullából, de Bonfinire is. Egész egyénisége, műveltsége, tehetsége a régi haza szolgálatára rendelte, mint Buzgó éneke, beszédei, Vallomásai és Emlékiratai mutatják. Szent István Koronájának régi státusát akarta elérni.

Berzsenyi

„Régolta gyanús lévén előttem az a régi előítélet, mely szerint többnyire azt hitük, hogy mindazon szavaink, melyek az idegenekhez hasonlítanak, kölcsönzettek

és idegenek, arra határozta magamat, hogy némely szavaink származatját minden figyelemmel megtekintsem, s nyelvünk becsületét e részben is oltalmazsam.

Vizsgálataimnak első tárgyai valának azon physikai dolgoknak neveik, melyek természet szerint az embernek és beszédnek legelső, legszükségesebb objectumai voltak, mint: föld, víz, tűz, nap, stb., melyeknek hihetőkép legelsőbben adának nevezeteket az első emberek.

Bukdozásaim haszon nélkül nem maradtak, sőt örömmel tapasztaltam, hogy mindenütt többet találtam, mint kerestem, elannyira, hogy csakhamar általláttam azt, hogy a magyar nyelv tán az egész ó világ nyelveinek gyökere és anyja; mert nyilván tapasztalám azt, hogy a legközönségesebb természeti tárgyaknak nevezeit nemcsak az igen rokon déli és keleti, de még az egészen idegeneknek vélt európai nyelvekben is általában magyar gyökerekből lehet származtatni...“ (*Berzsenyi Dániel: A magyar nyelv eredetiségéről. Összes Művei. Szépirodalmi, Budapest, 1978. 580. o.*) Merényi Oszkár jegyzete szerint: „Atilla városában – Budán, mert Berzsenyi hitt a hun-magyar rokonságban.“ (Uo. 639. o.) Berzsenyi a magyar nyelvet a nemzet őrangyalának mondja. (Uo. 659. o.)

Az idézetet örömmel láttam viszont nemrég egy tanulmányban. (*Radics Géza: Eredetünk és Őshazánk. Gondolatok és észrevételek László Gyula professzor „A kettős honfoglalás elmélete körül.“ USA. 1988. 51. o.*)

Kölcsey

Fel kell figyelniünk Kölcseynek gondolatára, hogy a római államalkotmány, hazafiság és abból folyó nagyság mítoszra épült fel s mítosszal tápláltatott. Bár a saját nagy tettek mellé poétai szellemet sokkal később Hellástól kölcsönöztek, mondja, a rómaiak „tisztelettel hevülő érzések közt pillantottak vissza a tettekkel gazdag jelenkorból a mítosz szentté lett képeire; mert jelenkor és valóság nagyon tiszta, nagyon emberi fényben állanak, midőn a hajdankor mesés ugyan, de hitelt talált tüneményei némiképp emberfeletti világításban sugároznak.“ (*Kölcsey Ferenc: Nemzeti hagyományok. Válogatott művei. Szépirodalmi, Budapest, 1975. 267. o.*) Kölcsey szerint „a régiséggel dicsekedő nemzetek a világ teremtséig szoktak felhágni tradícióikban, s történeteiket, habár mesés alakban is, az eredettől fogva emlegetik.“ (uo. 268. o.)

Mármint „ha nézzük a régiséget“, fordítja figyelmünket a Himnusz szerzője saját nemzetünk felé, „a hunnuszok azok, akik hagyományaink legtávolabb határszélén előttünk feltűnnek. Bendegúznak neve hangzik fülünkbe, s Atillának dicsőségét látjuk ragyogni, de ezen ragyogás, mint egy villám, elenyész szemünk elől, s ez időtől fogva az avarokig sötétség borul el népünk emlékezetén. Az avarok egész történetéből egy pont sincs kiemelve, mely a hagyomány közfényű csillogásában állana: s így Atillától fogva Álmosig századokon keresztül semmit sem találunk, amivel nemzeti érzésünket összeolvaszthatnók.“ (Uo. 267. o.)

„Mi annak oka, ha valamely nemzetnek hagyományai úgy megcsonkúlnak, mint, például, a miénk Álmoson felül?” „Nem gondolt talán a nemzet saját tetteivel?” – teszi fel költőnk a költői kérdést. (Uo.) Azzal folytatja, hogy a magyar hagyományban semmi mitológiai nyomokat észre nem veszünk, s ezek különben is a római kereszténység felvétele után idegenekké lettek volna. Kölcsey sarkalatos tétele szerint „a hagyomány annál fogva Álmostól kezdve egészen történelmi formát visel, s ezen formában is az egyes vonások igen ritkák ...” Arra következtet, hogy „ha nemzetünkben akkor több poézisre gerjesztő lélek lakott, mint később, úgy mindent bírt, ami a nemzetiség hatalmas érzésének s egy szép nemzeti poézisnek előteremtésére megkívántatott.” (Uo. 269. o.) „És olvassuk is”, hangsúlyozza, „hogy Atillának asztalánál bárdok énekeltek; s Anonymus is említi a köznép énekeit, melyekben régi tettek dicsőítettének. „Továbbá” a magyarnak nyelve eredetiséget bizonyít, s rokonsága sok kiholt nyelvekkel régiségét mutatja.” (Uo. 268.o.)

S hogy hagyománytalan nemzetként gyáván, tettek nélkül vesztetettünk volna, hiszen nincs mesés hagyományunk, cáfolja az a körülmény is, „mely szerint Álmos s fia Árpád egy félelmet gerjesztő nagyságban s erővel teljes ifjúságban fénylő nemzettel szállottak elő a Kárpátok megől”, s nem hagy „kételkedni a felett, hogy e nemzetnek már azelőtt hosszú küzdelmek alatt kellett a vérpályára kikészülve lennie.” (Uo.) Hiszen „ami Atilla alatt s az Árpád unokáinak idejében s még Mátyás alatt is megtörtént, miért ne történhetett volna meg a köztök lefolyt korban is?” Kölcsey szerint „idő hosszúsága és stárusfelforgató szélvénsek teheték, hogy a hőskor nyomai elfeledtetek; tehette talán az unokáknak vétkes elhülyése is a régiségnek, nemzetiségnek s hazafiságnak emlékei eránt. ‘Nem merném’, mondja, ‘meghatározni’ ha úgy volt-e századok előtt, de már hosszú idő oltá véteinket ki nem menthetjük.” (Uo.)

Kölcsey reformkori, 1826-os intése ma is aktuális, hogy „a nemzeti hagyomány pedig sok tekintetben megbecsülhetetlen kincs. Nemcsak azért, mivel a történelmi tudománynak ha emlékeket nem is, de legalább nyomokat mutat; hanem sokkal inkább azért, mert a nemzeti lelkesedésnek s annál fogva a honszeretetnek vezérszavaként.” (Uo. 267. o.)

Ipolyi

Mintha csak Kölcsey intelmeire válaszolna Ipolyi Arnold műve, amely a Kisfaludy Társaság pályázatára íródott. Ipolyi felhasználja legrégebbi krónikáinkat, amelyekről megállapítja, „hogy kétségtelenül valamennyi, mind egy ugyanazon alapszövegnek kifolyása, mely valószínűleg a 11. század végén v. legfeljebb a 12. század kezdetén, talán két külön műben t.i. a legrégebbi hún s magyar történet szerkezetében, az elsőre nézve saját eredeti ősi hún-magyar mondai hagyomány, s a húnokról s skythákról némely történetírói adatok felhasználása,

a másodikra nézve ismét egyrészt régi, hagyományos magyar történeti mondák, másrészt a legrégibb történeti feljegyzések u.n. annales chronici..., és ismét egyes világi s legendai koriratok s szerkezetek feldolgozása nyomán készült. Ennek másod nyomán szülemlettek mind azon többi ma ismeretünkre lévő krónikai példányok, amei ezeknek csupán kevésbé vagy többé szoros leírásai, kivonatai, itt ott a folytatásokban bővítései, s melyek olykor szinte sajátságos célok szemmel tartása mellett is (mint a kézai szöveg) alakítottak. Mi által már önkényt megsemmisülnek a vélemények, melyek szerint az eddig ismert legkorábbi e némű szövegek (péld. a Kézai féle) tétettek a többiek alapjául, különösen soványabb szerkezetüknél fogva, melyeknek azért a többiek mintegy bővített leírásai s átdolgozásaiul tekintettek.“(Ipolyi i.m. XVI. o.)

Ipolyi olyan gazdag forrásanyagból dolgozott, hogy a hasonmás kiadás függelékeiben Hoppál Mihály bevallja, hogy képtelen volt követni őt az irodalmi hivatkozások feltárásában, s csupán 300 válogatott irodalmat tud közreadni. Ezért Ipolyi kútfőfeltárását példaadónak kell tartanunk, s nem lehet nélkülözni, illetve megkerülni. A magyar és a külföldi történelmi hagyományiratokon kívül felhasználja a „néma élő emlékeket“, a nyelv történeti elemzését s a néphagyományból „a rege, monda, mese, népdal, népszokások, erkölcsök, babonás hiedelmek, előítéletek, különös népies szólások, példabeszéd, közmondás“ mondani-valóit. Innét törekedett rekonstruálni a magyar ősvallás és őstörténet kikerekedő mozzanatait. Eredményeit így foglalja össze: „Nemzetünk tagja egy nagy földirati kiterjedésű népségnek, mely külön ágaiban, külön nevek alatt, s külön időkben, a történelmi kor kezdete óta a világ történetében gyakorta nagyszerűleg szerepelt, majd Ázsiát, majd Európát megrázkódtatá, a világ legnagyobb birodalmi között némelyeket eltemetett, egyebeket meghódított, vagy megalkotott, s a keleti óceántól egyfelől a jeges s az északi tengerig nyújtotta ki gyökereit, másfelől a Nilusig terjesztette; miért az méltán az urál-altai s közép-ázsiai szűkebb helyiségtől neven túl, a tágabb s nevezetesebb skytha hún-népségi nevével, mely alatt történeti hagyományunk is nemzetünk eredeti törzs nevét ismeri, nevezhetjük.“ (Uo. XLV. o.)

Világmetéti egységes kultúra

„Ha alaposan körültekintünk a régi kultúrák és a természeti népek műveltségében, az elemi mértani alakzatok megszámlálhatatlan sokaságára lelünk. Egyebek között a kör, a négyzet, az átlósan osztott négyzet, a kereszttel osztott négyzet, a kereszttel osztott kör, a lépcső és a spirál tűnik fel. Ezek az alakzatok meghatározható sorrendben egymásból következnek, belőlük és általuk szerveződik számos fontos tagoltabb alakzat. Mindezek pedig szerte a világon elterjedtek. Földrajzilag egymástól távolieső népek művészetében bukkannak föl és a gazdasági, társadalmi változások ellenére évezredek át folyamatosan fönnmarad-

tak. Megfigyelhető az is, hogy az elemi alakzatok változatlan formában öröklődnek, míg a tagoltabb alakzatok magukon hordják egy-egy nép, kisebb-nagyobb közösség vagy alkotó egyén, illetve az adott korszak stílusjegyeit, de szerkezetük alig módosult. „(Molnár V. József: Vázlat a természet modellezéshez. Kézirat gyanánt. A Gödöllői Művelődési Központ módszertani füzet, Gödöllő, 1986. 3. o.)

„...a népdalok logikája nemcsak képletesen, hanem a szó szoros értelmében is álmologika. Miután ma már nagyszámú álmofejtési szótár áll rendelkezésünkre, segítségükkel kísérletet tehetünk arra, hogy a népdalok és a népmesék irracionálisnak tűnő képeit álombeli 'jelentéseknek' feleltessük meg... Igaz, hogy a közlések elsősorban az egyénnek segítenek, belső élete kimunkálásához, szemben a balladák 'közléseivel', amelyek mindig közösségi indíttatásúak és konkrét, akár történetileg is fixálható társadalmi közeget rajzolnak a kozmikus konfliktusok köré, vagy a mesékével, amelyek még ennél is sokkal tágabb körű és általánosabb érvényű társadalmi keretet építenek föl a kozmikus játék színpadára. A népdalok mindig az egyénhez szólnak és belső tisztulási folyamatnak az előmozdítói. (Persze a tökéletesedés felé vezető belső út nem lehet lényegileg más a hagyományos felfogás szerint, mint a külső. A kozmosz nemcsak kifelé, hanem befelé is nyitott és nem válik szét külső és belső kozmoszra, szerves egész.) A megfelelés itt természetes módon kínálkozik a népmeseelemzések és a balladaelemzések helyszíntelmezéseivel, de mindig sajátos színezetet kap és mindig az egyéni életre vonatkozik... A magyar népmese mindig, mindefféle változatban, még a legegyszerűbb formájában is ismeri a tizenkettes keretelést. Pontosan megállapítható, hogy ha összevonódik egy mese, akkor milyen logika szerint vonódik össze. A legrövidebb, a legcsontosabb mesék is mindig utoljára éppen ezt az állatövi évkör-vázat hagyják el, ez az utolsó, ami fennmaradt belőlük. A legősibb réteget, a műveltség természeti alapokon nyugvó ismertségét még lepusztultságukban is megőrzi. Egyebek között éppen ezért olyan félteni való értékei a népmesék a magyar műveltségnek.“ (Papp Gábor: A népköltészet és az évkör. Magyarország és műveltség. Nyelvében él...? Az INTART Társaság 1. Szimpóziumának előadásai. Művelődéskutató Intézet és INTART, Budapest, 1987. 43. o.) „Eleink számára a csillagképek nem csupán vonalakkal összeköthető fénypontok voltak, a bolygók sem csak az ég pontszerű vándorai, hanem hatalmas természet-, sors- és történelemformáló erők megtestesülései. Meghatározták az ember világképét, s jelen voltak életében: ünnepeiben, tudományában, művészetében.“ (Jankovics Marcell: „Csillagok között fényességes csillag“. A Szent László-legenda és a csillagos ég. Képzőművészet, Budapest, 1987. 7. o.)

Vö.: Spirál a tudományban és művészetben. INTART, Budapest, 1988
Jankovics Marcell: A népmesék és a csillagos ég. Kapcsolatok. Népművelési Intézet, Budapest, 1980

Jankovics Marcell: A Csodaszarvas monda a csillagos égen. Előtanulmányok a

- magyarság néprajzához 3. Mitosz és történelem. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 1978
- Berze Nagy János*: Magyar népmesetípusok I-II. Baranya megye Tanácsának kiadása, Pécs, 1957
- Manfred Eigen-Ruthild Winkler*: A játék. Természeti törvények irányítják a véletlent. Gondolat, Budapest, 1981

GYERMEKJÁTÉKAINK

- Colwyn Trevarthe-Fiona Grant*: Gyermekjátékok és a kultúra teremtése. Nem csak munkával él az ember. A nem létfontosságú tevékenységek. Gondolat, Budapest, 1986
- Megy a gyűrű vándorútra, Gyermekjátékok és mondókák. (Gyűjt. Gágyor József) Gondolat, Budapest, 1982. I-II. kötet

A SZENTEK NÉVÜNNEPEI

- Tarczai György*: Az Árpádház szentjei. Budapest, 1930
- Az egyház szentjei. Budapest, 1940
- Bálint Sándor*: Ünnepi kalendárium I-II. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából. Szent István Társulat, Budapest, 1977

RÉGI MAGYAR IRODALMUNK

- Szekel Estvan*: Cronica ez vilagnac jeles dolgairol. Cracco, 1559. Budapest, 1960
- Heltai Gáspár*: Cronica az magyaroknak dolgairol. Kolosvárt, 1575
- Lisznyai Kovács Pál*: Magyarok cronicája. Debrecen, 1692
- Otrokocsi Főrís Ferenc*: Origines Hungaricae. Francker, 1692-93
- Bél Mátyás*: Tanulmányok a régi hun-szkita irodalomról. Lipcse, 1718. Hungariából Magyarország felé. Szépirodalmi, Budapest, 1984
- Pethő Gyergely*: Magyar Kronika. Kassa, 1738
- Petrus Ransanus*: Epithoma rerum Hungarorum...Budae, 1746. A magyarok történetének rövid foglalata. Európa, Budapest, 1985
- Pálóczi Horváth Ádám*: A magyar Magóg patriarkhátul fogva I. István Királyig. Pest, 1817
- Kállay Ferencz*: Históriai értekezés a' nemes székely nemzet' eredetéről... Enyed, 1829
- Dugonics András*: Magyar példabeszédek és jeles mondások. Szeged, 1820
- Jankovich Miklós*: Magyar hajdankor emlékeinek jeles gyűjteménye. Pest, 1830

- Kiss Bálint*: Magyar régiségek. Pest, 1838
Horváth Márton: Értekezés a magyar nyelv eredetéről. Bécs, 1830
Döbrentei Gábor: Régi magyar nyelvemlékek. Buda, 1838-46
Bodor Lajos: Magyar pogány hitregék. Kolozsvár, 1842
Horváth Mihály: A magyarok története I-IV. Pápa, 1842
Bizoni Károly: A magyarok ázsiai emléke... Pest, 1845
Horváth István: Rajzolatok a magyar nép legrégibb történeteiből. Pest, 1825
Tompai Mihály: Népregék és népmondák. Pest, 1846
Szeremley Miklós: Magyar hajdan és jelen élethű rajzolatokban... Pest, 1847
Reptitzky János: Keleti órák. Szeged, 1848
Ballagi Mór: Magyar példabeszédek, közmondások és szójárások gyűjteménye. Szarvas, 1850
Toldy Ferencz: Magyar történelmi költészet Zrínyi előtt. Bécs, 1850
Jerney János: Keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett. (1844-45.) I-II. Pest, 1851

TEMPLOMI FESTETT MENNYEZETEINK, FESTETT BÚTORAINK

- Csomor Lajos-Kocsi Márta*: Festett bútorok a Székelyföldön. NPI. Budapest, 1978
Kovács József: Nézzük meg együtt... Művészet 1977. 3
Rády Ferenc: Festészet – képírás – képes beszéd. Művészet 1975. 3
Huszka József: Magyar ornamentika. Budapest, 1898
Wilhelm Károly: Festett famennyezetek. Kriterion, Bukarest, 1975
Radocsai Dénes: Falképek a középkori Magyarországon. Corvina, Budapest, 1977
Seres András: Hétfalusi csángó bútor. Népismereti dolgozatok. Kriterion, Bukarest, 1976
K. Csilléri Klára: A magyar nép bútorai. Corvina, Budapest, 1972
Dr. Kós Károly: A vargyasi festett bútor. Dácia, Kolozsvár, 1972

VIRÁGOZOTT FAZEKAINK

- Csomor Lajos-Kocsi Márta*: Korondi székely fazekasság. NPI. Budapest, 1981
Végh Olivér: Kalotaszegi fazekasság. Kriterion, Bukarest, 1977
Demény István Pál-János Tibor-Kristó Tibor: Csikból előkerült alakos kályhacsempék. ALUTA 1978-79. Sepsiszentgyörgy
Benkő Elek-Ughy István: Székelykeresztúri kályhacsempék. 15-17. század. Kriterion, Bukarest, 1984
Tófalvi Zoltán: Pogány fohászok faluja. Kriterion, Bukarest, 1979

Domanovszky György: Magyar népi kerámia. Corvina, Budapest, 1973

FARAGOTT ESZKÖZEINK

- Lükő Gábor: Kiskunsági régi képfaragó és képmetsző művészete. Bács-Kiskun megyei Művelődési Központ, Kecskemét, 1983
Lükő Gábor: A magyar lélek formái. Exodus, Budapest, 1942
Andrássy Kurta János: A magyar nép szobrászata. Budapest, é.n.
Herman Ottó: Az ősfoglalkozások. Budapest, 1896
Huszka József: Honfoglaló őseink ormanetikája. Budapest, 1910
Lükő Gábor: Anya- és csecsemőóvó képek a régi magyar szekrényeken. Orvostörténeti Közlemények, Budapest, 1976
Molnár István: Csontkarcolatok. Porszaruk rajzai. Csikszereda, 1975
Huszka József: A székely ház. Budapest, 1895

A CIVILIZÁCIÓ FELTALÁLÁSÁHOZ SZÜKSÉGES EMBERI KULTÚRA

- Bíró József: A szabirok őstörténete. A szerző kiadása, Buenos Aires, 1986
Baráth Tibor: A magyar népek őstörténete. I-III. Egyesített új kiadás, 1988
Dr. Gosztony Kálmán: Összehasonlító szumer nyelvtan. Duna. Svájc, 1977.
Padányi Viktor: Dentumagaria. Buenos Aires, 1963
Simon Zoltán: Dicsőség a sasnak és az égnek. A magyar nép eredete és történelme Szent Istvánig. Szerző kiadása, Vancouver, 1963
Zoltan Simon: Atlantis: The Seven Seals. The Mysterious Mexican Calendar The Mosaic Fits Together. Robinson, Vancouver, 1984
Várkonyi Nándor: Szíriai oszlopai. Budapest, 1984
Szöllősy József: A tektitek titka. Néhány hordó csaknem üres... Szerző kiadása, Budapest, é.n. (1986)
Lewis Mumford: A gép mítosza. Európa, Budapest, 1986
Gordon Childe: A civilizáció bölcsője. Gondolat, Budapest, 1959
Gordon Childe: Az európai társadalom őstörténete. Budapest, 1962
Francis Crick: Az élet mikéntje. Gondolat, Budapest, 1987

AZ ÍRÁSFEJLŐDÉS TÖBBI ÁLLOMÁSA

Simon Péter mondja: „Mindent egybevetve, ily archaikus betűalakokkal rendelkező, az ősi jelállománnyal ily szorosan egyeztethető betűkből álló, a magyar hangrendszer régi átalakulásait is tükröző, s rendszerbelileg szintén a legrégebbi írásokhoz kötődő, az ókori írásfejlődés folyamatába minden szempontból beilleszthető írás nem keletkezhetett az i.sz. 8. században, csak jóval az időszámítá-

sunk kezdete előtt és csak azon a környéken, ahová az írásfejlődés egész folyamatát tekintve térbelileg is behelyezhető. A székely-magyar rovásírás immáron majd négyezer éves, vagy talán annál is több, s nem egy zseniális képességű tudós egyszeri alkotása, hanem a szó szoros értelmében véve történelmi képződmény, noha megalkotása és fejlesztése valóban „tudósok” tudósi teljesítménye volt – különösen a mágikus-vallási jelrendszernek írásrendszerré, betűírássá való átalakításakor... A magyarság székely csoportja régi írásunk fenntartásával felbecsülhetetlen értékű kultúráis kincset őrzött meg a múltból, amiért tudományos oldalról is hála és köszönet illeti meg őket. Tarthatatlan állapot, hogy eme kultúráis kincsünkről a magyar értelmiségnek, a magyar népnek nincs, vagy alig van tudomása, s a külföldet sem tájékoztatjuk róla megfelelően.” (*Simon Péter: A magyar rovásírás történelmi jelentősége és eredete. Magyar Herold. Forrásközlő, családtörténeti és címtani évkönyv. Nr. I. Budapest, 1984. 65. és 68.o.*)

Püspöki Nagy Péter: A rovásírás írástani helye és szerepe a magyar művelődés történetében. Magyar Herold i.m.

Forrai Sándor: Küskarácsonról sülvester estig. Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírási emlékeink. Múzsák, Budapest, é.n.

ITALA ÉS ATILLA

Badiny Jós Ferenc: A magyar nemzet történetének kis tükre. Pirka, Buenos Aires, 1984

Modi-Zajti: A hunokról, akik meghódították Indiát. Budapest, 1926

Radics Géza i.m.

László Gyula: A „kettős honfoglalás”. Magvető, Budapest, 1981

László Gyula: Őstörténetünk. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981

Pongrácz Sándor: A magyarság keletkezése és őshazája. Budapest, 1901

Pongrácz Sándor: Tibet-magyar nyelvtanulmányok. Budapest, 1897

Hollósi István: Magyarország őslakosai és az oláhok eredete. Budapest, 1913

Fiók Károly: Árjak és ugorok érintkezése. Függelék Huszka: Székelyház. Budapest, 1894. és klny. a Századokból, valamint: Az Árpád-család névlajstroma. Budapest, 1907. füzetében

Fáy Elek: A magyarok őshona. Budapest, 1910

Huszka József: Turáni magyar ornamentika. Budapest, 1930

Bakó Ferenc (Eger)

A PALÓC ETNIKAI CSOPORT TÖRTÉNELMI KIALAKULÁSA ÉS AZ ÉSZAKI FELFÖLD BETELEPÜLÉSE

Egy nép történelme, eredete hitelt érdemlően csak akkor tárgyalható, ha részletek kutatások előzik meg. Magyarokról és magyar történelemről szólva, ezek a részletek időben és térben, tehát a nemzetképződés folyamatán belül és a Közép-Európában elfoglalt helyzetünkhöz viszonyítva különíthetők el. Előbbi az *etnikai eredők* egy-egy összetevőjét, tehát a finnugorok, bolgár-törökök, székelyek, jászok, kunok alaposabb vizsgálatát; utóbbi pedig egy-egy szűkebb *táj vagy település* alapos történelmi kutatását jelenti.

Előadásom *ezt a kettősséget* kívánja bemutatni egyetlen népi csoport, a palócság, valamint egyetlen táj, a Felföld keretében. Amint tudjuk, a két fogalom többé-kevésbé fedi egymást. Témám tehát nem egysíkú, hanem összetett: alapja az, hogy a Kárpát-medence északi részén, a hegyvidék és az alföld találkozási sávjában a magyarságnak egy sajátos, a többitől elkülönülő népcsoportja él, amelynek megismerése néprajzi és egyben néptörténelmi feladat.

Köztudott, hogy *a történelmi kutatás* a legrégebbi időtől halad a jelenkor felé, ellentétben az *etnográfiai*, amely a jelen vagy a közelmúlt viszonyait veszi vizsgálat alá és ezek értelmezése érdekében nyúl vissza a történelmi előzményekhez. Előadásom *ilyen jellegű kutatások eredményeit kívánja röviden összefoglalni*.

Korunkban adott jelenség tehát, a palóc etnikai csoport, amelynek dialektusa, anyagi, szellemi műveltsége és társadalmi szerkezete, közös múltja, együtt lakása a Felföldön indokolja, hogy a magyarságon belül népi csoportként kezeljük őket. Hazájuk átmeneti vagy ütköző sáv az alföldi, dunántúli magyarság és a hegyvidéken lakó szlávok, elsősorban a szlovákok között. A népi kultúra sajátosságai kétségtelenül összefüggnek ezekkel a környezeti tényezőkkel, de magyarázatuk a lakosság eredetében és sorsának történelmi alakulásában rejlik.

A palóc népi csoport centruma a Márta-vidék, amelyhez földrajzilag és néprajzilag északra a Barkóság, északnyugaton pedig a Karancs-vidék népe csatlakozik. E központi fekvésű területtől minden irányban még kisebb népi csoportok helyezkednek el, amelyek északon és nyugaton Csehszlovákiához tartoznak. A palócok lélekszámát nagyjából egy millióra becsülhetjük.

Népi műveltségük egyik alapvető ága, a nyelvjárás jelzi legszembetűnőbben a csoport kiterjedését. Ez a nyelvterület olyan nagy, hogy benne számos, egymástól többé-kevésbé elkülönülő típus kialakulása vált lehetővé, de valamennyiben

jelen van az a és az á magánhangzó sajátos kiejtési módja, amely tehát az egész területet egységbe foglalja. Az északi magyar-palóc dialektus elterjedését három szélső ponttal szokták körülhatárolni: ezek nyugaton a szlovákiai Szenc (Senice), északkeleten Kassa (Košice), délen pedig Cegléd. A nyelvjárás mellett kimutatható még néhány műveltségi elem is, amelyek összekapcsolják ezt a tájat, de egyes jelenségek már nem az egész régióra, csak ennek kisebb részeire jellemzők. A centrumot körülvevő kistájakat palócos-nak lehet nevezni, minthogy ezek a központi nyelvjárás- és népi műveltségtípustól többé-kevésbé eltérő színezetűek.

Arra kérdésre, hogy a palóc nagytáj népe miért különbözik a többi magyar csoporttól, a történelemtudományok eszközeivel lehet válaszolni. A feleletek azonban nem mindig kielégítőek, mert maguk az egyes szaktudományok sem képesek erre. A vélemények, állítások időről-időre változnak és minden korszak tudósa a maga eredményeit tartja igaznak és meggyőzőnek.

A kutatók az utóbbi két-háromszáz év alatt a palóc népnévnek számos magyarázatával kísérleteztek. Ezek elemzése, összefoglalása a jelenkori szakvélemény, amely szerint a palóc név szláv eredetű, jelentése pedig „fakósárga“, bár még ez sem teljesen tisztázott. És az sem, hogyan és mikor kapta a magyarság egy része ezt a nevet. Annyi bizonyos, hogy a palócok nem szláv, hanem török eredetűek.

A palóc népnév mai formáját a 17. századig tudjuk visszavezetni, azelőtt csak személyeket és a földrajzi helyeket jelölt és a név formái is mások voltak. Egyes kutatók feltételezték, hogy a palócok ősei a honfoglaló törzsekkel együtt jöttek a Kárpát-medencébe, ami azonban nem bizonyítható. Ennek egyetlen alapja az, hogy a 11. század derekán egy Nesztor nevű krónikás megemlíti egy népet a délorosz síkságon, amelynek neve a palóchoz hasonló, az a „polovec“. Feltételezhető, hogy ez a polovec nép, pontosabban ennek egy kisebb töredéke a 11-13. században tényleg a Felföldön telepedett le, és ők hozhatták magukkal a régi sláv környezetüktől kapott nevet. Majd róluk terjedhetett el a polovec-palóc név a Felföld egyes, már korábban ide települt és hasonló, a török műveltségű körhöz tartozó csoportokra, amelyek már erre az időre elmagyarosodtak.

Az egész magyarsághoz hasonlóan, etnikailag a palócság is kevert népcsoport, amit csak úgy tudunk mélyebben megismerni, ha áttekintjük a Felföld betelepülésének történetét. A Krisztus születése előtti és utáni másfél évezred folyamán számtalan nép fordult itt meg, mint a gepidák, a szarmaták, a kelták, a rómaiak, a hunok, az avarok, de mind tovább költöztek, elpusztultak vagy asszimilálódtak. A honfoglalás után csak három jelentős náció maradt meg a Felföldön, a sláv, a német és a magyar, utóbbiak között természetesen a palócok. Ezer éves kapcsolatukat a békés szomszédság jellemzi, ami együtt járt a kölcsönös kulturális és etnikai csereviszonyokkal.

Nem tudunk arról, hogy a honfoglalók germánokat találtak volna a Felföldön, csupán slávokat, akik azonban magukba olvasztották az őket megelőző teu-

tonokat (germánokat), bolgárokat és avarokat. Az Árpád-korból ismert ötféle scláv nép - vagyis a szlovén, a morva, a cseh, a fehér horvát, az orosz -, amikor a középkorban szlovákká integrálódott, a beolvasztott teutonoktól nyert nevüket, a magyarok révén a tót-ot is megtartották.

A magyar honfoglalásnak a Felföldet meghódító szakaszát egyedül Anonymus leírásából ismerjük és hitelességét bármennyire is kétségbe vonják egyesek, kénytelenek vagyunk őrre hivatkozni. Korrigálva és kiegészítve természetesen azokkal az újabb eredményekkel, amelyeket a történeti helynévelemzés ért el. A Névtelen jegyző állításait azonban még leginkább a Felföld meghódításával kapcsolatban lehet elfogadni, mert itt igazoltnak látszik a folytonosság a honfoglalók és a későbbi Pata vezér között, aki Aba Sámuel király elődje volt, és akinek szálláshelyére mai napig élő helynév, Gyöngyöspata utal.

A Felföld keleti nagyobb részét kumán vagy kun vezérek hódították meg: Ed, Edemen, Örsúr és Bors, valamint Ketel. Anonymus nem használja a törzsneveket, de arról, hogy egyes vezéreket nem magyarnak, hanem kumánnak, azaz kunnak nevez, arra lehet következtetni, hogy a csatlakozott törzsekhez, valószínűleg a kabarokhoz tartoztak. Zárójelben jegyzem meg, hogy a magyar törzsek nevét első alkalommal csak Konstantin görög császár sorolja fel 950 körül, amikor a törzsszervezet már megszűnt vagy feloszlóban volt. A Nógrád és Nyitra megyét hódító Huba, Szovárd és Kadocsa vezér a Névtelen szerint magyar volt és vélhetően azért küldte őket Árpád ezekre a területekre, mert ezek sűrűbben lakottak, gazdagabbak lehettek a többinél.

A kumár (kabar?) vezérek, miután a számukra kitűzött feladatot elvégezték, a Felföld nyugati részén is megjelentek. Anonymustól két példát ismerünk erre, Borsét és Ketelét, akik Borsod és Zemplén után részt vettek Pozsony környéke és Nyitra vidéke meghódításában is. Szerinte birtokot kaptak ezen a tájon a fejedelemtől, de ennek ellenére Bors egy idő után visszatért keletre, letelepedett a Bükk hegység táján és megépítette Borsod várát, amiről később a vármegyét is elnevezték. Hont megye nem szerepel a Gestában, mert ennek területét csak később adományozta István király a német Hunt lovagnak, tehát a honfoglalás idején csak gyéren lakhatták. Bars megye tájait pedig a kabarnak tekinthető Bors vezér hódította meg, akiről a későbbi vármegye nevét is nyerte.

Az Anonymus korában még eleven nemzetségi hagyományok, vagy egy korábbi és elveszett ősgesta szerint tehát, a Felföld nyugati részének meghódításában a kumán-kabar vezérek és népeik is részt vállaltak. Ebben a régióban a honfoglalók jelentősebb scláv lakosságot találtak és a krónikák szerint egyedül itt találkoztak a Felföldön katonai ellenállással. Huba és serege azonban „megfutamította a cseheket“, de a már akkor keresztyén morva-szlovén nép nem pusztult ki, élete és termelése zavartalanul folytatódhatott, amit a régészeti leletek tanúsága szerint a temetők folyamatos használata is jelez. A hódító magyarok és kumánok (kabarok)

a sclávok mellé telepedtek, akiknek előkelői helyet kaptak a magyar törzsi és nemzeti arisztokráciában. A honfoglalás tehát viszonylag békésen zajlott le, amit többek között annak lehet tulajdonítani, hogy a magyarok olyan nagy számban érkeztek ide, hogy az itt élők nem is gondolhattak ellenállásra.

A Kárpát-medence északi részének meghódítása, ill. betelepítése több fokozatban ment végbe. Az elfoglalt területeket gyepekkel védték és három gyepvonalról tudunk, amelyek elhelyezkedése jelzi a lakott tájak határainak észak felé tolódását. Az egykori gyepek helyét, a katonáskodó települések emlékét az Őr, Lövő, Strázs, Kapu helynév ma is őrzi. A gyepek egy részét a honfoglalók már készen kapták, a Csörsz-árka nevű védőművet pl. egyes történészeink az avaroknak tulajdonítják. A Felföldön töle északra az Ipoly középső folyása és ennek a vonalnak kelet-nyugat felé való meghosszabítása volt az első magyar gyepe. Ez nem volt azonos az országhatárral, a krónikák szerint ugyanis a honfoglalás során Ed és Edemen kumán vezér a Hernád völgyén északra haladva, a Turtur vagyis a Magas-Tátra mellett, a Lengyelországba vezető úton megépítette az országgyepűt.

A gyepeket, ill. a rajtuk lévő kapukat a katonáskodó csoportok őrítették, akik a honfoglaló törzsekhez csatlakozott népelemekből kerültek ki, így a Felföldön a kumán-kabarokból is. Fekete Nagy Antal és Ila Bálint történészek elmélete szerint a gömöri, szepességi és sárosi gyepek őrsége a mátrai tájon csoportosuló kabar leszármazottakból vált ki, az északi határ és a lengyel kereskedelmi út biztonságának felügyeletére. Az első szakasz a Gömör-örök szervezetének kialakítása volt, a második a szepesi lándzsásoké, akiknek a 13. század közepén a szászokéhoz és a kunokéhoz hasonló kiváltságaik voltak, s akik 1280-ban a Széknek nevezett terület határai között 29 faluban laktak. A szepesi lándzsások tekintélyes része elpusztult a tatárjárás során, majd sorsuk az lett, mint a többi északi gyepe-örök. Beolvadtak a körülöttük lakó sclávokba vagy németekbe, délebbre pedig ők maguk asszimilálták a nemzetiségeket.

A felföldi gyepe-örök, a földrajzi neveket tekintetbe véve, eredetileg több népcsoport töredékei lehettek. Egyetlen falu van csak, amely a kazár törzsszövetség nevét viseli, a kabarok u.i. ebből szakadtak ki és ez a Nógrád megyei Kazár. Más nevek a székely, úz, kún, mere, moksa és szamojéd nép töredékeinek felföldi megtelepedésére utalnak. Ezek eredetileg török nyelvű és kultúrájú népek voltak, amelyek Felföldön való megjelenésük idején már elmagyarosodtak. Ha nem magyar lett volna az anyanyelvük, az északi szomszédságban élő sclávok hatása alá kerültek, az ő nyelvüket vették volna át.

A kabarok letelepedése és elhelyezkedése a Kárpát-medencében a magyar néptörténet egyik vitatott és tisztázatlan kérdése. A vita oka a történeti források elégtelensége, de meg kell még említenem, hogy a 9-10. század felföldi történetét kutatóink nem vizsgálták olyan intenzitással, mint hazánk más tájait. Az újabb

kutatás a honfoglalás eseményeit részletesen egyedül tárgyaló Anonymus hitelességét kétségbevonta és az írott források pótlására a névkutatás került előtérbe, azaz a személynevek és a földrajzi nevek alkalmazása a településtörténetben és a néptörténetben.

Mutatis mutandis, mindez érvényes a Felföldre is azzal a különbséggel, hogy esetünkben adva van egy jelenség, egy közös nyelvű és műveltségű csoport, amelynek kialakulását igyekszünk tudományos módszerekkel feltárni. A palóc népességről, településeiként részletezve és a családfőket is megnevezve, csak a 16. század derekától rendelkezünk adatokkal. Úgy tűnik, hogy a török invázió előtt keletkezett jobbágynévsorok még azt a népességet jelenítik meg, amely a települést valamikor, talán még az Árpád-korban kialakította. Arra nézve, hogy az első telepesek kik voltak, milyen etnikumból eredtek, legfeljebb csak a település neve és dülőnevei tudtak felvilágosítást adni.

Korábbi történetíróink a hét vezér megtelepedésének történetét átvették ugyan a magyar krónikáktól, de azzal a hibával, hogy ebből a kabar törzsek kimaradtak. Ennek ellenére elfogadták Anonymust, aki a Felföldre jórészt kumánokat helyez. Ám Györffy György a Felföld meghódításában és benépesítésében kisebb szerepet szán a kabaroknak, mint Anonymus és követői. Ed és Edemen vezér felföldi szereplését nem fogadja el, mert nevük helynév formájában nem maradt meg. Hajlamos arra, hogy feltételezze: honfoglalás kori szálláshelyük nem ott volt, ahol a tőlük származó nemzetségek éltek a 12-13. században, hanem csak a 10. század folyamán nyerték el egyes lázadó törzsfők és nemzetségfők birtokait (Magyarország Történelme 1984. 1-2. 608, 628). Helynevek előfordulása alapján Györffy a kabar törzsek szálláshelyét Bihar, Szabolcs, Nyitra, Brassó megye, a Bécsei-medence és a Morva-völgy területére teszi. A kabar törzsek neve sem írásban, sem hagyományban nem maradt fenn, de ezeket az Örs, Varsány, Berény névben és a székelység között véli felfedezni (uo. 633-634).

Felföldnek azon a részei, ahol napjainkban a palóc néprajzi csoport lakik, egykor több, nagy múltú birtokos nemzetség élt, amelynek ősei a honfoglalás után telepedtek itt meg. Közöttük legjobban az Aba-nemzetséget ismerjük és feltételezzük, hogy az őket jellemző vonások azokra a nemzetségekre is illenek, amelyek Nógrádban, Barsban, Gömörben vagy Borsodban idők folyamán kihaltak, esetleg kisebb családokra szakadtak. Véleményem szerint az Aba-nemzetség tehát mintának tekinthető a Palócföld közép- és kisnemesi családjaira, s így most következő megállapításaink rájuk is vonatkoznak.

A palócság, mint néprajzi egység központja a Mátra vidéke, amelyhez szervesen kapcsolódnak a szomszédos etnográfiai tájak és csoportok. Ismereteink szerint a Mátra-vidék a 10. század óta az Aba-nemzetség tulajdonát képezte és első, hitelesnek elfogadott őse Pata, az Anonymus által említett Ed és Edemen kumán vezér leszármazottja lehetett. A nemzetség viszont csak arról az Abáról

nyerte nevét, aki a 11. század elején élt, a keresztségben a Sámuel nevet kapta és ezen a néven királlyá koronázták. Innen, Patáról terjedt a nemzetség 27 ága észak és észak-kelet felé Hevesen túl Abauj, Zemplén és Sáros megyébe, ahol több vár és monostor szervezete fogta össze és védelmezte őket. Lehet, hogy szimbolikus jelentést szántak a gyöngyöspatai középkori templom főoltárán a Jesse fája ábrázolásának, amely Jézus, illetve Szűz Mária leszármazásával talán az Aba-nemzetség genealógiai szétágazására kívánta a hívőket emlékeztetni.

Úgy látszik, hogy a római katolikus egyház terjeszkedése, majd uralomra jutása szorosan összefügg az Aba-nemzetség birtokainak földrajzi helyzetével. A 10. századi, első nemzetségi központban, Patán igen korán főesperességet szerveztek és ennek területét a nemesi Heves vármegye megalakulása előtt Pata megyének nevezték. A 10-11. században a monostorok elsőrendű feladata a lakosság megtérítése, majd lelki gondozása volt és ezt követte az egyházközségek, a plébániák megszervezése. Ennek visszahatásaként fel ütötték fejüket a lázadások és ide tartozik az a tény is, hogy a régi vallás gyökerei és emlékei még sokáig megmaradtak a lakosság lelki világában. A néprajz, a folklór kutatói még napjainkban is megtalálják ezeket a népi magatartásban és a hagyományos szokások, népi szertartások elemeiben.

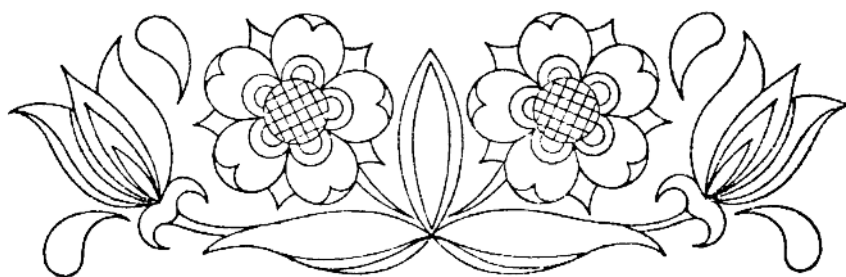
A nemzetségek olyan társadalmi egységek voltak, amelyek tagjait és ágait a nemzetségszű tekintélye, hatalma mellett összetartotta még a közös származás tudata, a hadrakelés kötelezettsége, a monostorok birtoklása és használata, továbbá a közös címer, nagyobbaknál a zászló. Amíg általában a szolgák, tehát a későbbi fölművelők rétege részben idegen eredetű volt, addig a nemzetségeknél ez az etnikai rétegződés kevésbé mutatható ki. Erre nézve érdemes meghallgatni Ila Bálint szavait a gömöri Hanva nemzetség és az ázsiai nomádok szervezetének hasonlóságáról. Ha egy család a nemzetségen belül elszegényedett, tehát valamilyen módon elvesztette állatait, úgy kénytelen volt a gazdagoknál szolgálatba állni és így nagyszámú szolgaréteg képződött. Ennek következtében lehetséges az, hogy *a törzsön vagy nemzetségen belül úr és szolga azonos eredetű*. Valószínűleg így volt ez az Aba-nemzetségen belül is, a kumán-török-kabar eredetű vezető réteg mellett a harcosok biztosan, de talán a szolgák is török származású magyarok lehettek, akikhez behódolt sclávok csatlakoztak.

A nagy nemzetségek mellett számos kisebb nemesi család is élt a Felföldön, amelyeknek nagy érdemeik vannak a magyar nyelv és nemzeti hagyományok fenntartásában. Elmondható ez Heves megye északkeleti tájairól, Gömör megye Sajó völgyi részéről, az egykori szepesi lándzsásokról, vagy Nyitra megye kismeséiről is. Nemcsak Gömörre érvényes az a megállapítás, hogy a kismesség a nép, a nemzet szerves részét alkotta. A gyepű-örök a 13. század előtt birtokukon építették fel udvarházaikat és mellette álltak a szolgák, földművesek házai. *Az ismeretek, hagyományok átadása tehát mind a nagy, gazdag*

nemzetségek körében, mind a szegényebb nemeseknél szinte intézményesen biztosított volt. Ebben a patriarchális rendszerben a nemzetségfő vagy családfő nem zárkózott el a harcos- vagy szolgarétegtől, hanem együtt élt vele, - amint ezt a krónikások Aba Sámuelről is feljegyezték. Úr és szolga együtt dolgozott, étkezett és bizonyos körülmények között együtt is lakott. Az úrnak, a nemzetség elit rétegének magatartása, szokásai követendő példaként állhattak a családtagok, a nemzetségtagok és az alacsonyabb rendű szolgák előtt. Az új és a legújabbkor felföldi lakossága, a jelen és a közelmúlt palóc népe között is élt és hatékonyan működött a hagyományok átadásának ez a mechanizmusa.

Valószínű, hogy a palóc népi műveltségnek a Felföld régiójában tapasztalható, bizonyos mértékű egységesülése és a kultúra sajátos, a szomszéd népcsoportokétól elütő karaktere a társadalom ilyen vertikális csatornájának tulajdonítható. A hagyományok fennmaradását, öröklődését az is elősegítette, hogy Felföldön a mai lakosság nagyobb része közvetlen leszármazottja a középkorinak, s így népi műveltségének is egyenes ági örököse.

Összefoglalásként elmondhatom, hogy a palóc etnikai csoport törzsnépessége a Mátravidéken él. A tájat talán a honfoglalás során, vagy a 10. század közepén török eredetű harcos csoport szállta meg, akiknek utódai századokon át az Aba-nemzetség keretei között éltek. A nemzetség, a családok köréhez tartozó közrendű és szolgaréteg vélhetően a vezetőikkel egy eredetű, nyelvű és műveltségű lehetett, akikhez behódolt sclávok, majd később külföldről behívott nyugati vendégek csatlakoztak. Közéjük települhettek a 11-12. században olyan török népelemek, amelyek magukkal hozták a palóc népnevet és róluk terjedt el a velük hasonló tájszólást beszélő közelebbi és távolabbi csoportokra.

Balás Gábor (Budapest)

KÖZÉPKORI SZÉKELY TELEPÜLÉSEK A KÁRPÁT- ÉS A DUNA-MEDENCÉBEN

A székelység a magyarság egyik népcsoportja, mégpedig létszámának s elterjedtségének folytán a többi magyar népcsoport (kunok, jászok, palócok stb.) közül jelentősen kiemelkedik. Minden nyolcadik magyar tekinthető székelynek. Érdemes tehát velük foglalkozni.

Az 5. században már említik az onogurokat (azaz 10 nyíl szövetséget), akiknek 10 haduk (német szolgai fordítással törzsük) volt.

Az ő nevükből ered az idegen nyelvek Hungarus, Ungar, Wenger elnevezése. Ez a szövetség (amint Priskos rethor írja / Etele / gótul Atilla) idején a Hun Birodalom népei közé tartozott. A 6. és a 7. században a Fekete-tengertől északkeletre éltek. Török nyelvet beszélő uralkodó osztályuk volt, de a szövetség népei főleg finn-ugor nyelvet beszélő magyarok voltak. 680-690 közt (amint Jacques Paul Migne véli) ment Küver (akinek nevét Rásonyi turkológiai, Moravcsik bizantológiai véleménye szerint nem Koubernek kell olvasni) az onogur szövetség addigi területéből az avar (helyesebben aba) birodalomba népével. Véleményem szerint (s László Gyula szerint is) Küvér emberei magyarok, mégpedig székelyek voltak. A székelyeknek a középkori okiratok szerint 3 hada s ezek kisebb ágai voltak. Az Aba birodalomban szétszórta telepődtek le, ott ahol hely volt.

A kései avarokori leletek, s a székely szervezeti nevek helyenként megmaradva sejtetik, hogy hol lehettek székely települések. 400-500 ilyen helyi adatot vizsgáltam s véleményem szerint legalább 200-300 olyan van, amelyek egy-egy 30 kilométeres sugarú körzetben csoportosan vannak. Tévedett László Gyula, amikor rólam azt írta, hogy minden kései avar leletet székelynek minősítettem. Ilyet sohasem állítottam. A 30 km sugarú körökben kényelmesen, fél nap alatt el lehetett lovon még a kör viszonylag távol lévő egyik pontjáról a másik pontjára jutni. Ilyen körökben kerestem én ki azokat, ahol egy csoportban legalább 3 adat van. Itt lehet a hajdani székely helyek létrehozását követeltetni. Mintegy 40 ilyen kört találtam, amelyek közül némelyek Ausztriában s környékén vannak.

Közismert, hogy az avarok (azaz abák) a 7. század utolsó harmadában hódították meg a későbbi Alsó-Ausztria területét, s majdnem a 8. század végéig birtokolták nyilvánvalóan Melktől és Zelkingtől több kilométerrel nyugatabbra húzódó mintegy 70 km széles határsávot ellenőrizve. Éppen e hódítás után érkeztek a görög források szerint említett szavard, tárkány, kutugur csoportok, majd ezek után Küver onogur emberei, akik szerintem a székelyek voltak. Természetesen az abák a jövevényeket oda irányították, ahol üres, de művelhető terület

volt. Herbert Mischa-Märheim 1963-ban megjelent *Dunkle Jahrhunderte Goldene Spuren* c. könyve a kései avarkorinak nevezett ausztriai leletek egész sorát említi.

A Bécs és Eggenberg táján húzódó 30 km sugarú körben több mint 6 helyen lelet van. (Klosterneuburgban, Pechtoldsdorfban, St. Andrä am Hagentalban, Limbergben stb.). E vidéken van Zeiselmauer és Tulln. Cezumorként említi Kézai krónikája, hogy a frankok és „hunok” közti csatából mintegy 3000 székely menekült Csiglamezejére (azaz az erdélyi Mezőségre). Figyelemre méltó az is, hogy Tulun a 13. századbeli Várad Regestrum szerint székely név volt. Ez török eredetű és hólyagot jelenthet, amit vízi közlekedésre használtak, de mint személynév, Rásonyi szerint, természetesen (mai pesti nyelven dagit) jelentett. Ezek arra utalnak, hogy Tullnnál egy ideig székelyek tartózkodtak. A horni múzeum leletanyaga arra mutat, hogy a kései avar korban hosszasan, s békés körülmények közt éltek ott. Nem fegyverek, hanem családi felszerelési tárgyak vannak.

A másik most osztrák vidék az, amelyet a 9. században *Marcha Wangariorum*-nak nevez okirat. Grimmenstein várának mai tulajdonosa meg is mutatta nekem, hogy hol húzódott az onogur határ az úgynevezett ezeréves határtól kissé nyugatabbra.

Ha Kirchschlag és Kottlingbrunn táján nézünk egy 30 km sugarú kört (Leobersdorf, Bécsújhely, Pitten, Steinfeld táján) kései avarkori leletekben gazdagnak találjuk. A Kirchschlagnál levő Ungarbach az, ami régi onogur jelenlétre utal.

A régi magyar határon belül északabbra Boleraz, Baralóc, Nagylévárd székely települései jelennek meg okiratokban, s itt helynév Székelyfalva, kései avar lelet van Morvaszentjánoson. Morvaország déli szélén szintén vannak falunévek, amelyek hajdani onogur településekre utalnak. Pozsony neve a török posunból (válj el) ered, s Rásonyi szerint ilyen nevet nehezen született gyermeknek adtak. Egyébként Poson ága okiratban is szerepel a székelyeknél. A város környékén Dévényen, Dévényújfalunál, Cseklészen vannak kései avarkori leletek. A környékbeli Balázsháza, Balázsfá, Vajasvata, valamint Ábrahám (amely a török Ábrán = védelmező szóból jő) utal szintén székely szervezeti egységekre.

A Fertő-tónál, egykori Moson megyében megrajzolt körben Magyaróváron, Dunacsunon, Morvaszentpéteren, Mosonszentjánoson, Nemesvölgyön van kései avarkori lelet, Pándorfalváról, mint székely településről okirat is van. Mint helynév, Hegyeshalom is a székely Haom nemre utalhat, mert bizony e mai határállomáson semmilyen hegyes dombocska sincs.

A Sopronnál húzható 30 km sugarú körben Lajtapordányban, Büdöskuton, Savanyukuton, Fertőmeggyesen van kései avarkori lelet s a Meggyes székely nagyobb s kisebb szervezetre mutat.

Vasmegyei tájon két kört is tudunk húzni, mert kései avarkori lelet van Szombathelyen, Velemnél, Rohoncnál. Valószínűleg székely szervezeti nevekből szár-

mazik Adorjánháza, Balozsameggyes, Balazsá, Bud, Meggyes, Kerkaszomor, Újbalázsfalva, Ábráncsakolc és Adrián. Az egyház szerint 5 szent Adorján is volt, de egyiknek Magyarországon való népszerűségéről sem tudunk, ám Szabó Károly a 19. században még talált Odorjánpuszta nevű helyet a Dunán túl. Ez megfejtí azt, hogy a székelységnél volt Adorján nevek tulajdonképp az Odorján keresztényesüléséből erednek, s e név 30 íjat, lelket jelent. Baskiriában is van Berján = egy lélek nevű hely. Vas vármegye nyugati részén volt az északi és a déli Őrség. Ésáki Dezső könyve szerint az északi Őrségen 12 falu volt kiváltságos. Itt van Felső- és Alsóőr, Felső- és Alsólövő, Őrszállás, Őribánya, Őribük, Őridobra, Őrsziget, Pinkafő, Vámoszalónak. Az itteni nyelvjárások és a székely nyelvjárások közt a nyelvészek hasonlóságot sejtene. A délnyugati határon lévő 9 falu Magyarországa maradt, csak Hodos és Kiskapornok lett Jugoszláviáé. Magam is tapasztaltam ezen az Őrségen, hogy a székelységtől való származás hagyománya nem halt ki. A Szomoróc falunév utal székely szervezeti névre.

Győr táján nemcsak a városban, hanem környékén is vannak kései avarkori leletek. Székely szervezeti névre utal Balázspéc, Balázsfalva, Rábaszovát, Komárom táján is vannak leletek, Balázstag, Szovát és Balázssziget utal székely szerveti nevekre. Hont vármegye egykori területén nemcsak leletes helyek vannak, hanem van Székelyfalu, Szovátpuszta, továbbá rovásírásos nyom is. Ezt az írást legtovább a székelység őrizte meg. Zala vármegyében is vannak kései avarkori leletek, de egyeseket gót eredetűnek minősítenek. Göcsej az, amelyben halvány székely nyomot lehet sejtetni. Veszprém megyében a leleteken kívül Adorjánháza, s Meggyes utal székely szervezeti névre.

Somogyban nemcsak kései avarkori leleteket találtak, hanem helynevek is utalnak székely szervezetekre, így Pozsonkut, Lófőására, Lófőret, Adorján, Meggyespuszta stb.

Tolna vármegyében volt az előbb említett Odorjánpuszta. Kései avarkori leleteken kívül itt is lehet találni régi székely szervezeti helyneveket. E megyében telepedtek le a Bukovinából előbb könnyelműen a Bácskába telepített, majd onnan menekített székelyek legnagyobb részt. Ezek telepei Bács-Kiskun, Baranya és Pest megyére is kiterjedtek, s mintegy 15 ezer körül jár lélekszámuk. Baranya vármegyében is vannak kései avarkori leletek s székely szervezetekre utaló régi helynevek is, ezenkívül nyelvjárási kutatások is utalnak székelyek régi ottlétére.

A Duna-Tisza közén legalább 20 helyen vannak kései avarkori leletek és legalább 7 helynév is utal székelyekre. Rovásírási leletek is vannak.

A Drávától délre szintén vannak elszórt nyomok. Észak-Magyarországon, s a régi Felvidéken is lehet számos nyomot találni. Csak Árva, Liptó, Ung és Máramaros megyében nem találtam ősi székely szervezetre utaló nyomokat. Megjegyzendő az is, hogy Róbert Károly király idején 5 máramarosi helyre telepítettek háromszéki székelyeket, s ezek ma is őrzik eredetük tudatát.

Heves, Nógrád területén 11 faluról lehet székely eredetű lakosságot sejteni. Biharban 4 helynév sejtet székely szervezeti nevet. Az a feltevés, hogy ez volt a székelység nagyobb létszámának eredeti helye, Bodor György és az én véleményem szerint, nem látszik kellőleg indokoltnak. Szolnok és Csongrád megyében is lehet nemcsak szervezeti neveket, hanem kései avarkori leleteket találni.

A Temesközben csak az északi részen lehet régi szervezeti székely nevekre bukkanni, délen viszont a Duna mentén Hertelendyfalván, Sándoregyházán és Székelykevéen a múlt században telepítettek Bukovinából székelyeket, akik mintegy 5 ezren vannak, s a magyarországiakkal kapcsolatot tartanak.

Budapest körül több faluban vannak manapság székelyek, de ezek csak a II. világháború után települtek oda jelentős létszámmal. A székelyek legnagyobb része ma is immár majdnem egy évezrede él az erdélyi Székelyföldön. Sokan kerültek különféle erdélyi és ó-romániai területekre. Ezek nagyobbak nevezhető csoportja Hunyad megyébe szintén a bukovinaiak sorából került. Vannak székely szórványok Kanadában, Ausztráliában, s egyebütt is. Mindezek létszámát csak megközelítőleg lehet becsülni. Összesen a világ székelyei meghaladhatják a 2 milliós létszámot is. Csodálatos, hogy ezek nagy része megőrizte székely öntudatát, s ez három tulajdonságnak köszönhető: a szívós rugalmasság, a rokonsági kapcsolatok igen erősen tartása és jelentős ragaszkodás hagyományokhoz.

Mindenesetre jól esnék a székelyeknek, ha a többi magyar tudatában rögződne, hogy a régi onogur szövetség 10 tagja közül három tag alkotta a székelységet. A Nyéki, Megyeri, Tarján, Kéri, Keszi, Gyarmati, Kürti, Jenő, Odorján, Örlóc közt valószínűleg az utolsó néhány hadból.

Berta Árpád (Szeged)

A MAGYAR TÖRZSNEVEK EREDETE ÉS TÖRTÉNETI HÁTTÉRÜK

Nemcsak a magyar őstörténet kutató, de a magyarság régmúltja iránt érdeklődő szélesebb közvélemény előtt is ismert tény, hogy honfoglaló ősünk a 9. század folyamán, új hazájuk birtokba vétele előtt törzsi szervezetben (ún. hadakban), törzsszövetségi keretek között éltek. Minderről hiteles történeti források szólnak.

Máig nem alakult viszont ki egységes álláspont arra vonatkozóan, hogy hol, mikor, milyen körülmények között jöttek létre a magyar törzsek, miként formálódtak törzsszövetséggé. Mint majdnem minden őstörténeti kérdés kapcsán, ezen a területen is számos, egymásnak nem egyszer ellentmondó vélekedés látott napvilágot. Nem kevés közöttük a megalapozatlan hipotézis. Nem célom a vonatkozó vélemények ismertetése, csak a szélsőségek bemutatása miatt említem meg, hogy vannak kutatók, akik egyszeri gyors összeállítás eredményeként értékelik a magyar törzsszövetséget, s akadnak, akik egy hosszan tartó folyamat végeredményeként számolnak a kialakult szervezettel. Lényegesek az eltérések a kialakulás idejére vonatkozóan, de különbség van a kutatók között abban is, hogy a belső vagy külső tényezők hatásával magyarázzák a törzsszövetségi keretek létrejöttét. Van azonban egy olyan pontja is kutatásnak, amelyben a vélemények egyezést mutatnak. Azt ugyanis nem kétli a kutatás, hogy a magyar törzsszövetség kialakulásának kérdéseire aligha adható válasz törzsneveink vizsgálata nélkül.

A honfoglaló magyarság törzsi elnevezéseit immár több mint 250 éve ismerjük. Ezóta ismeretes ugyanis a híres bizánci császár, Bíborbanszületett Konstantin középkori kéziratokban fennmaradt, de a 10. század közepén írt munkája, amelyet *De administrando imperio* (magyarul: *A birodalom kormányzása*) címen szokás említeni. Ebben a munkában található egy törzsnévi lista, amely a korabeli bizánci átirás szabályai szerint megőrizte törzsneveink egykori ómagyar hangalakját.

A kutatás később – a 19. század végén és a 20. század elején – arra is fényt derített, hogy törzsneveinkre még egy fontos forrásunk van: törzsnévi eredetű helyneveink, illetve ezek régi oklevelekben rögzített alakjai.

Mára azt is tisztázta a kutatás, hogy a két forrás figyelembevételével törzsneveink egykori ómagyar formájukban ekként hangozhattak: *Nyekei, Megyeri, Kürtü, Gyermatu, Tarjan(u), Jene, Keri és Kesze ~Keszi*. E felsoroláshoz itt csak annyit fűznék, hogy 1.) figyelmen kívül hagytam a *Kabar (Kavar)* törzset, amelyet Bíbor-

banszületett az első helyen említ, de tudjuk róluk, hogy a kabarok *Kabar* elnevezése három egykori kazár törzset jelöl, amely feltehetőleg közvetlenül a honfoglalás előtt csatlakozott ősainkhoz, s máig vitatott, hogy mi volt ezeknek a törzseknek a neve; 2.) a bizánci császár listájában a *Kürt* és a *Gyarmat* törzs összevont *Kürtügyermatu* alakban fordul elő; 3.) utolsó törzsünk nevében egy korai ingadozást kell feltételeznünk, a bizánci adat tanúsága szerint egykori hangalakja *Keszi* volt, helyneveink viszont egyértelműen *Kesze* alakra mutatnak.

Törzsneveink értelmezésére számos kísérlet született. Ezek ismertetésétől eltekinthetünk, s csak két magyarázatról teszünk röviden említést. Mindkét magyarázat az 1976-ban elhunyt Németh Gyula nevéhez fűződik. Az első és máig ható megfigyelési kísérlet Németh 1930-ban megjelent, immár klasszikusnak számító munkájában, *A honfoglaló magyarság kialakulása* c. könyvében látott napvilágot. Németh úgy látta, hogy törzsneveink egyetlen kivétellel a törökből fejthetők meg. A kivételt jelentő *Nyék* törzsnevet a finnugorból származtatta, s eredeti jelentését – elavult *nyék* közszavunk alapján – „Sövény”-nek mondta. Többi törzsnevünket részint bolgár-török (csuvasos), részint köztörök nyelvből származtatta és az alábbi jelentéseket jelölte ki számukra: *Megyer* „Mans-Ember”, *Kürt* „Hólavina, Hótorlasz”, *Gyarmat* „Fáradhatatlan”, *Tarján* „Alkirály”, *Jenő* „Tanácsadó, Miniszter”, *Kér* „Óriás”, *Keszi* „Töredék”.

Ezek az 1930-ban előadott etimológiák szervesen beépültek a magyar őstörténetírásba. Történt ez annak ellenére, hogy kritikus hangok is hallatszottak Németh néhány magyarázata kapcsán, főként a nyelvészek táborából, de történészeink nagy része elfogadta a megfigyeléseket.

Németh Gyula 1975-ben, egy kései cikkében azután saját maga módosította korábbi álláspontját. Visszavonta a *Megyer* törzsnév korábbi magyarázatát, s felelevenítette Setälä régi nézetét, miszerint népnév adó törzsünk elnevezése totemikus eredetű uráli örökség, s eredeti jelentése „Fajdkakas” volt. Törölte továbbá korábbi megoldásai közül a *Gyarmat*-ét és a *Kér*-ét, mindkét törzsnevet ismeretlen eredetűnek tartva.

1975 után törzsneveink kutatásában számottevő fordulat nem következett be. Ami történt, az is inkább negatív fejlemény. Mándoky Kongur István joggal megkérdőjelezte néhány törzsnevünk állítólagos baskír megfelelését, s itt a negatív fejlemények között említhetjük Ligeti Lajos 1986-os véleményét is, amelyet utolsó nagy szintézisében úgy fogalmazott meg, hogy még nem látja elérkezettnek az időt törzsneveink megfigyelésére. Született egyébként azóta is kalandos magyarázat (vö. Balogh László cikkét *Jenő* törzsnevünk finnugor származtatásáról a Magyar Nyelv 84. évfolyamában), de ezek egyike sem tűnik maradandónak.

Ligeti Lajos jól érthető szkepszisét sokan osztják. Mindez természetes is, hiszen a törzsnevek, népszegek, nemzetségszegek etimológizálása rendkívül ingoványos terület.

let. Adva van egy rövid hangalak, s nem tudjuk, hogy mit jelent. Közzavainknál más a helyzet, ott a jelentést ismerjük. Ezért azután közzavaink etimológizálása során két pillérre támaszkodhat a kutatás, egy hangtanira és egy jelentés tanira. A névtani vizsgálatoknak viszont be kell érniük egy mankóval, a hangtanival. Vagy mégsem?

Amikor az elmúlt két év során egy megtisztelő felkérés nyomán azzal foglalkozhattam, hogy sajtó alá rendeztem Németh Gyula kéziratos hagyatékából a rendkívül kusza állapotban ránk maradt feljegyzések, s csak itt-ott kész vagy félkész fogalmazványok, bibliográfiai adatok, valamint könyvtára egyes kötetének lapszéli bejegyzései alapján 1930-as műve új, teljesen átdolgozott, friss fejezetekkel kibővített második kiadását, világossá vált, hogy van még egy fogódzónk a törzsnevek megfejtéséhez. Ez nem más, mint a törzsnevek rendszere.

Természetesen ez nem egy új felismerés. Németh Gyula maga is kereste a rendszert, igaz, és ez lényeges különbség, ő a török etnonímák rendszerezésére tette a fő hangsúlyt. Hatalmas anyagot dolgozott fel. Több ezer különböző korból származó török nép-, törzs-, nemzetség-, ágnevet próbált meg jelentéstani csoportokba rendezni. Az 1970-es évekre már több mint hetven szemantikai kategóriát tartott számon. Ez azonban már önmagában is mutatja, hogy bármennyire is fontos a török anyag jelentéstani csoportok szerinti rendszerezése, a módszer tarthatatlan. Ha ugyanis ilyen nagyszámú jelentéstani kategóriám van, akkor – némi fantáziával – egy-egy törzsnévnek akár négy-öt jelentéstani csoportban is kijelölhetem a helyét, s megfejtésemet az a tény, hogy a feltárt jelentés beilleszthető a török etnonímák által képviselt rendszerbe ez esetben már aligha támogatja.

Magam úgy gondolom, hogy a belső rendszer megállapítására kell törekedni. Itt is hivatkozhatom Németh Gyulára. A besenyő törzsnevek sikeres megfejtése során Németh a belső rendszert tárta fel és ez az, ami hitelesíti is megfejtését. Németh kimutatta, hogy a konstantínoszi besenyő törzsnevek mindegyike kéttagú. Mind a nyolc ismert besenyő törzsnév első tagja egy lószínnév, második tagja pedig egy méltóságnév. S nem ez az egyetlen szabályos török törzsrendszer. Igaz, vannak olyanok is, ahol nem találunk ilyen rendszerszerűséget. Ez természetes is, hiszen a történelem folyamán a régi törzsrendszerek többszöri átrendeződésének, átszervezéseknek voltak kitéve. A kérdés tehát az volt, hogy létezik-e egy ilyen belső rendszer a magyar törzsnevek között, s ha igen, akkor azt meg lehet-e találni?

Törzsneveink vizsgálata során kiderült, hogy ezekre a kérdésekre igenlő választ adhatunk, ha a mögöttük kibontakozó szabályszerűség nem is mérhető a besenyő törzsnevekéhez. Törzsneveink etimológizálása során tehát egyetlen munkahipotézist fogalmaztam meg, azt, hogy nem lehet egy törzsnevet megfejtteni, esélyünk csak akkor lehet a megfejtésre, ha sikerült rendszert találnunk. Az etimológizálás során természetesen a török nyelvekre gondoltam mindenekelőtt. Nem azért volt ez kézenfekvő, mert turkológus vagyok, hanem azért mert hiteles történeti forrásaink vannak arról, hogy eleink a honfoglalást megelőzően törökös környezetben

éltek, mint ezt mások már igen találóan megfogalmazták, politikai értelemben „törökké” váltak. Szempont volt az is, hogy stabil és világos etimológiájú *Tarján* törzsnevünk török eredetű, a *Tarxan* méltóságnévből származik; *Gyarmat* törzsünk hangtani szerelése töröknek látszott (elég, ha a szókezdő gy- hangra utalok, gy-s szókezdő szavaink abszolút többsége szilárd török etimológiával rendelkezik), s utalhatok *Keszi* törzsnevünkre is, amely *Kese*, *Kesek* stb. alakban „Töredék, Maradék” jelentésben rendkívül elterjedt törzs-, nemzetség- és ágnév a törökségben. Németh Gyula ezen megfontolását, ha nem is a hozzáfűzött magyarázatát, most is elfogadhatónak, hitelesnek tartom.

Törzsneveink etimológiai vizsgálata eredményeként új megfontolésekről számolhatunk be a közelmúltban különféle fórumokon otthon és külföldön, szakmai és népszerűítő kiadványokban egyaránt. Ez utóbbiak jó része még megjelenés előtt áll, így nagyon röviden itt sem tekinthetünk el az etimológiák ismertetésétől, de mivel előadásomban törzsneveink történeti hátteréről, a magyar törzsszövetség kialakulásának történeti szakaszairól szeretnék beszélni, itt megelégszem az etimológiai magyarázatok részletezése helyett azzal, hogy felsorolom az új javaslatokat.

Kürt: csuvasos török nyelvből származó, magyar kicsinyítő képzővel ellátott név. Eredeti jelentése „Mellecske”.

Gyarmat: csuvasos nyelvi kritériumokat mutató törzsnév. Eredeti jelentése „Hát möge”, „Hát mögötti”.

Jenő: köztörök nyelvi kritériumot mutató, egy besenyőféle nyelvből származó átvétel. Jelentése „Oldalka” vagy „Arc” volt.

Kér: nem mutat értékelhető nyelvi kritériumot sem az átadó nyelv, sem az átvétel ideje szempontjából. Jelentése „Hátsó, Utolsó”.

Többi törzsnevünk közül elfogadható a *Tarján* török méltóságnévből való származtatása, eredeti jelentése viszont inkább „Hadvezér” mintsem „Alkirály” volt. A *Keszi* „Töredék” jelentése is rendben van, de Németh magyarázatát két ponton is módosítani kell:

1.) törzsnevünk nem mutat csuvasos kritériumot, igaz, köztörök jeggyel sem rendelkezik;

2.) az ingadozó *Keszi* ~ *Kesze* alakok két török alak átvételével magyarázhatók.

A *Megyer* törzsnév etimológiája további vizsgálatot igényel. Ha szókezdő m-hangja eredeti, akkor kizárható török eredete. A *Nyék* „Sövény” jelentése erősen valószínűsíthető. Etimológiáját illetően viszont meglehetősen tanácstalanok lehetünk, mert származhat török nyelvből is, s lehet finnugor képződmény is. Szempontunkból itt az a fontos, hogy akár török jövevény, akár eredeti szókincsünk része a *Nyék*, mindenképp roppant ősi szó. Ha ugyanis török nyelvi átvétel, akkor jövevényoszavaink legősibb rétegében van a helye, *nyak* és *nyár* szavunk társaságában, ahol egy sajátos, máig nem kellően megvilágított török y- ~ magyar ny- szókezdő megfeleléssel van dolgunk.

Vessünk egy pillantást ezek után újra Konstantin császár törzsnévi listájára. Figyelembe véve az ottani sorrendet és törzsneveink megállapított eredeti jelentéseit, a magyar törzsrendszer így rajzolható fel:

	(Kabar)
	Sövény
	Megyer
	Mellecske-Hát mögötti
o	
l	
d	Hadvezér
a	
l	
k	
a	Hátsó
	Töredék

Megállapíthatjuk, hogy biztosan a törökből származó „Mellecske”, „Hát mögötti”, „Oldalka” és „Hátsó” elnevezésű törzseink ugyanazt a jelentéstani kategóriát képviselik. Jelentésük alapján ezek a törzsek védő törzsek voltak, s elnevezésük a törzsszövetségen belül elfoglalt, a Vezértörzshöz viszonyított helyükre mutat. Ezek az elnevezések nem lehetnek önelnevezések, származhatnak viszont a helyüket kijelölő Vezértörzstől, vagy attól a külső hatalomtól, amely a magyar törzsszövetség kialakításában aktív szerepet játszott.

A rendszerelemzés világosan mutatja, hogy a bizánci császár listája nem a törzsek véletlenszerű sorrendben történt felsorolásán, hanem tényleges helyzetükön alapszik. Az sem véletlen, hogy a császár az első helyen a frissen csatlakozott kabarokat szerepelteti. Bár naiv meséje több kutatót is megtévesztett, akik elhitték a császárnak, hogy a kabarok azért állnak az élen, mert ők a legvitézebbek, tudjuk, hogy voltaképpen arról az ismert nomád szokásról van szó, amely az újonnan csatlakozott törzsek és néprészek helyét mindig a legveszélyesebbnek ítélt helyen, a szövetség elején vagy szélén jelölte ki. A „Hadvezér” jelentésű Vezértörzs körül a védő törzsek helyezkedtek el.

Az is nyilvánvaló viszont, hogy Konstantin császár listája már egy másodlagos rendszert mutat. Eredetileg nem volt a rendszerben összevont „Mellecske” – „Hát mögötti” törzsünk, a „Hátsó” törzs minden bizonnyal a rendszer utolsó helyén helyezkedett el és a „Töredék” törzs csak később kerülhetett a „Hátsó” törzs mögé, stb.

Etimológiai szempontból két olyan törzsnevünk van, melyek biztos csuvasos kritériummal rendelkeznek. Ezek a *Kürt* és a *Gyarmat*. Nemcsak fonetikai jel-

legük, de jelentésük is közös eredetükre, egyidejű kölcsönzésükre enged következtetni. A „Mellecske” és a „Hát mögötti” jelentés szemantikai oppozícióban áll egymással, igazi értelmüket egymás kölcsönös meglétét feltételezve nyerik el. Sőt, ezek a jelentések nemcsak feltételezik egymást, de azt is, hogy közöttük állt egy törzs, az egykori Vezértörzs. Ez a törzs csakis a Megyer lehetett. A többi törzs közül az „Oldalka”, a „Sövény”, a „Hátsó”, a „Töredék” jelentéstani okok miatt nem jöhet számításba. A korai rendszerben nem gondolhatunk Vezértörzsként még a *Tarján* törzsre sem, hiszen ez csak egy későbbi fázisban jelentkező vezértörzsként. Ellenkező esetben ugyanis a 10. századi bizánci listán „Mellecske” – „Hadvezér” – „Hát mögötti” sorrend lenne várható.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a magyar törzsszövetség kialakulásának legrégebbi adataink birtokában még rekonstruálható fázisában, a törzsrendszerben egy *Kürt-Megyer-Gyarmat* sorrend létezett. A Nyék is tagja volt már ennek a korai rendszernek, ősiségéhez nem férhet kétség.

A korai rendszer tehát így nézett ki:

Sövény
Mellecske
Megyer
Hát mögötti

Sajnos nem tudjuk, hogy hány tagú volt ez a törzsrendszer. Azt viszont tudjuk, hogy ebben a korai szakaszban még nem volt *Jenő* (*Jene*) és *Keszi* (*Kesze*) törzsneveink. A *Jenő* törzsnév ugyanis másik nyelvből származik, egy besenyőhöz közeli nyelvből, tehát nem csuvasos típusú nyelvből, mint a korai rendszer tagjai közül a *Kürt* és a *Gyarmat*. A *Keszi* nevet jelentéstani okok miatt zárhatjuk ki a korai struktúrából.

A későbbiekben a törzsszövetség felépítése megváltozott. A *Megyer* törzs elvesztette privilegizált helyzetét, eredeti elő- és utóvédjét. A *Kürt* és a *Gyarmat* törzset egymás mellé rendelték. Az új rendszerben ezek a törzsek már az új Vezértörzs, a *Tarján* előtt látták el védelmi feladatukat.

A törzsnévrendszer vallomása ezen a ponton teljesen megegyezik Konstantin császár egyik, magyar törzsekre vonatkozó értesülésével. A *birodalom kormányzása* című munka 38. fejezetében ugyanis arról tudósít a császár, hogy a magyarok első vajdája, *Levédi* egy beszélgetés során visszautasította a kazár kagán által felkínált nagyfejedelmi címet. Maga helyett *Levédi* egy másik vajdát *Álmost* vagy ennek fiát, *Árpádot* ajánlotta erre a méltóságra. Mindezzel *Levédi* egy másik dinasztíának adta át a hatalmat. A kérdéses tudósítást sokféleképpen magyarázták már történetírásunkban. Annyit mindenképpen megállapíthatunk, hogy az említett passzus és törzsneveink vallomása a dinasztiaaváltást illetően tökéletesen egybevág.

A császár azt is elmondta, hogy abban az időben, amikor még *Levédi* uralkodott, a magyar törzsszövetség hét törzsből állt. Az előbb viszont láttuk, hogy a magyar törzsszövetség korai szakaszából csak négy nevet ismerünk (*Nyék, Kürt, Megyer, Gyarmat*). Ezt most már kiegészíthetjük a császár információja alapján azzal, hogy *Levédi* idejében már az a törzs is biztosan a tagja volt a hét törzsből álló szövetségnek, amely később a *Tarján* nevet kapta. Azt viszont változatlanul nem tudjuk, hogy mi volt a neve ennek a törzsnek korábban. A *Tarján* nevet azonban csak azután kaphatta ez a törzs, miután a *Megyer* helyére lépve Vezértörzs lett. Más néven, tehát nem egy köztörök típusú néven természetesen tagja lehetett a rendszernek a *Jenő* törzs is. A *Kér* nyelvi szempontból teljesen hallgatólag. Megléte *Levédi* korában nem zárható ki.

A fentiek alapján a magyar törzsek héttagú szövetségét *Levédi* uralkodása alatt így vázolhatjuk fel:

Sövény
Mellecske
Megyer
Hát mögötti
a későbbi Tarján törzs
(? a későbbi Jenő törzs)
(? a Kér törzs)

Az utóbbi három törzs rendszerben elfoglalt helyét nem ismerjük, kivéve a később *Kér* néven szereplő törzsét, amely ha már ekkor is ezt a nevet viselte (és ez ellen nem szól semmi), akkor minden bizonnyal a törzsszövetség végén helyezkedett el.

Ha a törzsszövetség Árpád uralomra jutásakor is még csak hét tagból állt, akkor így rajzolhatjuk fel a szerkezetét:

	Sövény
	Megyer
	Mellecske – Hát mögötti
o	
l	
d	
a	Hadvezér
l	
k	
a	Hátsó

Ez egy asszimetrikus rendszer. Jó lenne tudni, hogy a *Jenő* törzs csak egy oldalon, vagy (és ez a valószínűbb) a *Tarján* törzs mindkét oldalán látta el oldalvédi

feladatát. A *Nyék* törzs is elképzelhetően a törzsszövetség több szélső pontját védte.

A korábban már ismertetett, Konstantin császár által rögzített törzsrendszer még két tagot számlál. Az élen a frissen csatlakozott kabarokat, az utolsó helyen pedig a *Keszi* törzset. Ez a törzs, nevéből kiindulva, őrizheti egy egykori csatavesztés vagy bármely más okból történő kiválás emlékét.

Törzsneveink nemcsak tájékoztatást nyújtanak törzsszövetségünk kialakulásáról, annak relatív kronológiába rendezhető szakaszairól, de további kérdéseket is feltesznek és ezzel is előre vihetik a kutatást. Azt is jól tudjuk, hogy az itt tárgyalt törzsneveken kívül még szép számmal találunk olyan etnonímát, amelyek szorosan összefüggnek az itt tárgyalt törzsnevekkel, amelyek szervesen kapcsolódnak korai történetünkhöz. Úgy látom, hogy ezek közül a nevek közül ugyanabba a jelentéstani csoportba tartoznak, mint a magyar törzsnevek még a következők: *Kabar* és egykori résztörzsei a *Ság*, *Ladány* és a *Berény*, ilyen elnevezés a *Székely*, ilyen a *Szavárd*, amelyet nem a *szabír* népnévből kell származtatnunk, ilyen elnevezés a magyarság egykori nevei közül a *Baskir*, de ilyen az *Ungar* nevünk is, amelyet eddig az onogurból magyaráztak. Ezek az elnevezések hadi terminusok voltak eredetileg, törökből fejthetők meg, s számos új információt hordoznak. Ebben az előadásban, sajnos nem térhettem ki ezekre. Em-lítésüket viszont fontosnak tartom, mert az a tény, hogy ugyanabba a jelentéstani kategóriába sorolhatók, mint törzsneveink, egy újabb érv a felfedezett rendszer mellett, s ha közvetve is, de segíti az itt tárgyalt etimológiák hitelesítését.

Nem szólhattam az idő szabta korlátok miatt számos egyéb dologról sem. Csak jelezni tudom az előadás végén, hogy bár a megfejtések hitele melletti döntő érvként a belső rendszert helyezem az első helyre, természetesen nem becsülöm le az analógiák jelentőségét. Megvizsgáltam tehát a török hadi szerveződések típusait, a hadi terminológia vonatkozó részét, az egyes seregrészek elnevezéseit, s természetesen azt is, hogy ilyen terminusokból lehettek-e etnonímák a törökségben. Ezekre a kérdésekre kivétel nélkül megnyugtató, törzsneveink előadott megfejtését támogató válaszokat kaptam. Nagyon remélem, hogy egy más alkalommal ezekről is beszámolhatok.

Cey-Bert Róbert Gyula (Bangkok)

AZ ALTAJ, AZ ISTEN-HEGYSÉG ÉS A KARAKÓRUM SZIKLARAJZAI ÉS ÜZENETEI

Az utóbbi két évben a harmadik alkalommal jártam az ujugurok és a jogurok földjén Észak-nyugat Kínában:

– 1987 nyarán Kiszely Istvánnal bejártuk Ürümcsit, Turfánt és a Tarim medencét: Korlát, Kucsát, Akszut és Kasgárt;

– 1988 augusztusában KANSZU tartományban, a joguroknál jártunk.

Az idén júniusban pedig egyedül jártam meg Ürümcsit, Turfánt és a környékbeli helységeket.

Az első két utazás inkább felfedező és kapcsolatkereső út volt, amelyen keresztül egy alapvető kérdésre kívántunk válaszolni: érdemes-e kutatni őstörténetünk emlékeit, hagyatékait ujugur és jogur földön, ahogy azt Körösi Csoma Sándor szorgalmazta vagy pedig az ujugur és a jogur út egy járhatatlan út őstörténeti kutatásaink számára és nem érdemes vele foglalkozni?

Idő és anyagi akadályok miatt kutatásainkat nem tudtuk kellőképpen elmélyíteni, de a feltett kérdésre feltétlenül igenlő választ adhatunk.

Nemcsak, hogy érdemes az ujugur és a jogur kutatásokat folytatni, de nagyon fontos, szükséges és égetően sürgős is.

Ujugurok

Az ujugurok a kínai Xinjiang-Uyгур tartományban élnek, amely Kína legnyugatibb tartománya, vagyis inkább gyarmata akár Tibet és Belső-Mongólia. Körülbelül hét millió ujugur él itt, egy millió kazák és egy millió kirgiz, üzbég, tatár, tadzsik és mongol. A kínai betelepítettek száma már eléri a 7-8 milliót. Megjegyzendő, hogy az 1949-es kommunista hatalom átvétel előtt összesen százezer kínai élt csak a tartományban. Számuk azóta nyolcvanszorosára emelkedett az erőszakos maoista betelepítési politika miatt, amely a mai napig lankadatlanul folyik, sőt fokozódik. (Nyugati sajtójelentések szerint, a kommunista Kína elsőként csatlakozott az USA terroristák elleni hadjáratához. Ennek okát abban látják, hogy Kína így nemzetközi támogatást vagy legalább hallgatást remél a területén élő muszlinokkal való végleges leszámolásához.)

Az első ujugur utunk alkalmával meglepő embertani, szellemi és tárgyi néprajzi hasonlóságokat találtunk az ujugurokkal. Embertanilag az ujugurok és a szomszédos kazákok feltétlenül közelebb állnak hozzánk, mint például az anatóliai törökök.

De a legmeglepőbbek a néprajzi hasonlóságok a népművészet, szín és forma esztétika, népzene, népi építkezés és a nemzeti konyha területén. Hogyan lehetséges ez?

Ha feltételezzük, hogy 1500 vagy 2000 évvel ezelőtt egyes törzseink együtt éltek a Tarim és a Dzsungár medence népeivel, mégis különös, hogy néprajzunk és hagyományos kulturális meghatározóink ennyire közös irányban fejlődtek volna. Annyi bizonyos, hogy a 2000 év előtti magyar népművészet más volt, mint a mai, mint a 2000 évvel ezelőtti ujjur népművészet is más volt, mint a mai ujjur népművészet, ami különös az egyirányú szinte azonos fejlődés a két nép népművészetében.

Úgy érzem, hogy művészetét minden nép egy örökölt érzelmi és lélektani alaptól fejleszti. Ez a lélektani és érzelmi alap nagyon hasonló lehetett a 2000 évvel ezelőtt élt ujjuroknál és a magyaroknál, hogy népművészetük ennyire hasonlóan, egy irányban fejlődött. De nagyon hasonló ma is! Az ember valahogy otthon érzi magát az ujjuroknál. Reakciónk, spontán érzelmi megnyilvánulásaink nagyon hasonlóak.

Jogurok

A tavalyi utunk a joguroknál szomorú és megrázó volt. A 24. óra után érkezünk. A jogur nép, a jogur kultúra eltűnőben van. Ma már csak 10-15 ezren élhetnek a Jogur Autonóm Területen Kanszu tartományban. A fővárosukban 20 ezer ember élhet, ebből már 95% a kínai betelepült. A kínai nemzeti politika, akár a román, a nemzetiségek gyors asszimilálását és lélektani, valamint kulturális megsemmisítését célozza. A valaha erős jogur nép, amelynek hadai komoly problémákat jelentettek a kínai dinasztiáknak, az utolsó óráit éli.

Ez számunkra különösen tragikus, mert a jogur népi kultúra, az ősi hit, hagyományok és szokások területén sokkal többet megőrzött, mint az ujjur. A jogurokat nem érintette az iszlám átformáló kulturális hatása: nagyon sokáig megmaradtak táltos hitűnek. Táltos hitük mellé a 16. században felvették a tibeti lamaista vallást is, de a lamaizmus toleranciája eltűrte a táltos hit és a vele együtt járó ősi hagyományok és szokások egyidejű létezését is.

A kommunista Kína betiltotta a táltos hit gyakorlását, az ősi hagyományokat „elmaradt feudális babonának” kiáltotta ki és eltüntette a táltosokat a lamaista szerzetesekkel együtt.

A jogur fiatalok már nem ismerhetik meg ősi hitüket és hagyományaikat. Maradnak az öregek, akik még a kínai kommunista uralom bevezetése előtt nevelődtek. Ők még ismerik az ősi hagyományokat és szokásokat. De számuk egyre jobban ritkul.

Pedig a magyar őstörténet kutatásnak elsősorban tőlük kellene tényadatokat és bizonyítékokat gyűjteni, mert ezek az adatok ránk is vonatkoznak és a mi ősi hagyományainkra és szokásainkra is fényt vetnek.

Például a jogurok között gyűjtött zene jobban őrzi az ősi jelleget, mint az

ujgurok zenéje, amelyre az arab zene erős befolyást gyakorolt. A jogur földre velünk utazott Csang Rui zenekutató, több jogur népdalt talált, amelyek zenei felépítése tökéletesen megegyezik az ősi magyar népdalok szerkezetével és dallamrendszerével:

pentatonikus

quint váltás

a ritmus ugyanúgy, mint a magyarban előbb rövid, utána hosszabb

a dallam súlytalanul fejeződik.

Mindez azt jelenti, hogy a jogur népzenei anyanyelve és a magyar népzenei anyanyelve praktikusán megegyezik!

Mindez természetesen sokkal többet is jelent őstörténeti kutatásunk szempontjából: a két népnek valamikor hosszabb ideig együtt kellett élnie, hogy egy közös zenei anyanyelv kialakuljon. A közös zenei anyanyelv feltételez közös hagyományokat, szokásokat, közös érzelmi és esztétikai jelképrendszert, amelyeket a jogurok jobban megőriztek a Csillien hegység elzárt fennsíkjain, mint mi a népek közép-európai országútján.

Ezért lenne életbevágóan fontos a magyar őstörténeti kutatásnak a 24. óra utolsó perceiben felderíteni és megmenteni mindent az ősi jogur kultúrából, ami még lehetséges. Holnap már késő lesz. Ha mi ezt nem tesszük meg, ezt nekünk senki más nem fogja megtenni. A kínaiak csak örülnek annak, ha egy kisebbség kultúrája nyomtalanul eltűnik. A kínai egocentrikus paranoja csak egy kultúrát ismer és hirdet: a kínait. Az összes többi kultúra a kínaiak szerint tudatlan és barbár: ugyanúgy barbár volt szerintük 2000 évvel ezelőtt a hunok idejében, mint ma.

A jogur expedíció lesújtó, leverő és mélyen megható volt. Az ember akaratlanul is párhuzamokat vont a magyarság tragikus és szerencsétlen 20. századbeli sorsával.

Az ujjur őstörténelem útjain

Az idén két hetet szerettem volna a joguroknál és három hetet az ujjuroknál tölteni. A júniusi pekingi vérfürdő tragikus következményei tíz napig nem engedtek ki Pekingből, így a jogur útról le kellett mondanom és sok nehézség után csak az ujjurokhoz jutottam el.

Az idei ujjur utazásomnak két fontos célt állítottam:

– egyrészt adatokat gyűjteni az ujjur föld és Kelet-Turkesztán 1500 és 3000 évvel előtti őstörténetéről, feltételezve, hogy ebben az időben őseink egy része szintén ezen a területen élt;

– másrészt előkészíteni egy komolyabb és huzamosabb idejű expedíciót az Altaj hegységben élő kazákokhoz (legtöbbjük még nomád vagy félnomád állattenyésztést folytat), akiknek hagyományai és szokásai, szellemi és tárgyi néprajza nagyon sok hasonlóságot mutat az ősi magyar pásztorvilág hagyományaival és szokásaival.

A KIZIL TAS-i sziklarajzok rejtelmek

A Tarim és Dzsungár medence őstörténeti kutatásainak egyik legizgalmasabb kérdését tavaly májusban véltem felfedezni egy singapore-i napilapban (STRAIT TIMES).

A cikk szerint 1987-ben a Dzsungár medencében, Ürümcsitől keletre Csitay városka közelében egy két kilométeres hosszúságú völgy sziklafalain roppant érdekes rajzokat fedeztek fel, amelyek nagyon sok embert és állatot ábrázolnak, több esetben egymással párosodva. „2000 éves pornográfia” – írta róla a szellemeskedő újságíró. A leletet felfedező Wang régész szerint a rajzok 2000 évesek és minden bizonnyal hun eredetűek. Vezérek, vadászatok, harcok, áldozat bemutatások is szerepelnek a sziklafalon – írta a singapore-i újság. Villámként ütött meg e hír: ez valóban egy csodás és szerencsés felfedezés lehet magyar őstörténeti szempontból is, mert talán a hun krónikákat és a hun törzsek eredet mondáit tartalmazza (emberek és állatok párosodása).

Nem sokat tétováztam, sok próbálkozás után sikerült felvennem Binghua Wanggal a kapcsolatot, aki csak annyit közölt, hogy a sziklarajzok nem Csitay városánál vannak, hanem a Hutubi környékén és örömmel vár, hogy legközelebbi ujjur utazásom során megmutassa az egyedülálló régészeti leletet.

Június 15-én érkeztem Ürümcsibe és azonnal kapcsolatba léptem Binghua Wanggal. Wang meg is ígérte, hogy mindenben segít. Két nap után közölte, hogy nem kaphatok engedélyt a sziklarajzok megtekintésére, mert erre még egyetlen külföldi sem kapott engedélyt. Az engedély csak akkor lesz lehetséges, miután a Xinjiaangi Régészeti intézet könyve megjelenik a sziklarajzokról. A könyv körülbelül 3-4 év múlva fog megjelenni. Ismerve a kínaiakat nem is nagyon lepődtem meg Wang elutasító válaszára, mert általában a kínaiak először mindent megígérnek és utána végtelen kibúvókat találnak, amelyekkel magyarázzák, hogy miért nem lehetséges pillanatnyilag az ígéretük betartása.

A sziklarajzok eredetét illetően megváltoztatta a véleményét. Legújabb felvetése szerint a sziklarajzok nem hun, hanem közel 3000 éves szittyai alkotások. Nem elégedtem meg Binghua Wang professzor magyarázatával és a somogyi leleményességet a Távols-Keleten tanult japán szívóssággal összevegyítve, ujjur barátaim segítségével titokban sikerült eljutnom a rejtelmes sziklarajzokhoz. A sziklarajzok Hutubitől 70 km-re lévő KIZIL TAS hegységben vannak. A hegy neve Kizil Tas messzire ellátzó vörös sziklaormai miatt. A kínaiak a sziklarajzok megjelölésére nem e hegy igazi nevét használják, hanem egy kínai földművelő nevét, aki pár évet a környéken élt a Kuomintang idejében (Kanzsa Semenzu). A hegy több mint ezeréves nevét túl törökösnek találják. A környéket különben nomád kazák állattenyésztők lakják.

A sziklarajzok megtekintése nagy csalódást okozott. A kalandos utazás a Kizil

Tas hegységig érdekesebb volt, mint maguk a sziklarajzok. Körülbelül 15 méter hosszúságban és 10 méter magasságban a sziklafalon 150-200 emberi alakot lehet látni trapéz fejfel, fordított háromszögű testtel és hosszú pálcika lábakkal. Összesen talán 8-10 állat is látható: ló, tigris, teve és kecske. Wang professzor szerint két majom ábrázolás is van, de szerintem a majomfejre hasonlító rajzok inkább táltos maszkos embereket ábrázolnak. A Dzsungár medencében már több mint 50 ezer éve nem él majom. A rajzok nem szittyá rajzok. Egyetlen fontos szittyá szimbólumot sem ábrázolnak. A rajzokat valószínűleg egy átvonuló ismeretlen ősnép készítette Kr.e. 5-6000 évvel. Magánbeszélgetéseink során az ujjuri régészek is elismerték, hogy a rajzoknak semmi köze nincs a szittyákhoz. Úgy érzem, hogy Wang professzor a szittyának kikiáltott rajzokon keresztül inkább egy ugródeszékát próbál kialakítani magának a nemzetközi régészet berkeiben.

A kínaiak számára csak reklám szempontok a fontosak:

- a rajzokat kínai kutató fedezte fel
- a terület új kínai nevének megismertetése
- az ősi szittyá nép Kínához való kulturális és történelmi kapcsolása
- a „primitívnek” bemutatott szittyá sziklarajzok összehasonlítása a korabeli „fejlett” kínai művészettel.

Mindezt az ujjur szakértők „virágnyelven” a tudomásomra hozták.

A singaporei újság szenzációs közlése a Dzsungár medence 2000 éves hun pornográf rajzokról tehát kacsa volt. Az igaz, hogy néhány rajznak van némi szexuális szimbolikája (egy-két alak kardszerű férfi nemi szerve érinti a mellette ábrázolt alak oldalát), de ez messze van nemcsak a pornográfiától, de még a szexualitás jelképezésétől is.

A nagy csalódásom után a vizsgáztalásomra ujjur barátaim felhívták figyelmemet, hogy hazájukban nem a Kizil Tasi sziklarajzok az érdekesek, hanem az a több száz sziklarajz, amelyeket az utóbbi időben nap, mint nap találunk az Altaj, az Isten hegység, a Karakorum hegyeiben (Altin Tag). A sziklarajzok nagy része Kr.e. 1000 és 4000 évvel ezelőtt készült és embereket, valamint állatokat ábrázolnak (szarvas, ló, tigris, kőszálikecske, szarvasmarha, juh, farkas, teve).

Itt valóban vannak szenzációs tanulmányozási lehetőségek: 5000 éves (Kr. e. 3000) lovas ábrázolásokat is találtak. Ha a rajzok korának megállapítása valóban helyes, akkor újra kell értékelni több nyugati szakember tézisé, akik a lovak házasítását Kr.e. 1000 évre teszik.

A sziklarajzok szimbolikája itt már megegyezik a szittyá-hun-ó-török és ómagyar jelkép értékekkel:

- a szarvas vezető szerepe
- a lovak és a lovasok fontossága.

Az ujjur kutatók szerint a sziklarajzokat Kelet-Turkesztán őslakói rajzolták, akiknek egyenes leszármazottai a ma is itt élő ujjur nép!

Lop Nor-i ásatások

Az ősi ujjur lakosság eredetének tételét megerősítik a Lop Nor tó környéki újabb ásatások. Több mint 3000 éves kiszáradt holttesteket találtak, amelyek antropológiai meghatározói tökéletesen megegyeznek a jelenlegi ujjur lakosság antropológiájával (domináns turáni kaukazoid elem csekély mongolid behatással).

Hosszú süvegű sapkákat is találtak, amelyek formája teljesen megegyezik a Kr.e. 500 évre tehető hun sírokból kiásott bronz harcosok sapkájával.

A mongol és a turkesztáni pusztákon gyakran találni közel 2 méter magasságú harcosokat ábrázoló kőszobrokat. Ezeket a szobrokat a régészek „türk” szobroknak nevezik és Kr.u. 5. és 8. század közé teszik őket. A régészek nagy meglepetésére a lop nori ásatásoknál hasonló szobrokat találtak fából, de ezek Kr.e. 2000 és 3000 év közé tehetők! A „türk” szobrok szimbolikája tehát 5000 évre visszamegy!

A hunok 3000 éves üzenetei

Az utóbbi időben több 2500 és 3000 éves hun temetőt tártak fel Ujjuriában, amelyekben nagyon sok szép bronz áldozati üstöt, fegyvert (főleg fokos fejek), ékszert, szobrot és használati tárgyakat találtak. Mindezek számunkra is nagyon fontosak, és ezért végtelenül szükséges lenne, hogy a magyar régészeti szakemberek is tanulmányozzák az ujjur földön talált hun emlékeket, amelyek fontos üzenetekkel bírnak őstörténeti kutatásunk számára.

Hunok, törökök, ujjurok és magyarok

Több alkalommal, hosszan beszélünk az ujjur kutatókkal Közép-Ázsia és közvetlen környéke őstörténetéről, 2000 és 3000 év előtti lakóiról, a szittyákról, a hunokról, a török és a mongol népekről.

Az ujjur kutatók felhívták a figyelmemet, hogy nagyon kell vigyázni a kínai történeti források elnevezéseinek használatával és értelmezésével.

A hunok

Kínaiul a hunokat SHIUNG-NU-nek nevezik, amelynek fordítása „lovas barbár (vad) rabszolga”. A kínai források vizsgálatában a SHIUNG-NU elnevezés gyakran tévedésre és hamis következtetésekre adhat okot,

mert néha ezt az elnevezést, mint gyűjtő fogalmat használják az összes keleti, északi és nyugati lovasnépre (beleértve a koreaiakat és a tibetieket is),

néha pedig kizárólagosan csak a hun törzsekre alkalmazzák.

Az ujjurok a hunokat, mint mi, hunoknak nevezik. Nagyon megkértek, hogy mi magyarok ne használjuk a kínai SHIUNG-NU elnevezést, mert ez a szó csak a kínaiak csúfolkodó, lealacsonyító, megvető magatartását fejezi ki a hunok iránt, akik a közös őseink.

A törökök

Nagyon zavaros a helyzet szintén a török nép név kínai átírásával. Kínai jelekkel nagyon nehéz átírni fonetikusán a nem kínai eredetű szavakat. Ugyanazt az elnevezést (például DOLUKAN ujjur férfinév) 20 különböző módon és kiejtéssel is le lehet írni.

Így a török népnév is több mint 15 átírásban és kiejtésben is szerepelhet a kínai történetészeknél:

- tuzsó	- tingeli	- tielelő
- tingling	- de	- dzsőde
- tuzsa	- tuzsde	- tindzse
- tuzsgeli	- tieldzse	- tingdzső
- tingde	- tieldzső	- tielde

Több nem kínai szakember azt hiheti, hogy különféle népekről van szó, amikor a török népnév átírásával találkozunk a kínai forrásokban.

Az ujjurok

Krisztus születése körül az ujjur név a következő alakokban jelentkezik a kínai írásokban:

- uyhu	- uygu
- huyhő	- huyhu
- hu	- huygu
- unhu	- hungu

A „Hu” elnevezés a TANG dinasztia idején az ujjurokat is jelölhette, de ugyanakkor jelölhette az összes közép-ázsiai nem kínai népet, mert a kínaiak a közép-ázsiai népeket „hu”-nak vagyis „szélesállúnak” is hívták (a „hu” kínaiul szélesállút is jelent).

A magyarok

A magyar népnevet a kínai források nem említik. Az ujjur kutatók szerint a magyar népnevet a hun, török, ujjur népnevek valamelyik kínai átírásában minden bizonnyal fel lehet lelni.

Eredmények, jövő tervek

Ujjur utam első és legfontosabb célja Kelet-Turkesztán 2-3000 évvel előtti őstörténetének tanulmányozása egy váratlan, de nagyon érdekes irányban fejlődött:

számunkra nem a helytelenül a szittyáknak tulajdonított KIZIL TAS-i sziklarajzok az érdekesek, mint ahogy azt az utam elején gondoltam hanem az altaji, Isten

hegységi és Karakorumi sziklarajzok jelképes üzenetei, amelyek 4-5000 évvel előtti lovasokat, vadászjeleneteket, táltos szertartásokat, szarvasmarhákkal vontatott kocsikat mutatnak.

A legérdekesebbet a végére hagytam. Az ujjur régészek szerint az Altin Tag hegységben (Karakorum) megtalálták a hun (és ó-török) rovásírás legrégebbi jeleit és kép jelképeit. A rovás jelek kora Kr.e. 1500-re tehető! A felfedezett rovásjelek a képírás szabályait követik. Közel 24 lehetséges rovásjel-képet megfigyelték már: hegy, nap, fa, kocs, kéz, ember, föld, víz, ló, szarvas, madár.

Az ujjur kutatók értesülései szerint hasonló sziklarajzokat találtak szintén Tibetben, Belső-Mongóliában és Szibériában is. A sziklarajzok jelképrendszere közös. Ez azt jelenti, hogy Közép-Ázsiát, Turkesztánt, Tibetet, Mongóliát és Szibéria egy részét egy közös jelképrendszert átélő népek lakták. Ezek között ott voltak őseink is. Ezért lenne nagyon fontos a magyar őstörténelem kutatás számára az említett sziklarajzok jelképrendszerének a tanulmányozása.

Utam második célja: a jövőbeli Altaj-expedíció megszervezése szintén kielégítően zárult. Megtaláltam azokat az ujjur és kazák kapcsolatokat, akik a kínaiak megkerülésével biztosítani fogják, hogy olyan kazák nomád törzseket látogathatók meg, amelyeket még praktikusán nem érintett a külső kényszer-kultúra romboló hatása. Ugyanúgy vándorolnak állataikkal és vadászhatnak sólymaikkal, mint ezer év előtti őseik!

Az Altaj hegységben élő nomád pásztorkodó kazák azért is nagyon fontosak számunkra, mert a környékbeli népek közül ők őrizték meg a legjobban az ezer év előtti hagyományokat, szokásokat és népmeséket. A nomád kazákok népművészeti motívumai, jelképrendszere és színesztétikája kísértetiesen feleleveníti a magyar népművészet szín és jelképrendszerét.

Kazák és ujjur népművészeti kutatásaim során kerültem kapcsolatba ujjur, kazák, kirgíz és üzbég népzene és népi táncművészekkel, akiknek legnagyobb álma, hogy egyszer felléphessenek Magyarországon!

A Magyarok Istene segítségével jövőre kutatásaimat folytatni fogom az Altajban, az Isten hegységben és a Karakorumban.

Befejezésül ujjur és kazák régészek, történészek és kutatók titkos üzenetét és kérését szeretném közölni a tisztelt hallgatósággal.

Ez az üzenet körülbelül így hangzik:

Elzárva és egyedül vagyunk egy hatalmas gyarmatosító nép sovinszta és nacionalista túlkapásaival szemben. Közeli és távoli történelmünket meghamisítják, megcsönkítják, beszennyezik.

Közös őseink nevében kérünk Titeket, gyertek minél gyakrabban és minél többen hozzánk kutatni és megismerni történelmünket, művészetünket, hagyományainkat, amely bizonyos mértékben a Tiétek is.

Az eredményekről írjatok az egész világon, hogy a kínaiaknak ne sikerüljön végérvényesen eltüntetni az ujjur népet és az ujjur kultúrát.

Próbáljatok megszervezni csere akciókat magyar és ujjur diákok és szakemberek között:

ti magyarok kutassatok és tanuljatok itt nálunk
és a mi embereink pedig nálatok.
Senki a világon nem tud rólunk.
Egyedül vagyunk!
Segítsetek!

E megrázó üzenet átadására csak pár héttel ezelőtt kértek meg ujjur barátaim, amikor említettem nekik, hogy júliusban részt veszek egy magyar őstörténeti találkozón.

Ujjur hínzsminta

Csihák György (Zürich)

EGY KIS ŐSTÖRTÉNÉSZKEDÉS CSALÁDNEVEM KÖRÜL

A ki jelen volt Zürichben a Második Magyar Őstörténeti Találkozón, talán emlékezik még arra, hogy egy rövid előadás keretében bemutattam néhány érdekességet, amelyre a magyar rovásírás tanulmányozása közben bukkantam. Egyesek még talán arra is emlékeznek, hogy eközben elég sokat foglalkoztam személynevekkel.

Ezúttal családnevemet veszem elő, amelyet latin betűkkel bizony csak elég tökéletlenül lehet leírni. A svájci faluban, ahol élek a postás például minden olvashatatlan névre címzett levelet hozzánk dob be, mert ránézésre azt gondolja, hogy biztosan nekem szól.

„Nomen es omen” mondták közmondásukat a rómaiak – nyilván ők is más, előtük élt népektől tanulták. Mint minden embert, gyermekkoromban engem is foglalkoztatni kezdett a gondolat, hogy ugyan mi lehet ez a Csihák? Környezetemben erről mindenféle bizonytalan dolgot hallottam, és talán ez is közrejátszott elhatározásomban, miszerint édesanyám jól áttekinthető származási viszonyai alapján magamat mindég székelynak vallottam.

Egyszer úgy jött, hogy ismeretségbe keveredtem egy emberrel, aki Budán az Országos Levéltárban dolgozott. Megkértem, hogy ugyan szólna már nekem, ha kezébe kerülne valami régi írás, amelyből nevem eredetéről valamit megtudhatnék. Kis idő múltán jön ám az eredmény: megoldódott a dolog, dalmát nevem van. Talált egy levelet, amelyben valamely dalmát tengerparti város azt panaszolá a királynak, hogy a Dolomitokban lévő sasfészekből a Csihások időnként lerohannak és kirabolják a várost, megölik az arra járó, békés kereskedőket. Nem mondhatnám, hogy nagy örömet leltem ebben a rabló rokonságban, de hát mit tegyen az ember: tudva lévő, hogy rokonait nem válogathatja meg.

Ezzel azonban a meglepetések sora csak elkezdődött. Röviddel ez után ugyanis, hátizsákos turistaként járván a Felvidéket, Poprádon Csihákokra akadtam. Boldogan öleltek keblükre mondván, hogy biztosan rokonok vagyunk, mert ugye a Csihák név nagyon ritka. Biztosan magyarok vagyunk, mert itt a környéken él néhány Csihák, és az mind igen derék magyar. Gondoltam magamban: gyanús dolog, itt ebben a szlovák környezetben...

Álmélkodásomból alig ocsúdtam fel, máris Prágában a tervhivatalban egy fontos ember vont bizalmasan a szobájába. Közölte velem, hogy neki az édesanyja Csihák, s ezzel a névvel csak rendes ember, de mindenképp felett derék cseh lehetek, csak valamikor elszármaztak őseim Magyarországra. Itt jegyzem meg,

hogyan Prágából Blaskovics József kitűnő turkológus professzorunk nemrégiben írta, hogy elsőrangú cseh nevem van, azt jelenti, hogy madarász.

Ezt követően utam Bukarestbe vitt, ahol már meg sem lepődtem azon, amikor egy Csihák nevű úrral jöttem össze, aki természetesen azonnal meggyőződött arról, hogy mindketten milyen jó románok vagyunk. Azt talán felesleges megjegyezni, hogy az említett Csihákok nem mindig írták ezt a nevet egyformán, de a kiejtésben nem vettem észre különbséget.

Férfikorom hajnalán jutottam el először kincses Erdélybe, sőt arra a vidékére, ahonnan édesanyám származott. Ott van egy nagy rét, ahol mint csintalan két gyermek, jobbra-balra ugrándozva indul az egyik irányba az Olt és a másikba a Maros. Fent a magasból, úgy őrzőn-vigyázón tekint le a két kis huncutra a vén Hargita. Székely rokonaim megnyugtattak: semmi gond, derék székely nevem van. Az ő nyelvükön a családra mondják, hogy csihán, csihány vagy csihák – vidékenként eltérőleg.

Életem következő szakaszában elég kevés időm maradt az effajta problémákra, mígnem egy este zürichi lakásomban csöngött a telefon. Bizalmasan közölte velem egy hang, hogy az egyik szálloda lefüggönyözött különtermében László Gyula tart előadást. Ez akkoriban még így ment. Nosza rohantam, hogy odaérjek, voltunk vagy tízen. Bemutatkoztunk szép sorjában – no László Gyula nem, őt már ismertük. Mikor hozzám ért, azt mondta: „Hogyan?” Én mondom: „Csihák”. „De jó székely neved van!” – mondta, és ment tovább. Én meg megdöbbenem: egy László Gyula nem mond ilyet akárkinek.

Hazamentem, előkaptam Bobula Ida Kétezer magyar név sumir eredete c. könyvét (Montreal 1970), és kerestem benne a Csihákot. Nem találtam. Nem baj, gondoltam, ez is nagy eredmény, hogy a messze idegenben kétezer magyar családnemet talált a sumir nyelvben. Ő se tudhatott minden nevet.

Az viszont nem volt véletlen, hogy Círyl Gadd: A Sumerian Reading Book (Oxford, 1924) c. könyvében ezt a szót találtam: ĜIH-AÑ. A szerző azt állította, hogy ezt a szót valami rosnövényre mondták. A betűk fölött lévő kacifántos jelekről sumir-magyar ismerőseim azt állítják, hogy a fránya indogermánok használják abban az esetben, ha jel alatti betűt ők nem tudják kiejteni.

Nosza, vissza Bobulához, s ezúttal több szerencsém volt. Drága jó Bobula Ida! – Isten nyugosztalja haló porában – bizony kitűnő munkát végzett. A ĜIH-AÑ bizony benne van az ő könyvében, és ő ilyen neveket vezetett le belőle, hogy Csóhány, Csollán, Csihány, Csalánossy stb. Eszembe is jutott, hogy Budapesten az egyik ügyvédem neve Csóhány volt és ő mondta, hogy Debrecen környéki, az ő vidékünkön pedig a csalánt hívják így.

Utána néztem, stimmel a dolog: még a 19. században is a legfinomabb vászon csalánból készült. Jobb ingeknek legalább a gallérját, mandzsettáját készítették csalánból. Tehát a csalán rosnövény.

A csalánt most már rendbe tettük, velem azonban csak baj van: névadó nagyapám

ugyanis Bakonybélbe való. Hogy kerül a csalán Bakonybélbe? – ez most a kérdés.

Eszembe jutott, hogy ugyancsak hátizsákos turistaként jártam én már Bakonybélben. Amíg az autóbuszra vártunk, néhány társammal a közeli korcsmában kerestem felüdülést. A busz közeledtével a többiek izgatottan kiáltozni kezdtek: „Csihák! Csihák! Gyertek már!” Mire a fél korcsma kitódult az utcára. Na kérdeztem, itt ennyi Csihák van? Igen válaszolták többen is készségesen, és elmondták, hogy a község lakóinak a többsége Csihák, vagy Csihák-rokon.

Mikor ez az emlék felmerült bennem, elgondolkoztam a dolgon. A sumir-magyaroktól tudom, hogy az ilyen nevek, mint Balaton, Bélkő a mezopotámiai Baal isten nevét őrzi. Bakonybél nem akármilyen hely. A bencések magyarországi székhelye. A kolostort I. István király alapította és Gizella védnöksége alá helyezte. Gellért püspök is ide vonult vissza. Az ő idejünkben Bél – akkor még ez volt Bakonybél neve – az udvar második fő tartózkodási helye volt nyáron. Ilyen egyházat soha, akkoriban pedig különösen nem tettek akárhová. Vajon, mi dolga lehetett ott ennek a nagy, erős csalánbokornak? Védett egy ősi kultikus helyet? Vagy az új hit őrzőiként került oda? Olyan ez, mint a magyar őstörténet számos más kérdése.

Ha valakinek netán az itt felrajzolt kép, vagy egyes részei nem tetszenének, szíves figyelmébe ajánlom Györffy György István király és műve c. könyvét (Budapest, 1977). Györffy ezen munkájában sokat foglalkozik a Koppány országot körülvevő besenyő és székely katonai települések kérdésével és ennek kapcsán többször említi Bél is. Mondanivalóm szempontjából tárgytalannak tartom, hogy a csalánok kit, vagy mit védtek, és hogy a támadást mely irányból várták. A lényeg az, hogy ott voltak, sőt ott is vannak – nem is csak Bakonybélben.

Csihák Józsa nagyapám jóra való, vidám és csendes ember volt. Meséli, hogy magostul ette a szilvásgombócot. Pörölt is vele öreganyám, hogy így meg úgy, majd meglátja milyen nagy baja esik belőle. Az öreg meg csak nyelte a gombócot magostul, rendületlenül. Mikor az utolsót is bevágta, egyszer csak puty, egy magot kiköpött és szépen odatette a tányér szélére.

Kilencvenkét évig élt, a jó öreg.

YGRÖYG

KÁHISC

Dorosmai Imre (Sopron)

A BÁN, ISPÁN (ZSUPÁN) SZAVUNK EREDETE ÉS AMI KÖRÖTTE VAN

A magyar államalapítás feltételei a honfoglalást követő évtizedekben teremtdtek meg, a tizedik század második felében, Géza fejedelem-sége alatt, majd Szent István idejében.

Kézenfekvő lehetett részükre a magyar állam megszervezése érdekében felújítani az avar állami szervezetet. A szomszédos és helyi slávoktól nem vehettek át szinte semmit.

A maradék avarok (hunugurok) vezetősége, hadi szervezete szétesett a közigazgatással együtt, ezért ezeket a létező viszonyok közepette megfontoltan és következetesen kellett végrehajtani a magyar uralkodónak. Látták, tudták a kereszténység felvételének szükségességét is.

Az avarok többsége akkor már keresztény hiten volt, amiről Somodi Endre is említést tett¹ és amit a horvátországi magyar személynévek is bizonyítanak: „Nyugati krónikák szerint az avarok és a hunok országa szerepelt a verduni osztozkodás alkalmával 843-ban. Szent Arno salzburgi érsek és Paulinus aquileiai pátriárka személyében térítők is jártak náluk.“

A továbbiakban is helyesek zömmel Somodi Endre megállapításai, bár, mint a hazai kutatóknak a többsége, ő is sláv eredetűnek minősíti a „zsupán“ szavunkat, annak eredeti értelmét, jelentését felismerte.

Igaz, a török eredetre is utal, amikor a zsupán szó pásztor jelentését is megemlíti.

Figyelembe veszi természetesen azt is, amit nyelvtudósaink, kutatóink is „nyilvánvalónak“ tartanak. Úgy tűnik, hogy nem akarják figyelembe venni a sláv tudósok ettől eltérő álláspontját, de még Sulán Béla egyetemi tankönyvét sem, amelyben az áll, hogy: „mongol származású a zsupán és a kagán (szó).“²

A TESZ (Történelmi Etimológiai Szótár) szerint a zsupánon kívül a „bán“ szó is sláv eredetű és 150 évvel azelőtt feltűnt, hogy a magyar-horvát államszövetség létrejött. Indoiráni egyeztetése téves.

A TESZ eme meghatározása szerint tehát a 950 körüli éveket vehetjük a horvát „bán“ szó első megjelenésének, illetve feljegyzésének.

A valóság, avagy a slávok jelenlegi bizonyosságai (források) stb. eltérnek a magyar kutatók nem egységes nézeteitől.

1. Népszava. 1980. július 19

2. Sulán Béla: Sláv népek és nyelvek. Tankönyvkiadó. 1969

A Zágrábban kiadott egyik könyvben ez található a 949. évnél:

949. „Privi poznati ban Pribina. Banovi su, čini se, sve do Tomislavova pripojenja i Banske Hrvatske (tj. županija Like, Gacke i Krbave), manje ili više samostalni upravitelji tog dijela Hrvatske. Od Pribine nadalje oni su sve do izumrća Trpimirovića gotovo njihovi suvladari. Porijeklo banske časti u Hrvata nije još sasvim razjašnjeno, ali se čini da tu čast smijemo dovoditi u vezu s ostacima avarske političke organizacije u našim krajevima. Prvi poznati ban Pribina skida s prijestolja Miroslava, starijeg sina Krešimira I, te postavlja mladeg brata Krešimira II Mihajla.“

„949. Az első ismert bán Pribina. Úgy tűnik, a bánok voltak a báni Horvátország (Lika, Gacka, Krbava vármegye) többé-kevésbé önálló vezetői egészen a Tomisláv vezette egybeolvasásig. Pribina után egészen a Tripomiravirák kihalásáig a bánok ezen területek társuralkodói voltak. A báni rang eredete a horvátoknál még nem egészen tisztázott, de úgy tűnik, ezt a rangot kapcsolatba lehet hozni a területeinken maradt avar politikai rendszer maradványaival. Az első ismert bán megfosztja Miroslávot, I. Kresimir fiát a trónjától és trónra ülteti II. Kresimir öccsét, Mihajlot.“³

Ebben a könyvben (Horvátország története képekben), amely a címe szerint sem történelemkönyv, a horvátok Bécs városát ugyancsak Bécsnek nevezik, a magyarokat pedig ugarskinak. Ez lényegesen közelebb áll a hunugur népnévhez, mint a venger, vegier, stb.

A horvát kutatók tárgyilagosabbak, mint a magyar kutatók és nem erőszakolják a „bán“ szó levezetését a Baján személynévből.

Meglepő azonban, hogy nincs tudomásuk egy könyvről, amely ismeretlen források alapján foglalkozik a horvátországi bánokkal is. Megemlíti, hogy létezett egy Bilitus nevű horvát bán 870 körül, továbbá megemlíti Sdomir horvát-dalmát bánt és végül a már említett Pribina nevű helyettes bánt említi Kresimir fejedelem alatt 918-ban.⁴

Az ezredik évben Svetoslaus és Gioszlausz helyettes bánokról van tudomásunk.

Arra azonban, hogy az avaroknál létezett a báni méltóság, nincsen semmiféle adat. Igaz, a horvát állam kialakulására sem. A horvátokról tudjuk, hogy vándorlásuk idején hét törzsük volt és ezek egyesüléséből a horvát törzs vezetésével kialakult a horvát törzsszövetség.

Konstantin császár feljegyezte, hogy 14 zsupánságuk volt és ezek Isztria félszigete, a Kulpa folyó, valamint a Száva és a Cetinje folyó által határolt területen éltek a 7. században.

3. Dr. Nada Klaić. *Ilutirana povjest Hrvata*. Zagreb. 1971. 43. old.

4. Hellmer: *Series banorum Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae, Tirnaviae*. 1737

Ugyanakkor tudjuk azt is, hogy 614-ben még újoncozás volt Dalmáciában a perzsa háborúk megkezdésére. Az avarok és a velük tartó sclávok tehát csak ezt követően érkezhettek Dalmáciába. Az avarok, a régészeti leletek tanúsága szerint a mai Albánia területére is behatoltak. A Balkán nyugati részein több helyen találtak a régészek avarokra utaló leleteket. Ilyen a Brodski-Drnováci kengyel, zablá stb.

A nyugat-balkáni területeken több „Obr“ nevű helység is van, ami bizonyítja avar csoportok balkáni megtelepedését, amit Baján kagán eleve eltervezett már akkor, amikor 10'000 kutrigurt küldött Dalmáciába, illetve Nyugat-Balkánra. Mindezt tudva feltételezhetjük, hogy az Albániában előkerült színarany griffes-indás vrapi lelet ezekkel a kutrigurokkal kapcsolatba hozható. Ez egyben megkérdőjelezi azt a feltevést, miszerint a griffes-indás nép 670 körül érkezett Avariába. Ez esetben Bakay Kornél régésznek lehet igaza, aki azt állítja, hogy a préselt lemez és a griffes-indás csoport egységes kultúra. Együtt mellett élt 568-tól egészen a 9. századig. (Keletkutatás. 1974. 175. old.)

Az avarok balkáni letelepedéséről és az „obr“ helységnevekről László Gyula írt azzal a megjegyzéssel: „Sok még ezzel kapcsolatban a kutatnivaló.“⁵

A „báni“ méltóság, cím szerepel Konstantinosz császár feljegyzéseiben a 9-10. században. A magyarban való megléte csak 1116-ból igazolható oklevéllel. Erre az oklevélre a TESZ is hivatkozik: „Cledin...huius provinciae et Banus.“ Ugyanezen oklevél alapján azt is meg lehet állapítani, hogy Horvátország és Dalmácia kormányzójának eredeti címe nem a „bán“, hanem a „dux“, vagyis a princeps volt. Így írt még a 14. századi Historia Sancty Christophori Martyris írója is, aki a „báni“ címet scláv elnevezésnek tartja: „Dux ugra, quem sclavorum vulgus banum vocat.“ (Magyar fejedelem, akit a szlávok bán-nak neveznek.)

Edelspacher Antal, aki a bán szóval elsőként foglalkozott érdemlegesen, megállapította azt, hogy a magyarban kormányzót (gouverneur) jelent (Századok. 1872. 467-473. old.), és különösen a végtartományok és az anyaállamtestbe be nem olvasztott nagyobb területek főnökei hivattak bánnak. Azt is írja: 'A 'bán' szó származhat a scláv 'pán', úr jelentésű szóból és hivatkozik Frick-re,⁶ aki szerint a scláv szó egy indogermán alapnyelvi pana = úr szóra vezethető vissza, s e szó gyöke a „pa“ (hüten, wahren)... És megemlíti a szanszkrit pa-ti = pásztor jelentésű szót. Ez a szót jelentkezik később a pehlevi pat, pet alakban egyazon jelentéssel.

A „bán“ szó eredetével kapcsolatosan a két neves szlavista: Miklosics és Sáfárik úgy vélekedik, hogy a szó mongol eredetű. Miklosics arról is említést tesz⁷, hogy a magyar „bán“ szó nem eredeztethető a scláv „pán“ szóból. Kimutatja, hogy a magyarba átkerült 138 p-kezdetű szláv szó közül egy sem lett

5. László Gyula: *A kettős honfoglalás. Magvető, 1978. 175. old.*

6. Frick: *Wörterbuch der indogermanischen Grundsprache. Göttingen 1868. 114. old.*

7. Miklosich: *Die Slavischen Elementen im Magyarischen*

a magyarban b-vé. Ugyanő közli, hogy a bolgárban csak dalban kerül elő a „bán” cím és rang.⁸ Úgy véli, hogy a szó a „boján”-ból fejlődött a 10. században, de szűk elterjedése miatt a szót nem tartja sclávnak, akárcsak Sáfárik.⁹

A közöltek alapján megállapítható, hogy a szláv nyelvészek a „bán” szót nem tartják scláv eredetűnek, de a magyar kutatók más véleményen vannak. A TESZ a szót szerb-horvát eredetűnek tartja... Ám mindkettőnek nem lehet egyszerre igaza!

Az álláspontok, nézetek tehát eltérőek a „bán” szó eredetével kapcsolatban, de arról sem beszélhetünk, hogy a szó folyamatosan létezett a horvát nyelvben, de valamiképpen lépnünk kell mégis, ha ez a lépés egyben előrelépés.

Jó ha tudjuk, hogy a hercegek, fejedelmek Dalmáciában, Horvátországban és Bosznia nagyobb részén sokáig megőrizték patriarchális szervezetüket és vele pogányságukat is. Ez így volt mindaddig, míg az avar báni és zsupáni szervezet meg nem erősödött.

A horvátok az avar hatalom összeomlása után vették fel a keresztény vallást a maradék avarsággal egyidőben. A kereszténységet a bajor papok hirdették a szlovének és a szlavónok között, majd valamivel később a horvátok és az avarok között. A vendég bajor papok térítései nagy eredménnyel jártak és VIII. János pápa örömmel üdvözölte a horvát fejedelmet, hogy egész népével felvette a kereszténységet. A pápa ezen levele 871. június 7-én kelt.¹⁰

Magyar és külföldi kutatók között voltak olyanok, akik felvetették a bán szó iráni eredetét, amit a többség nem fogadott el, mert elképzelhetetlennek tartották, hogy akár az avarok, akár a magyarok kapcsolatban lehettek a régmúltban a perzsákkal és más iráni és kelet-iráni népekkel.

Kérdéses, hogy a már említett „zárai oklevél” előtt nem ismerték-e a magyarok az ún. „horvát-szerb” eredetű báni méltóságot? Szerintem ismerhették a szót és annak közjogi jelentőségét is, mert szomszédosak voltak a horvátokkal, s egy ideig Horvátország északi részei magyar megszállás alatt voltak.¹¹ Amit részben Anonymus is megemlíti a 43. fejezetben. Szlavón területen vezetett át a magyarok útja, a „strada Hungarorum” is.

A magyarban több Bán nevezetű helység van: Bánhida, Bánhorváti, Bánfalva (Borsod), Bánfa (Baranya), Bánffyhunad és a székelyeknél Homoródszentpál határában létezik egy Béla-bán nevű határrész stb.

Nem tudhatjuk, hogy a települések és a földrajzi hely mikori keletű, mert oklevéli megemléstük bizonyára későbbi keletkezésüknél.

A fentebbieket igazolja a Magyarországon született bolgár herceg címe, rangja. Delján herceg – akiről szó van – rokonként élt a magyar királyi udvarban. Delján hercegről írt Fehér Géza (Századok. 1927-1928. LXI-LXII. évf. és Deér

8. Miklosich. Nyr. XI. 73. old.

9. Sáfárik. Vom avarischen bajan im persischen ebenfals bajan

10. Magyar Szemle. 1931. XII. 372. old.

11. Századok. Pesthy Frigyes. 649-655. old.

József: Századok LXI. évf. 333-335 old.). A későbbiekben igen nagy részletességgel Bödey József.¹²

Az említett kutatók szerint Szent István adományozta a báni címet Delján bolgár hercegnek és ennek bizonyítéka az aboba-pliszkai cári bazilika egyik kövén fennmaradt írás: Деланъ банъ. Pontosan így írva, azaz magyarosan feljegyezve. Szlávul „bán-Delján“-t írtak volna.

A felirat tehát a Bulgáriában szokatlan címmel nevezi meg a herceget, a neki kijáró „dux“cím helyett. Szent István némi politikai megfontolásból adta fiatal, vérszerinti rokonának ezt a címet.

Joggal hihetjük, hogy a báni cím és méltóság ismeretes volt a magyar királyi udvarban már a 10. század előtt, de feltehetően az is, hogy a cím avar eredetű, hiszen még éltek a Felső-Tisza vidékén, Nyugat-Magyarországon és Horvátországban is avarok, s elszórtan másutt is.

A „bán“ szó, cím és méltóság létezett Iránban a szasszanida időben, amikor is a végszéli határőrtartományok élén a marzban állt. Az öt perzsiai marzbánátus egyike Arménia volt 428 óta.¹³

Az avar (hunugur), majd a magyar végvidékeken is voltak bánok és bánságok. Némelyike hadi céllal létesült, némelyiket „érdemek“ elismeréséül létesítettek. Volt ozorai, sói, macsói, horvát bánság stb. Ezen történeti tények bizonyítanak.

Nagyjelentőségű és hiteles Konstantin császár feljegyzése: „Mert Chrobátiában m o s t is vannak avarok és tudják felőlük, hogy azok.“

És valóban, erről árulkodik sok személynév: Gaspar-ics, Egres-ics, Tar-ics, Kancsal-ics, Ugri-nov-ics, Biro-vics, Vas-ics, Damján-ics, Sinko-vics, Kus-ics, Hun-ics, Magyar-ics, Ispán-ov-ics, Zsupán-csics, Ember-sics, Lacko-vics, István-ov-ics, Pál-ov-ics, Feket-ics, Farkas-ics, Balázs-ov-ics, Sas-ics, Kál-csics, Tamás-ics, Bara-sics, Antal-ics, Oros-ics, Csal-ics, Oszto-vics, Miklós-ics, Haszon-ics, Bán-ov-ics, Ják-sics, Simon-ics, Görön-csics, Pata-csics, Csángáló-vics, , Pákó-vics, Rudas-ics, Vereb-ics, Maros-ics, Hadar-ics, Kapo-vics, József-ics, Erdélyán-ov-ics, Ádám-ov-ics.

Kihagyva a horvátországi vármegyék közül Szerém, Verőce, Pozsega megyét, sőt Belovár-Kőröst is, a következő magyar faluneveket találjuk:

Modrus-Fiume vármegye: Obor, Molnári, Kál, Keszerov potok, Sători, Ugrini és Város.

Lika-Krbáva vármegye: Város, Város-Njegovanov, Város-Vuksánov, Város-Zágorácska, Városine, Zágon.

Zágráb megyében: Obrovo, Obrovác, Remete, Remetinec, Pozsun, Farkasics, Keszeri, Sal-ovec, Kári-város, Bara, Bara-Duga, Andrásevác, Horváti, Tarnó, Turán, Salovec, (II) Ságudovec, Magjari, Cáprág, Kenyelovec.

12. Bödey J.: *Nyr.* 108. évf. 93-96. old.

13. Czeglédy Károly: *Kaukázusi hunok, kaukázusi avarok. Ant. Tan. II. 1955*

A felsorolt (nem teljes) falunevekből azt is megállapíthatjuk, hogy ugyanolyan régiek, vagy inkább régebbiek, mint az ország közepén fennmaradt scláv helynevek, földrajzi nevek: Nógrád, Visegrád, Resznek, Vác, Pomáz, stb. Onnan, ahonnan a lakosság zöme nem menekült el, ott többnyire fennmaradt a település eredeti neve (esetleg némi módosulással) és a lakosság némileg módosult személynévei, népi hagyományai. A személynéveket itt még azzal is meg kell toldanom, hogy a latinból kialakultak a horvátok között élő „avaroknál” a saját hangrendszerhez igazított nevek, amelyek kb. 810 körül megkezdett hittérítéseket követően megkezdődtek és folytatódtak. Évtizedek során „megavarosodtak” és a kereszténnyé váló magyarok is átvették: Pál, István, József, Ádám, Tamás, Antal stb.

Géza fejedelem és Szent István ezeket a keresztény avar neveket készen kaphatta. *Véleményem szerint a Koppány-féle lázadás leverésében nem a néhány lézengő idegen lovag győzedelmeskedett, hanem a keresztény avarokból és a sclávokból álló királyi sereg.*

A sclávban a magyar István ma is Stefán, a Miklós ma is Mikulás. Az eredeti latin személynévek avarrá válása így árulkodik az avarok magyarnyelvségéről.

Ámde nemcsak Horvátországban, hanem Szerbia egyes részeiben is megtelepedtek avarok.

Ilyesminek a valószínűségéről szerzünk tudomást Paál Jób újságíró és haditudósító feljegyzéseiből. Paál Jóbnak a megszálló parancsnokság jelölte ki Rogácsa községet. Ez a község a koszmajszki járásban van Belgrádtól délre, a Sumadija hegység szélén. Az akkori bíró nevét is feljegyezte: Jovánovics Radisa. Tipikus szerb vidéken van ez a Rogácsa Sopot városka mellett.

Paál Jób egyik beszámolóját a Sopronvármegye című napilap közölte. Az újságíró Rogácsán 1941. április 14. – július 25. között tartózkodott. Több száz olyan szót jegyzett fel, amely a magyarban is, a szerbben is megvan és amiről a délszláv nyelveket ismerők egyébként is tudtak. Bár nem mindről. Ilyen kivétel a „halász” szavunk, amely ott is „halász”, a gödör, az „gudur”, és ahol a mi scláv eredetű asztal szavunkat szintén asztalnak mondják annak ellenére is, hogy a TESZ ragaszkodik a szerb-horvát sztol (asztal) szóhoz. A rovásos pálcát „robás”-nak mondják.

A fentebb említett személynévek közül kettőt kiemelve a következőket említem meg. A Bara családnév (Bara-sics) létezik a Székelyföldön, Csíkszentdomonkoson is.

A latin Staphanus szóból Sztefanusz lett, abból Sztefán, majd Stefán-Estefán-Esteván-István.

Más érdekesség, amire oda kell figyelnünk, hogy a Zágráb megyében létezett és létező Pozsun településtől szinte csak 60 kilométerre volt egy Szombathely nevű település, és Belovár-Körösben meg a Soprun nevű falu máiglan. E három helységnév megtalálható hasonló távolságban Nyugat-Magyarországon. Akarva, akaratlanul is arra gondol az ember, hogy ez az egyezés valamit bizonyít.

Tudjuk, hogy város szavunk végeredményben iráni eredetű csakúgy, mint a „vásár“ szavunk, de mindkét szavunk megtalálható a délszlávban. Talán különös is, hogy ezek nem találhatók meg más sláv nyelvekben. Ennek csak az lehet a magyarázata, hogy keletről kerültek ide vagy az avarokkal, vagy a magyarokkal. Véleményem szerint valószínűbb, hogy az avar néppel kerültek e szavak többedmagukkal Európába. A szlovákban azért nincs meg, mert a szlovákok az Avar Birodalom bukása után jelentek meg a Garam folyótól keletre lévő vidékeken, és Nyugat-Szlovákia mai sík területein kb. 760-780 körül. És annak ellenére van ez így, hogy Trencsén közelebb van Pozsonyhoz és Lévához, mint a Dráva Szarajevóhoz, vagy Dubrovnikhoz.

A horvátországi, dalmáciai stb. avarok (hunugurok) javarésze – miként azt a családnevekben kimutattuk – lassanként „hazatért“ és részben megtartották elslávósodott családnevüket, részben megkapták a honfoglalóktól a „Horvát“ családnevet.

A már említett Rogácsa faluban Paál Jób a megfelelő szavakon kívül más megfigyeléseket is tett. Fel is jegyezte 1941. július 14-én a következőt: „A nóta, amelyet énekel, nagyon hasonlít valamelyik népdalunkhoz. Egész éjszaka a fülemben csengett.“

1941. július 24.: „A lányok tulipános ládában tartják a kelengyjüket.“

Rogácsa falu egyébként közel van és volt a Szirmium-Naronai hadiúthoz. Ezen hadiút mentén létező Obri helynevek arra engednek következtetni, hogy a rogácsai szerbek ősei is kapcsolatban lehettek az avarokkal.

László Gyula jegyezte fel: „Vannak azonban griffes-indás sírok is. Ezekről Jován Kovacevics professzor adott elemzést „Avari na Jadranu“ című dolgozatában. A szerb professzor a Szirmium-Naronai út mentén található Obri helynevekből tartós avar uralmat állapít meg!¹⁴ (Materijali. III. Beograd, 1966. 53-81. old.)

Margalits Ede professzor írja, hogy Horvátországban hét bán volt Szvinimir király idejében, akinek a felesége Szent László magyar király nővére volt. Szépsége miatt Lepa Jelena-nak nevezték.

Margalits írja az I. kötetben (414.old.) az avarokról: „E harcias nép seregének nagy részét kutrigur hunok és a slávok alkották.“¹⁵

Ugyancsak ő írja: „Egész Pannonia pusztaság lett. A maradék avarok vezére, Kapcsán meghódolt a frankoknak és Szombathely és Hainburg vidékére, a Rábca és az Enns közére vonult, amely vidéket az írók még egy ideig 'Avara terra, Hunnia terra'-nak nevezték.“

Érdekes, amit Vass Előd ír: „A muszlimok Macedónia városaiban már 1520-1530 körül többségben éltek, s a keresztény őslakosság kiszorult a városok központjából a magyar jövevényszóként a külvárosok fogalmára alkalmazott

14. László Gyula: *Magyar őstörténeti tanulmányok. Kovrát kagán fiainak története.* 228. old.

15 Margalits Ede: *Horvát történeti repertorium MTA. 1900. Fredegar: c. 48*

’város’-okba. Szkopjében ekkor (16. század) 630 muszlim család élt, a külvárosokban csupán 200 keresztény családról tudunk.¹⁶

Érdekes magyarázat és nem is tudom elfogadni, egyébként pedig nem tartozott az Avar Birodalomhoz sohasem a macedón vidék.

A „város“, mint fogalom elterjedt a déli szláv nyelvekben, ám nemcsak a városok külterületére használták, hanem falvakra is, ahol avarok telepedtek meg. Magyarországon is van Városlőd, Várostanya (Csongrádban), Városfalva (Udvarhely megye), Városföld (Bács megye).

Ámde Jajca közelében van Városluk (Városlak) jelentős település. Szarajevóban a város kereszténylakta részét Latinluk-nak nevezik és máiglan létezik Kotor-város, de létezik Derventa város is. Ez a városnév nagyon hasonlít a Kaukázusban létező Derbend és a Közép-Ázsiában létezett Derbend városnévre, ahol mindenütt hunok, illetve fehér-hunok laktak. Varasd neve is vagy avar, vagy magyar településnév a -d helynévképzővel: Váras-d.

A város, de még nagyon sok más szavunk is iráni eredetű és ezeket nem a szlávok vették át és hozhatták ide, hanem csak keletről ide érkezők. Megállapíthatjuk azt is, hogy a délszláv területekre avar menekültek telepedtek és innen van a sok „magyar“ egyezés. Miként is telepedtek volna honfoglaló magyarok például Lika-Krbávában, ha nem menekülő népek? Tudunk ugyan magyar telepítésekről a mai Horvátország területén, az észak-déli hadiút mentén. De csak ott és azokkal nem is foglalkoztunk. A bán szavunk mellett kutatóink közül többen foglalkoztak a „zsupán“, „ispán“ szavunkkal, de a magyar kutatók nem vették figyelembe a délszláv történészek, nyelvészek megállapításait. Így Györffy György sem, aki talán a legtöbbet dolgozó történészeink egyike, aki viszont néha-néha megdöbbentő ellentmondásokat is produkál. Ami éppenséggel nem is csoda, mert a források útvesztőiben el is lehet tévedni. Sok ezernyi van és ezeknek valóságos ismerete meghaladja az embernek a képességeit, a történelem ismerete csakúgy, miként a nyelvészeté is: nem vethető össze a matematikával, az irodalommal, a művészetekkel. Nem lehetséges mindent és mindenről tudni. Fennáll a tévedések lehetősége is éppenúgy, mint új adatok előkerülésével a nézetek módosítása is. A rendelkezésre álló források száma is rengeteg, a beszerezhetetleneké is sok; az idegen és az ősnyelvi anyag megfejtése különösen nagy gond. És nem is említettem, hogy a források sok esetben megbízhatatlanok, tévútra vezetők stb.

Sok esetben nem is meglepő, ha egy-egy kutató kénytelen álláspontját módosítani. Mégis szót kell emelnem kitűnő kutatónk megállapításaival szemben, mert nem tartom elfogadhatónak.¹⁷

Nem fogadható el ama megállapítás (néhány más hasonló mellett), hogy a magyar vármegyék a szláv zsupákra vezethetők vissza, mert a Duna két partján

16. Vass Előd: *Nomád népek, társadalmak és államalakulatok*. 273. old.

17. Györffy György: *Tanulmányok a magyar állam eredetéről. A nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig*. 1959

elterülő régi vármegyék 896-ban felerészben a Morva Birodalomhoz tartoztak...

Györffy György eme megállapításával elfogadja azok nézetét, kik szerint léteztek a „zsup“-ok és ezeknek a fejei voltak a „zsupánok“. Tudomásul veszi egyben azt is, hogy a Morva Nagybirodalom kiterjedt a Dunáig a 9. században, amibe természetesen Komárom is beletartozhatott. Az az úgynevezett Észak-Komárom, ahol a régészek késő avarkori temetőket tárnak fel, nem bizonyít a Morva Birodalom ottani létezéséről, ami nem is csoda, hiszen a Morva Birodalom rövidéletű volt. A 9. században keletkezett és a 10. században már nem létezett. Természetesen ez sem meglepő, de az sem, hogy Györffy *nem ismeri a szláv kutatók véleményét a zsupán szó eredetéről*.

Magam úgy gondolom, hogy a helyes úton a nem túlságosan megbecsült kutatónk Munkácsi Bernát járt, amikor *a zsupán és ispán szavunkat besorolta az árja és a kaukázusi elemek közé*, azaz iráni eredetűnek tartotta. Ezt valóban bizonyítani lehet, s nem kell elfogadni az ettől eltérő megállapításokat, mert tévedéseket nem hitelesíthet semmiféle tudományos képesítés sem.¹⁸

Ha a Nagymorva Birodalom nagynak minősül, akkor minek minősül az Avar Birodalom, amely így időben a Bécsi-medencétől a Donig tartott, s az Adriától és a Fekete-tengertől északra 800-1000 kilométerre és nem 70 évig állott fenn, hanem kereken 250 évig.

Az avarok nem a Karoling mintára, nem scláv mintára szervezték államukat, hanem a Szasszanidákat vették mintának. Erre mutatnak a szervezett bánságok, az iráni díszítőművészet egyes elemei, de az is, hogy ismerték a nagy tételes világvallásokat, de feltehetően a mazdeizmust, a nesztorianizmust, manicheizmust és a kereszténységet ismerték a legjobban.

Az eredeti perzsa-pehlevi supán, spán szóalak nyelvükben részben megmaradt, spán részben módosult zsupánra és ispánra.

Nagy a valószínűsége László Gyula ama feltevésének, hogy: „a magyar történet nem egyágú hanem talán több, 4-5 ágú és szinte az egész Euráziát is átöleli, sőt az a meggyőződése, hogy a hun származás feltevése nemcsak tudálékos szerzetesi lelemény, hanem valóságos alapja van.“¹⁹

A nádori cím és méltóságról Tomiszláv horvát király után²⁰ történik említés Kresimir király egyik oklevelében (curialis comes), tehát korábban, mint a magyaroknál. A pannonthalmi alapító oklevélen szerepel Ceba nádor (comes palatinus).

Történészeink csak a 19. és a 20. században foglalkoztak a „nádor“, a „nádor-ispán“, a „zsupán“ szó eredetével.

A bán szó eredetével a legteljesebben foglalkozók álláspontját már ismertettem (Edelspacher Antal, Miklosics, Sáfárik stb.). Ezeket megismételni felesleges, de

18. Munkácsi Bernát: *Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. Kötet. Tudományos Akadémia kiadása 1901*

19. László Gyula: *Hol volt, hol nem volt. Élet és Irodalom. 1974. II. 23. old.*

20. Dümmler: *Niederlassung der Slaven im Dalmatien. Sitzungberichte der k.u.k. Akademie. XX. 411-420 o.*

A „bán“ és „bánság“ (bánátus) eredetét illetően a legmegbízhatóbb adatokat az Örmény Gyökszavak szótárában találtam (Hájeren ármátákán bárarán. I.-IV.) A Száasszanida kori „bán“ szó az örmények írásbeliségének megteremtése idején, az 5. század elején feljegyzésre került. Etimológiájuk szerint a szó már az achaimenidák idejében létezett, mert átvették az iránból az asszírok Kr.e. az I. évezredben az arabokkal együtt. Természetesen él a szó a perzsán kívül az úgynevezett pehleviben, sőt bekerült az örménybe és a grúzba is.

A sasszanida kori Iránban öt határtartomány létezett. Ezek hivatalos megnevezése magyarul: marzbánátus. Örményül Márbánuthjún. A jelentése nagyjából: kormányzó, őrgrof lenne. A marzbán a perzsa birodalom veszélyeztetett határmenti tartományának egyben a katonai parancsnoka volt.

*ՄԱՐԶՈՒԱՆ, ինն հէ. «Կուսակալ» Փարս. նշիշ. հոր. 3%. կի. որիշ մարզպանսրին եւ. թր. Փարս. նշիշ. աւանգուած է նաև մարզուան Վրդն. պոմ. մարզաւան Ուու, նաև ասոր. ܡܪܙܒܢܐ marzbānā, արաբ. مرزبان marzubān (Կամուս, թրք. թրգմ. Ա. 142), վրաց. მარზპანსი մարզապանի, թահաձան մարզականի, լե. марзпанос լա. marzapanus—2հրշ. 193:

A „bán“ szó az avarokkal került Európába, akik mint tudjuk századokig Irán szomszédjai voltak és egyrésztük be is telepedett Iránba, ahol katonai szolgálatot teljesített.

Az „ispán“ és a „zsúpán“ szintén perzsa eredetű és úgyszintén az avarok hozták magukkal Közép-Ázsiából, illetve Iránból. E szavakat is feljegyezték az örmények, mivel a két szó meghonosodott az örmény nyelvben.

Munkácsi Bernát említett munkájával egyezően az ispán és a zsupán szavunk eredetiben a perzsában: „subán“ a pehleviben: „supán“ és „spán“ alakban élt.

21. *Hájeren ármátákán bárarán. III. Kötet. 12. 281-283. old.*

Alapszava az etimológiájuk szerint a „ksu“ juh jelentésű szó és az ősi pán, -bán szó összetétele: ksu+pán- és ebből eredő a subán-supán-spán.

Az afgánban ez már: spun, a kurdban: siván, a törökben: csobán, az ukránban: csobán, a lengyelben: czabán. E szavak mind pásztort jelentenek.

Tudjuk azonban, hogy a keleti királyok általában magukat a népük pásztorának nevezték, így a szó felértékelődött, de vele együtt a rokonjelentésű „pet“ szó is, amely szintén pásztort, vezetőt jelent ma is. A római katolikus püspökök ma is pásztorlevelet küldenek szét a püspökségeik papjainak. Jézust is Jó Pásztornak ábrázolják, s az örményben is a hovu-a-pet: püspököt jelent, illetve pontos értelmre: pásztorok pásztor, pásztorfőnök ²¹.

A perzsa supán-ból ugyanúgy lett a zsupán a szabályos hangmegfelelés szabályai szerint, miként a német schandarm-ból a magyarban a zsandár, avagy a német schamel-ből a magyar zsámoly. Mivel pedig a zsupán szó a szomszédos szlovén nyelv egyik fennmaradt oklevelében már 777-ben kimutatható, a zsupán szó már megmagyarosodott alakban került az avarok közvetítésével a horvátba, délszlávba.

542 *ՇՊԵՏ «հովիւ» եւր. թղ. 449. Կնձ. (գրած

է շըշպեւն). իսկ Հին բռ.=բռ. երեմ. էջ 248
մեկնում է «հացերէց կամ հովուապետ»:
= ՊՀ. *šupat < հարս. *šupati-, զնդ.
*šupaiti- «հովիւ» բառից, որ կազմուած է
հարս. fšu=զնդ. 𐭠𐭣𐭥 fšu- «ոչխար» և
արս. pati=զնդ. 𐭠𐭣𐭥 paiti- «պետ» բա-
ռերից. հմմտ. արս. 𐭠𐭣𐭥 šubān, պՀ. 𐭠𐭣𐭥
šupān, špān, 𐭠𐭣𐭥 špūn, բելուճ. šipānk,
բրդ. šīwan, šewan, զազա šuane «հովիւ».

A Kárpát-medencébe érkezett egy másik népcsoport, amely a „spán“ alakot hozta magával és amelyről több kutatónk úgy véli, hogy a szlovák nyelvből került a magyarba.

A TESZ közöl egy oklevelet (Oklsz; 1282 év), amelyben ez áll: „Ex his etiam Hunis plures fuerunt in exercitu capitanei constituti qui Hunorum lingua *Spani* vocabantur.“ (Ezek közül, a hunokból sokan voltak a hadseregben kapitányok, akiket a hunok spánok-nak neveztek a maguk nyelvén.)

Ebből megállapítható, hogy a Perzsiából idehozott „spán“-ból még nem lehetett általánosan „ispán“. Vannak is az országban Istvánovicsokon kívül: Ispán János és Ispánovics József, de van Spányi Béla és van dr. Zsbán Zoltán. A szó keleti eredetű és ezt a szlovákok nem hozhatták magukkal semmiképpen. A Spán alakot a későbbeni, egy másik magyarul beszélő nép hozhatta magával.

A „nádor“ szavunkkal kapcsolatosan sem mondhatok mást, mint az előzőekkel: keleti eredetű.

A TESZ a nádort a nádorispánnal kapcsolatosan tárgyalja; az ispánra nem tér ki bővebben, de a nádor szót a szlávból magyarázza: Na-dvor-zsupán-ként értelmezi. Ennek a magyarázatnak a gyengéje az, hogy a szlávban nem mutatható ki ilyen szó és ilyen kifejezés sem. Egy nem létező szláv szóból nem, sőt képtelenség valamit is levezetni.

Többen is foglalkoztak „nádor“ szavunk eredetével. Így Moór Elemér, Horger Antal, Miklosics stb. Érveléseiket, feltevéseiket nincs értelme újra boncolgatni. Kniezsa István nem tudta elfogadni Miklosich magyarázatát azzal: „Bár ez a magyarázat hangtanilag már nem okozna gondot, nehézséget, mégsem fogadható el, mert jelentésstanilag gyenge lábon áll.“ ... Ugyanő írja: „Már az eddigi megfejtési kísérletekből is látni, hogy szavunk megfelelőjét nem tudjuk semmiféle szláv nyelvből kimutatni.“²²

Kniezsa leírja ugyanazt, amit a TESZ is elfogadott, de megjegyzi: „A kérdés végleges eldöntése azonban szláv nyelvi adatok híján ma nem lehetséges.“

Ezzel szemben, mivel ismerjük az avarok történetét Ázsiában és tudjuk Európába vonulásaik útjait, s tudjuk, hogy Szogdia is a hatalmuk alatt volt több száz évig, ezért feltehető, hogy a mi nádor szavunk szogd eredetű és a szogd „nafdar“ szóból eredeztethető. Ennek a jelentése az örmény etimológiai szótár szerint: „zsorovurdi kám cereri pete.“, azaz a „nafdar“ népnek, vagy törzsnek a vezetője, fejedelme. Itt számolhatunk azzal a feltevéssel, hogy a szó összetett, azaz nafd + ar és így érvényesülhet az a hangtani megfelelés, miszerint az ugyanegy szótagban lévő mássalhangzó és magánhangzó közti „f“ kiesik. Ebben az esetben a szó a magyarban, avagy az avarban már nem nafdar, hanem „nadar“. Az pedig tudott, hogy Aváriában nemcsak avarok éltek, hanem más népcsoportok is. Az egyiknek a feje lehetett az a jelentős személyiség, aki „nádorként“ képviselte a maga népét és egyben az uralkodó utáni legrangosabb főúr lehetett. A nem uralkodó nép vezetője azonban lehetett rokon nép, azaz nem idegen nép vezetője.²³

սոգդ. naḫdār ժողովրդի կամ ցեղի պետը».
կազմութեան համար հմմտ. նահապետ < na-
fapati-; Իրանեան *naḫadāra տուած է նախ
*նահարար (ճիշտ ինչպէս *naḫapati->նա-
հապետ). բայց յետոյ ժողովրդական ստուգա-

Tadzsik eredetű a csánk szavunk, amelyet a TESZ bizonytalan eredetűnek tart: „Talán cigány jövevényszó.“

Ezt elképzelni is nehéz, mert 1449-ben Magyarországon még nem igen volt

22. Kniezsa István: Nádorispán. MNy. XXXVII. Évf. 1941. 16-18. old.

23. Hájeren ármátákán bárarán. III. 420. old.

cigány, s ha mégis, az aligha észrevehető „tömegben”.²⁴ Tadzsik nyelven csáng és csánk szónak jelentése: csánk, lábszár:

= 𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰇𐰠𐰏 𐰇𐰠𐰏. 𐰇𐰠𐰏. 𐰇𐰠𐰏 𐰇𐰠𐰏 𐰇𐰠𐰏
𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰇𐰠𐰏. 𐰇𐰠𐰏𐰏𐰏 𐰇𐰠𐰏𐰏𐰏𐰏 𐰇𐰠𐰏
𐰇𐰠𐰏𐰏𐰏𐰏 𐰇𐰠𐰏. 𐰽𐰺𐰍 𐰽𐰺𐰍- «𐰽𐰺𐰍»,
𐰽𐰺𐰍𐰏 𐰽𐰺𐰍- bádh «𐰽𐰺𐰏𐰏𐰏», 𐰽𐰺𐰍. čang,
čank «𐰽𐰺𐰏𐰏𐰏», 𐰽𐰺𐰍. znūm «𐰽𐰺𐰏𐰏𐰏», zā-

Bizonyosra vehető az avarok (hunok) Közép-Ázsiában való tartózkodása, mert a selyem szavunk az örménybe jutva megőrizte eredeti hun megnevezését. A Kínába vezető karavánutak áthaladtak a fehér-hun területen, illetve Perzsián, Arménia és bizánci területeken is.

A fehér-hunoknak (heftaliták, avarok, vár-hunok) ugyanúgy módjukban volt a karavánok ellenőrzésére, selyem megszerzésére, mint a párthusoknak, akiknek a zászlaik is selyemből voltak.

A selyem szót az örmények már írásbeliségük kezdetén feljegyezték „serám” néven, azzal a megjegyzéssel, hogy a „serám” kölcsönvett szavuk egy ismeretlen nyelvből.²⁵

Tény, hogy az ősrörményben megőrzött selyem szavunk más nyelvekben nem mutatható ki. A magyarban „selöm” és „selem” változata is volt.

angolban: silk	franciában: serge	oroszban: sjolk
mandzsu: szirge	mongolban: sirgek	latin: sericum

Az örménybe kizárólag csak a fehér-hunok nyelvéből kerülhetett.

A bán, -zsupán, -ispán, -spán, -nádor szavon kívül (csánk, selyem) még nagyon sok ősrörmény és magyar szó egybevetése lehetséges, amiknek tüzetes vizsgálata ugyancsak szükséges és indokolt lenne annak ellenére is, hogy a felsoroltak hitelesítik a „kettős honfoglalás” elméletét.

Talán még annyit befejezésül, hogy Aba Sámuel lehetett a Felső-Tisza vidékén megmaradt avarok fejedelme és ezért lehetett ő nádor is, csak nem a kabarok fejeként, hanem a (hunugur-avarok) fejedelmeként. Így gondolom, mert nem hihető, hogy a harcokban előljáró kabarokat a legvédebb országgrészbe telepítik a hajdani vezérek és egyébként is épp az avarok voltak a legszívósabb mazdakisták és Aba Sámuelről tudjuk is, hogy úgy vélekedett: minden közös az urak és a szolgák között. Megvetette az ország nemeseit és mindig a parasztokkal volt együtt.

24. Hájerén ármátákán bárarán. II. 473. old.

25. Hájerén ármátákán bárarán. II. 510. old.

Du Yaxiong (Beijing)

THE RELATIONSHIP BETWEEN CHINESE AND HUNGARIAN FOLKSONGS

As I know this subject was put forward by Bartók Béla, one of the greatest composers of our century. In 1936 Bartók wrote in an article: „We had not known 25 years ago that the ancient Hungarian rhythm was a kind of pentatonic scale and the so-called „lower scales“ (the fifth construction) rhythm structure. Though it is not the same as the Chinese penta scale as far as we know, neither is the rhythm structure the same. We still suspect that there are some traces of Asian music and culture in our penta scale.“ Another great Hungarian musicologist Kodály Zoltán said: „Time may have wiped away the Eastern features from the face of the Hungarian community. But in the depth of its soul, where the springs of music lie, there still lives an element of the original East.“ Kodály also supposed that Hungarian folk music was „the outermost edge of that great Asiatic musical tradition, many thousands of years old, rooted in the spirit of the various peoples inhabiting the region from China throughout Central Asia to the Black Sea.“

Neither of them had been to China, and the subject has remained unexplored up to now.

Before my talk I would like you to listen to some folk songs. We recorded Hungarian and Chinese folk songs one after the other: the first one is a Hungarian song followed by a very similar song recorded in China.

Well, we have listened to the folksongs and I believe many of you have got a question to ask: „Why are they so similar?“ And this is just the subject I want to discuss with you today.

Bartók's book and Kodály's book were published in Chinese in Beijing in 1961 and 1964. These books greatly inspired us, Chinese musicologists, and a few young ones decided to study this subject. But the Cultural Revolution interrupted our research and the project suffered a delay until 1976. From that time on, however, more than 30 papers have been published, and the subject has been studied from many hands and sides. For example, Mr. Ulanjie of the Inner Mongolian Opera studied the relationship between Hungarian and Mongolian folksongs. Mrs. Han of Yili Teacher Training College studied the relationship between Kazakh and Hungarian folk music. On my part I paid more attention to the Yugur nationality. Bartók once said in an article that „ancient Hungarian musical style is part of the ancient Turkic musical style“, and by the Russian linguist' S.E. Malov's views the Yugur language belongs to the Turkic language of remote ages. It is a living fossil of the ancient Turkic language. As is widely known, text and music in folksongs cannot be separated, so I think many ancient elements can be

found in Yugur folk songs.

I would like to mention that, in Mr. Péter Polonyi's opinion, the great Hungarian linguist, Körösi Csoma Sándor wanted to go to Yugur grassland to find Hungarians roots 170 years ago. As you know, he died in Darjiling without reaching this grassland. He had done great work in Tibet writing the first Tibetan-English dictionary. His first and last wish, however, was to go to Asia and find the original homeland of Hungarians. Now I would like to show you a video film entitled „The Yugur Grassland“. So you can see the place the Körösi Csoma had always wanted to reach. And as you watch the film I'll be introducing this nationality to you.

The Yugurs live in the middle of the Hexi Corridor at the northern foot of Qilian mountains; it is one the Chinese minorities, and the population is very small.

Four languages are used by Yugurs: West Yugur, which belongs to the Turkic branch of the Altai family, East Yugur, which belongs to the Mongolian branch, Chinese and Tibetan. Yugur population is 10569 (statistics from 1982.). Few in number but with a very long history. Their descendants were the Dingling who lived around the lake Baikal during Qin dynasty and Han dynasty (221 B.C. 220 A.D.) they were ruled by Huns and their language and customs were very similar to the Huns'. So many ancient Chinese books said that the Dingling were a branch of Huns or perhaps they were Huns themselves.

During the Northern and Southern dynasties (420-589 A.D.) the Dingling immigrated to the Mongolian highland. They used carts with very high wheels so the Chinese called them „高车“, which means „high cart“. The Hungarian word „kocsi“ seems to have come from „gaoche“ - at least this is what the English scholar E.H. Parker says. In the 7th century these people were ruled by Turkish khans. In 744 A.D. they overthrew the Turkish rule and founded their own kingdom called Ouigour, which means „united people“. There are many records about Ouigours in Ancient Chinese books. All the books say they are in one branch with the Huns or they originated from the Huns.

In 840 A.D. there was a very big snow in winter and many of the population and cattle were killed by the bad weather. The Khirgiz took the opportunity, defeated the Ouigour and divided them into three groups to immigrate west and south. One group immigrated into the Hexi Corridor – they were the ancestors of today's Yugurs. Two groups immigrated into the province Xinjiang – they were the ancestors of today's Uygurs. It appears that Yugur and Uygur are related by blood.

The Yugur – like their ancestors – live a nomadic life. They had kept tribalism and clanship until about 30 years ago. They call themselves „Malzhi“, which means „person who herds cattle“. We may wonder if there is any relationship between Magyar and Malzhi.

The Yugur believe in Lamaism and Tenger Khan. Tenger means „sky“ in Yugur,

but Hungarian it means „sea“.

They have two forms of marriage. In the first of them the wife goes to the Husband's home like in many other countries. In the other form the girl need not to leave her mother's home. She lives in a small room alone and can sleep with any boys she loves. If she stops loving him, the boy has to leave. The children and the property, however, belong to the women, the boy can only take his bed-clothes with him. This latter form of marriage is considered to be the remains of matriarchy in primitive society. Which one do you prefer? I think gentlemen prefer the first, ladies perhaps prefer the second one.

A folksong in Yugur is called „yer“ or „Don“, the latter one sounds quite like Hungarian „dal“. Let us listen to some of their folksongs:

1. I am a Yugur boy
2. Song in the road
3. Rabbit's song
4. The girl who is called Yadang

You will have heard that the character of these songs is pentatonic and there is fifth-construction in them. The melodies are also typical of ancient Hungarian folksongs.

The Hungarian word „beli“ is an ancient professional word for „lullaby“ in Bartók's opinion. In Yugur lullabies we find that the special meaningless words are also pronounced „beli“. Please listen to these lullabies.

Besides the meaningless words in lullabies many words in Hungarian are the same or very similar to those of West Yugur, for example:

alma	alma	baron	ború
sar	sárga	aniga	anyóka
batʃʃ	bátor	ni	mi
anɛɔ	anya	ki	ki
ad a	atya		
daʒa	dara		
kɔk	kék	and so on.	

As for grammar, Yugur is also similar to Hungarian; for example the personal pronouns:

anam	anyám
------	-------

There is another very interesting thing. If you want to say „my dear mother“, you say „mami“, and in Yugur we add the same suffix of endearment: „anaj“.

Besides the Yugur folksongs we also studied Uygur songs. This nationality has a population of 6 million living in Xingjiang province. They have the same pentatonic scale and some folksongs show fifth construction. Please listen to two songs: The Skylark's Song and Alanu Han.

We find the pentatonic scale and fifth-construction in Mongolian, Manchu folk-

songs as well as in those of other minorities living in the north of China. There are some parallel melodies in the folk music of Han nationality too. But apart from the Mongols, none of the ethnic groups in China have ever been to Hungary – they have lived in Asia from ancient times until now. So when and who brought these features from China to Hungary? This is a big puzzle for us.

Several years ago I wrote a paper, in which I said, „In my opinion it is the result of the migration of the Huns... In the course of history the Huns reached the Hungarian Plain twice. The first wave was Atilla's Huns in 324 A.D., the second was the Avars, who arrived later. But having analysed the materials found recently, I think I had a narrow view of the question at that time. I think we have to do more and more research work to study this puzzle, and we have to ask a question. Where is the original homeland of the Hungarian People? Work done by Kodály Zoltán and dr. Vikár László has proved that about 1500 years ago Hungarians used to live in the Volga Valley. But where did they live 2000 or 3000 years ago? We are going to answer this question. This is why I am here.

Bartók once said: „We need a lot of money, we need time and we have to do hard work to solve this problem“. I think this is true. But I think this puzzle will be solved in the future if Hungarian and Chinese experts can cooperate.

Finally I would like to mention the influence of Kodály and Bartók in China. We published their work and notations, „For Children“ and „Microcosm“ being the most popular textbooks. Kodály's method is being popularised in China. Generally speaking, Bartók and Kodály are well-known composers and musicologists in my country.

We will never forget what happened in 1936. When the Japanese robbers invaded our country and many European scholars said the Chinese were a sick nation Asia. It was at that time that Bartók pointed out the relationship between Chinese and Hungarian music. This shows them to be genuine scientists as well as to cherish a deep affection for China and her people. This is one reason why Chinese musicologists including me must work hard to answer the question raised above and thereby to console Bartók and Kodály's hearts in heaven.

Thank you very much for your attention.

第		共	页	页
某些匈牙利民间词与汉语				
词汇对照表说明				
1. 匈牙利民间词用匈牙利文；西部匈牙利语用《西部匈牙利语简志》一书中的音标，即基本上是国际音标，但 b, d, g, ɣ, dz, dʒ 表示不送气的塞音或擦音；其它现代突厥语资料，也均采用国际音标，但 b, d, g, ɣ 表示浊塞音或擦音。汉语中送气音 p, t, k, q, tʃ, tɕ 均用国际音标送气符号。				
2. 古代突厥语资料根据苏联出版的《古突厥语词典》(ATC)。		~~每条词后其音译~~		
3. “古”系古代突厥语：“维”、“回”、“柯”系“维吾尔语”、“哈萨克语”、“柯尔克孜语”。				
4. “~”表示“或者”，即同一词的另一发音或另一译法。				
“-”表示其首字母是动词词干也表明其词性为动词。				
“k”内表词性，为《古》系系词。				
“/”表缺少资料，也可附设这个词。				
“[]”的词义；“[]”内为供参设的资料。				

第 2 共 页 页

匈语	中文	西部裕固语	其它语言
ács	木匠	jizsaczi	维: jabatfeji
ágú	大碗	ajag	维: ajag (大木碗)
ál	假的, 错的	uzuk (假的)	维: jakban
alma	苹果	alma (沙果)	维: alma (苹果)
		bezak alma (苹果)	
apró	细+的, 极+的	kotij (的)	维: kaják
arat	收割	or-	维: oma (名) or-
árkány	绳索	jekp jip	维: argan
árbk	沟渠	ty	维: erig
árpa	大麦	harva	维: arpa
ártány	黄鹌	gavan - dops (鹌鹑)	维: Tongus (但又有)
boka	踝部	xres - xeres	atan (南) 跗跖
balta	短柄斧, 小斧	gamdan	维: palta
barom	牲口	mal	维: mal, farma
barsony	丝线, 李教的	—	维: dukawa
			右: bartlen (半调)
baszik	欺骗, 利用	godata - argoda (欺骗)	维: alda - (欺骗)
bátor	勇敢的人, 英雄	bator	维: batur
béke	和平, 和睦	amar (和平, 安宁)	维: tatlij (和平)

第 3 页

8	beka	青蛙	baka	维: paga
	béklyó	脚踏鞋		维: kijlen
	bélyeg	标记, 印记	belyek (标记)	维: belgy
	bér	礼物, 工资	berek (礼物, 布哈达)	维: soba (礼物)
	betű	字	puđor (字, 世)	维: pytyk (字, 世)
	bicska	小刀, 匕首	puđag	维: pnt/ag
	bika	公牛	buga	维: buga
	bilincs	手铐	kori	维: korza
	borsanik	空手, 空的, 空的	bős + bors (空的, 空的) borsat - (空的, 空的)	维: bp (空的, 空的)
	borsat		mandor (汁)	维: bolat - (果汁, 果汁) mandor - (果汁)
	bor	葡萄酒	yokym arahya puto arahya	古: bor (葡萄酒)
	borit	爱慕	gala-	维: gapla-
	borjú	小牛, 小牛皮	sat (牛粪) sat taró (小牛皮)	维: topag (小牛)
	bors	胡椒	xudza	
	borsó	豌豆	bokrsó (饲料) gara puhrađag (豌豆)	
	borz	鬃, 罐皮		维: borsdy
天	bdszorkány	女巫		维: bywi
	bászant	使烦恼	geset-	古: balantur-
	boza	一种发酵饮料		古: bozo 维: boza
	bögöly	蛇, 马蝇	söngék	

bajtorján	牛茅	结: gerigiz 第4 共页	页
bölcs	木士, 魔术师,	结: dzaduger (魔法师,	
	聪明人	巫师)	
bölcső	摇篮 (发厚枕)	结: bölgyk (摇篮, 摇篮)	
bövény	野牛	bolan (牛的黄犊)	结: jawaj kala
böször meny (人名)	民族名	je ahgas (野牛)	
bű	悲哀, 忧愁	adga-	
bűsű	告别, 朝圣	结: xos/c- (告别)	
bűsz	迷茫, 雾, 烟	hed, gít- (朝圣)	
bűza	小麦	daraj	结: bűsűdaj (+麦)
bűzogány	棍棒	dajmág	结: kaltek, fjomag
bű	魔术, 魔法	gates	
bűn	罪孽, 过失	bezak emes	结: gura, xata
csabak	小鱼	kodij jyr	结: k. tjik belig
csakány	鹤, 鹤嘴锄	trapdopar	
csalán	荨麻	结: faggag	
csanak	杯子	bejzi	
csat	扣, 钩子	dihrga, topts (扣)	结: tygme, topts
csécs	症状		
csépű	麻絮, 短麻屑		
csipa	稀粘泥 (鼻涕味)		

Csardas		第 5 共 页	
csőder	公马	azget	维: ajdir
cserge	酒杯, 粗毛呢	jokam	
csök	宴会	ahs	
csökik	向后, 减少了的	gadar (向后) azajan (减少的)	维: tjeik - 后退
csöknyös	颈部的, 颈部的	galagoly (颈部的, 颈部的)	维: dga h i l
csősz	(当地的) 牧羊人		
(万) daku	粮款		维: juja za
dara	麦粒	darog (+ 麦)	维: dan (谷粒)
dél	中午	kukorica	维: tji [x. del (午时)]
dib	胡桃树	xato derek	维: jaygo (胡桃)
dismo	猪	gaván + dogas	维: tonpus tlo/oa
dől	使倾斜, 使靠	galgát - (使倾斜)	维: oingajt - (使倾斜)
*egy	神圣的, 神圣的		维: mugg eddes
egyház	教会		
eke	犁	lixua	维: sapan
er	(血管) + 溪	damar (血管) dohra-gon (+ 溪)	维: tomur (血管) erig (+ 溪, 血管)
érem	优秀价值, 功绩		古: erdem (品德)
erő	力量	pok	维: kyt / 古: erk
ész	理智, 头脑, 脑	gati (头脑) mune (脑)	维: sewep (头脑) mige (脑)
gödény	野鸭		

gövény	鸡貂		
gyalak	鸬鹚	datda-	维: tilla- ~~gyalak~~
gyalom	拖网		
gyapjú	羊毛	jyŋ	维: jŋyŋ
gyapot	棉花	miexua-menxua	维: paxta
gyarló	可怜的无力的	kemán	维: bigare
gyárt	制造	et- (做, 造)	古: jarat- (制造, 做)
gyász	悲痛	adgo-	维: jansa- (造, 做)
gyékény	灯芯草 灯草		
gyeplő	疆绳	dəlvər-dəlvər	维: tŋlvur
gyermek	孩子	malé	维: bala
gyertya	蜡烛	la	维: sam
gyertyán	一种树 (英: hornbeam tree)		
gyom	杂草, 野草	oht	维: ot ~ tŋp
gyomor	胃	garan	维: as garan
győnik	自来水, 供水		维: igrat bol-
győpár	棉鞋	menxuanaŋ zər	维: tŋgit
gyöngy	珍珠	andzy	维: xntŋe
gyötör	苦恼, 痛苦		维: dert
gyula	王, 首领	peŋ, xan	维: beg, xan

第 / 共 页

gyűjt	收集, 聚汇	jij-~jag-	维: jīj-
gyűlik	集合, 调集	jij-~jag- jimsart (戒指)	维: jījil-~topla-
gyúr	捏, 揉	jajar- (揉拌)	维: jujur- (揉), tjimdu (捏)
gyümölcs	水果	nuaguo	维: miwe
gyümölcsegy	山桔	/	维: dolana
gyűrű	环, 圈, 戒指	gorpe (环, 圈) getzi (戒指)	维: halga (环, 圈)
gyűszű	预计, 戒指	balisak (预计)	维: yzyk (戒指)
gyűrűfa	一种树 (圆树)	/	维: cymag (预计)
harang	铃	gonggarajo	维: gongburag
* harka	市长	/	
hir	新闻	garo (校, 新消息)	维: xewer-jeg, lig
homok	沙子	gum	维: gum
hurok	套索, 套结	dahrdaj (套索)	维: salma (套索) tuzag (套索)
idén	今年	bojla	维: bujik
idő	时间	sat	维: wagit to: od
ige	单词	sor ~/oz	维: sor
igez, iger	用魔法迷惑, 迷惑	garos et- (魔法)	维: gadugerlik gil- (迷惑)
iker	孪生, 孪生的	ahrgas	维: goj kezek
ildom	聪明的, 老练的	aldam (快, 迅速)	维: ildam (快, 迅速)
illik	适合, 合适	epdaj (顺应的)	维: eplik (适宜的, 顺应的)

第 8 共页 页

ir	写	dzoz - dzoz	维. jaz - 古. ir (写)
iró	一种酸奶	jogurt (酸奶)	维. getig (酸奶)
			irimfi (牛奶酪), irkitt (牛奶酪)
kaka	芦苇	gamus - gamos	维. gamuf
káviz	卡里水	/	
kalokány	一种植物	/	
kalóz	掠夺者	ta vag (掠夺)	维. talantfi (掠夺)
kantár	马勒, 给马套头	/	维. gantur (马勒)
kanyaró	麻疹	/	维. gazi (麻疹)
kapu	大门	gejman	维. gapga 古. gapuy
kár	手臂	gar	
káram	羊圈	guran (圈)	维. gotan (圈)
káro	桩, 柱	düan (桩), dazui (柱)	维. gozang (桩), gyurik (柱)
karvaly	鸽子	jazi	维. gurbug (鸽子)
katáng	苣荬菜	/	
kerske	山羊	suga	维. d/ke - d/ke
kék	蓝, 蓝色的	gykygok	维. kók
kender	大麻	kendzer	维. kendir
kéneső	水银	/	维. simap
kép	图画	xuar (花, 画)	维. resim

késelyű	鳧	köner-köner	维 tazgara
késik	迟, 晚	geē	维 ketik (形), kedlik-
kiöcsiny	少量的	az ma az (少, 少)	维 azma (少), azpaz (一, 一)
kikircs	藏红花	kuhgun	维 zeper
kin	痛苦	—	维 azap
kis	小的	kötik	维 kitik (形)
kobak	天, 膝盖	bis (形)	维 baga (形)
koboz	厚布鼓 (乐器)	gonus (胡琴)	维 gomuz (琴), gobuz (琴)
kocsány	花梗	—	—
komló	蛇麻草	—	—
komondor	牧羊犬	gojdi: ast	—
koporsó	棺材	guansey	—
kör	年令	jas vjaks	维: ja/
korán	早	ehrdé (形)	维 etigen (名) (形)
korom	烟, 烟灰	goram (吊灰, 墙灰)	维: gorum (吊灰, 墙灰)
kos	公羊	gozgar	维: go/gar
ködmön	上衣, 褂子	gezgo	维: gapan
kökény	黑刺李	—	—
kökörösin	银莲花	—	—
kölcsön	贷款, 借出物	—	—
köldök	肚脐眼	kandök (肚脐)	维: kindik (肚脐)

kölyök	小孩, 小孩	gödek (狗窝, 狗窝), 缝: kyt/ky (狗窝, 狗窝)	
		kik (野性, 根)	kijik (有角野性)
körö	干梗, 干茎	gkörö (干梗, 干梗)	缝: gurup (干梗, 干梗)
kölyök	致命的, 临死的		
köpönyeg	斗篷, 外衣	datan (大袍, 大袍)	缝: jephing (大袍, 大袍)
kölyök	搅乳棍, 搅乳棍	som (斜织油用材料, 斜织)	
körö	灰, 灰	kul	缝: ky/
körö	易碎的, 脆弱的		
körte	梨子	lik - sa alma	缝: amut, wj/yt, f. armut
kün	库曼尼亚人 (Cumania)		
kavasz	(牧羊犬的) 品种		
kündü	总首领	datdumu (大斗目)	
nänder	人名		
nyak	脖子	maen ~ main	缝: bojan
nyár	夏天	jej (夏) 缝: jaz (夏)	缝: jaz (夏)
osú	(半散在墙内的瓦片之) 嵌入部		
ok	学因	gan	缝: sewep
ól	狗窝, 狗窝, 狗窝	oram (窝)	缝: uwk (窝)
olló	剪刀	gajdai	缝: gaj/a
orosz	俄罗斯人	galuasi	缝: rus

arose/án	狮子	ahrskan	结: arslan
orso	纺锤线轴	ahdzag (捻线轴; 晴伞)	结: urtup (纺锤)
orv	背叛的, 奸诈的	djoxur (狡猾, 奸诈)	
ökör	公牛	uhgus (牛)	结: okyz (公牛)
ölt	穿衣服	gez-	结: kij-
ölyr	鹰	sar (老鹰)	结: sar (老鹰)
ökeg	老, 年老的	gara	结: geri
örém	农庄	dzonzi	
örmény	磨粉 (磨面的轴)		
örök	永久的, 无穷的	jynjken	结: meny (永恒)
öröl	研, 磨, 捣	jandzi-	结: jandzi-
örül	表麻	gal bol-	结: valdirlaj-
örül	快乐	sajin- ~ san-	结: xajal bol-
örvény	漩涡, 混乱		结: gajlam (漩涡)
sár	泥, 浆	soltbag ~ sobag	结: lej
sárga	黄色的, 黄	saraj	结: serij
sarkany	龙	ulu	结: eddika 古: lu
sarló	镰刀	orgag	结: orag
saru	鞋	gaj ~ raj	结: ke/raja (鞋)
sátor	帐篷	jy	结: hedir

sapró	扫帚; 拿帚	sorpo (扫帚)	维: sypyrge (扫帚)
sereg	军队	dzeraj (士兵; 军队)	维: fjerik (兵)
serke	(昆虫)卵, 幼虫	sarga (蛾子, 蜜蜂, 阳萎)	维: sirke (蛾子)
serte	羊毛	jelku	维: jagi
sólyom	隼	/	维: letim
son	樱桃	/	维: dzinestel gilas
söpör	鞭打	dgalj: odin per	维: gamtjila
süveg	胜利的	musor	维: etkur
sülő	手杆	dálda (手)	维: asize (手)
süveg	高帽子	prae perak	维: gelpag
szaka'l	给腰胡子	saga'l	维: saga'l
szál	线, 丝, 条	jehp-jip (线)	维: jip (线)
szám	数目	san	维: san
szán	筐, 篮	/	维: gana
szatács	食品店, 杂货店	sadajda (商人)	维: satgutji (学者)
szék	椅子	jizi	维: crundag
széplő	漂亮, 秀丽	szalvar (漂亮)	维: sephil (漂亮)
szérű	打谷场	szérű	维: namian
szesz	酒, 酒精	araha (酒)	维: kerap (酒)
szirt	悬崖	gaja	维: spirt (酒)

szöngör	雄鹰			维: sünger
szór	撒播	szór-~szór-		维: töl-~
szökik	逃跑, 逃脱	tez-		维: oaf-
szőlő	葡萄	puto n yedym		维: jaym
szúnyog	十昆虫, 蚊子	singek (蛇), d. ivon (蚊) 蜂, pala (蚊)		
szűcs	成袋, 加玻璃者	teka ahsolama (玻璃者)		
szűnik	停止, 终止, 结束	dur- (止), azag uz- (结束)		
szűr	做茶, 筛的筛子	[don (筛的筛子)]		
tábor	营地, 帐篷			维: lagir (营地) fedir (帐篷)
tanú	证明, 证据	agor min		维: tanuk (证)
tár	贮藏某物处	tarn jy (贮藏室)		
tarló	晾晒, 晒子			维: egiz (晒)
tar	壳的, 并剥壳的	taj (壳), jakn (剥壳), taz (壳), jalaj-jajop (剥壳), jakn, jalinat (剥壳)		
tatorján	一种花			
tekno	槽, 饲料槽, 猪槽 so 料槽)			维: ogur (料槽) / tan (料槽)
tehgely	箭杆, 矛杆, 轴心	[okk (箭)] 维: okk (箭)		
tenger	海	dalej (大海)		维: deniz (大海)
tér	膝	daz		维: trz
terem	子宫, 发源地			维: malka-bala jatqa (子宫)

第 14 页 共 页

teve	驴	tij ~ flij	维: tögse 古: teugsteri
tiló	打麻的棍, 赤生麻		
tinó	小: 公牛, 犏牛 busachar (牛犏)	维: topog (牛犏)	
tak	盒子	xəzi ~ xəqəzi	维: gata
toklyó	一岁羊羔	dokpə	维: toxla
tolmács	翻译官	foz aksorma (翻译)	维: tilmatj (翻译)
torma	辣根 (植物)	durma (萝卜)	维: turup (萝卜)
tarantal	山鹰	burgut	维: byrkyl
	[小: 鹰 (?)]	gartfipər ~ gartfipe (苍鹰, 鸢)	
~~turumta~~		维: turumta (青鹰)	维: gartwə (苍鹰)]
tömeny	牛中黄毛的		维: jəvəlan, topianran
tör	圈套, 陷阱, 罗网	tor (网) dərən (捕兽器)	维: tor (网) tuzat (套圈)
tözeg	泥炭, 泥煤		维: torf (泥炭)
turó	凝结, 凝结物	gəht (凝结)	维: gət (凝结)
turul	鹰	sar (老鹰)	维: sar (老鹰)
túzok	鸟		
tükör	镜子	dziqər	维: ejnek
tür	忍耐, 容忍	dibz-	维: sewri gih-
	滚动, 打滚	dobura- (滚动)	dygyl- (滚动)
tyúk	母鸡	dahgəpə	维: toxu (鸡)
	ntahgəpə (鸡)	古: tagayū (鸡)	

Farkas József (Mátészalka)

A TÖRTÉNELMI SZATMÁR MEGYE NÉPRAJZÁHOZ

Tenyérnyi országunk észak-keleti csücskében, a román és a szovjet határ mezsgyéjén húzódik Szabolcs-Szatmár megye szatmári fele. Átmeneti táj az Alföld és az erdélyi, kárpáti előhegyek között. Emellett egységes egész is, mind néprajzi, mind történelmi vonatkozásban. Az itt élő nép élete, műveltsége, világa mindig érdekelte az irodalmat, a tudományt is. Nemcsak *Petőfi* csodálta a kis Turt, vagy Jókait félemlítették az Ecsedi-láp tocsogós nádrengeteget, *Herman Ottó* is gyakorta barangolt pókok után kutatva, vagy ösfoglalkozású halászokat keresve a tájban.

Az avatott szem rögvést észreveszi, hogy Szatmár önmagán belül még több jól elkülöníthető *kistájra* is tagolható. Mai felszínét a vizek és a szelek munkája alakította, meg azok a süllyedések, ahol ma a szatmár-beregi síkság és a hajdani Ecsedi láp terült el. A megsüllyedés előtt (a földtörténelmi harmadkorban) megközelítően egy szinten volt az egész vidék.

A lassú méltósággal kanyargó folyók (Tisza, Szamos, Tur, Kraszna) elhordták, lerakták, majd kisimították a hajdani hordalékkúpokat. Így alakultak ki a kistájak.

A Tisza, ahogy a szatmári-beregi síkságra érkezett, megfáradt, folyása lelassult, nagy-nagy hurokszerű kanyarokat alkotott. Hordalékát a hurkokban lerakta és ezeken a helyeken, *hátakon* ültek meg az apró tiszaháti falvak. Ezt a mintegy kilenc községet magába foglaló területet nevezte el a nép *szatmári Tiszahátnak*, ami lényegében Kisartól Uszkaig terjedt. A folyó szabályozása előtt fölművelést csak a néhány kilométer széles, a víz által épített hátakon lehetett folytatni. A tiszaháti nép *lábón*, azaz tutajon Szegedig is elfuvarozta az ártéri kormos almát, szilvát. A hegyekben készített faeszközöket átvette, majd továbbvitte az alföldi területekre, s búzáért, gabonáért, kukoricáért, burgonyáért értékesítette.

A mai megye keleti szegletében a Tiszahát, a Szamoshát, majd a magyar-szovjet-román hármashatár vonala által körbezárt területet nevezi a nép *Erdőhátnak*. Mintegy harminc község tartozik ide. Régebben lápok tarkították, kis vízerekkel tűzdelt erdőségek borították. Az építkezés anyaga a fa volt. Talpas lakóházaik, csűrjei, színjei, félereszei, magtárai, haranglábai ügyes faragómesterek kezenyomát őrzik napjainkban is.

A Szatmári síkságból mintegy 4-5 méterre kiemelkedő, alig két kilométer széles földsávot nevezi a nép a régi Szamos kacskaringós vonalában *Szamoshátnak*. Ez a terület magasabban fekszik, mint az Erdőhát vagy az Ecsedi-láp mente, így az árvíz után két-három nap után az itteni községek már szárazra kerültek. A Szamos szabályozása során, amikor a kanyarokat levágták, az odaépült falvak folyó nélkül maradtak.

A megye délkeleti részén a Szamos folyó és a Kraszna csatorna között elterülő, valaha Mátészalka-Nagykároly-Szatmárnémeti térségében lévő víztükrös posványt, nádrengeteget mondta a nép *Rétoldalnak*, az *Ecsedi-láp* vidékének. Kialakulása a földtörténeti harmadkorba nyúlik, amikor az Alföldnek ez a peremvidéke megsüllyedt. Még száz esztendeje sincs, hogy lecsapolták. Az itt élő nép életét a láp határozta meg, 18 falu határát érintette a láp vize. Pákászok, csikászok birodalma volt a láp.

A szatmári táj népének tevékenységét vizsgálva a rácsodálkozástól a megértésig akkor jutunk el, ha a nép belső énjét, habitusát is értjük. A megértéshez *Ady Endre* kalauzol, emígy szólva: „Bölcs világ ez, legmagyarabb világa a világnak. Itt az emberek nem hazudnak akarattal, ha keserű a szájuk, köpnek, ha viszket a tenyerük, ütnek s nem őrajtuk múlik, ha az életről nem rángatódik le minden komédiás rongy... Itt vannak, akik a Kálvin istenéből bölcs külön magyar istent csináltak, errefelé nem koronáz Ugocsa, ezen a tájon verődött össze Esze Tamás kuruc hada. Ez itt a magyar föld, az első foglalóké, magyar, tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan... Itt nemesítettek egész falvakat egy jókedvű pillanatukban felséges uraink, vagy nagyságos fejedelmeink. Bocskor mellé itt kötötték a legtöbb nemesi kardot... Ez a tájék Magyarország dagasztó teknője.”¹

Czine Mihály emígy fűzi tovább *Ady* gondolatait. „Budai Nagy Antal paraszt felkelésétől kezdve nem volt olyan forradalma és szabadságharca a magyar történelemnek, amelyben részt ne vett volna Szatmár népe. Dózsa seregében gencsi és tyukodi kisnemesek is voltak. Esze Tamás talpasai Rákóczi zászlaja alatt harcoltak. Ez a harcos történelem bátorrá, határozottá, egyenessé alakította a nép jellemét. A szatmári parasztság inkább volt Dózsa György unokája, mint a hőkölés népe. Kapás sorsában is kardos önérzettel élt. Ezért is tudott viszonylag magas *népkultúrát* teremteni.

Szatmár – sajátos színt jelent. Bihar földjén az Alföld és Erdély találkozott, a fejedelemség és a török hódoltság; Szatmár még egy szomszédot kapott: a Felvidéket, a közeli szlovák-ruszin kultúrával, Lengyelországba vezető utakat s a Habsburg császár közvetlen közelségét. S a Tisza határára még Szatmáron belül is sajátos helyzetű. A Szamos-Tisza köze, a vizek ajándékából nem esett a hadak útjába, megkímélte a hódoltság. Míg az Alföldön s Szatmár más részein is falvak százai pusztultak el, addig itt ugyanazok a helységek szerepelnek, mint az Árpádok korában. Legfeljebb odább mosta őket a víz. Török, tatár ritkán járt erre, a néphagyományok megmaradtak, a népanyag lényegileg nem változott. A küzdelmes sors kifejlesztette a nép önérzetét, demokratizmusát, s egy kisnemesi színekkel átitatott, gazdag népi kultúrát is kifejlesztett. S mivel Erdély, a Felvidék s az Alföld között fekszik, kultúráját felvidéki, erdélyi színek is gazdagítják. Tánca

1. *Ady Endre publicisztikai írásai III. 1908-1918. Budapest, 1977. 202-205 old.*

a kalotaszegi legényesnek bizonyos rokona, dalainak egy részét csak Gyergyóban énekelhetik szebben; paticsos falu templomai a középkort őrzik. Faktornyai Nagybányán keresztül Kalotaszeggel tartják a kapcsolatot; háza, udvara, berendezése a Székelyfölddel. Utasemberei Kolozsvárt, Zilahot, Beregszászt és Munkácsot járták. Az alföldiek nyíltsága, keménysége és az erdélyiek szíve-lelke jellemzi az egész népet...²

Ha a szatmári etnikum belső életét, világát a kultúra oldaláról vesszük szemügyre Kósa László megállapítását kell szem előtt tartani: „A magyar népi kultúra nyelvszigeteken és partvidékeken mind a tárgyi világban, mind a díszítőművészetben, a szokásokban és a népköltészetben számos a nyugat- és kelet-európai (balkáni) kapcsolatokat reprezentáló archaizmust, jelenséget és elemet örökölt meg.”³

Orosz István a néprajz összefüggéséről szólva, a tájtörténeti kutatásokban jelölte meg a jövő feladatát. A tájtörténeti kutatás tárgyát tekintve pedig oda jutott el fejtegetéseiben, hogy a kutandó, kutatható *táj* nálunk, magyaroknál leginkább a történeti *megye* lehet. Az a terület, ami részint eredeti szervezését és szerveződését, majd pedig a maga keretei, szervezeti formái közt megtett sajátos gazdasági-, társadalmi és kulturális fejlődését tekintve a századok folyása alatt *tájja* formálódott, lakossága pedig többé-kevésbé önálló csoporttá alakult.⁴

Jól igazolja Orosz István véleményét Szatmár megye esete is, ami hasonlóan a Tiszántúl másik nagy történelmi megyéjéhez, Biharhoz, az idők folyamán *tájja*, lakói pedig sajátos népcsoporttá váltak. Különben erre a megállapításra jutott Kósa László és Filep Antal is, a magyar nép táji-történeti tagolódásáról írt összefoglalásában.⁵

A két megye, Szatmár és Bihar közt e tekintetben is igen sok a hasonlóság. Mindkét megye ősi alakulat. Mind Bihar, mind Szatmár megye földrajzilag két nagy, egymástól merőben eltérő részre tagolódik; alföldi és hegyi részre. Továbbá abban is megegyeznek, hogy alföldi részeit a honfoglalás óta magyarok lakják, míg a hegyes részeket főleg románok élik. Mindkét megye egy-egy folyó völgyét követve (Biharnál a Köröst, Szatmárnál a Szamost) peremterületen létesült, földrajzilag átmeneti terület. Mindkét megye határvidék volt a török hódoltság alatt, hadak járásának a színtere, egyes részeit hol a török, hol a német (illetve a maradék magyar királyság), hol Erdély uralta. Bölcs és népünk sorsával törődő szabadságharcosaink ide telepítették a hajdukat „nagy földnek támaszául”, itt építettek erős várakat, hogy a határterületeket jobban tudják védeni (Nagyvárad, Szatmár, Ecsed vára). Itt gyülekeztek a bujdosók, hogy Thököly, Rákóczi zászlaja alá álljanak. Itt ezen a

2. Czine Mihály: *Móricz Zsigmond. Budapest, 1979. 30*

3. Kósa László - Filep Antal: *A magyar nép táji-történeti tagolódása. Budapest, 1975. 47. old.*

4. Orosz István: *Helytörténetírás, műemlékvédelem, néprajzi muzeológia. Muzeumi Kurir, 34. Debrecen, 1980. 28. old.*

5. Kósa-Filep u.o.

vidéken, a híres Partiumban alakult úgy az élet, hogy mély, ragaszkodó, helyi, szatmári tudat alakult ki a lakosságban. A népelet megismerése szempontjából ez a tudat nagyon fontos tényező. Kifejezheti mindazt a társadalmi, kulturális múltat, illetve fejlődést, amin az itt lakók ősei átmentek, ami közösségé gyúrta őket, kijelölte helyüket a világban. Ennek a tudatnak az analízise fényt deríthet a mindmegannyi, kulturális tényezőre, gazdasági-társadalmi összetevőre, ezek eredetére, átalakítására, a helyi kultúra magatartásformában való megjelenésére.

Ezt a történelem formálta Szatmár-tudatot beszédesen fejezte ki *Szirmay* nemesi önérzettel telt, patriarchális megyeleírása és vele nagyjából egyidőben a plebejus, a nép nyelvén szóló „Hármas Kistükör“ versikéje. Már ők is tudták, ismerték, hogy Szatmár több, jól elhatárolható népcsoportból áll. Ezeknek a népcsoportoknak a kapcsolatát számos gazdasági, közigazgatási és művelődési tényező befolyásolta, mindegyik sajátos színnel tarkította a történelmi Szatmár kultúráját. Ennek a felismerésnek a jegyében mondja szatmári népballada gyűjteménye előszavában *Bura László*, hogy „indokolt tehát az egész táj népköltészetét egységben is, összetevő elemeiben is megvizsgálni“. ⁶ Az építkezésben az észak-keleti Felföldre annyira jellemző szénatartó *aborák* tűnnek a szemünkbe, főként a tiszaháti községekben. Az erdélyi hatás a Szamos mentén húzódott le, s így érthető, hogy a „rédelyes házak díszesen faragott eresztartó oszlopaikkal a Szamos mentén mindenütt megtalálhatók, le az erdélyi Mezőségig. Ennek a többféle hatásnak köszönhetjük, hogy vármegyénk népének házatáján sokféle különleges építménnyel találkozhatunk.“ – írja *Gönyey Sándor*. ⁷

Gunda Béla szerint „Szatmár etnogeográfiai szempontból átmeneti terület a Nyírség, Erdély és az Észak-keleti Kárpátok vidéke között. A kandallók, csűrök, *aborák*, tőkéskapuk, a kiterjedt gyümölcstermelés, az aszalók, a kukorica jelentős szerepe a táplálkozásban, egyes farsangi szokások, s még számos tárgyi és szellemi néprajzi jelenség a szomszédos beregi, erdélyi tájakkal kapcsolják össze a Szamoshat és Erdőhat magyarságát.“ ⁸

A Tisza, Szamos, Tur, Kraszna folyó mente, a nagykiterjedésű mocsarak, a hadak útjától való távolság és még számos közlekedési és földrajzi tényező hatására ebben az átmeneti tájban mégis „zárttságában maradt meg a magyarság nyelvében és kultúrájában.“ ⁹

A történelmi szatmár néprajzi arculatát – még az egység idejéből – megkíséreljük *Móricz Zsigmond* nyomán rekonstruálni. ¹⁰ Az itt élő nép néprajzi

6. *Bura László*: Szatmári népi balladák. Bukarest, 1976. 5. old.

7. *Gönyey Sándor*: Szatmár és Bereg népének hajléka és háza tája (Szatmár, Ugocsa és Bereg vármegyék monográfiája) Budapest, 1939. 398. old.

8. *Gunda Béla*: Néprajzi gyűjtőúton. Debrecen, 1956. 115. old.

9. *Csüry Bálint*: Szamosháti szótár I-II. Budapest, 1935-36. 4-16. old.

10. *Móricz Zsigmond*: Szatmár vármegye népe. (Magyarország Vármegyéi és Városai - Szatmár Vármegye - Szerk.: Borovszky Samu, Budapest, é.n. 257-277. old.

képe nem valami színes. Az egységes táj (vármegye) önálló jellege megvan, de ezt csak az ismerheti fel, aki a mélyebben futó ereket és idegeket is ki tudja tapintani. A táj a történelmi Magyarország legelzártabb alföldi részei közé tartozott. Valóban ősi szűz területeken nyitott utat itt a vonat, mert utak nélküli járhatatlan föld ez. A táj nyugati részén alig gondozott földutak vannak, a talaj olyan nehéz, agyagos, hogy őszi és tavaszi esőzések idején hat lóval sem lehet által vontatni az üres szekeret a szomszéd faluba. *A zártságból következik az is, hogy az itteni népesség a magyarság legértékesebb részei közül való. Öltözete, ruházata, építkezése, életmódja a legtisztesebb középutat jelzik a különféle vidékeken élő magyarság szokásai között.* Irodalmilag is igen kevesen érdeklődtek e nép iránt. Ennek valószínűleg az a magyarázata, hogy az átlagos szemű embernek igen kevés itt a látnivaló. Kevés a rikító, a kiabáló szín és hang, kevés a kuriózum, s nagyon is nyugodt az élet.

A tájnak alföldi képe van. Apró falvak tömege ül meg rajta. Az apró falvaknak szinte napjainkig egyetlen egyenes utcájuk van, ahol nagy vég, kis vég, alvég, felvég ismeretes. Ha mégis van párja az utcának, az rendszerint a főútból kanyarodik ki és párhuzamosan halad vele, ahonnan *sikátoron* át juthatunk vissza a főutcára. Ha még több utca van valamelyik nagyobb faluban, az valamelyik határrészről (Mátészalkán, Fekesszeg, Bencsi) vagy szomszédos faluról, városról (Jármi út, Beregszászi út, Szatmár utca, stb.) kaptak nevet. Az egyenes utcák két oldalán majdnem egyforma nagyságú telkek sorakoznak, előttük csinos bálványos deszkakerítések, a házak egyik végükkel néznek az útra, a régebbieken egy, az újabbakon két ablakkal. Mindenütt van kisajtó a gyalog ember részére, egy vagy kétszárnyú kapu a jóság és a teherhordás számára. A közelmúltban (a vas- és betonkorszak előtt!) léckerítést és léckaput állítottak. Amíg bővebben volt erdő, a kapu felső fája hatalmas tölgyfagerenda volt, melynek törzsét meghagyták a maga valóságában. A sarkát úgy állították be, hogy a vastag *tönkő*, mint a kétszárú mérleg egyik ága, egyensúlyozott, ha a kaput kinyitották az kikanyarodott az utcára keresztben.

Szatmárban a lakások berendezése hűvös és szigorú, mintsem fényes. A nappaliban két ágy volt, nem vetették magasra. Ha nem volt elég pehely-dunna (a homokon már nem volt elég liba-kacsa!), méteres szalmát raktak az ágyba, s erre póckolták a párnákat, dunnákat, hogy az ágy sokat mutasson, majd vásári piros takaróval borították le. Az utcai két ablak között volt a *komót*, fiókjaiban a család fehérneműje, tetején szöttes abrosz, csak annyi, hogy tetejét takarja, rajta porcelánfindzsák, csészék, tányérok, gondos rendben és tisztaságban. A komót felett a falon, a két ablak közt *tükör*, mögötte a kalendárium. A tükör alatt a katonafiú kis „igazolvány” képe. A legidősebbiké az ágy felett lógott, a király, a trónörökös, esetleg József főherceg árnyékában, mellettük a család, a rokonság Amerikába vándorolt tagjainak fényképei. A ház népe a *hátsóházban*, szobában lakott. Ez egyszerűbb volt,

mint az első. Itt is volt két ágy, ha kellett, voltak még gyalogágyak, melyeket napra a nagyágyak alá tettek: láda, karoslóca, asztal, székek szolgáltak még a ház népének. A mestergerendákra szegezték a kés és a villatartó léceket, s körül a falon a padlás alatt lógtak *kallantyúkon* a *málészáraztató* rudak, melyek a tornácoszlopok között is ott nyújtóztak. Őszidőben szerte színesek a házak, a két-három sorjával felaggatott csövestengeri csomóktól. A lakóház középső részét a pitvart vagy a konyhát nem használják. Kétoldalt lócák vannak benne, a falakon tányérok.

A történelmi Szatmár megye területe 1'060'763 km volt, lakóinak száma 361'324 fő, melyből magyar 235'291, német 6041, szlovák 398, román 118.774, ruthén 81, horvát 35, szerb 7, egyéb 1113.

Vallásuk szerint rk. 60'926, gk. 161'893, ref. 113'408, ág. 1001, gkl. 2147, unit. 37, izr. 22'274, egyéb 54.¹¹ A fentiekből kitűnik, hogy a történelmi Szatmár megye népe két fő elemből tevődik össze. A vármegye alföldi részét magyarok lakják, a hegyes részt románok. A keleti románságnak előre nyúlnak telepei a színmagyar sík vidékre, viszont a hegyes tájakon is vannak magyar szórványok. Az átmeneti pontokon a népelet jellemvonása, hogy az alföldi románok teljesen magyaros életet élnek, míg a felvidéki magyarok az elrománosodás felé haladnak. Ezen két népcsoporton kívül svábok laknak még a nagykárolyi és az erdődi járásban.

A régi megye észak-keleti részében festői völgykatlan ékelődik be a Vihorlát-Cibles erdős trachyt-vonulatába. Óriási néptelen terület manapság is, csak a Szamos mente van sűrűn rakva falvakkal. Festői, kemény, vadregényes vidék. Móricz egy emberöltővel ezelőtt még így látja a tájat: „Valóban kemény vidék. Népén látszik meg legjobban, amely bocskorban, piszkos vászonruhájában, műveletlen, csaknem félvad állapotban a természet és az ember közötti harcnak az utóbira való szomorú eredményét mutatja. Hajdan magyar falvak, legalább is magyar telepítések voltak e vidéken. A románság a nagysomkuti, nagybányai, színérváraljai járásokat egyedül bírja, áradata átömlött már túl ezen a határon is. Az erdődi, nagykárolyi és szatmári járás innenső része szintén velük van tele. A szatmári románság az erdélyinek édes testvére. Van azonban egy terület rész az *Avas*, mely egész önálló, elzárt vidéken él, ősi szokásaiban s tipikus képet ad a románság *eredeti* életéről. Az *Avas* a hegyvidék északi részén terül el, körös-körül hegyek zárják körül a völgyet, melyben 16 község van közel egymáshoz. *Avasújvárost* és *Kőszegremetét* református magyarság lakja. Magyarok vannak még Vámfaluban és Rózsapallagon, a többi tíz község teljesen román, a sajátságos *osánok* lakhelye.”¹²

Az osánok polgárista kisdíák korom óta érdekelnek. Először 1942-ben, a nagybányai vásárban pillantottam meg szálas alakjukat – ahova Mátészalkáról édesanyámmal együtt érkeztünk egy MATEOSZ rozzant teherautó tetején. Az elmúlt

11. Szatmármegyei Kalauz (Írta: Farkas Jenő felsőbányai polgármester) Nagybánya, 1914. 4. old.

12. Móricz u.o. 274-275. old.;

Czirbusz Géza: Az *Avasság* és népe. Földrajzi Költemények 27. köt. 1899. 97-122. old.

évtizedekben 1968 óta, – amíg 1981 nyarán Avasújváros – előtt egy tíztagú rendőri osztag két Dáciával „ollóba nem fogott“, hogy 2 napig az országút mellett vesztegeljek, slussz-kulcs nélkül, mivel kocsimból kivéve magukkal vitték – 30-40 alkalommal jártam, az osánok között. Gunda Béla, Bóna István és mások társaságában tanulmányoztam életüket, népi műveltségüket, szokásaikat, életmódjukat.

Falvaik a hegyoldalakon, dombháton, erdős enyhelyeken, bozótos írtásokon, szétszórva épültek városnagyságnyi területeken. A régi házak fából, ritkábban vályogból készültek. Magas tetejük szalmával, vagy zsindelemmel fedettek. Még napjainkban is jócskán találunk egy-osztatu, egy-helyiségből álló, kémény nélküli épületeket is. Bútorzatuk is egyszerű. A mai 70-80 éves osánok mondják, hogy gyermekkorukban szüleik a bútorokat maguk készítették az erdőn. A házban volt egy vagy két ágy, asztal, lócák, karosláda és szentképek, meg a kemence. A ház díszeit a saját készítésű, jó ízlésű vászonkendők adják, amelyeket falra akasztott tányérok körül hullámosan helyeznek el.

Az elmúlt időszakban, a völgyekben kanyargó Szatmárnémeti-Máramarossziget közti betonozott kövesút mentén gomba módra szaporodnak a csipkés-tornyú, kastélyszerű, többszintes, betonalapzatú, fehér, nagyméretű téglából készült, vakítóan fénylő, horgonyzott lemezborítású rangos épületek. Sokszor még látszik a portán a félig lebontott, kémény nélküli, egy vagy két osztatú régi lakóház, amely fából készült, egyszerű keresztkötéses, fagerenda vázzal, amelyet sárral tapasztottak be.

A bádóg-tornyú házak – tornyocskákon számtalan lemezcsipke, lemezvirág, bordák özöne – belül bútorraktárra emlékeztetnek.

Gondos kidolgozású, nemes fából készült, sokszor faragott, vagy faragást utánzó, „stílbútorzat“ drága szőnyegek, edények sokasága, (Az osánok a birka húsból, bőrből és gyapjújából pénzelnek, valamint minden családból valaki bányában dolgozik, ahonnan pénz és sokféle anyag kerül ki!).

A Negresti hétfői vásárok alkalmával a Bikszádi út mentén egy-egy jó vevő esetén az osán 15-20 pár birka gyapjút is előszerez művirágból készült rózsacskókkal és csipkés terítőkkal „díszített“ Dáciájából, vagy gázolajtól illatos Arójából. A vásárban az osánt azonnal meg lehet különböztetni a másvidéki románoktól. A férfiak magasak, erősek, barnák, az öregek még ma is vállukig érő hajat viselnek. Bajuszukat rövidre nyírják. Orruk alatt kissé leberetválják, szakálltalanok.

Durva, vagy pamutos vászonból készült „pupig érő“ rövid inget hordanak, hasonló anyagú gatyával, télen gyapjúból készült nadrágot húznak. Az ing gallérja és kézelője aprólékos gondossággal készített hímzéssel van díszítve. Akkor teljes az öltözet, ha a kurta-gubát, a *summent* is magára kanyarította az osán, s fejére tette a kis kerek kalapját, illetve a feje búbjára illesztette. Persze nem osán az osán bőrtarisnya és bőrtüsző nélkül. Az előbbi vállán veti át, az utóbbit derekára

csatolja. Ebben tartja írásait, pénzét, bicskáját. Lábbelijük a maguk készítette bocskor, amelyet hosszú fekete zsinórral, vagy szíjjal erősítenek lábszárakra. Ma már nem ritka a bőr, vagy gumicsizma fél vagy szárascipő sem.

Az osán nők inkább alacsonyok, töveseek, (zömök testalkatúak) kemény húsúak, rendkívül teherbíróak, az elfáradást nem ismerik, szívósak, kellemesen barnák. Ruházatuk fényűzőbb a férfiakénál, amelyek a kivarrásokban és a gyöngyökben mutatkoznak meg. Finom vászonból készült inget hordanak, bő ujjakkal, alsónemű nélkül, szoknyával, amelyre még rávesznek egy virágos mintás karton szoknyát is, ha templomba mennek. Finom bokszt-bőr csizmát húznak lábukra, vagy panglis cipőt fehér harisnyával. A fehér kurta-guba, a *suman* a nőknél is általános.

Táplálékuk a kukorica, a bab és a tej. Ha ezek megvannak, az osán nem érez szükségét. Szinte hétszámra a máléliszből készült mamaligát eszik tejjel, vagy juhtúróval. A babot sós vízben megfőzik, liszttel behabarják, ecettel ízesítik. A húst főzve fogyasztják. Kedvelik a pálinkát is.

A szatmári svábokról

A Rákóczi-szabadságharc bukása után a szatmári béke csendesebb állapotokat teremtett. Károlyi Sándor gróf elnéptelenedett birtokait, ahonnan a régi magyar lakosság kipusztult, a Duna és Bodeni-tó közt fekvő úgynevezett *felső sváb* területről (Oberschwaben) telepítette újra. Az elpusztult falvak régi magyar nevüket megtartották, *de sváb községekké lettek!*

Ilyenek: Nagykároly, Fény, Csanálos, Vállaj, Kaplony, Kálmánd, Mező-Petri, Mező-Terem, Nagy-Majtény, Erdőd és Béltek.¹³

A svábság szorgalmas és vagyonos, megőrizték – nyelvük elvesztése ellenére – nemzeti sajátosságait, községi településeik szerkezetét. Mivel falvaik előre megszabott rendben épültek, csinosságukkal és rendezettségükkel elütnek a környék más falvaitól. Házaik német módon hosszú sorban egy fedél alatt vannak az állatok óljaival, az udvar végén lévő tágas csűr, hatalmas díszes kapuzatával, azonnal szembeütővé teszik a sváb falut. Birtokaikat az úgynevezett *front-rendszer* (a német Pfründe) intézménye által őrizték meg. Ennek lényege, hogy a szülők kiválasztják valamelyik gyermeküket, és a gazdaságot annak adják. Ha a kiválasztott gyerek házasságra lép, megbecsülik a birtokot, és a telekre költöző nő vagy férfi köteles az összes érték felét kifizetni, amely őszszegeből fizetik ki a többi testvért. Az öregek visszavonulnak az úgynevezett *stüblibe* az oldalszobába, és ott élnek hátralévő életüket a „*frunt*” életjáradékból...

A nagyidejű svábok még emlékeznek vászonnadrágjukra, fehér báránybőr sapkájukra, fehér gubájukra. Mai öltözetük – az öregeknek – bokszt-csizma, sötétszürke nadrág, posztó ujjas, báránybőrbéleléssel. Kedvelték a katonaköpenyeg szabású szűrt is. Hosszadalmas románcszerű énekeik vasárnaponként templom után

13. Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen (Magyarország II. köt.) Budapest, 1891. 355-362. o.

röppentek fel az ifjúság közt. Szeretnek táncolni, de éjszaka soha, inkább vasárnap délutánonként. A telepítések során a maradék magyarságot egy helyre Börvelybe tömörítik.¹⁴ A börvelyi magyar vászon-nadrágjában, kitliben, szöttes tarisznyájukkal a szatmári vásárokon különböztek a fent leírt sváboktól, de a szomszédos ecsediektől is, akik fekete gubában és bocskorban jártak.

A történelmi Szatmár megye néprajzi vizsgálata túlmutat egy rövid előadás keretén. Túlmutat, mivel az itt élő népek műveltségét kölcsönhatásukban kevesen kutatták. Pedig a századok során a románok, ruszinok, svábok, magyarok egymásra voltak utalva.

A román dézsások hordóikat, favilláikat, malomköveiket a magyar területek vásáraiban értékesítették. Innen vitték a terményt – búzát, rozsot – hegyvidéki falvaikba, családjuk élelmezésére. A szatmári magyar parasztasszonyok román bordaárusoktól vásárolták esztovátáikhoz, szövőszékeikhez a szövőbordákat. A matolcsi kismemesi származású magyar gubások Técsőn a románoktól vették meg a magyar juh gyapját, hogy gubává készítődve a szatmári vásárokon román vevőkre találjanak. Máramarosból a kősót fedeles szekereken románok házalták faluról-falura Szatmárban, hogy hazafelé menet olajat és élelmet vigyenek érte cserébe. A felvidéki tótok magyar gazdákhöz jártak aratni bandákban századokon át. Az ügyeskező sváb kőművesek és ácsok építették a szatmári parasztporták ékességeit, a hatalmas csűröket az Ecsedi láp mentén...

A közös múlt néprajzi kutatásának kezdő lépéseként rendeztük meg a Szatmári Múzeumban 1982. okt. 28-30-án *Szatmár néprajza* címmel tudományos ülősszakkunkat. A konferencia anyagát megjelentettük a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékével közösen, s így ma már egy vaskos kötetben 10 tanulmány foglalkozik a kérdéssel, s egyben együtt van Dankó Imre és Gunda Béla jóvoltából Szatmár történelmi és néprajzi bibliográfiája is 1982-ig!¹⁵

Az egymásrautaltságnak számtalan példáját kellene itt felsorakoztatni, ehelyett csak utalunk a csűrök, abarák, szilvaaszalók, vásárok, csikárusok stb. néprajzi kérdéseire. Csupán a bérci makkoltatást említeném bővebben. Az okleveles és a récents anyagból is ismert, hogy Győrtelekről, Géberjénből, Mátészalkáról, általában az alföldi részekről sertéskondákat hajtottak fel évről-évre a vámfalusi, avasújívárosi bércre. A makkoltatás megszervezése, folyamata, intenzív kapcsolatot jelentett az alföldi magyarság és a hegyvidéki románság között. Szabadfalvy és Gunda kutatásaiból tudjuk, hogy az első világháborúig a szatmári állattartásnak egyik jellemzője volt a sertésekkel, juhokkal való vándorlás, migráció.¹⁶

14. Vonház István: *A Szatmármegyei német telepítés. Pécs, 1931. 525. old.*

15. Dankó Imre: *A szatmári népélet kutatásáról*

Gunda Béla: *A szatmári hagyományos népi műveltség etnogeográfiai helyzete (Mindkét munka Tanulmányok Szatmár néprajzához a Folklor és Etnográfia 16. köteteként jelent meg)*

16. Szabadfalvy József: *Az extenzív állattenyésztés Magyarországon. Debrecen, 1970. 144. old.*

Gunda Béla: *A szatmári hagyományos népi műveltség etnográfiai helyzete. Debrecen, 1984. 35-124. old. (Folklor és Etnográfia 16. Farkas József közreműködésével. Szerk. Ujváry Zoltán)*

A kisebb gazdasági eszközök közt tartja számon a néprajzi irodalom az úgynevezett *málétörő kasokat*. A kasba elhelyezett málét kissé hajlított bottal ütötték. A kas aljául szolgáló deszka lyuggatott volt, hogy a kicséptelt szemek a földre hulljanak. Hasonló formában használták Szárazberekén, Császlón, Milotán. Szatmár erdélyi részén is több faluból, valamint a Szilágyság magyar és román falvaiból is ismerjük a málétörő kast, de tovább követhetjük fonott vagy deszkázott oldalú változatát a Mezőség, a Székelyföld, sőt a magyar és a román Moldva falvaiban is. Az avassági, máramarosi kukoricacséplő kasokról és ládákról az avasfelsőfalusi, nagybányai és a máramarosszigeti múzeumok gyűjteményei is tájékoztatnak. Az eszközzel vándor román kukoricacséplők is dolgoztak. Az első világháború előtt kukoricacséplők járták Szatmár olyan falvait, ahol bőven termett kukorica. A munka a csűrökben folyt. Idős szatmári magyar parasztgazdák ma is emlékeznek a vándor bandákban szekerekkel járó román kukoricacséplőkre.

Talán ennyi is elegendő annak érzékeltetésére, hogy a történelmi Szatmár megye területén élő lakosság az együttélés során egymásra volt utalva. *Az ilyen együttélési folyamatok vizsgálata a népi kultúrában fényt deríthetne a prehistorikus Európa műveltségi áramlataira, s egyben példát mutathatna a mai ember számára is.*

Forrai Sándor (Budapest)

A MAGYAR ROVÁSÍRÁS EREDETÉNEK ŐSTÖRTÉNETI HÁTTERE

A magyar rovásírás eredetéről máig is fennmaradt emlékeiről a „Küskarácsonról Sülvester estig“ főcímmel, és „Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírásos emlékeink“ alcímmel 1985-ben könyvem jelent meg. Ebben kimutatom, hogy az írástörténetben minden összefügg egymással, így a magyar rovásírás is az írás történeti fejlődésének szerves része, azt nem lehet csupán a türk írásból eredeztetni, ahogyan többen még ma is vélik. Az írástörténetnek történelmi háttere is van, amit szintén összefüggéseiben kell vizsgálni, a történelmi eseményeket tehát nem lehet egymástól függetlenül tárgyalni, ahogyan általában teszik, mert ez zavarokhoz, hamis eredményhez vezet. Ezért évezredekre visszamenőleg a valóság megközelítéséhez az összefüggések figyelembevételével valamennyi segédtudományra, így az írástörténetre is feltétlenül szükség van. A kutatók ezt általában mellőzik.

Az említett könyvemben a magyar rovásírás eredetét a kb. 3500 éves főníciai rovásokra vezetem vissza, kimutatom, hogy ezzel van rovásírásunknak legszorosabb kapcsolata. Ez azt jelenti, hogy elődeinknek, vagy kisebb csoportjának ott kellett lennie az ősforrásnál. Továbbá kimutatom, hogy a főníciai alapjelekből hangrendünknek megfelelően logikailag is egységes jelrendszerünk alakult ki. Az Árpád-kori nyelvezetet őrző középkori székely rovás botnaptár, valamint egyéb rovásírásos nyelvemlékeink ismertetése kapcsán bizonyítom, hogy rovásírásunk rövidítési rendszere már akkor nyelvünk törvényeire épült, így a kor legfejlettebb rövidítéses írása lett, amely logikailag mai gyorsírásunk rövidítési rendszerével kapcsolatos.

A következő könyvem 1988-ban jelent meg: „Az írás bölcsője és a magyar rovásírás“ főcímmel és „Újabb adatok ősi írásunk történetéhez“ alcímmel. Ebben már a kb. 6500 éves erdélyi tatárlakai és a kb. 4800 éves tordosi írásos emlékekből indulok ki, utalva a rovásjeleinkkel való alaki összefüggésekre, valamint a krétai, főníciai, egyiptomi és mezopotámiai írással való összefüggésekre. Ezzel bizonyítom az írás eredetének két bölcsőjét: a Kárpát-medencét és a Közel-Keletet Mezopotámia központtal. Külön táblázatban mutatom ki a székely-magyar rovásírás több ezeréves ősi elemeinek kapcsolatát az egyiptomi és mezopotámiai írással, valamint a magyar rovásírás jeleinek írástörténeti összefüggéseit.

Lehetőséget kaptam a két könyvem egybeszerkesztett és kibővített kiadásának elkészítésére. Ebben már Biró Józsefnek: „A szabír nép őstörténete“ című mun-

káját is felhasználom. Könyvem idevonatkozó részét röviden ismertetem, kiegészítve azon magyar hangzású földrajzi nevekkal, amelyek a Közel-Keleten, a mai Olaszország etrusiai részén és a Kárpát-medencében is előfordulnak.

Csodálatos, hogy már a székely botnaptár rovója is utalt az írás közel-keleti és kárpát-medencei bölcsőjére és egyúttal rovásírásunk eredetének őstörténeti hátterére, amikor a névünnepek és egyéb ismeretek felsorolását ezzel a két szóval fejezi be: Perzsia, Pannónia. A rovó tudatában még élt eredetmondánk, a Csodaszarvas mondának perzsiai változata, amely szerint Nimród két fiával, Hunorral és Magyarral, a Mezopotámiával határos Perzsia területén üzték a csodaszarvast, onnan Meotisz vidékére kerültek, a két testvér tovább, egészen Pannóniáig, azaz a Kárpát-medencéig üzte a szarvast, „ahol a saját nyelvüket beszélő népek éltek“. Ez a változat csak akkor vált ismertté, amikor a Magvető Kiadó 1982-ben magyar nyelven is megjelentette „A magyarok története“ őskrónikát. (Eredeti címe: Tarih-i Üngürüs, törökből magyarra fordította Blaskovics József.) Az írással együtt tehát őstörténeti háttérként eredetmondánk is összekapcsolja a Kárpát-medencét a Közel-Kelettel. Tekintettel arra, hogy az írás eredetének vizsgálatát időrendi sorrendben az erdélyi tatárlakai és tordosi írásos emlékekkel kezdtem, ezért ennek őstörténeti háttéréül először röviden a Kárpát-medencét ismertetem.

A Kárpát-medence ősidők óta alkalmas volt – földrajzi fekvésénél és kedvező éghajlati viszonyainál fogva – emberi kultúra kialakulására. Ezt bizonyítják az eddigi régészeti kutatások eredményei. Általános vélemény, hogy egyetlen terület a Kárpát-medence, ahol a megtelepedett ősember továbbfejlesztette civilizációját és őshonossá vált. Ennek bizonyítékeként néhány valódi ősember telephelyét említem: a Bükk hegységben a Subajuk, a tatái vadásztelep, az érdi nagytábor és a Jankovich barlang. Kormeghatározásukra álljon itt egy idézet László Gyula „Vértesszőlőstől Pusztaszerig“ című könyvének (Gondolat, Budapest, 1974.) 37. oldaláról: „Ember-ösünk sohasem volt tapasztalatlan, nem a nulla pontról indult el természet- és környezetismerete, hanem kiszámíthatatlanul messziről hozta magával nemzedékek ezreinek felgyülemlett tapasztalatait. Millió évekre nyúlnak vissza ezek, vagy csak másfélmillióra, netán egyre, vagy éppenséggel csak félre? Ki tudná? A vértesszőlősi ember több százezer éves lehet, de már kőszerszámokkal, tűzzel élt, s hitt valamiféle koponyavarázslatban.“

A kedvező földrajzi viszonyok között a demográfiai robbanások eredményeként szaporulat következett be, ami magas fokú kultúra kialakulását eredményezte. Napjainkban is gyakran kerülnek elő a régészek ásója nyomán fejlett, kultúrájukat igazoló leletek. Nem véletlen tehát, hogy egy egyedülálló több ezer éves íráskultúra kialakulhatott. Említettem, hogy ez az íráskultúra az írás másik bölcsőjével, a Közel-Kelettel is szoros kapcsolatba került. *Az újabb kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy a közel-keleti íráskultúrának létrehozója a szabír*

nép volt. A Kárpát-medencének a Közel-Kelettel évezredekre visszamenő kapcsolatából logikusan következik, hogy mindkét területen egymással rokon etnikum élhetett. Régészeti adatok bizonyítják, hogy a Kárpát-medencében időszámításunk előtt kb. hatezer évre visszamenőleg szabír nyomok mutathatók ki. Bíró József 1986-ban Buenos Airesban megjelent: „A szabírok őstörténete” című könyve összefoglalja ezen ősnép életével kapcsolatos eddigi kutatási eredményeket. Részletesen foglalkozik a szabírok közel-keleti történelmével, valamint kárpát-medencei jelenlétével. A bevezetőben a szabír népnévre vonatkozóan a következőket állapítja meg: „Ma már ismeretesek előttünk az őscsaládfa népeinek nevei, mint: mahgar, hun, kus, mauri, szkíta, szaka, hurri, subar-szabír, stb.” A szabírok kárpát-medencei tartózkodásával kapcsolatban idézi Gordon Childe-nek a *The Danube in Prehistory* című könyvében (Oxford, 1929) megjelent megállapítását: „A Kárpát-medencében egy magasfokú sumér kultúra létezett, úgy i.e. 3500 táján, amely időpont kb. megfelel a sumérok Mezopotámiában való megjelenése időpontjának is.” Az eddigi régészeti leletek alapján a szerző megállapítja, hogy: „...az ősszabíroknak már jelentős kultúrközpontjaik voltak a Kárpát-medencében úgy i.e. 5500 táján. Különösképpen a Körös és Olt-völgyi kultúrák képviselték jelentékenyen ezt az időszakot.” Majd így folytatja: „... az Olt-völgyi erősi kultúra (Erdély, Hargita megye) mintegy kétezer évvel megelőzi a suméroknek a történelem színpadára való jutását. Az erősi kultúrkörhöz tartoznak a tordosi írásos leletek, valamint a szomszédságában lévő Oltszemen talált leletek. Erősdről kb. 2500, Oltszemről kb. 1000 db leletet tartanak számon, amelyek mezopotámiai kultúrkörre utalnak.”

A Kárpát-medencében a szabír istenanya neve „Eres”, azaz erős jelentésű szó, amelyből az Erősd ma is létező helységnevünk származik. Itt említem meg, hogy Palesztinában is ismert egy Heres vagy Herés nevű helység, amely ugyanebben az alakban Krassó-Szörény vármegye Lugos járásában ismert. Az összefüggés lehetséges. Röviden utalok még Birónak arra a megállapítására, hogy a Kárpát-medencében a Körös kultúrkörben több mint negyven, helyi agyagból formált istennő szobrocskát találtak, amely ősszabír eredetre utal, míg Méhtelken egy csoportban hatvan került elő. Ezekhez hasonló szobrocskákat a szabírok más szállásterületein is találtak. Fontosnak tartom a szerző azon megállapítását, hogy a szabír-sumér régészeti írásos leletek „egy és ugyanazon aglutináló nyelvet beszélő hatalmas népnek a tulajdona volt.” Ebből logikusan arra kell következtetnünk, hogy a magyarral rokon ragozó nyelv ősidők óta ismert volt a Kárpát-medencében.

Bíró József kimerítően foglalkozik a szabír-magyarság itteni történelmével, összefoglalóan megállapítja: „Amint látjuk tehát, a mezopotámiai és a kárpát-medencei nép ez időpontban egy és ugyanannak nevezhető, úgy régészeti, mint embertani alapon. Vallásuk, kultúrájuk és nyelvük ugyanaz és szerves részei

annak a nagy összabír területkörnek, amelynek határai elnyúlottak a Földközi-tengertől messze az Aral-tóig, a Hindu Kushig és az Indus völgyéig is, terjesztvén a földművelés mesterségét, valláskultuszával és kultúrvívmányaival egyetemben.“

Hasonló véleményt fejt ki Radics Géza: „Eredetünk és Őshazánk“ című (USA, 1988) tanulmányában a magyarságnak a kárpát-medencei és közel-keleti őstörténetével kapcsolatban. Elveti a Bach-korszak előítéletei alapján kialakult szemléletet. Logikai képtelenségnek tartja Árpád bejövételétől számítani a magyarság megjelenését a Kárpát-medencében. Érvei alátámasztására – többek között – Berzsenyi Dánielt idézi: (51. old.) „Régóta gyanús lévén előttem az a régi előítélet, mely szerint többnyire azt hittük, hogy mindazon szavaink, amelyek az idegenekhez hasonlítanak, kölcsönzettek és idegenek, arra határoztam magamat, hogy némely szavunk származatját minden figyelemmel megtekintsem, s nyelvünk becsületét e részben is oltalmazzam.“ – Majd pedig így folytatja: „Bukdozásaim haszon nélkül nem maradtak, sőt örömmel tapasztaltam, hogy mindenütt többet találtam, mint kerestem, elannyira, hogy csakhamar áttalláltam azt, hogy a magyar nyelv tán az egész óvilág nyelveinek gyökere és anyja; mert nyilván tapasztaltam azt, hogy a legközönségesebb természeti tárgyaknak nevezeteit nemcsak az igen rokon déli és keleti, de még az egészen idegennek vélt európai nyelvekben is általában a magyar gyökerekből lehet származtatni.“

Sajnálatos, hogy Hunfalviék még Berzsenyit sem tartották arra érdemesnek, hogy nyelvünkre vonatkozó megállapításait figyelembe vegyék, mielőtt még a módszertanilag is helytelen finnugor elmélettel előálltak.

Az eddigiekből láthattuk, hogy a Kárpát-medence nemcsak az írás eredetének, hanem a szabír magyarság révén őstörténetünknek is egyik bölcsője. A továbbiakban a közel-keleti bölcső tárgyalásánál ez a történelmi háttér folytatódik.

Erdélyi István régész (Volgai bolgárok, Élet és Tudomány 1975. november 1.) Jelena Halikova kazanyi régész azon megállapítását idézi, hogy a volgai Bolgárország Szuvar nevű városának neve a magyarok őseivel függ össze, mivel a magyarok régi neve szavar volt, amely eredetileg a szabír-szavír népnévre vezethető vissza. Bár a cikk ezt nem említi, de Djankonov leningrádi kutató a hurri és urartui nyelvről írt munkájában (Hurrisch und Urarttäisch – oroszról fordította: Karl Sdrembeck – R. Ritzinger, München, 1971) közöltek szerint a szabírok legdélibb szállásterülete a Kaukázus előterében volt. Innen kerülhettek északabbra a volgai bolgárok földjére, valamint a cikkben is megjelölt helyekre a népvándorlás során. Ez a népvándorlás az asszírok állandó kegyetlen támadására, nyomására történt, Északra, Nyugatra és Észak-keletre. Djakonov szerint az Észak-kelet felé kirajzó szabírokról nevezték el Szibériát, amit ma is magyar hangzású földrajzi nevek igazolnak. Szerinte a sumér alapszó Su-bir név, ősi mezopotámiai eredetű. A Kaukázus déli lejtőjéről valóban könnyen eljuthat egy törzs, akár a

szkítákkal együtt Fönícia területére is, ahol akkor a különböző szemita csoportokon kívül a szabírokkal együtt más népek is éltek, akikre a föníciai elnevezés gyűjtőnévként is szolgált.

Djakonovnak a szabír nép történetével kapcsolatos megállapítását minden téren alátámasztja a Kárpát-medencével kapcsolatban említett Biró Józsefnek a Szabírok őstörténete című munkája. Külön fejezetben részletesen foglalkozik a szabír nép közel-keleti őstörténetével, idézve az ezzel kapcsolatos legújabb kutatási eredményeket. Ebből a rovásírásunk eredetének megértésével kapcsolatban néhány fontosabb történelmi adatot közlök. Djakonovval együtt a szerző is hiteles történelmi adatokkal igazolja a szabír-sumér-magyar népnév azonosságát. Ezzel kapcsolatban így ír a szabír-magyarokról: „Ma már minden tétovázás nélkül mondhatjuk, hogy ők rakták le a hatalmas sumér civilizáció alapjait is, beleértve a kerék, az írás feltalálását, az írott történelem elindítását, az öntözőcsatorna-rendszerű földművelés bevezetését és a széleskörű és magas fokú kézművesipar megalkotását.”

A szabír nép őstörténetével kapcsolatban a szerző Charles Berlitz: „Atlantis the eighth continent” című könyvéből a következőket idézi: „Az új felfedezések alapján az őstörténelmet át kell írni.” Ezzel kapcsolatban Biró megállapítja, hogy az új régészleletek alapján őseinknek a szabíroknak mind a világ, mind a magyar őstörténelemben egyaránt – gondos kutatásra alapozott – fontos szerepkör jut, az észak-mezopotámiai térség tizedik évezredétől kezdődően. Őstörténelmünk pontos megírását nehezíti az, hogy a szabírok több évezredes őstörténelmük folyamán különböző ágakra és csoportokra osztódtak és legtöbbször királyaik, fejedelmeik és törzsvezérek után nevezték el törzsüket, népüket, valamint országaikat.

Padányi Viktor: „Dentumagyarica” című könyvének 240. oldalán ezt írja: „... magyar névnek feltűnő és évezredek át állandó előfordulása van a szabír földdel és szabír néppel kapcsolatban.” Ezért nem véletlen, hogy a Közel-Kelet mai térképein is még tucatjával találunk olyan magyar hangzású földrajzi neveket, amelyek a Kárpát-medencében is ismertek. Ezt a tényt alátámasztja Birónak az a megállapítása, hogy magyar őstörténetet a legrégebbi időktől fogva a honviszszafoglalás koráig a szabírok nélkül elképzelni nem lehet. Egyik történelmi bizonyítékként említi, hogy a 896-os honviszszafoglaló magyarságnak legalább négy törzse – élükön a Megyer törzsszel és annak fejével, Árpáddal – szabír magyar volt. Ismeretes, hogy a bíborban született görög császár és történész Konstantinosz Prophyrogenitos azon közlése, a „De administrando Imperio” című munkájának 38. fejezetében, hogy Árpád két unokája – Vérbulcsú és Tormás – amikor Kr.u. 948-ban Bizáncban jártak, magukat és őseiket „Sabartoi-asphaloi”-nak nevezték.

Erre vonatkozóan Dümmerth Dezső: „Az Árpádok nyomában” című könyvé-

nek (Panoráma, 1977.) 33. oldalán a következőket írja: „Mi a történeti valóság a magyarok eredethagyományában? Jordanes és bizánci írók említik a hunokhoz tartozó népek között, a Szkítiában, a Meotisz (a mai Azovi-tenger) mellékén lakó szabírokat is. Krónikáinkban ez a név nem szerepel, de 948 körül Bizáncban Bulcsú vezér és Árpád dédunokája, Tormás, úgy informálják a bíborban született Konstantin császárt, hogy a magyarokat régen „erős szabír“-nak (szavartü aszfalü) nevezték. Konstantinnak „A birodalom kormányzásáról“ (De administrando imperio) szóló munkája tehát hitelesen őrizte meg azt a valóságot, hogy a magyarok őseit – legalábbis a nép egy részének őseit – a szabírok között kell keresnünk.“

Árpád személynevünk ősiségével kapcsolatban Biró hivatkozik Budge E.A.Wallis: *The book of the Dead*, London, 1956. című könyvében (oldalszám nincs) a következőkre: „A lakosság eredete és népisége szempontjából a legfontosabb mozzanat az, hogy az észak-egyiptomi dinasztia megalapítójaként is egy ER-PAT, ER-PET, azaz Árpád nevű királyt tisztelnek, akinek neve mellett gyakran szerepel az őshazájára, a Zab folyó vidékére utaló ZAB név, amit az egyiptológusok SAB, SEB alakban írnak át.“ Michael Haberlandt, *Ethnology* (1920. London) című könyvében (oldalszám nincs) ezt írja még ezzel kapcsolatban: „A görögös formában írt Osiris, aki Kr. előtt 3400-3200 táján uralkodott, magát szintén ER-PAT, SAB-UR őstől származtatta.“

Rovásírásunknak az egyiptomi hieroglif írással való kapcsolatánál megemlítem a felső-egyiptomi Karnak város egyik templomának hieroglif feliratában Arad, Maghara, Árpád város nevét Kr. e. kb. 1500-ból. Ezen városnevek a mai térképeken is szerepelnek és léteznek. Az idézetek azt bizonyítják, hogy feltehetően sok ezeréves szabír-magyar településről van szó. Ennek a népnek tehát közvetlen köze kellett, hogy legyen az egyiptomi és a föníciai írás kifejlesztésében. A szabír nép őstörténetével kapcsolatos a Zab folyó, mint kultúrközpont. Erről a Cambridge *Ancient History* I. kötet 2. rész 609. oldalán a következőket írja: „A Zab folyó menti ősnépről a sumér agyagtáblákon már történelmileg bizonyított adatokat találunk. Erről a népről a cseréptábla írók, mint AS, vagy SA népről emlékeznek meg és a későbbi történelem nagy SU, vagy SUBARIAN népnek fogja nevezni azokat Sumir-Akkádban. Nem véletlen, hogy nálunk Nógrád megye salgótarjáni járásában Zabar helységnév ismert. „Ar“ végződésű helységnevek még Szabolcs-Szatmár megyében Kísar, Magyar; Zala megyében Zalasabár; Baranya megyében Hercegszabár, Székelyszabár; Vas megyében Szombathely, melynek eredeti neve Szabaria vagy Szavaria. A földrajzi nevek etimológiai szótára szerint Arad városunk első szótagja az ar = ur szavunkkal azonos. Ez a végződés a következő népevekhez is kapcsolódik: magy-ar, av-ar, szav-ar, sub-ar, stb. Megemlítem, hogy az ókorban a Holt-tengertől keletre szintén volt egy Ar vagy Ar Moab nevű város, ami Moab tartomány fővárosa volt. A görögök és a rómaiak Areopolisznak

nevezték. Kr. után 342-ben földrengés romba döntötte. Feltehető, hogy az Ar városnév, azaz úr jelentésű szó a zabar vagy szabar népnév egyik szótagja. Ismeretes Mesa moab királynak 34 soros rovásfeliratos köve, amit Dibon (ma Dhiban) városában állíttatott fel Kr. előtt 835-ben. Az emlékkő a király haditetteit örökíti meg úgynevezett föníciai, elsősorban moab jelekkel. Ugyanis a moabitáknak is szerepük volt a föníciai rovásírás kialakításában, ezt részletesebben ismertetem a „Küskarácsontól Sülvester estig“ című könyvem 14. oldalán.

A továbbiakban Biró József részletesen leírja, hogy a szabírok a Zab folyó környékéről kiindulva fokozatosan hogyan hódították meg az egész Közel-Keletet, hogyan jutottak el – vitorlával ellátott, kátránnyal bélelt, gyékényből fonott hajókkal – a Fekete-tenger, a Földközi-tenger környékére, a mai Perzsiába, a Dunán fel a Kárpát-medencébe, stb. Számunkra a magyar rovásírás kialakulásának szempontjából egyik fontos tényező a szabír-magyarságnak a Földközi-tenger környéki tartózkodási helye, mert csak így érthető meg az a szoros kapcsolat, amely az egyiptomi és a föníciai írás között fennáll. Ezzel kapcsolatosan megemlítem Gottwald és tudós társai részéről azt a tényt, hogy a hurriták – vagyis a központi szabírság nyugati ága – Kr. előtt a 14. évszázad táján is még éltek a Jordán folyó völgyében. (The tribes of Jahwe, Maryknoll, New York, 1981.) Még ide kívánczik Birónak a régészeti leletekre támaszkodó azon megállapítása, miszerint az összabírok Jerikóban Kr. előtt 7000-ben már megjelentek.

A magyar rovásírás eredetével kapcsolatban Simon Péternél is szinte törvényszerűen bontakozik ki a szabír-magyar őstörténeti háttér. Ezzel kapcsolatban elég csupán néhány megállapítására hivatkoznom: „A tibarok, tabarok azokhoz a szabír törzsekhez álltak területileg és egyébként is közel, akiket protohettitáknak, vagy hattiaknak nevez a tudomány.“ A szabír népnév néha „asphaloi“ jelzőt is kap. Ezt azzal magyarázza, hogy „az Eufrátesz vidékén is van oly terület, ahol már az ókorban olaj és szurok tört fel a földből, vagy a folyó vize alól és a lakosság a szurkot a vízből kihalászva, falazásnál, a téglák összeragasztására használta fel, tehát az 'asphali' jelző erre a területre is utalhat.“ A magyar hangzású földrajzi nevekkkel kapcsolatban ő is a következő megállapítást teszi: „A Holt-tenger keleti partvidékén az ókorban volt egy Machaerus nevű hegycsúcs, a Holt-tenger vidékétől északra eső területen pedig Emesa, Arad és Árpád nevű városok léteztek, oly környezetben, ahol a Kr. előtti 18. századtól kezdve – régészeti bizonyítottnak – szabírok, hurriták nagyarányú bevándorlása indult meg.“ (Magyar Herald, Budapest, ELTE kiadás, 49. oldal.) Az a tény, hogy rovásírásunk itt a Kárpát-medencében egyedül tudott több ezer éves ősi elemeket megőrizni, ennek történelmi háttérét bizonyítva érezhetjük. Eddig is tapasztalhattuk, hogy a történelmi valóság kiderítése az írástörténet segítségével nélkül elképzelhetetlen.

Galánthay Tivadar, a neves orientalista, az arab, a török, a kínai és a koreai

nyelvre gyorsírást szerkesztett. Ő volt az első, aki rámutatott a magyar és a föníciai rovásírásnak az egyiptomi képirásból való kialakulására. Tanulmányának rövid tartalmát a Gyorsírászati Lapok 1913-14. évi 52. évfolyamának 9. száma közölte: „A magyar ősrásról és a benne lévő gyorsírási elemekről” címmel. Ebben nem fogadja el azt az álláspontot, hogy ősi írásunkat az ótűrközből vettük volna át. Külön táblázatban mutatja ki a magyar rovásírásnak az egyiptomival való szoros kapcsolatát. Ezt a kapcsolatot történelmi háttérrel is igazolja. Hivatkozik Campbell John Francis of Islay „The Hittites: Their inscriptions and their history” című könyvére, amelyben leírja, hogy a „magharokat” a kaldesi csata idejében (Kr. előtt 1350 körül) Szíria nyugati felébe helyezi és Maara, vagy Maghara városának tájékára, aminek közelében ma is van Mesghara nevű község (egyes atlaszokban Mesrara). A csatában résztvevő törzsek között Arad nevű törzs is szerepel, amelynek hasonló nevű városa Szíria tengerpartján feküdt. Ettől Észak-Keletre feküdt Árpád, amelynek romjait még most is így nevezik. A Kárpát-medencében Aradon kívül több kisebb település viseli az Árpád nevet, köztük a legnagyobb Bihar megye szalontai járásában Árpád nagyközség, ahol 1849-ben többek között Táncsics Mihály és Arany János is bujdosott. Campbell megállapítása szerint a föníciaiak Kr.e. 1500 körül III. Thotmesz fáraó uralkodása idején fejleszthették ki betűírásukat, a rovásírást. Ezen megállapítását Campbell arra alapozza, hogy az egyiptomi Karnak városának hieroglif felirata szerint III. Thotmesz birodalma területén magharok is éltek és a hettitákkal együtt harcoltak. Bizonyosságul a feliratban szereplő Arad, Árpád és Maghara várost említi. Campbell magharok alatt kifejezetten a magyarokat érti. Feltehetően a szabírmagyarokról lehet szó. Megállapítja továbbá, hogy a magyarok itt Naharina (Naharin, Nahiri, Neuri, Mihri) nevű népszövetségben éltek és a legtávolab bírtak ellenállni az asszír nyomásnak, Árpád városa is öt évig állta az ostromot. Kr. előtt 700 körül a győztes asszírok e terület lakói között nagy áttelepítéseket hajtottak végre és helyükre Mezopotámiából arámiákat is telepítettek. M.F. Albricht ugyancsak az angol kutató Campbellhez hasonló eredményre jutott a maghar nevekkal kapcsolatban, amikor „Archeology of Palestina” című könyvének 66. oldalán megállapítja, hogy „Mag-har rét a Tábor-hegytől kb. 10 km-re fekszik, amely bibliai alakítással Názáretnek van írva.” A „magyar” népnévünk „gy” hangja több nyelvben ismeretlen, ezért a földrajzi nevek latin betűs átírásában a magharon kívül még számos változata ismert. Többek között: Madzsar, Madjar, Magar, Magor, Mogor stb. Ez utóbbi a Csallóközben árpád-kori település, mai nevén Magyar község. Galánthay volt az első, aki rámutatott a magyar rovásírás eredetének őstörténeti hátterére. Véleménye szerint a kutatási eredmények alapján a Közel-Keleten kellene keresni a magyarság eredetét és nem a Kaukázusban. Szerinte elsősorban Árpád romjai környékén való ásatások járnának meglepő eredménnyel. Sajnos, ez a mai napig sem történt meg. De amint láttuk, a szabír-

magyarság révén a Kárpát-medencét is tekinthetjük az őshazánknak, mint az írás egyik bölcsőjét. Az eddigi régészeti adatok alapján – szerintem is – további alapos kutatásra volna még szükség. Ezt a Közel-Kelet és a Kárpát-medence ősi kapcsolatai, azonos földrajzi nevei is feltétlenül indokolják. A Kaukázus csak egy közbeeső állomás volt a két „bölcső” között és innen történhettek a kirajzások a szélrózsa minden irányába és vissza, melyeknek nyomai máig is megmaradtak. Európaiak vagyunk ugyan, mai őshazánk is Európa, de számtalan szállal kötődünk a Közel-Kelethez és Ázsiához ősidők óta. *Sürgős feladatunk: megtanulni újból Kárpát-medencei szemléletben gondolkodni*, a Bach-korszakban és Trianonban eltemetett igazságokat feltárni, népünk és a világ tudomására hozni. Már az eddigiek alapján tényként állapíthatjuk meg, hogy a ma élő európai népek közül egyedül a magyarság rendelkezik olyan ősi írásbeliséggel, amelyet a latin betűs írás átvétele után máig is őriz, és amelynek segítségével őstörténetünket évezredekre visszamenően megközelíthetjük a valóságnak megfelelően.

A Közel-Keleten és Olaszország Etruria területén található magyar hangzású földrajzi nevek felsorolása

A magyar rovásírás eredetének őstörténeti hátterével kapcsolatos előadásomban utalok arra, hogy a mai napig is számos olyan magyar hangzású földrajzi név található a Közel-Keleten és Olaszország Etruria területén, amelyek azonos vagy hasonló alakban előfordulnak a Kárpát-medencében is, bizonyoságául annak, hogy ezeken a területeken ősidők óta egyazon, ragozó nyelvet beszélő népek éltek. Erre előadásomban néhány példával utalok. Fontosnak tartom azonban, hogy jóval több példával szolgáljak a „véletlen” jelzők elkerülése végett. Külön felsorolom azokat a földrajzi neveket, amelyeket nyelvészeink valamilyen oknál fogva idegen eredetűnek tartanak, annak ellenére, hogy mind a Közel-Keleten, mind Etruria területén több ezer év óta magyar hangzásúak.

Forrásul elsősorban Révai Nagy Lexikona és Kiss Lajos: „Földrajzi nevek etimológiai szótára” (Akadémia Kiadó, 1980.), valamint Vámos Tóth Bátor: „Tama-na” című, Kárpát-medencén kívüli magyar hangzású földrajzi nevek gyűjteménye (kézirat, Honolulu) szolgált. Hivatkozom A történelem segédtudományai című (Eötvös Lóránd Tudományegyetem, 1986) kiadványban Kristó Gyula „Történeti földrajz” című fejezetére, amelyben *a földrajzi nevek eredetét is a történelem segédtudományai közé sorolja*. Megállapítja, hogy *a Kárpát-medencében előforduló magyar helynevek zöme valóban személy-névadás eredménye és nagy részük már Árpád bejövetele előtt magyar hangzású volt*, tehát őstörténetünk kutatásánál ezen földrajzi neveket feltétlenül figyelembe kell venni. A kutatás alapjául szolgált egy Washingtonban 1967-ben kiadott térkép, Czellár Katalin Iraq című könyvében, továbbá Révai Nagy Lexikonjában erre vonatkozó térképek.

Mezopotámia

Ur városa az Eufrátesz jobb partján (kb. 5500 éves város) található. Uruk, Nimród egyik városa volt. Ezzel kapcsolatos helynevek a Kárpát-medencében: Urkut Veszprém megye, Uri Pest megye, Ura Szabolcs-Szatmár megye. Tursaku: Tur előtagú szavunk folyó- és számos helységnevünk különböző szóösszetételeiben előfordul. Kis: Kis előtagú helységneveink száma a Kárpát-medencében több mint száz. Adab: Ada Tisza menti helység Bácskában (ma Jugoszlávia), Olaszországban a volt Etruriában Adda folyó ismert. Ghammas: Gabás változatban helység Somogy megyében. Zab Saghir: (patak) Zabar változatban helység Nógrád megyében (a Tigris mellékfolyója: Nagy-Zab, Kis-Zab), a szabar, szabír népeveinkkel azonos, amelynek változata Szabária (kb. 3000 éves) helységnevünk is. Saghir utótagjában a Ság szó magas hely Celldömöktől délnyugatra, valamint Ságod, Ságújfalu és Ságvár összetételben helységnév. Baba Gurgur: Babarc változatban helységnév Baranya megyében. Barda Balka: Balkány változatban helység Szabolcs-Szatmár megyében. Kut: Kutas változatban helység Somogy megyében, Kutasó Nógrád megyében, Kutfej és Nagykutas stb. összetételben helység Zala megyében és Kadarkut Somogy megyében. Fara: (lásd Etruriában is) Farás változata Győr-Sopron megyében. Borsippa: Borsi alakban helység Zemplén megyében, II. Rákóczi Ferenc szülőhelye. Karand: Korond alakban helység az erdélyi Székelyföldön. Magwa: Magosliget változatban és összetételben Szabolcs-Szatmár megyében. Balad: Bala alakban Palesztinában és az erdélyi Székelyföldön helységnév. Kondor és Kandar: Kondorfalva Vas megyében, Kondoros Békés megyében. Karaj: Karaj kisközség Nyitra megyében (ma Szlovákia). Kán: Kán helységnév Baranya megyében és Etruriában Tar + Kán helységnév. Arak: Arak Máriakálnokhoz tartozó település Győr-Sopron megyében. Budayr: Számos Buda összetételű helységnevünk ismert, a többi lásd az etrusiai Buda helységnévnél. Ain Zalah: az utótag nálunk Zala folyó- és helységnév Zala megyében. Asia-Bak: Bak község Zala megyében, ezenkívül Bakháza összetételben helység Somogy megyében, Cibakháza helység Szolnok megyében. Hilla: Hillye változatban Homokmégyhez tartozó település Bács-Kiskun megyében. Madzsar El-Kebir: magyar népvünkét őrzi, számos magyar előtagú helységnevünk ismert. Madar: Madaras helység Bács-Kiskun megyében, Kunmadas helység Szolnok megyében. Szava-tó: Szava helység Baranya megyében, továbbá fogalmat is jelölő szavunk és Száva folyó. Szamarra: Zamárdi Somogy megyében, a magyar számár főnév származéka. Csabais: Csabacsüd helység Békés megyében, ezenkívül Békéscsaba, Piliscsaba, Rákoscsaba, Hejőcsaba stb. helységnév ismert. Dokan: Duka változatban helység Vas megyében. Khálish: Kál alakban helységnév Heves megyében, Kál Bulcsúval együtt a magyar hadak vezére volt. Akar Kuf: Balatonakarattya település nevének máso-

dik tagja, az akar igéből képzett akarat főnév birtokos személyraggal ellátott alakja. Szalmán Pák: Szalmatercs helység Nógrád megyében, Páka község Zala megyében (Pák magyar családnév is).

A felsorolt több ezeréves magyar nevet viselő helységnevek közül Kiss Lajos: „Földrajzi nevek etimológiai szótára“ a következő földrajzi neveinket minősíti idegen eredetűeknek. Tur folyó- és helységnevek szláv eredetűek, Ada szerb-horvát átvétel, Zabar helység a szabír-magyar népnév egyik változata, ennek ellenére szerb-horvát eredetűnek minősíti, Babarc helységnevünket szláv eredetűnek tartja, Buda is szerinte valószínűleg szláv eredetű, annak ellenére, hogy Atilla hun király testvérének neve (lásd még az etruszk földrajzi neveknél Buda helységre vonatkozókat), Kondor valószínűleg német, Zala szlovén, illetve szláv eredetű, Hillye-t a német Hille névből származtatja (?), Szava és ennek Száva alakját a sova, bagoly jelentésű szláv szóból eredezteti, Dokan, Duka változata szláv eredetű, Páka szláv eredetű. A 32 helységnév közül a földrajzi nevek etimológiai szótára szerint 11 idegen eredetű, ami elég magas szám, amely feltétlenül felülvizsgálatra szorul. A felsoroltakon kívül még néhány magyar fogalmat jelölő helységnevet találunk, amely földrajzi névként a Kárpát-medencében nem fordul elő.

Palesztina, Egyiptom

A Révai Lexikon 1922-es Palesztina térképén még számos olyan magyar hangzású földrajzi név található, amelyek a Kárpát-medencében ma is léteznek. Ezek közül egynéhányat említek. Arad: a 13 aradi vértanúról ismert városunk, Árpád: Bihar vármegye nagyszalontai járásának nagyközsége és arról nevezetes, hogy itt bujkált az 1848-as szabadságharc leverése után Táncsics Mihály, Arany János, Kuthy István és Szacs vay Imre, aki vértanú halált is szenvedett itt. A palesztinai Alma helység azonos Horvátországban a Fruska-Gora egyik hegynevével, egyik változata pedig Balatonalmádi. Bala: község az erdélyi Maros-Torda vármegyében. Baláta palesztinai folyó, nálunk tó a dunántúli Nagykanizsa mellett. Neve feltétlenül összefüggésben van a Balaton nevével, mivel mind a két névben a tó fogalma szerepel és azonos hangzású. A Balaton egyúttal egy község neve is a tótól távol eső Heves megyében, amely eredetileg mocsaras terület volt, tehát a vízzel kapcsolatos. Azt hiszem nyelvészeink egyik legnagyobb tévedése, hogy ezen földrajzi nevünket a Блатънъ szláv szóból származtatják, amikor Palesztinában is vízzel kapcsolatos fogalmat jelöl a Baláta folyó neve. (Ez talán fordítva lehetséges.) Baka: a régi Pozsony vármegye községe a dunaszerdahelyi járásban. Fara: nálunk Farád nagyközség Sopron vármegye csornai járásában. Heres: az erdélyi Krassó Szörény vármegye kisközsége a lugosi járásban. Heres mellet van Azzun helység: nálunk Győr megyében Asszonyfa és Baranya megyében Boldog-asszonyfa helység található, Erdélyben pedig Asszonyfalva, Asszonynépe kisköz-

ség van, Nagybánya régi neve is Asszonypataka volt. Régi oklevelekben, kódexekben az asszony szót még asson vagy azzon alakban tudták latin betűkkel leírni. Szára: Szár nagyközség Fejér megyében, Zár kisközség Szepes vármegyében, Dalmáciában Zára, IV. Béla menedékhelye a tatárjárás idején. Jata: (Juta) Juta Somogy vármegyei kisközség a kaposvári járásban, Jutas változata Veszprém megyei község és Árpád egyik fiának neve. *Kan-Kán*: Kán kisközség Baranya megye hegyháti járásában. Ráma és Kumrák: Rama folyó és hercegség neve a Boszniához csatolt ozorai bánság területén, Rám-hegy Nógrád megyében. Turra: Tura nagyközség a Pest megyei aszódi járásban, két változata: Turréte kisközség Nyitra vármegyében és Turricse kisközség Szatmár megye fehérgyarmati járásában. Attil: Somogy megyében Attala helység, Atilla hun király nevéből. Tábor: Jézus életében szerepet játszó Táborhegynek ma is ez a neve (Prága mellett hasonló nevű hegy ismert). Palesztinán kívül a mai Egyiptom és Etiópia északi részén a kusok földjén is számos olyan magyar hangzású helységnév ismert, amely a Kárpát-medencében ma is létezik. Makra: Makra a Mátra hegy tövében fekszik, amely a hozzá csatlakozó Hegyaljával a világhírű tokaji bort termeli. Tur: folyó az Aranyos baloldali mellékveze Kolozs és Torda-Aranyos vármegye határán, Tordatur község mellett, Tur a Tisza baloldali mellékfolyója Szatmár megyében az Avas hegységben ered. Több községünk nevében is szerepel a Tur név, Turkeve, Tordatur, stb. Dada: Tiszadada nagyközség Szabolcs vármegye dadai alsó járásban, Dad helység Komárom megyében. Szemna: Szenna helység Somogy megyében, Szienna pedig Olaszországban etruszk város. Kawa: Káva kisközség Pest megye monori járásban (kut kávája). Nakfa: Etiópia észak-nyugati illetve közép-keleti részén fekszik, az utóbbi az ország egykori fővárosa volt. Nálunk Nak kisközség Tolna megye dombóvári járásban. Kerma: Kerka változatban a Mura mellékveze és előfordul még számos összetételben, Kerta helység Veszprém megyében. Napata: nálunk Napkor helység Szabolcs-Szatmár megyében. Tokai: Tokaj hegy és helység Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Jordániában a Wadi Zarqa folyó (wadi = időszakos vízfolyás) mentén brit régészek nemrég 9000 éves, fejlett kultúrájú város romjait tárták fel, amelynek lakói – megállapításuk szerint – ismeretlen okok miatt Kr.e. 6200-ban Mezopotámiába költöztek. (Magyarország, 1988/14. sz.) Ezenkívül a térképen még Zerqa változatban 3 települést találunk Palesztinában. Nálunk Vas megyében Zarkaháza kisközség ismert. Száj, Karima és Meder (mélyedésben lévő helység) helységnév egyúttal magyar fogalmat is jelöl. Mádi: (helység Kairó mellett) Mád helység Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.

Természetes, hogy az évezredek folyamán főleg a fontosabb helynevek megváltozhatnak aszerint, hogy melyik nép uralma alá kerülnek. Példa erre Názáret, aminek eredeti neve „Maghar-rét“, vagy is Magyar-rét valamint a szkíta eredetű Jeruzsálem neve, ennek eredeti szkíta neve Hierosolyma volt. A kisebb

települések és környékük helynevei, dülők, dombok stb. rendszerint napjainkig is meg tudták őrizni eredeti nevüket. Nem célom évezredekre visszamenőleg ezek felkutatása, a megváltozott földrajzi nevek eredetének megállapítása, ami szakemberek számára külön feladat lenne, csupán ősi írásunk eredetéhez a megfelelő történelmi háttérrel igyekeztem bizonyítani a felsorolt példákkal.

Nem tudni, hogy Árpád bejövetele már hányadik honfoglalás, vagy éppen honvisszafoglalás lehetett. Az a tény, hogy több ezeréves földrajzi nevek máig is fennmaradtak a történelmi Magyarország területén, arra utal, hogy ezzel a kérdéssel sokkal komolyabban kell foglalkozni a szakembereknek, mint eddig tették. Felül kell vizsgálni elsősorban azon földrajzi nevek eredetét, amelyek a Közel-Keleten is, nálunk is azonos hangzásúak, mert a földrajzi nevek etimológiai szótára ezeknek a neveknek a jó részét idegen eredetűeknek vagy feltehetően idegen eredetűeknek tünteti fel. Ezek a következők: Tura, Tur szláv eredetű, Káva szláv eredetű, Nak a német Nock személynévből származó, Kerka szláv eredetű, Napata nálunk Napkor szláv eredetű, Makra nálunk Mátra feltehetően szlovák eredetű, Dada feltehetően a szerb-horvát Dedo vagy a német Dado személynévből eredeztethető, Szenna Olaszország Etruria területén Szienna, nálunk Szenna szláv eredetű, Baláta szláv eredetű.

A Kárpát-medencében is előforduló 21 helységnévből a földrajzi nevek etimológiai szótára szerint összesen 10 nem magyar eredetű. Hogyan lehetséges ezen nevek idegen eredete, amikor a Közel-Keleten és más ókori népek területén ezen földrajzi nevek több ezer éve őrzik magyar hangzásukat és abban a korban sem slávok, sem más ma élő európai népekkel kapcsolatuk nem lehetett. Sajnos, a Bach-korszak elnyomó politikájának egyik következménye volt az a belénk oltott kisebbségi érzés, aminek hatása alatt nyelvészeink azon szavaink egy részét, melyek más nyelvekben is azonos, vagy hasonló alakban fordulnak elő, csak mi vehettük át más nyelvekből és megfordítva elképzelhetetlen. Az ilyen egyoldalú szemlélet ellentmond a kölcsönhatás egyetemes érvényű törvényének, hiszen ez utóbbin alapszik a népek közötti kölcsönös megértés és egymás kultúrájának megbecsülése. Összehasonlítható nyelvészeink nem minden esetben kutatnak tovább, hogy az illető szó hogyan került a szóban forgó nyelvbe? Módszertanilag tehát hibás utat követnek. Rovásírásunk esetében például megállapították, hogy a türk rovásírással kapcsolatos, s megtörtént a megfellebbezhetetlen következtetés: a magyar rovásírás a türk írás „átvétele“, minden további kutatás tehát fölösleges. Közvéleményünk nagy részében ma már él a gyanú, hogy az ilyen egyoldalú „átvételek“ körül valami nincs rendben, mivel minden népnek van valami kultúrkincse, amit át tud adni másoknak, csak mi magyarok volnánk ebben kivételek?

A felsorolt földrajzi neveink átvételéről pedig azért sem lehet szó, mert a névadás idején az illető népek még nem élhettek a Kárpát-medencében.

Etruria

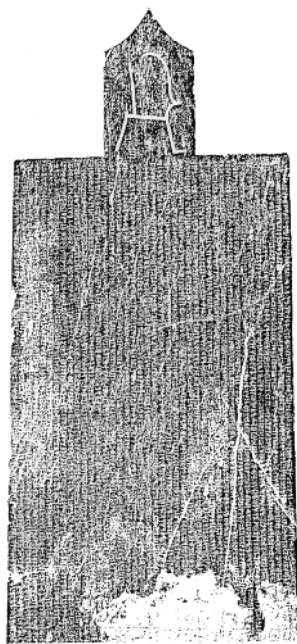
Az a tény, hogy a magyar rovásírásnak az etruszkéval szoros kapcsolata van, valamint az etruszk magyar számrovás teljes azonossága belső szerkezetileg is, azt bizonyítja, hogy a két nép valamikor szoros kapcsolatban volt egymással. Ennek egyik bizonyítéka az is, hogy Olaszország etruskiai területén, tehát Rómától északra számos olyan magyar hangzású földrajzi nevet találunk, amely nevek ma is megtalálhatók a Kárpát-medencében. Ezek között több az olyan apróbb település, amely csak az igen részletes térképen van feltüntetve, így többek között az Imola mellett lévő Buda helység is. Aba + Dia: Aba helységnév Fejér megyében, Dia összetételek: Diakovár a mai Jugoszlávia területén Eszéktől délnyugatra, Diaszó egy völgy neve Balatonzamárdi mellett. Turi: Nálunk a Tur folyó nevének egyik változata (Egyiptomban Tur és Turra), Vára: Várad Baranya megyében, Nagyvárad a Sebes-Körös mellett, valamint több Vár összetétellel kapcsolatos földrajzi helynév ismert. (Japánban Odavára helység). Futa: Futak Újvidék mellett. Fara: Farád helység Győr-Sopron megyében. Tar + Kán: Tar helység Nógrád megyében, Tarpatak a Tátrában, Kán helység Baranya megyében (tarkán udvari méltóság volt). Tisza + Nána: Tiszanána helység Heves megyében. Imola: Imola helység a volt Gömör megye putnoki járásban, ősi női személynévünk is. Luka: (olasz írásmódja Luca) Luka helység Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 1927-től Bodroghalomnak nevezik. Buda: Budapest összetételben, 1872-ben egyesítették Budát Pesttel, ezenkívül számos Buda összetételű helységnévünk ismert, Atilla hun király öccsét Budának hívták (lásd: Arany János: „Buda halála” című eposza). Sienna: Szenna Somogy megyében, Szemna Egyiptomban, Szenna egy patak neve Olaszországban. Alma folyó: lásd a palesztinai Alma helységnél. Baj folyó: Baj helység Komárom megyében, Baja város Bács-Kiskun megyében. (Baján avar fejedelem nevéből.) Rigó folyó és Rigó hegycsúcs: Rigómező Szerbiában, a magyar történelemben a rigómezei csata néven ismert. Kana folyó: Kán kisközség Baranya megyében, a palesztinai Galileában szintén Kána, ami Jézus első csodatételéhez fűződik, amikor egy menyegzőn a vizet borrá változtatta. Sovata olasz helyesírással: Szováta Erdélyben a Székelyföldön kisközség Maros-Torda vármegyében (gyógyüdülő). Padan: Padány helység Pozsony megyében a dunaszerdahelyi járásban. Horka patak: Kraszna-Horka kisközség a volt Árva megyében (ma Szlovákia), Horka régi személynévünk, Anonymus szerint Tuhutum (Töhötöm) fia I. Gyula vezér, valamint Zsombor atyja. Bana: helység Komárom megyében.

Nézzük meg, hogy Kiss Lajos által szerkesztett Földrajzi helynevek etimológiai szótárában ezek közül melyeket tart idegen eredetű névnek. Aba Dia nevében Dia nevét és a Diakó helység nevét szerb-horvát eredetűnek tartja. Turi: a Tur folyó nevének magyar képzős alakja, szerinte szláv eredetű, annak ellenére, hogy

Palesztinában, Egyiptomban, sőt Mezopotámiában külön és szóösszetételekben is ismert. Tiszanána, valószínűleg szláv eredetű, a Nána német vagy cseh személynévből származik. Luka szláv eredetű. Buda valószínűleg szláv eredetű, annak ellenére, hogy a hun személynév Mezopotámiában, azaz a mai Irakban Budayr néven ismeretes. Sienna, nálunk Szenna szláv eredetű, az egyiptomi felsorolásban Szemna, itt tehát három országban is helységnévnek csekély változatairól van szó. Sovata, illetve Szovata zavaros magyarázattal szláv eredetű. Horka: Kraszna-Horka összetételben szláv eredetű „szép hegyecske” jelentéssel. Anonymus Horka névmagyarázatának figyelmen kívül hagyásával.

A mai Olaszországban az egykori Etruria területén 16 olyan magyar hangzású földrajzi név található, amelyek több ezer év óta máig őrzik eredeti nevüket és valamennyi a Kárpát medencében is ismert. Ebből nyelvészeink a felsorolt nyolc földrajzi nevet idegen eredetűnek minősítik, amint a mezopotámiai, palesztínai és egyiptomi magyar hangzású földrajzi nevek egy részénél is tették. A számadatok tükrében ennyi véletlen egybeesésről nem lehet szó.

Fontos, hogy elsősorban a Kárpát-medencei őstörténeti kutatásokban földrajzi neveink eredete megbízható társtudományág legyen.

Gál Istvánné (Budapest)

ÍZÉREZÉKELÉSI VIZSGÁLATOK A MAGYAR POPULÁCIÓBAN

Különböző etnikumok származási kérdéseivel a történészek, nyelvészek, stb. már évszázadok óta foglalkoznak. Ennek a problémának a vizsgálatába viszonylag későn kapcsolódtak biológus felkészültségű szakemberek pl. az antropológusok, genetikusok. Kutatásaikban kezdetben morfológiai jellegek (pl. testarányok, fejméretek, ujjlenyomatok, stb.) majd később egyre inkább genetikai tulajdonságok (pl. vércsoportok) szerepeltek. A hallgatóságban joggal felmerül a kérdés, hogy az ízérezékelés milyen kapcsolatban állhat a magyarság eredetének problémájával? Erre a kérdésre egy mondatban nehéz válaszolni, ezért a fejeletemet előadásom egészével kívánom kifejtetni.

A. L. Fox, 1932. [3] fedezte fel azt a különleges jelenséget, hogy egy FENILTIOKARBAMID (angol nevéből rövidítve: PTC) nevű vegyület szintetizálásakor munkatársainak egy része kellemetlen íz ézérezékelésére panaszkodott. Egy későbbi ellenőrzés egyértelművé tette, hogy a PTC nevű anyagra az emberek egy része ézérezékeny, más része ézérezéketlen. Mai szóhasználattal, az emberek egy része ízérezékelő (vagy: TASTER), más része nem-ézérezékelő (vagy: NON-TASTER). A későbbiekben H. Harris és H. Kalmus, 1949. [4] fényt derítettek arra, hogy a Fox által felfedezett jelenség öröklődő tulajdonság, amelyek közül az ízérezékelést egy domináns, a nem-ézérezékelést egy recesszív gén határozza meg (1.2. ábra).

Mivel a PTC ízérezékelés könnyen meghatározható tulajdonság (a PTC oldat nyelvre cseppentésével), ezért tesztelése populációs vizsgálatokban igen gyakran együtt szerepel a vércsoport vizsgálatokkal. Sir Ronald Fischer ezt a tulajdonságot "tiszteletbeli vércsoport"-nak nevezte. A kutatások sokasága nyomán felhalmozódott tény-anyag arra engedett következtetni, hogy különböző népek, népcsoportok a PTC ízérezékelés szempontjából egymástól jelentősen különböznek. A különbség lényege az, hogy a népek és a népcsoportok, a tasterek és a non-tasterek arányában jelentős eltérést mutatnak. Ezeket az eltéréseket Prof. A.E. Mourant, 1976.[8] adatainak felhasználásával ézérezékeltetem a tasterek aránya alapján: indiaiak 27,3%, finnek 53,0%, németek 55,5%, olaszok 39,6%, japánok 71,3%, brazilok 62,3%.

A PTC ízérezékelésre Magyarországon is történtek vizsgálatok, melyeket Malán M., Kacsur I., 1961.[6]; Forrai Gy., Bánkövi Gy., 1968.[2], Méhes K. és munkatársai, 1968.[7]; és az utóbbi években Tauszik T. és munkatársai, 1968.[11] végeztek (1. táblázat). A korábbiakban már beszámoltunk arról, hogy különböző helyeken élő etnikumok (pl. indiaiak, angolok, stb.) milyen nagymértékben különböznek. Számunkra azonban igen lényeges, hogy egy területen élő, de szár-

mazásukat tekintve különböző népek is nagy eltérést mutatnak egymástól. Erre példaként említem a hazánk területén vizsgált magyarok és cigányok közötti eltérést (2. táblázat).

Ugyanakkor ismert tény, hogy a magyarságon belül alcsoportok különböztethetők meg. Ilyenek pl. a székelyek, a palócok, a jászok, a kunok stb. Tauszik T., 1988.[11] adatai szerint ezek között az alcsoportok között eltérések tapasztalhatók néhány vércsoport gyakoriságában. A PTC non-taster arányában is megfigyelhetők az eltérések (3. táblázat).

A PTC vizsgálat jelentősége és perspektívája.

A vizsgálat jelentősége mindenekelőtt abban áll, hogy a PTC ízérvékelés összefüggést mutat néhány betegséggel. Ezek közül említést érdemel a strúma, a depressziós betegségek. Bizonyos jelek szerint a policisztás vesebetegséggel szintén fennáll a kapcsolat. A betegségek és a genetikai tulajdonságok közötti kapcsolatok vizsgálatának általában a betegségek korai diagnosztizálása az elsődleges célja. Ez a megállapítás érvényes a PTC-nek a fent említett betegségekkel való kapcsolatának vizsgálatára. Még néhány gondolat erejéig e tárgykörben maradvra említést teszek arról, hogy a PTC ízérvékelési tulajdonság és bizonyos ételek preferenciája vagy elutasítása között is létezik egy jól kimutatható kapcsolat. Az összefüggések részleteinek ismertetése nélkül arra a távlati lehetőségre hívom fel a figyelmet, hogy a PTC ízérvékelési státusznak megfelelően fogják összeállítani egy-egy személynek az étrendjét, hiszen az ő preferenciái ismeretese lesznek.

Visszatérve a kérdés bennünket érdeklő etnikai oldalára, emlékeztetni kívánok arra a korábbi megállapításra, miszerint származásukban különböző népek, népcsoportok tagjai különbözhetnek egymástól a tasterek – non-tasterek arányában. Most pontosítanám ezt a megállapítást – hivatkozással J.W.H. Lugg, 1970 [5] megfigyelésére – aki mongolidok között találkozott egy úgynevezett PTC hiperszenzitivitási génnel. Azok a személyek, akiknél ez a gén volt jelen, a PTC oldat mintegy 40-szeres hígításában is megéreztek az oldat jellegzetes ízét. Ez kb. azzal egyenértékű, mintha valaki egy liter vízben egy molekulányi mennyiséget érzékelne.

Ezt a gént mindaddig csak a mongolidok között sikerült kimutatni. A magyarországi eddigi PTC vizsgálatokról két fontos dolgot állapíthatunk meg:

— A PTC vizsgálat nem bonyolult és kivitelezése főként azon múlik, hogy van-e, aki a vizsgálatot elvégezze. Az e téren elért eredmények mégis rendkívül szerények.

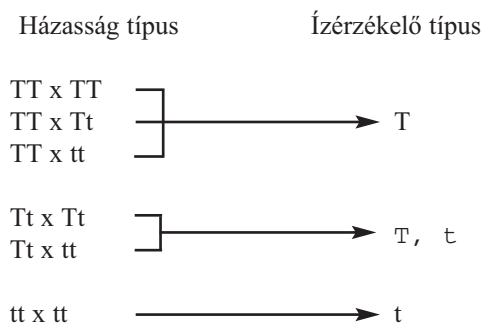
— A PTC vizsgálat klasszikussá vált módszere a Harris-Kalmus módszer 12 tagból álló felező hígítás elkészítését igényli. Az ilyen módszerrel elérhető eredmények nemcsak a taster – non-taster státusz kimutatását biztosítják, de segítségével a vizsgálati személy ingerküszöbét is megállapíthatjuk. A vizsgálatnak ez a

fajtája lényegesen munkaigényesebb, a vizsgálótól és a vizsgálati személyektől több áldozatot követel. Az e téren dolgozó kutatótársaink és saját anyagi lehetőségeink csak annyit tesznek lehetővé, hogy hígitás segítségével döntsük el a vizsgálati személy ízérezekelési státuszát. Ugyanakkor, ha a Harris-Kalmus hígitási sorral dolgozhatnánk, vagy a Lugg nyomán egy, még azt meghaladó hígitási sorral végezhetnénk a megfigyeléseinket, akkor választ tudnánk adni arra a kérdésre is, hogy *a magyar populációban jelen van-e és ha igen, milyen gyakorisággal a hiperszenzitivitás génje*.

Ennek a kérdésnek az eldöntése kétségkívül genetikus feladata, de az eredmény és annak értékelése meggyőződésem szerint a történészek számára szintén igen fontos információ. Ez ugyanis további lehetőséget ad a magyarság származási problémájának megvilágítására, más népekkel való összehasonlítás útján.

1. ábra

Házasság típusok és az utódok között várható ízérezekelő típusok

2. ábra

A nem-érzékelők megjelenése különböző házasságok esetén

$\begin{smallmatrix} \text{♀} \\ \text{♂} \end{smallmatrix}$ $\begin{smallmatrix} \text{♂} \\ \text{♀} \end{smallmatrix}$	T	t
T	TT	Tt
t	Tt	tt

$\begin{smallmatrix} \text{♀} \\ \text{♂} \end{smallmatrix}$ $\begin{smallmatrix} \text{♂} \\ \text{♀} \end{smallmatrix}$	T	t
t	Tt	tt
t	Tt	tt

1. táblázat

PTC ízéérzékelési vizsgálatok Magyarországon
(százalékban)

		Vizsgálatok száma	T	t
Budapest	(2)	401	67,83	32,17
Debrecen	(6)	507	66,08	33,92
Pécs	(7)	749	76,77	23,23
Összesített magyar adatok	(11)	317	63,41	36,59

2. táblázat

Az érzékelők (T) és a nem-érzékelők (t) gyakorisága magyar és
cigány populációban (százalékban)

Populáció		Vizsgálatok száma	T	t
Magyar	(2,6,7,11)	1974	70,06	29,94
Cigány	(10)	400	60,75	39,25

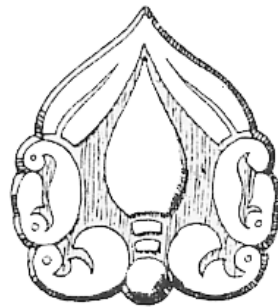
3. táblázat

Az érzékelők (T) és a nem-érzékelők (t) százalékos megoszlása
a magyarság csoportjain belül

A magyarság csoportjai (11)	Vizsgálatok száma	T	t
Őrségiek	33	66,7	33,3
Palócok	88	64,8	35,2
Kiskunok	43	81,0	19,0
Nagykunok	59	54,4	45,6
Csángók	44	61,4	38,6
Székelyek	50	60,0	40,0

IRODALOM

- W.C. Boyd*: Genetics and the Races of Man. D.C. Heath and Co., Boston 1950
- Forrai G., Bánkövi G.*: Taste sensitivity to PTC in Hungarian school children. *Acta Genet* 18: 137, 1968
- A.L. Fox*: The relationship between chemical constitution and taste. *Proc. Nat. Acad. Sci. USA* 18: 115-120, 1932
- H. Harris, H. Kalmus*: The measurement of taste sensitivity to phenylthiourea. *Ann. Eugen.* 15, 24-31. 1949
- J.W.H. Lugg*: Unusually high taste acuity for PTC in two Formosan aboriginal groups. *Nature* N 5276, 1103-1104, 1970
- Malán M., Kacsur I.*: Untersuchungen über Geschmacksempfindungen betreffend Phenylthiocarbamid ausgeführt an Jugendlichen aus Debrecen (Ungarn). *Antrop. Cong. Mikulov* 1961, p. 161
- Méhes K., Cholnoky P., Sulyok E.*: Phenylthiourea (PTC) ízérvé vizsgálat Baranya megyében. *Orv. Hetilap* 109: 517, 1968
- A.E. Mourant, A.C. Kopec, K. Domaniewska - Sobczak*: The distribution of the human blood groups. Oxford University Press, London, N-Y, Torontó, 1976
- C. Stern*: Principles of Human Genetics. W.H. Freeman, San Francisco, 1960
- Tauszik T., Forrai Gy., Hollán Zs.*: Phenylthiocarbamid ízérvé képesség vizsgálata magyarországi cigány mintában. In: *Orvos-biológiai tanulmányok a cigányságról*. Szerk: Forrai Gy., Kollár J., Tauszik T., Szolnok, 1986
- Tauszik T.*: Blood groups. In: *Genetics of the Hungarian population*, Eds.: A. Czeizel, H.G. Benkmann, H.W. Goedde, Akadémia Kiadó és Springer (in preparation)

Gonda Ferenc (Budapest)

A TURÁNI NÉPEK EMLÉKEI EURÓPÁBAN ÉS ÁZSIÁBAN

Ázsiában több mint tízezer évvel ezelőtt a tenger elvonult a TURÁNI ALFÖLD fölülről. Ezután keletről és délnyugatról az ottlakó népek szivárogtak be, összekeveredtek és alkották a földjükre elnevezett TURÁNI NÉPFAJT. Ez a keveredés nem előre kiszámított és nem volt arányos a keveredés, ezért a turáni nép nem egységes. De a történelem folyamán kialakult közös jellemző vonás köztük, ami megkülönbözteti a környező népektől. A mongolokból és árjából *kialakult* nép faji jellegét – úgy vélem – lehetetlen megállapítani, mert benne hol az egyik, hol a másik vonás került túlsúlyba.

Ezen a területen alakultak ki apró kánságok, város-fejedelemségek, amelynek egy részét azután agresszív vezetők birodalmakká foglaltak össze. Azok a kisebb kánságok, amelyek szabadságuk megőrzését találták fontosabbnak – elvándoroltak. Ilyen elvándorlás következett be Kr.e. 8 ezer esztendővel, amikor a turáni nép egyik szabadságszerető népe elhagyta Turánt és az Urálon, Volgán, Kaukázuson át Elő-Ázsiába vonult. Ezeknek a nyomait találhatjuk meg a mai Szíriában, Mezopotámiában és Arábiában. Sőt, egy kisebb része elvándorolt Egyiptom területére is és lettek Kis-Ázsia kultúrájának teremtő részesei. Ezek közül leginkább feltárt a mezopotámiai sumir-kultúra.

A Kis-Ázsiába vándorolt turániak a kedvező éghajlat alatt, szellemi adottságaiknak megfelelően kis államokat alkottak, anyagilag megerősödtek, vallásukat az ŐSTEN elfogadásával és a KOS-ISTENSÉG további tisztelésével és papi kasztjuknak, a tatosoknak a haza megvédése és a kulturális színvonal emelésére történt nevelésével, az emberi művelődés egyenes vonala folyamatába kerültek. Ekkor alakult ki az az emberi jellemvonás, amely a turániakat a mai napig jellemzi: 1.) *az emberi egyenjogúság*. Eszerint a közösség minden tagja egyenlő jogú. De mindenkinek más az elvégzendő feladata. A feladatának elvégzéséért mindenki felelős és a kán is felelősségre vonható. A büntetés a templom előtti SZÉGYENKÖRE állítás. 2.) Másodszor *az egymás iránti felelősség*. A szent barátság, amit sokszor vérszerződéssel erősítettek meg. A felelősségre vonásról beszámol Hérodotos. Eszerint a király a kormányzásban és a honvédelemben tetszése szerint rendelkezett a nemzet minden fajta erejével. De ha kötelességét elhanyagolta és belőle a népre baj származott, a bíróság őt is megfedte, vagy elítélte, mint BEREN KIRÁLY (Prometheus) esete mutatja, akit a nép – Hérodotos szerint – egy sziklához láncolt, vagyis kikötött azért, mert a Sas folyó elárasztotta a vetést és a király nem gondoskodott kellő időben a nép élelméről. Ilyen példa támpont a sumir igazságszolgáltatás emléke. Néhány templomunk udvarán ma is látható SZÉGYENPAD. A sumiroknál is és

évezredek után a magyar falvakban is a büntetés a megszégyenítésben nyilvánult meg. Sok magyar ember ma is jobban fél a megszégyenítéstől, mint bármely más büntetéstől. *A börtön, a kínzás, a megcsonkítás és a megbélyegzés nem szerepelt az ősmagyar igazságszolgáltatásban.* Az Isten igazságos, aki a bűnösöknek nem elpusztítását, hanem megjavítását kívánta.

Ezek a jellembeli sajátosságok – amelyeknek jelenléte évezredek át követhetők – vezetett engem arra, hogy a történelemben sok néven előforduló *turáni népeket jellemük alapján* szűrjem ki. Érdy Miklós „Belső-ázsiai utam az ujgurok hazájába” címen írt beszámolójában „Az ujgurok, mint turáni nép nagyfokú vallási türelmére jellemző, hogy a budizmus, manicheizmus és a nesztoriánus kereszténység békésen virágzott. Csak két helyen maradtak fenn a manicheus vallás szent iratai: Egyiptomban és az ujguroknál.”

Hol vannak a turáni népek?

Sohasem volt egységes nevük. Legismertebb elnevezésük hunok, szkíták, ujgurok. Lukácsy Kristóf szamosújvári plébános az 1870-ben Kolozsvárott kiadott „Magyarok ősei, hajdankori nevei és lakhelyei” című művében ezt írja: a hun-magyarok őselei forrásaimban így fordulnak elő:

1. Hun-magyarok, Chusok, Kusok;
2. Saca, Daha, Massageta-Scythak, Chusok;
3. Hun-Magyarok, Saca, Daha, Massageta-Scythák.

Forrásaim nyomán *Ázsia három különböző pontján találkozunk magyarokkal:* Közép-Ázsiában az Oxus körül, Észak-Kaukáziában és az Araxes mellékén Örményországban.

Zajti Ferenc írja: „Az Aveszta és a pehlevi irodalom állítja, hogy Kr.e. kb. ezer esztendővel az Oxus folyótól északra, a Kanszu vidéke táján egy hatalmas nép: a kunok népe lakott... Ez a nép hosszú időn át, mint TURÁN népe harcban állott az irániakkal... Ebben az időben turáni név alatt nem értettek mást, mint a hunokat.”

Érdy Miklós írja „Belső-Ázsiai utam az ujgurok hazájába”: Mit mond Du Yaxiong a magyarok eredetéről? – „A középkori ujguroknak, akik a Selyem-út legnagyobb virágzása idején a 9. század elején voltak hatalmuk tetőpontján – jelenlegi utódai a kínai SIKIANG-ban lakó közel 7 millió *ujgur*, valamint a szomszédos GANSU tartomány Sikianggal határos területén a ma már kis létszámú *yugur*, számuk nem egészen 9000. Ezeket pontosabban *sárga-ujguroknak* hívják. Yugur nevük csupán hangváltós változata az ujguroknak.”

ORDOS PUSZTA. A Sárga folyó nagy kanyarulatában fekszik. Lakja kétmillió lovasnép. A területet Ordos-nak nevezik. A népet magát is. Szajkó József magyar jezsuita atya arról számolt be 1933-ban, hogy kínai szolgálata idején Licent nevű francia páter őt olyan nyelven szólította meg, ami ősmagyaroknak mondható. A francia páter már régen várta az alkalmat, hogy egy magyarral találkozzék, mert ezt a nyelvet ásatásai során, a Sárga folyó kanyarjában tanulta ettől az ordosi néptől. Szajkó páter megbízást kapott 1936-ban a magyar kor-

mánytól, hogy tárja fel Ordos történetét és az ott élő nép nyelvét. Azonban a kínai-japán háború ezt a tervet megakadályozta. Azóta sem történt ebben a kérdésben sem a magyar kormány, sem az Akadémia részéről semmi...

ÜRÜMCSI. Érdy Miklós írja: „A közel ötnapos pekingi tartózkodás után repülőre szállva négy és fél óra alatt elrepültünk ORDOS PUSZTA és a Sárga Folyó felett, majd a Góbi sivatagon át megérkeztünk ÜRÜMCSIBE, UJGURIA fővárosába. Megkapó volt számomra látni a két ü betűt: ÜRÜMCSI-ben.” „Az ujgurokat könnyen meg lehet különböztetni a kínaiaktól, hiszen ők fehér emberek. Magyarországon, az Alföldön fel se tűnnének.”

Elővettem a térképeimet. Nézem. Mindenütt Urumcsi név szerepel. Így hat az ezer év óta tartó beolvasztó politika, amely a turáni népek beolvasztásáért, megsemmisítéséért folyik. És ezt csinálja éppen az az intézet, amely Teleki Pál nevéhez fűződik. Erről bizonyára nem Teleki Pál tehet!

De tovább folytatja Érdy az ismerkedést:

„TURFÁNBAN az idegenforgalmi iroda igazgatója egy ujgur férfi volt. A Tian Shan havas csúcaiból eredő patakokhoz vitt. A turfani oázist 426 ilyen forrás alkotja, ezért őszre bőségesen terem a nálunk is honos szőlő, dinnye, barack és más gyümölcs. Mikor az ujgur idegenvezető ott volt, odaléptem hozzá és mondtam, hogy magyar vagyok. Vingri. Bár Amerikában lakom. Nagyon szívélyesen kezét rázott velem és azt mondta: óh te akkor jöttél meglátogatni az ősi földeteket. Igen – mondtam – én valójában nem Kínát jöttem megnézni, hanem azért, hogy SIKIANGOT láthassam. Erre ő azt mondta: Én tudom a történelmet. Ti innen Sikiangból mentetek el. De az embernek előbb-utóbb honvágya lesz és újra akarja látni az ősi földet. Te most hazajöttél... Azután egy ideig megakadt a beszélgetés. Ő lelépett a felszínre törő bűvópatakhöz és ivott belőle. Aztán én is ittam a tiszta vízből, majd folytatódott a beszélgetés. Mondom neki: Tudod van egy magyar közmondás: ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza. Hát én most a Tian Shan vizét iszom és vágyom ide vissza. Jövök, ha majd beutazást kapok az innen nyugatra, a szovjet határ felső és most még lezárt KASHGAR és KUCSA meglátogatására.

Nézem a térképet. Innen nyugatra a szovjet KAZAHSZTÁN 2,7 millió négyzetkilométernyi területre fekszik. 16 millió lakosa kazahok, oroszok, németek! (Ujgurokról szó sincs!) Fővárosa ALMA-ATA (ez már rokon hangzású!). Legnagyobb városa: Karaganda (hiszen ez *Kara-Ganda*: Fekete Gonda! – hova elkalandoztak GONDA őseim!)

Így oldódik meg a turáni nép beolvasztása. Eltűntetése!

A finnekkel kapcsolatban egy olyan kútforrás lebbentette fel a fátyolt Rojkóné Bakos Ibolya, amiről eddig nem tudtuk, nem beszéltünk. Az URA LINDA kéziratok, mint történelmi forrásanyagok (amelyek ugyan csupán 1972-ben kerültek nyilvánosságra). A kézirat ófríz írással van írva, történelmi hitelét sokan vitatják, de ez minket nem érint. Maga az a tény, hogy ebben az iratban az áll, hogy i.e. első

évezredben egy olyan országról van szó, FRYA népanya országáról, amely a FRÍZ szigetektől a dán szigetek és Svédország déli részére is kiterjedt, az országot három évre választott királyok és választott hivatalnokok kormányozták. De az voltaképpen egy életfogytiglan választott NÉPANYA (tehát matriarchátus) fennhatósága alatt állt. Tehát FRYA országát *megtámadták keletről jött finnek és magyarok, akiknek főnökét MAGY néven említik*. Magy meghódította Schonland keleti részét, de a hegyeken és a tengereken túlra nem mert átmenni. Valamivel később MAGY herceg kihasználta a tengerszorost jégpáncéllal borító kemény fagyot, hogy elfoglalja Dániát.

Itt hallunk először arról, hogy Kr. előtt a finnek és a magyarok nyugat-európai területen jártak. Így tehát *innen északra vándoroltak a finnek* és kerültek egy agresszív és nagyobb haderővel rendelkező nép: a svédek uralma alá, amely nemcsak meghódította, hanem be is olvasztotta a finneket. Ezért van az, hogy ma is kétnyelvű az ország: svéd és finn. De biológiai és nyelvezeti szempontból is kevertté vált az ország. Ez okozza sokakban azt a nézetet, hogy nem rokon a finn és a magyar nép.

Bakos Ibolya: „Hunok nyomdokain Németországban és Hollandiában” című könyvében számolt be a múlt évben. Ebben az előadásban rövid történelmi tájékoztatást tartott a kimér, szkíta, hettita, churitta, jirkai és ubi népek nyomáról. Beszámolt arról, hogy a legutóbb kialakult görög-latin műveltségi korszak előtti HUNNEBURG-ra talált, vagyis hun sánkra Bréma közelében. Előbb Tübingen közelében HUENEBURG-ot kereste fel. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a turáni nép időszámításunk előtt járt már Európa területén.

Jászi Oszkár: „A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés” (Gondolat, Budapest, 1986.) tanulmányában írja: „Tudjuk, hogy Galliában a 7. század polgárháborúi után két-háromszáz kis független állam alakult ki, amelyek mindegyikében egy-egy püspök, abbé, gróf, herceg vagy gazdag földesúr tartotta hűbéres uralma alatt az embereket. Vagy tudjuk, hogy Németországban még a 18. század végén is 345 állam létezett. És végül tudjuk, hogy Franciaországban Napóleon az akkor létezett mintegy 300 szuverének számát 38-ra szállítja le.”

A honfoglalás idején Árpád Magyarországa a legnagyobb egységes katonai hatalom volt. Amit csupán fondorlattal lehetett belső romlasztással legyengíteni. Ezt tette gyanútlanul Géza fejedelem, amikor fia *Vajk megházasításával a bajor királyleány kíséretéként beengedett vagy 9 ezer fegyverest, akik földesurukká lettek és Magyarországot feudális állammá tették. A honfoglaló magyarokat jobbagysorba kényszerítették. A honfoglaló magyarság életének alaptörvényét: az egyenlőséget, a szabadságot eltörölték*. Mit a Franciaországban élő – valószínű turáni elem – végre 1789-ben forradalomban zászlajára írt. És mit most ünnepelek. DE! amit Európa félrevezetett barbár tudósai, újságíróinak egy része ma sem tud, mert a THE GUARDIAN barbár újságírója ma is azt írja rólunk: „A harmadik világ fehérbőrű részének tekintik Kelet-Európát.” (1989. július 13.)

A barbár újságíró tájékozatlansága és rágalma jellemzi a görög-latin kultúra előtti kultúra ismerete nélküli eléggé el nem ítéhető magatartást.

Henkey Gyula (Kecskemét)

KÖZÉP-EURÓPA NÉPEINEK EMBERTANI KÉPE

Bevezetés

A Kárpát-medencében 1956. január. 2 és 1997. március 20-a között végeztem etnikai, embertani vizsgálatokat, 32 899 felnőtt magyaron kívül 214 palócföldi szlovák, 142 dél-somogyi horvát, 302 Baja környéki bunyevác és 165 sokác, valamint 522 német felmérésére is sor került, hogy az egyes etnikumokra jellemző embertani jellegek és a keveredés kihatásai is megállapíthatók legyenek. Úgy vélem, eredményeim alapján tanulmányozható a magyarok és a többi nemzetiség miként illeszkedik be a jelenlegi Közép-Európa embertani képébe. Az egyes embertani adatok összehasonlítása során az általam vizsgált magyarokra és más nemzetiségekre jellemző eredményeket is figyelembe veszem, részben azért is, mert a Szlovákiára, Csehországra, Horvátországra, Ausztriára vonatkozó adatok nagyrészt hiányosak, Németország tekintetében pedig főleg Baden-Württembergre és Bajorországra kell összpontosítani, mert az oszmán-török hódoltság után a magyarországi falvakba és mezővárosokba, a magukat svábnak nevező telepések többsége, e területekről érkezett, kisebb részük az ezekkel határos Elzászból, Pfalzból, Hessenből és Ausztriából. Az embertani összefüggéseket három csoportban vázolom, az első csoportba Szlovákiát, Csehországot, Lengyelországot, a másodikba Ausztriát és Németországot, a harmadikba Horvátországot és Szlovéniát sorolom.

I. Szlovákia, Csehország, Lengyelország

Testmagasság. Suchy (1978) Troniček felméréseire hivatkozva férfiaknál hat legnagyobb szlovákiai város átlagait adta meg 170.5 cm és 171.9 cm között. Bár az általam 1972-ben és 1978-ban mért 24-60 éves palócföldi szlovák férfiak termetének átlaga 169.00 cm, viszont értesülésem szerint Tronicek 20-50 éves városiakat mért, 1964-1971 között a Duna-Tisza közí 24-60 évesek termete viszont mintegy 1.11 cm-rel volt kisebb, mint a 20-50 éveseké (Henkey 1975), az 1908 és 1917 között születettek sorozási adatai szerint a győriek átlagos termete 1.9 cm-rel, a veszprémieké 1.0 cm-rel volt nagyobb, mint e megyék falvaiban és jelenlegi mezővárosaiban élőkre (Rosztóczy 1942).

Ha az 1.11 cm-es életkori különbséghez az 1.0 és 1.9 cm közötti nagyvárosi eltérést is hozzá adjuk, s palócföldi szlovák férfiak termete 171.11 és 172.01 között lenne. A bácskai 18-60 éves szlovák férfiak átlagos termete 168.9 cm

(Gavrilovič 1965-66), a palócföldi átlaghoz közeli. Az általam 1956 és 1997 között vizsgált 24-60 éves magyar férfiak átlagos termete 170.00 cm, az 1991 és 1997 között felmért dél-szlovákiai magyaroké 174.00 cm, de a termet átlagát a felmérés időpontja is befolyásolja. Az általam 1990 és 1997 között mért 24-60 éves magyar férfiak átlaga 172.24 cm.

A fej és arc méretei. A szlovákiai városokban felmért férfiak fejhossza, fejszélessége, járomívszélessége és arcmagassága egyaránt kisebb, mint a magyar átlag, leginkább a járomívszélességé, amelynek átlaga a magyaroknál 146.30 mm, s szlovákiai városokban pedig 141.50 és 142.90 közötti, viszont a palócföldi szlovákok fejének és arcának méretei a magyar átlaggal csaknem teljesen megegyezők (Henkey 1985). A dél-szlovákiai magyar férfiak járomívszélessége s magyar csoportok között is a legnagyobb, 147.24 mm.

Fejjelző. A férfiak fejjelzője a szlovákiai városokban 84.7 és 85.3 közötti, a palócföldi szlovák férfiaknál 85.74, az összes magyarnál 85.22, a dél-szlovákiai magyaroknál 85.24, azaz e tekintetben a szlovákok és a magyarok igen közel állnak egymáshoz, fejjelzőjük egyaránt jelentős mértékben „rövid”.

Az arcjelző a szlovákiai városokban férfiaknál 82.8 és 84.4 közötti, azaz a széles arcjelző felső és a közepes alsó határába esik, míg a palócföldi szlovák férfiaknál 82.45, az összes magyarnál 82.93 és a dél-szlovákiai magyaroknál 82.62, azaz egyaránt „széles”.

Járomcsont alakja tekintetében a szlovákiai városokból nincs adat. Az előreálló forma gyakorisága magyar férfiaknál 66.5%, nőknél 69.1%, palócföldi szlovák férfiaknál 52.4%, nőknél 64.0%, délszlovákiai magyar férfiaknál 82.4%, nőknél 85.8%. Az előreálló járomcsont nagy gyakorisága a magyaroknál az egyik keleti eredetű örökség, ami őslakos eredetű népeiségekre fokozottabb mértékben jellemző.

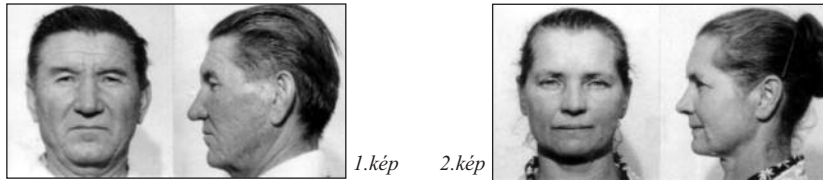
Orrhát, profilja vonatkozásában a szlovákiai városokból nincs adat, a magyaroknál egyenes (f. 46.1%, n. 50.4%), konvex (f. 43.2%, n. 27.2%), konkáv (f. 10.7%, n. 22.4%) az előfordulás sorrendje, a palócföldi szlovákoknál az egyenes (f. 52.4%, n. 47.7%) után mindkét nemnél a konkáv következik (f. 24.2%, n. 35.1%), míg a dél-szlovákiai magyaroknál a konvex forma gyakorisága (f. 46.2%, n. 36.1%) nemcsak a palócföldi szlovákokhoz, hanem a magyar átlaghoz képest is emelkedik.

Orrhát kiemelkedése tekintetében a szlovákiai városokból nincsenek adatok, a közepesen kiemelkedő forma a magyaroknál (f. 73.6%, n. 87.5%) és a palócföldi szlovákoknál (90,3%, n. 94.6%) nagy többségben van, de a magyaroknál az erősen kiemelkedő orrhát gyakorisága is eléggé jelentős (f. 25.5%, n. 9,4%), míg a palócföldi szlovákoknál jelentősen kisebb (f. 8.7%, n. 3.6%).

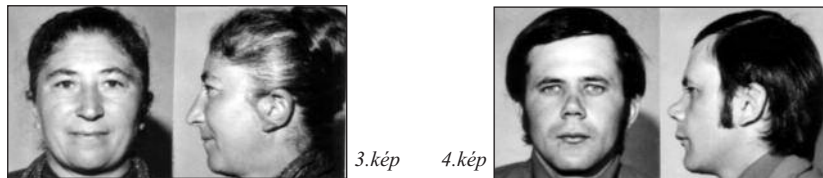
Szemszín megoszlása vonatkozásában a szlovákiai városokból nincsenek adatok közölve, a jellegelterjedési térkép alapján megállapítható, Szlovákiában világosabb s szemszín, mint Csehországban. A magyaroknál sötét (f. 43.5%, n.

49.8%), zöldes (30.9%, n. 30.7%), világos (f. 25.5%, n. 19.5%) a sorrend, míg a palócföldi szlovákoknál a világos szemszín gyakorisága emelkedik (f. 38,8%, n. 35.0%), a sötété pedig csökken (f. 35.0%, n. 39.6%).

Hajszín megoszlása tekintetében a szlovákiai városokból nincsenek adatok, a Suchy (1978) által közölt jellegelterjedési térkép szerint Szlovákiában gyakoribb a világos hajszín, mint Csehországban. A palócföldi Lucfalván és Vácegresen vizsgált szlovákoknál a barna-fekete hajszínárnyalatok gyakorisága csak kis mértékben kisebb (f. 94.2%, n. 92.8%), mint az összmagyar (f. 97.7%, n. 96.9%) és a dél-szlovákiai magyar (f. 99.4%, n. 98.6%) átlag.

Suchy a szlovákiai városok típus megoszlását nem említi, a palócföldi szlovákoknál turanid (16.4%, 1. kép), keletbalti (14.5%, 2. kép), pamiri (10.7%) e gyakoribb típusok előfordulási sorrendje (Henkey 1985), a pamiri típusba soroltak között gyakori a pamiro-turanid átmeneti forma (3.kép), az alpi és a lapponoid (4. kép) típus előfordulása is eléggé jelentős (együtt 7.9%). Az általam

felmért összes, magyarhoz képest a keletbalti 9.0%-al, az alpi és a lapponoid együtt 3.7%-al, az erősen kevertéké 11.6%-al gyakoribb. A dél-szlovákiai magyaroknál turanid (43.0%), pamiri (17.8%), dinaroid (7.0%) a gyakoribb típus, a keletbalti pedig csak 3.3%-ban észlelhető.

Népesedéstörténeti összefüggések. A falusi és mezővárosi magyarokhoz a vácegresi szlovákok állnak közelebb, akik ősei Hont, Nógrád, Heves és Gömör megyéből érkeztek, ahol a Knyiezsa-féle 15. századi néprajzi térkép szerint magyarok, vagy magyarok és szlávok vegyesen éltek, míg a lucfalvaiak ősei Árva, Liptó, Turóc és Zólyom megyéből települtek. Árva megyébe és Szepes megye északi felébe az Árpád-korban fehér-horvátok (déli lengyelek) telepedtek (Györffy 1962), Liptó megyébe az északi folyó völgyeket a 12-15. században benépesítő magyar földműves családok elől a perem területek felé hátráló Nyitra-szlávok húzódtak

(Mályusz 1922), a Turóc folyóvölgyének közepén és a Garam völgye Zólyom megyei szakaszán Besztercebányaig magyarok és szlávok vegyesen éltek (Szücs 1982), viszont Besztercebánya lakossága német eredetű volt. Turóc megye déli, Bars megye északnyugati és Nyitra megye északkeleti részébe a 14. században erdőirtó (krichehäer) németek települtek (Borovszky 1898). A lucfalvaiak azok, akik a Kárpát-medence tipológiai szempontból legkevertebb népességei közé tartoznak. A déli lengyel eredetű Árva megyeiek elszlovákosodása nem növelhette a régi szláv eredetű jellegegyüttesek arányát, mert Dél-Lengyelországban a Katowice-Lublin vonal és a Kárpátok között a lapponoid típus van többségben (Bergman 1978). A palócföldi szlovákok embertani képe azért is lehet közeli a falusi és mezővárosi magyarokéhoz, mert 36%-ban voltak náluk magyar eredetű családnevek kimutathatók de nem lehet véletlen, hogy a palócföldi szlovákokhoz a Hiernaux számítások alapján a csépai magyarok állnak a legközelebb, akiknél 15%-ban fordulnak elő szlovák eredetű családnevek (Henkey 1990).

Csehország

Testmagasság. Szuchy (1978) csak Troniček városi felméréseinek eredményeit közölte. Ezek szerint Csehországban a vidéki nagyvárosokban a férfiak termete átlaga 172.1 és 174.5 cm között volt, mintegy 2 cm-el nagyobb, mint Szlovákiában. A Schwidetzky (1979) által az 1930 körüli átlagokat bemutató térképen a cseh férfiak testmagassága 168 cm, a morváké és a szudétanémeteké 167 cm. Ha figyelembe vesszük, hogy Troniček csak 20-50 éves nagyvárosiakat mért, az összes cseh termete 35 év alatt 4 cm-el növekedhetett. Említenem kell, a testmagasság átlagát a felmérés időpontja és az életkor is befolyásolja. Az általam 1957 és 1997 között vizsgált 24-60 éves magyar férfiak átlagos termete 170.00 cm, az 1990 és 1997 között felmértéké 172.24, a magyarországi 18 éves fiuké 175.34 cm (Eiben 1990).

A fej és arc méretei. A cseh férfiak fejhossza 185.7-187.4 mm, fejszélessége 159.6-161.2 mm, arcmagasságuk 118.9-121.1 mm, e tekintetben még némileg közelebb állnak a magyar átlaghoz, mint a szlovákok és csak járomívszélességük 140.5-143.6 mm közötti átlaga jelentősen kisebb a 146.30 mm-es magyar férfi átlagnál.

Fejjelző. A cseh férfiakra a rövid fejjelző a jellemző, az átlag 84.8 és 85.9 közötti, igen közel áll a magyar férfiak 85.22-es átlagához.

Arcjelző. A cseh férfiak arcjelzője 82.8 és 85.0 közötti, azaz a variációs szélesség alsó határa csaknem azonos a széles kategóriába eső 82.93-as magyar átlaggal.

Szemszín. Szuchy (1978) a szemszín megoszlását nem adta meg, a jellegelterjedési térkép szerint a cseheknel a sötét szemszín gyakorisága nagyobb, mint a szlovákoknál.

A hajszín megoszlására Szuchy (1978) szintén nem tért ki, de említette, a csehekre némileg sötétebb hajszín jellemző, mint a szlovákokra.

Típusok megoszlása. Bartucz (1938) Matiegka becslésére hivatkozva a cseheknél az alpi gyakoriságát 33%-ban, a keletbaltiét és a dináriét egyaránt 20%-ban adta meg. Főleg az alpi és a keletbalti típus gyakorisága feltűnően nagy a 2.5%-os, illetve 4.5%-os magyar átlaghoz képest.

Lengyelország

A testmagasság összehasonlítása e legnehezebb, mert Európában a termet átlaga folyamatosan emelkedik, a 18-23 évesek a legmagasabbak, ezért a sorozottak átlagait csak tájékoztató adatnak lehet tekinteni. Lengyelországban 1955/56-ban volt országos etnikai embertani felmérés, ennek eredményeként a falusi férfiak átlagát 166.96 cm-ben, a városiakét 167.47-ben adták meg (Bergman 1978), az általam 1956 és 1960 között mért falusi magyar férfiak átlaga 167.95 cm, a mezővárosiaké 168.92 cm.

Az 1965-ben bevonult lengyelországi újoncok átlagaként 170.3 cm szerepel, egyben említve van, az újoncok átlaga 43 év alatt 4.3 cm-el emelkedett, azaz évenként 0.1 cm-el (Bergman 1978). Az általam 1956 és 1961 között a Duna-Tisza közén mért 18-23 éves férfiak termete 1.93 cm-el volt nagyobb, mint a 24-60 éveseké (Henkey 1975). Az 1990 és 1997 között vizsgált 24-60 éves magyar férfiak átlaga 172.24 cm.

A fej és arc méretei. Bergman (1978) az 1955. évi országos felmérés adatait közli, de külön a városi és külön a falusi lengyelekét. Mert az általam vizsgált népesség túlnyomó többsége falusi, s lengyeleknél is a falusiak átlagait veszem figyelembe. A falusi lengyelek fejhossza (186.6 mm), fejszélessége (157.0 mm), járomívszélessége (142.1 mm) egyaránt kisebb, mint a magyaroké, arcmagasságuk (124.4 mm) viszont nagyobb. A magyarok fejszélességéhez és járomívszélességéhez képest az átlag 3.33 mm-el, illetve 4.20 mm-el kisebb, az arcmagasság pedig 3.10 mm-es nagyobb.

Fejjelző. A falusi lengyel férfiak átlagos fejjelzője 83.9, kisebb mértékben rövid, mint a 85.22-es magyar férfi átlag. Az 1939 előtti területről körzetenként is közölve vannak az átlagok, amelyek Dél-Lengyelországban a magyar átlaghoz közeli, míg az északnyugati körzetekben csak 81.2 és 83.24 közöttiek.

Az arcjelző minden lengyel körzetben keskenyebb, mint a 82.93-as magyar férfi átlag. A leginkább eltérő körzetek északnyugaton vannak, ahol 86.90-nél keskenyebb átlag is szerepel a jellegelterjedési térképen.

Szemszín. Miszkiewicz 1965. évi feldolgozása alapján (Bergman 1978) lengyel férfiaknál világos (50.5%), zöldes (30.7%), sötét (18.7%) az előfordulás sorrendje. A magyar férfiakhoz képest a világos szemszín lényegesen nagyobb, a sötét szemszín jelentősen kisebb arányban volt észlelhető. A jellegelterjedési

térkép szerint a világos szemszín gyakorisága a Poznan, Varsó, Bug folyó vonalától északra emelkedik.

Hajszín. Miszkiewicz feldolgozása szerint a szőke (A-L) hajszín a lengyel férfiaknál 7,6%-ban volt kimutatható, ami lényegesen nagyobb, mint a 0,8%-os magyar átlag. Sajnos a szakirodalomban szokásos P-Y (barna-fekete) csoportosítástól eltérően a lengyel összefoglaló csak a sötétbarna-fekete (V=Y) hajszín-árnyalatokat számítja sötétnek és ezek gyakoriságát 27,9%-ban adja meg, míg a nagymegyeri magyar férfiaknál a V-Y árnyalatok aránya 81,1%, közel háromszorosa a lengyel előfordulásnak (Henkey 1997).

Típusok megoszlása. Górny Lengyelország 1939 előtti részében csak négy típust mutat ki, az északit, a lapponoidot, a mediterránt és az armenoidot (Bergman 1978). A jellegelterjedési térkép szerint délen, s Katowice-Lublin vonaltól délre a lapponoid típus gyakorisága a legnagyobb, ettől északra a Kalisz-Lodz-Bug folyó vonaláig egy átmeneti zóna látható, míg ettől északra az északi típus relatív többsége mutatható ki. A valóság azonban szerintem lényegesen árnyaltabb, mert Górny az alpi típust is lapponoidnak jelöli, az északi típusba sorolja a keletbaltit és a cromagnoidot, armenoidnak említi a dinaroidot, a mediterránon belül pedig nem különíti el a gracilis mediterránt, az atlanto-mediterránt és a keleti mediterránt. Bartucz (1938) Lengyelországot Fehéroroszországgal, Litvániával, Oroszországnak Valdai magaslatok környéki részét úgy említi, mint ahol a keletbalti típus gyakorisága a legnagyobb. Bartucz leírásával összhangban Schwidetzky (1935) szerint az 1939 előtti Lengyelország megmaradt részének 2/3 részében e keletbalti típus van többségben, a Poznan-Lodz-Plock vonaltól északnyugatra az északi típus túlsúlya mutatható ki keletbalti keveredéssel, e Katowice-Tarnow-Rzesov vonaltól délre ez alpi, a Premištől délre lévő csücsökben pedig a dinaroid gyakori.

Népesedéstörténeti, összefüggések. Lengyelország területe a szláv őshaza részének tekinthető (Bergman 1978), de a szlávok rátelepedtek finnugor elemekre, a lapponoid típus ugyanis Közép-Lengyelországban már az átmeneti kőkorból – Kr. e. 5000 előtt – kimutatható (Wiercinski 1978). A megalakult lengyel állam katonai középrétege jelentős részben szarmata eredetű volt, később katonai segédnépekként besenyőket, uzokat, kunokat és tatárok is felhasznált a lengyel uralkodó réteg. Jan Sobieski lengyel király 1683-ban Bécsnél tatár csapatok segítségével győzte le az oszmán-törököket. E szteppeli népek maradványaival hozhatók kapcsolatba az armenoidnak, orientoidnak (pontusinak?) és mongoloidnak jelzett típusok. Az armenoidnak és dinaroidnak nevezett jelleg-együttesek egy része talán a pamirival és az alán-szarmata eredetű járszági magyaroknál és kaukázusi oszétoknál gyakori keleti dinaroiddal lenne azonosítható. Czekanowski feltételezi, Torun és Lodz között öt körzetben a 2-4. században ide vándorolt gót népesség maradványa mutatható ki, akiknél az északi típus 40%, a

mediterrán 20% körül észlelhető. Az 1939 előtt Németországhoz tartozó, újabb lengyelországi területekre 1945 után a lengyel telepesek különböző vidékekről, valamint Fehéroroszországhoz és Ukrajnához csatolt helységekből érkeztek és különösen az iparvidékek városaiban jelentős a keveredés (Bergman 1978).

Dél-Németország, Ausztria

Dél-Németország és Ausztria felé az összekötő kapcsolatot a magukat svábnak nevező magyarországi németek jelentik.

Testmagasság. Az 1977-ben vizsgált Kalocsa környéki hajósi férfiak átlaga 167.30 cm (Henkey 1981), az 1991-ben felmért Barcs környéki szulokiaké 172.19 cm, az előbbieké az általam 1956 és 1997 között vizsgált magyarok 170.00 cm-es átlagánál kisebb, az utóbbiaké nagyobb, viszont az 1972 és 1994 között felmért dunántúli magyarok 171.90 cm-es átlagával csaknem megegyező. A Baden-Württembergi genkingeni (Breig 1935) és besenfeldi (Gassmann 1941) németek átlaga 168.20 cm, illetve 167.70 cm. Weninger (1978) csak a tiroli Ötz-völgyiek átlagát közölte 1938-ban megjelent tanulmányra hivatkozva, amely 169.51 cm, viszont az utóbbi 50-60 évben a termet átlaga mintegy 3-4 cm-el nőtt, viszont a karintiaiak és tiroliak átlaga 1930-ban Ausztriában a legmagasabb volt (Schwidetzky 1979). Visszatérve a magyarországi németek átlagára, a hajósiaknak – ősei túlnyomó többsége Württembergből érkezett – a magyar átlagnál jelentősen alacsonyabb termete azzal is összefüggésben lehet, hogy Schwidetzky (1979) jellegelterjedési térképe szerint 1930-ban Württemberg középső részében a termet átlaga mintegy 4 cm-el kisebb volt, mint Bajorország és Württemberg déli részében.

A fejfelző Németországban München, Augsburg, Nürnberg környékén és Württemberg középső részében, Ausztriában Tirolban 85 körüli (jelentősen rövid), a 85.22-es magyar férfi átlaghoz közeli. A Barcs környéki szulokiak (85.49), a württembergi besenfeldiek (85.10), a tiroli Ötz-völgyiek (84.6) átlagai alig térnek el, míg a Kalocsa környéki hajósiak (83.74) és a württembergi genkingeniek (83.80) fejfelzője kisebb mértékben rövid. Németországban az Aachen, Frankfurt, Erfurt, Magdeburg, Berlin vonaltól északra, valamint Ausztria középső részében a fejfelző 82 alatti, a magyar átlagtól leginkább eltérő.

Arcjelző vonatkozásában Schwidetzky (1979) és Weninger (1978) nem közölt adatokat. A széles kategóriába eső 82.93-es magyar férfi és 80.01-es magyar női átlaghoz a szulokiak (f. 82.78, n. 79.41) és a hajósiak (f. 83.32), n. 79.50) közel állnak, a genkingeniek (f. 87.00, n. 83.70) és a besenfeldiek (f. 87.90, n. 85.50) eléggé eltérnek.

Járomcsont alakja tekintetében a délnémet és az osztrák megoszlásra csak a hajósiak és a szulokiak adatai alapján lehet következtetni. A magyaroknál túlnyomó előreálló forma (f. 66.5%, n. 69.1%) a hajósiaknál ritkán (f. 14.8%, n. 20.8%), a szulokiaknál viszont eléggé nagy arányban (f. 41.5%, n. 65.9%) észlelhető.

Orrhát profilja vonatkozásában Hajósról, Szulokról, Genkingenből, Besenfeldről vannak számokkal kifejezett adatok, amíg Tirólból csak a „nagyrészt egyenes vagy konvex orrhát” van említve. A magyaroknál kimutatott egyenes (f. 46.1%, n. 50.4%) és konvex (f. 43.2%, n. 27.2%) orrháthoz képest a genkingenieknél (f. 69.6%, n. 49.0%) emelkedik a legnagyobb mértékben a konvex forma gyakorisága, az egyenes előfordulása a hajósiaknál (f. 43.0%, n. 50.9%) a magyar átlaghoz közeli, míg a konkáv forma a genkingeni (26.9%), a hajósi (25.2%) és a besenfeldi (24.0%) nőknél gyakoribb a 22.4 %-os magyar átlagnál, viszont a szulokiaknál csak 19.5%-ban volt észlelhető.

Szemszín. A hajósiaknál (f. 52.4%, n. 42.1%), a szulokiaknál (f. 39.0%, n. 34.1%) és a tiroli férfiaknál (33.3%) emelkedik a világos szemszín gyakorisága a magyar átlaghoz (f. 25.5%, n. 19.5%) képest, a sötété pedig csökken, bár a szuloki nőknél 43.9%-os előfordulással megközelíti a 49.8%-os magyar női átlagot. A genkingeni és a besenfeldi adatokat más rendszerben csoportosították, de a genkingenieknél a világos szemszín a sötétké és világosszürke árnyalatok nélkül is a leggyakoribb (f. 59.2%, n. 43.7%).

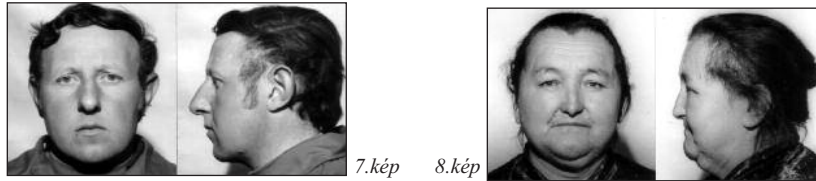
Hajszín. A barna-fekete hajszínárnyalatok gyakorisága a magyaroknál igen jelentős (f. 97.7%, n. 96.9%), a szulokiaknál (f. 95.1%, n. 95.1%) és a hajósiaknál (f. 93.3%, n. 93.1%) alig kisebb, viszont a genkingenieknél (f. 62.8%, n. 69.5%), a besenfeldiekénél (f. 76.2%, n. 76.6%) és a tiroli férfiaknál (87.0%) jelentősen kisebb.

Típusok megoszlása. Schwidetzky (1979) leírása szerint Németországban a Dunától délre a dinári, a középső sávban (az Aachen, Frankfurt, Magdeburg, Cottbus vonalig) az alpi, e vonaltól északra az északi (és cromagnoid), Berlintől keletre az északi + keletbalti kevert forma gyakori. A típusok basenfeldi és genkingeni megoszlása nincs közölve, a megjelent képek alapján az előbbieknél alpi, dinári, északi, mediterrán, az utóbbiaknál dinári, északi, alpi a főbb típusok előfordulási sorrendje. Ausztriában Weninger (1978) a dinári, az alpi, az északi és a mediterrán típust említi, Tirolban, Karintiában és Stájerországban a dinári meghatározó jellege van hangsúlyozva, az északi típus legnagyobb előfordulását Karintia északi részében, a „keleti hatást” Burgenlandban mutatja ki. A hajósiaknál alpi (16.5%, 5-6. kép), dinaroid (10.4%, 7. kép), mediterrán (5.3%), észa-

ki (4.8%), a szulokiaknál dinaroid (19.1%), turanoid (18.0%, 8. kép), alpi (13.5%), pamiroid (5.6%), keletbalti (5.6%) a gyakoribb típusok. Schwidetzky

(1979) az alpi meghatározó szerepét Németország középső sávjában problematikusnak tartja, hivatkozva arra, hogy Németországban nincs egyetlen nagyobb terület sem, amely az alpi típus jellegeivel megegyező lenne. Főleg

hajósi vizsgálataim alapján megállapítható volt, az alpi típusnak dinárral, cromagnoiddal, északival, mediterránnal és keletbaltival kevert formái egymástól eléggé jelentősen eltérnek, azaz a nagyjából alpi jellegű területek attól függően lehetnek eltérőek, hogy az alpin kívül melyek a további gyakoribb típusok. Ezzel kapcsolatban fel kell vetnem a Thoma Andor által említett „nem által befolyásolt öröklődést”, ami vizsgálataim, eredményeim szerint abban nyilvánul meg, hogy pl. a gerontomorf dinári típus túlsúlya mintegy 70%-ban férfiakon, a paedomorf alpi pedig hasonló arányban nőkön határozható meg. Ettől függetlenül azonban az alpi típus jellegzetes formában Hajóson és Bessenfeldben férfiakon is jól észlelhető volt.

Népesedéstörténeti összefüggések. Az alpi típus a középső kőkorban Dél-Németországra, Franciaország nagy részére, Belgiumra volt jellemző, de ezt az alpi jellegű öveget a dél felé nyomuló északi típus hullámai szétszaggatták és maradványait a termékeny alföldekről a hegyvidékekre és a fennsíkokra szorították (Bartucz 1938). Württemberg középső és északi része jól megőrizhette az allemann hódítás előtti őslakosság embertani jellegeit, amelyet a hajósiak és a besenfeldiek ma is jól képviselnek. Az újkőkorban Közép- és Nyugat-Németországban megjelent a harang alakú edény kultúra, amelynek vezető típusa a dinári volt (Schwidetzky 1979, Weninger 1978). Visszatérve az alpi típushoz, Eickstedt a lappid típusban és a protoalpiiban megegyező jellegegyüttest látott (Bartucz 1938). Vizsgálataim szerint, e két paedomorf (gyermeki jellegű) típus, közel áll egymáshoz, ha a lapponoid típus másik rövid fej-jelzőjű, széles arcjelzőjű típussal keveredik, az alpihoz hasonló jellegegyüttes jöhet létre. Ez lehet az oka annak, hogy egyes szerzők hasonló formákat alpinak, lapponoidnak, sublapponoidnak (praeszlávnak) neveznek, Czekanovski és Rosinski 1934. és 1929. évi nasielski eredményei e téren jelentősen eltérőek, 5 év múlva e népességnél a lapponoid típus aránya ötszörösére emelkedett, a sublapponoid (praeszláv) és az alpi pedig „eltűnt” (Schwidetzky 1935). A lengyel antropológusok Czekanovski típus rendszeréből kiindulva Württemberg és Baden nagyobb részét, valamint Észak-Bajorországot is úgy jelölik, hogy ott (az alpi helyett) a lapponoid áll az első helyen (Schwidetzky 1979). A hajósiak őseire nézve adatok vannak arról, azok nagyrészt Württembergből

érkeztek, viszont a szulokiak őseinek eredeti lakóhelye egyenlőre ismeretlen. Az embertani adatok alapján feltételezhető, hogy olyan vidékről indultak, ahol a dinári típus volt többségben, és vagy magyar őslakosságot olvasztottak magukba, vagy vándorlásuk során középázsiai eredetű népességgel keveredtek.

Horvátország, Szlovénia

Testmagasság. Az 1930-1931. évi adatok szerint (Gavrilovic-Schwidetzky 1979) Szlovéniában és Horvátországnak Zágrábtól észak-nyugatra eső részében a férfiak átlaga 167-168 cm, az Isztriai félszigeten és a Fiume-Zára közötti tengerparti sávban 165-166 cm, Horvátország többi részében 169-170 cm. Az utóbbi évtizedekben Európában a termet átlaga növekedett. Olaszországban a 20-21 éves újoncoknál az 1933-ban születettek átlaga az 1859-1863 között születettekhez képest 1.78 cm-el emelkedett (Cappieri 1965), ami évenként 0.025 cm-nek felel meg. Ha feltételezzük, hogy a növekedés a horvátoknál is hasonló arányú lehetett, úgy a horvátok többségére 1930/31-ben jellemző 169.5 cm-es átlag 1980-ra 170.75 cm-re emelkedhetett, ami közel áll az 1971 és 1980 között vizsgált Baja környéki bunyevácok (őseik dalmáciai horvátok voltak) 170.22 cm-es átlagához. Az 1990-ben feltételezhető horvát átlag 171.0 cm lenne, míg az általam 1987/88-ban felmért dél-somogyi horvátok átlaga 172.44 cm, az előbbinél 1.44 cm-el nagyobb. Az 1983 és 1989 között vizsgált 24-60 éves dunántúli magyarok átlaga 171.3 cm volt (Henkey 1990), 0.91 cm-el kisebb, mint a dél-somogyi horvátoké. (Alátámasztja a termetnövekedést az is, hogy az 1990 és 1994 között felmért dunántúli magyar férfiak átlaga 172.72 cm. Közép-Európában 1931-ben a montenegrói és dél-bosznai férfiak termete volt a legmagasabb, 173-174 cm közötti (Gavrilović-Schwidetzky [1979], az évi 0.025 cm-es növekedést feltételezve a népesség átlaga 1990-ben 174.50 és 175.50 cm közötti lenne).

A fejfelző Horvátországban és Szlovéniában rövid, az átlag Szlovéniában és Horvátország déli részében férfiaknál 83.6-85.5, közepesen rövid, Horvátország északi és középső részében kissé erősebben rövid, 85.5-85.6 körüli. Az általam vizsgált dél-somogyi horvátoknál a fejfelző még rövidebb (f. 87.05, n. 86.64), a Baja környéki bunyevácoknál a horvát átlaghoz közeli (f. 85.30, n. 86.17), a magyar átlaggal (f. 85.22, n. 85.95) csaknem megegyező. (Rövid fejfelző férfiaknál 81, nőknél 82-től.)

Arcfelző vonatkozásában Gavrilović-Schwidetzky (1979) átlagokat nem említene. Az általam felmért dél-somogyi horvátok arcfelzője széles (f. 82.77, n. 79.98), közel áll a magyar átlaghoz (f. 82.93, n. 80.01), a Baja környéki bunyevác férfiaké kisebb mértékben széles (83.88), a bunyevác nőké a közepes arcfelző alsó határába esik, 81.05. (Széles az arcfelző férfiaknál 84, nőknél 81 alatt.)

Orrhát, profilja és kiemelkedése. A volt jugoszláviai összefoglalóban e két jelleg nincs említve. Az orrhát konvex formája mind a délsomogyi horvátoknál (f.

68.7%, n. 45.8%), mind a Baja környéki bunyevácoknál (f. 53.2%, n. 35.0%) gyakori. Az erősen kiemelkedő orrhát előfordulása lényegesen nagyobb a Baja környéki bunyevácoknál (f. 58.7%, n. 30.1%), mint a dél-somogyi horvátoknál (f. 37.5%, n. 20.8%).

Szemszín. A jellegelterjedési térkép szerint, Szlovéniában és Horvátország területének túlnyomó részében, a sötét szemszín férfiaknál 50% alatt észlelhető, Dalmáciának Zárától délkeletre eső részében 61-65% közötti. A dél-somogyi horvátoknál (f. 54.7%, n. 63.9%) és Baja környéki bunyevácoknál (f. 51.4%, n. 60.2%) a sötét szemszín a Közép-Európa viszonylatában jelentősnek számító magyar átlagnál (f. 43.5%, n. 49.89%) is nagyobb arányban észlelhető.

Hajszín. A jellegelterjedési térkép alapján megállapítható, a barna-fekete hajszínárnyalatok a legkisebb arányban Szlovénia északi felében, a legnagyobb mértékben pedig Horvátországnak Zárától délkeletre eső, dalmáciai részében voltak észlelhetők. Bár Horvátország túlnyomó részében a sötét hajszín 61-65% közöttinek van jelezve, de ez valószínűleg eltérő csoportosítás eredménye, mert a barna-fekete hajszínárnyalatokat a dél-somogyi horvátoknál (f. 100%, n. 98.6%) és a Baja környéki bunyevácoknál (f. 97.2%, n. 99.0%) a magyar átlagnál (f. 97.7%, n. 96.9%) is kissé nagyobb arányban határoztam meg.

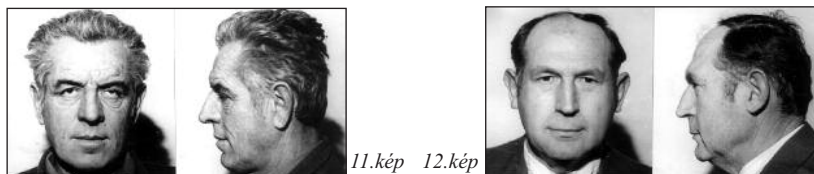
Típusok megoszlása. Škerlj (1937) felmérései szerint a volt Jugoszláviában a dinári típus, valamint annak szávai és nór változatai együtt 49.7%-ban voltak észlelhetők, 5%-nál nagyobb arányban még az alp-armenid (17,5%), atlanto-mediterrán (9.0%), pannonid (8.5%) és a keletbalti (7.0%) típus volt meghatározható. Sajnos Škerlj a megoszlást nemzetenkénti bontásban nem közölte, hanem, csak alpi, alföldi, központi, tenger melléki és keleti körzetek és összesen megjelöléssel. A közölt átlagok és leírás szerint a pannonid a turanid típus alföldi változatához áll közel, viszont az alpi és az armenid (előázsiai) két jelentősen eltérő típus, amelyeket csak a rövid fejjelző, a sötét hajszín és a kisközepes-közepes termet köt össze. Mert az alpi kerület valószínűleg Szlovéniával megegyező, ahol a dinári típus két világos szemű változata, a szávai és a nór a legnagyobb arányban jellemző, egyben a keletbalti típus 10.0%-al és az északi típus 7.5%-al jelentősen meghaladja a 7.0%-os, illetve 4.0%-os jugoszláviai átlagot. Ha Horvátország Száva és Dráva menti vidékeit alföldi körzetnek feltételezzük, úgy ott a pannonid típus gyakorisága 12%-ra emelkedik, az atlanto-mediterrán pedig 3.7%-ra csökken. Vizsgálataim szerint a délsomogyi horvátoknál a gyakoribb típusok: turanoid 37.3% (9-10. kép), dinári (21.1%, 11. kép),

9.kép 10.kép

pamiri (14.1%), a Baja környéki bunyevácoknál dinári (25.2%), turanoid (21.2%), előázsiai (11.3%). Mind a horvátoknál, mind a bunyevácoknál gyakori a dinári + turanid kevert forma (12. kép).

Népesedéstörténeti összefüggések. Balkán-félsziget nyugati részében az illirek már a korai bronzkorban kimutathatók, a Kr. e. 1. században életterük a Száva folyó és Macedónia között volt. A nagyrészt az északi típusúhoz tartozó régi szlávok a 6-7. században rátelepedtek a dinári jellegű illir őslakosságra, dél felé csökkenő arányban (Gavglilovič-Schwidetzky 1979). A 15. században a Dráva-Száva közének északi fele keleten magyar, nyugaton vegyesen magyar-szláv (szlovén) volt (Szücs 1982), akikre az oszmán-török hódoltság elől észak felé húzódó horvátok telepedtek. 670 körül Dalmáciában Kuvrát onogur-bolgár kagán ötödik fia letelepedett népével, amit az ott feltárt griffes-indás mellékletű temetők is alátámasztanak (László 1977), az Avar Birodalom megdöntése után pedig 803 körül egész későavar törzsek menekültek a horvátok és a szlovének közé (Erdélyi 1986), Bolhón ma is él az a szájhagyomány, hogy a környéken eredetileg egy honfoglaló magyar nemzetség leszármazottai éltek, akikre dél felől a horvátok telepedtek. A bunyevácok egyes csoportjai már az oszmán-török hódoltság alatt, mint a törökök jobbágysai kerültek Dalmáciából Bácskába (Báldy 1966-67), ezért náluk nagy számban kimutatható előázsiai típus oszmán-török keveredéssel is magyarázható lenne.

A magyarság Közép-Európa embertani képében

Ezen összefoglaló keretében vázolt területek embertani képe eléggé egységes. Főleg a fejjelző tekintetében állnak közel a szlovákok, a csehek, a déli lengyelek, a bajorországi és a báden-württembergi németek, valamint az osztrákok – a Bécs-Salzburg-Klagenfurt közötti háromszög kivételével –, a szlovének, a horvátok egymáshoz és a falusi, mezővárosi magyarokhoz. E területen a legtöbb világos szemű a szlovákok, az osztrákok, a délnémetek között volt meghatározható. Hajszín tekintetében nincs jelentős eltérés, de a barna-fekete hajszínnyalatokat a horvátoknál és a magyaroknál a leggyakoribbak. A testmagasság átlagai nehezen összehasonlíthatók, mert az adatok különböző időben, mértekre és eltérő korosztályokra vonatkoznak, de nem kétséges, a tárgyalt közép-európai népesedések közül a Zágrábtól keletre élő horvátok a legmagasabbak, a karintiai és a tiroli osztrákok, a csehek, a déli bajorok és a dél-szlovákiai magyarok az átlagosnál kissé maga-

sabbak, a déli lengyelek, valamint Württemberg középső részében élő németek pedig a közép-európai átlagnál kissé alacsonyabbak. A közeli embertani képhez kapcsolódik, hogy a gyakoribb típusokra (dinári, alpi, keletbalti, turanid) a rövid fejjelző, a dinári kivételével a széles arcjelző és a keletbalti kivételével barnafekete hajszín és sötét vagy zöldes szemszín a jellemző. Bár a turanid típus a magyarokon kívül elsősorban a horvátoknál, a dalmátoknál és a szlovákoknál mutatható ki, viszont Bartucz (1938) szerint kisebb arányban nyugat felé Franciaországig mindenhol észlelhető, ahol a keleti lovas-állattenyésztő népek a történelem során valaha megfordultak. Embertani szempontból azonban elég jelentős eltérés van a falusi, a mezővárosi és a budapesti magyarok között. Ugyanis az 1910-es népszámlálás során a történeti Magyarország népességének alig fele volt magyar anyanyelvű és mint közös fővárosba, minden nemzet tagjai betelepültek, rajtuk kívül főleg német, cseh, lengyel szakmunkások is, és itt maradt a kiegyezés előtti korszak német és cseh tisztviselőinek, tisztjeinek, tiszthelyetteseinek jelentős része. Ezen 1914 előtti békés együttélésnek az lett a következménye, hogy a budapestiek embertani szempontból átmenetet képeztek a falusi és a mezővárosi magyarok, valamint a környezetünkben élő és szomszéd nemzetek között. Főleg a budapesti német származásúak azon része tért el jelentősen nemcsak a falusi és a mezővárosi magyaroktól, hanem a magukat svábnak nevező falusi németektől is, akiknek ősei Németország északi és keleti részéből érkeztek. De a hazai német polgárság a magyar köznemességben találta meg természetes szövetségését, a magyar nemzeti fejlődést választotta és magyarrá vált (Hutterer 1973). Főleg a második világháború után a falusi magyarok nagy számában telepedtek le Budapesten, ezért a vidéki és a fővárosi magyarok közötti embertani eltérés némileg csökkent.

IRODALOM

- Bartucz L.: A magyar ember. Budapest, 1938
- Báldy F.: Szedettes bunyevác szöttesek. Móra F. Múzeum Évkönyve. 1966/67. 95. old.
- Bergman, P. – Bielicki, T. – Sawicki, K.: Anthropologie der heutigen Bevölkerung Polens. Rassengeschichte der Menschheit. (Kiadó Schwidetzky, I.), 5. Lieferung; 1978. 97-130 old.
- Borovszky S.: Magyarország vármegyéi és városai. Nyitra vármegye. 1898
- Breig, A.: Eine anthropologische Untersuchung auf der Schwabischen Alb (Dorf Genkingen). Deutsche Rassenkunde 13; 1935. 1-38. old.
- Cappieri, M.: Bilanz eines Jahrhunderts: Die Körpergrösse der Italiener nimmt zu. Ärztliche Jugendkunde 56; 1965. 124-130. old.
- Erdélyi I.: A magyar honfoglalás és előzményei. Budapest, 1986

- Eiben O. – Pantó E. – Barabás A. – Győri P.: Adatok Veszprém megye ifjúságának biológiai fejlettségéhez fizikai erőnlétéhez. Humanbiologia Budapestensis, 1990. 17. old.
- Gassmann, G.: Die Schwarzwälder vom Nagoldursprung. Schwäbische Rassenkunde 3. 1941. 1-105. old.
- Gavilović, Ž. – Rumenič, L. – Stajič, N.: Prilog proučavanju telesnog razvoja i stanja uhranjenosti slovačka i rusina. Glasnik antropološkog društva Jugoslavije 2-3. 1965-66. 41-54. old.
- Gavilović, Ž. – Schwidetzky, I.: Jugoslawien. Rassengeschichte der Menschheit. (Kiadó Schwidetzky, I.), 6. Lieferung. 1979. 119-146. old.
- Henkey Gy.: A szekuláris növekedésváltozás Duna-Tisza közti népességeknél. Anthropol. Köz. 19. 1975. 132-137. old.
- A hajósi népesség etnikai embertani vizsgálata. Anthropol. Köz. 25. 1981. 39-60. old.
- Lucfalva és Vácegres népességének etnikai-antropológiai vizsgálata. Anthropol. Köz. 29. 1985. 153-177. old.
- Katymári és csávolyi bunyevácok antropológiai vizsgálata. Cumania 10. 1987. 515-552. old.
- Babócsa és Bolhó népességének etnikai embertani vizsgálata. In: Babócsa története. 1990a. 277-308. old.
- A magyarság etnikai embertani képe. Kandidátusi értekezés. 1990b
- Nagymegyeri magyarok etnikai embertani képe. Gyurcsó István: Alapítvány Füzetek. Dunaszerdahely-Nagymegyer. 1997. 30-50. old.
- Hutterer M.: A magyarországi német népcsoport. M.T.A. Néprajzi Kutató Csoport Évkönyve 7. 1973. 111
- László Gy.: Kovrát kagán fiainak történetéhez. Magyar Őstörténeti Tanulmányok. 1997. 225-230. old.
- Rosztóczy E.: Beszámoló a leventék első rendszeres orvosi vizsgálatának eredményeiről. Az Ifjúság Orvosa I/6. 1942. 294-320. old.
- Schwidetzky, I.: Rassenforschung in Polen. Zeitschrift für Rassenkunde. Stuttgart. 1935
- Rassengeschichte von Deutschland. Rassengeschichte der Menschheit. (Kiadó Schwidetzky, I.), 7. Lieferung. 1979. 45-101. old.
- Suchy: Anthropologie der rezenten Bevölkerung Tschechoslowakei. Rassengeschichte der Menschheit. (Kiadó Schwidetzky, I.), 5. Lieferung. (1978) 55-73. old.
- Szücs J.: A középkori Magyarország népei. História 1982/1. 1982. 4. old.
- Weninger, M.: Die Rassengeschichte Österreichs. Rassengeschichte der Menschheit. (Kiadó Schwidetzky, I.), 5. Lieferung. 1978. 7-33. old.
- Wiercinski, A.: Racial history of Poland. Rassengeschichte der Menschheit. (Kiadó Schwidetzky, I.), 5. Lieferung. 1978. 75-93. old.

Juba Ferenc (Bécs)

A MAGYARSÁG TENGERÉSZ-ÖSZTÖNEINEK A KIALAKULÁSA

Tengerfosztott országunkban az utóbbi pár évtized szakértelem nélküli vezetésének ellenére pénzügyi-, közgazdasági-, szociálpolitikai- és kulturális szempontból jelentős szerepet játszik ősrégi és az utolsó, majdnem két évszázadban egyfolytában működő tengerhajózásunk. Ennek történelme rendkívül sok kiválóságot mutat fel a kereskedelmi- és a haditengerészet, a hajóépítés, a tengerészeti műszaki tudományok-, a tengeri sporthajózás és a tengerrel foglalkozó különféle művészeti ágazatok területén, felsorolásuk messze túlhaladná ennek az előadásnak a szűk kereteit. Ezért engedjék meg, hogy ezekkel a személyekkel kapcsolatban a témával kapcsolatos előző tanulmányaimra hivatkozzam [5, 6, 7, 8, 9]. Ezeknek a személyeknek, a velük kapcsolatos eseményeknek a felsorolása már önmagában is elegendő ahhoz, hogy példájukkal megvilágítsam a modern nemzetközi jog megnevezésével élve „bezárt országgá” alakított hazánk fiainak tengerre termettséget.

A címben jelzett téma tanulmányozásának eredményeként [5, 6, 7, 8, 9], az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy fiaink tengerész-ösztöne mögött élettani-, biológiai-, antropológiai- és ethonográfiai törvényszerűségek húzódnak meg, amelyek őstörténetünkkel feltétlenül összefüggésben állanak. Ennek a magatartásnak a gyökerei a fejlődéstani megismerésben lefektetett öröklési szabályok szerint alakultak ki, okát és alapját képezik tenger esetleg soha nem látott fiaink tengeri magatartásának.

Lássuk tehát először, hogy milyen tulajdonságokkal kell egy jó tengerésznek rendelkeznie. Már több mint harminc éve annak, hogy ezeket a következőkben adtam meg: „Testi ügyesség, kitartás, szívósság, bátorság, jó megfigyelőképesség, gyors felfogás, tettekézség és bizonyos, szinte megmagyarázhatatlan ösztönös tér- és időbeli megérzés, megsejtés...” [5/133]

Már akkor felvettem annak gondolatát, hogy ezekkel a tulajdonságokkal nagyban–egészben egy lovasnomád népnek is kell rendelkeznie. Alapvető különbségek azonban mégis felismerhetők, amelyek az alkalmazkodásnak [9] és az azt szükségsszerűvé tevő környezeti különbségeknek a számlájára írhatók.

A lovasnomád nép szilárd talajon, a megszokott klímában a megszokott fauna és flóra területén éli a napszakok szerinti életét. Ezzel szemben a tengerész külső környezetét állandóan változó földrajzi helyének megfelelően változó klíma, fauna és flóra jellemzi. Belső hajókörnyezetének hűtés-, fűtés-, szellőztetés- és táplálkozásviszonyai a természetestől merőben eltérőek, családi élete gyakorlatilag alig van. Folyamatos szolgálata érdekében fel kell áldozni biológiai életritmusát.

Külső környezetében számtalan nem várt, vagy előtte ismeretlen változással kell számolnia. Mozgását, járását, munkamódját az állandóan mozgó környezethez alkalmazkodva kell változtassa, miközben számtalan szükségállapotot kell megoldania. [5]

A tengeri élethez szükséges tengeri ösztönnek, rátermettségnek valamikor ki kellett alakulnia fiainkban. A törzsfajlás során az ősöknek át kellett adniuk ezeket a tulajdonságokat az utódoknak. Arra a kérdésre, hogy ez hogyan történhetett, véleményem szerint a Nobel-díjas Konrad Lorenz kidolgozott összehasonlító magatartástan és az evolúciós megismeréstan adhat kielégítő választ. Lorenz szerint mindaz, amit életünk valóságos világáról tudunk, a törzsfajlás-történetben létrejött információszerzést jelentő készülékünknek köszönhetjük. Amit tudunk, aszerint viselkedünk. Banális igazság, hogy az ember törzsfajlásileg szerzett és öröklésileg lefektetett magatartásmóddal rendelkezik. Az alkalmazkodás olyan struktúrákat hoz létre, amelyeknek a működése információk megszerzéséből és kiértékeléséből áll, azaz olyan körülmények tudásából, amelyek pillanatnyilag a szervezet környezetében hatnak és amelyekre nyomban válaszolni kell. Ez minden tapasztalat alapja. Tudjuk, hogy minden alkalmazkodási fejlődés csak akkor lehetséges, ha fejlődéstörténelmileg már megszerzett óriási tömegű információ van jelen. A megtanult tudás átvihető az egyik egyedről a másikra. Ez a tradíció. Halmozott tudás nem más, mint szerzett tudások öröklése. [13/127] Ezek alapján tehát nyilvánvaló, hogy tengerész-ösztönökkel rendelkező fiainknak ezeket az ösztönöket tengeren jártas őseiktől kellett örökölniük.

Vizsgálódásunk során most értünk el témánk leglényegesebb pontjához: hol és mikor zajlott le az elődök ismeretszerzése és alakult ki az a képességanyag, amelyeket az utódoknak át tudtak adni? Logikai kényszerűségből azt kell válaszolnunk, hogy ezek az ismeretek csak tengerek partjain voltak megszerezhetők. Mivel pedig vitathatatlanul megvannak, ennek a ténynek az alapján fiaink tengerész-ösztöneit, tengerre termettségét éppen olyan biológiai, őstörténeti bizonyítéknak kell tekinteni egykori őshazánkat illetően, mint ahogy a kontinensek szétválásáról szóló Wegener-féle elméletnek az igazolására az angolnak vándorlása biológiai bizonyíték. [11/155] A magyarság tengerész-ösztöneinek a megszerzése tekintetében háromféle hely, illetőleg idő jöhet számításba.

1) A világrészek közötti összeköttetés tengeri úton 40-50 000 évre visszamenőleg követhető. [12/44] Az aurignac típusú ember az akkor még igen alacsony szintű tenger lehetőségeit kihasználva Ausztráliáig jutott. A cromagnoni ember az akkor még befagyott Bering-szoros jegén át Amerika déli csúcsáig, a Tűzföldre jutott. Az ekkor meginduló felmelegedés kb. 20 000-ben érte el tetőpontját és ekkor megindulhatott a világrészek közötti kezdetleges uszaforgalom. Ezeknek az utazásoknak a lehetőségét Hyerdahl tökéletesen bebizonyította. Ezért az is érthető, hogy Wirth 30 000 éves feliratokat talált Grönlandon [17/21], hogy Troger:

„The peoples chronology“ szerint 44 000 éve már hajózást folyt Ázsia és Ausztália között a Korall tengeren. A kiterjedt vízi közlekedést mutatja az is, hogy Duvensee mellett 9000 éves evezőt találtak a mórban, és a 4-3. évezredből származó japán edényeket az equadori partokon. [14/140] Ezekre a kapcsolatokra utal az a nyelvészeti jelenség, hogy az úgynevezett Naccal-táblákon olvasható és India hét rishi papja által beszélt nyelv a mayak nyelvével azonos. [3/9] Hevesy kimutatta, hogy a mohenjo-daroi és a Húsvét-szigetek írásjelei teljesen hasonlóak. [17/225] Mindezek alapján és Vámos-Tóth Bátor által felismert ősi, egységes, az egész világra kiterjedő és általa „Tamana“-nak nevezett kultúra szerint az emberek akkor, kb. 15 000 éve otthonosan mozogtak a tengeren. Szerinte ez a kultúra a Kárpát-medencében, tehát hazánkban maradt fenn a legtovább, bármelyik alakszerkezeti jegyet is tekintjük. Egyeznek a földrajzi nevek, az öthangú dallamszerkezet, a mándi díszítőjelek és az építkezési alapszerkezeti jegyek. Szerinte komputerszámítások alapján kimutatták, hogy ennek az egész földtekén egységes nyelvnek a szavai 63%-ban tökéletesen egyezők a magyar nyelv szavaival. Ez persze azt is jelenti, hogy minden más nyelv szavaival legfeljebb csak 37%-ban egyezhetnek. Winters [8/11] Karashima és Schiffmann professzoroknak cikkére írt kommentárt. Ebben olvashatjuk, hogy a proto-dravidák kiváló navigátorok voltak, a dravida tengerészeti kultúra szavai egyeznek a szumir szavakkal és a tamiloknak jó összeköttetései voltak Japánnal. B.B. Lal és B.K.G. Rao szerint a dravidák a régi Nubiából származnak, mint proto-szaharai nép, amelyet „kush“-nak neveztek. A dravidák életterületénél éltek a szumirok is, akik azt a területet Magan-Meluhha-nak nevezték. (Egyiptom-Nubia és Punt). A dravida nyelv származás alapján fennálló rokonságot mutat a szumir és a „Fekete Afrika“ nyelveivel. Emellett P. Rivet tanulmánya szerint feltűnően sok párhuzam ismerhető fel a szumir, dravida és maláj – polinéziai – óceáni nyelvek között. Munra professzor szerint is. Ez a rokonság nagyon régi kapcsolatokra utal, amelyek már a beszélt szumir nyelvnek a megszűnése előtt Kr.e. 1700-ban léteztek!

2) A szabir-preszumir-szumir világ révén jutunk el Padányi Káspi-Mediterráneumba, amely a Földközi tengerrel is szoros kapcsolatot tartott, melléktengeirein át is. A Van-tavon háromevezős hajók jártak, ami igen figyelemreméltó. A Káspi-tenger az egyetlen méd tenger, amelyen komoly hajózás folyt. Az itt található halak nevének egyezését Sebestyén Irén mutatta ki. [10/83] Ebben a Mediterráneumban a Folyamköz őslakói a szabírok voltak, [2/33] akiknek a nyelve orosz tudósok szerint megegyezett a bibliai ősnyelvvél. Ez az a nyelv, amely Anatóliától Indiáig, a Kaukázustól a Perzsa-öböl fellelhető volt és ebbe a magyar nyelv is beletartozott. [2/68] Kiterjedt a Termékeny Félhold, Kárpát-medence és Turkesztán által bezárt egész területre, majd később a hindu Kush-tól a Vörös-tengerig és az Indiai óceán partvidékére. A fent említett kusok pásztorkodó és hajós népek voltak. A később szóba kerülő pelazg és etruszk népek tehet-

ségüket a szabír ősnéptől örökölték. [2/41] Tudjuk azt is, hogy az első európai polgárosodás és műveltség itt alakult ki hazánkban a rövid- vagy kerekfejűek révén. [6/2] 10 000 és 5000 között mediterrán népek terjedtek itt el és Dukai-Takács szerint 10 000-ben érkeztek a siculok. 2500 után újabb rajok érkeztek a Balkán felől. Ezzel a népességgel közvetlen rokonok a pelazgok, akiknek Kis-Ázsiában települt részlegei a filiszterek. Nevüket többen Pilis szavunkkal hozzák összeköttetésbe. Csobánczi szerint az Anatóliából érkező népesség civilizációjának csúcspontját Knosszoszban érte el. [8] Mindez megfelel Baráth állításainak, aki szerint a Régi Kelet magyar származású népei, a földművelők és a hajósok az égei szigetvilágot lepték el és foglalkozásuk megnevezését az „achaidok” (a hajósok) szó rejtí magában. [8] Ez megfelel Csőke Sándor szófejtésének is, aki szerint hajó szavunk őse a szumir „aiu”, ami vízi házat jelent. [8]

Kr.e. 2000-ben már a föníciaiak játszottak egyedülálló szerepet a tengeren. Eljutottak Dél-Afrikába, a Kap-földre, ahol ott elsüllyedt egyik gályájukat is kiásták. [17/48-49] Dél-Amerikában, Rio de Janeirótól nem messze, egy magas sziklán 850-800 Kr. előttről származó felirat hirdeti, hogy „Badezir a föníciai Tyrusból ide is eljutott”. [17/51] Az Azorok egyik szigetén – Corvon – föníciai pénzeket ástak ki. [17/51]

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a magyarok eleinek a Káspi-Mediterraneumban is bőséges alkalmuk nyílhatott tengerészeti ismeretek megszerzésére és átörökítésére.

Itt kell megemlékeznünk egyes kulturális fogalmakról, bár ezek nem tartoznak az örökléstan keretébe. Elsősorban mitológiai fogalmakra gondolok. Ilyen magának a tengernek a fogalma. Olzsasz Szülejmenov írja: „Wilhelm Tomsen 1893. november 25-én elkülönítette az első szót az orchon-jenyiszei feliratok szövegéből: „Tengri”. Ez a szó az ázsiai szkíták történetében új fejezetet nyitott... és még egy: a szumir-türk kapcsolatokról beszél...” [16, 8] A türk nyelvek tengri-je a végtelen fogalmává alakult. A szumir tenger végtelenében laknak az istenek és nyelvükben is a tenger szó fogalma a földrajzi fogalom mellett a végtelent is jelenti. A másik ilyen említett fogalom a szkíta vízi istennő neve: Begő. [15/197] Nevéből lett a Bug, Béga, minden bizonnyal a Vág neve is. Úgy hiszem, nem tévedek, ha a tiszai úgynevezett „bögs” hajók nevét az istenasszony szegediesen mondott nevére, a „Bögő”-re viszem vissza és ezzel talán végleges megoldást nyer ezeknek a hegedűfej alakjában befejezett orrtökhöz kapcsolatosan folyó találgatás. Ez a hol bög-re, hol a hajók bögő dudájára, hol a bögő hangszer kunkorodó fejére gondolta a hajók elnevezését visszavezetni. Ezeken a mitológiai fogalmakon kívül még tulajdonképpen az etnográfia területére tartozó kultúrfo-galmakat is ismerünk és ezek között az egyik legfontosabb a homlokcímer, ismer-tebb, de nem teljesen helyes nevén a „hajóorrdísz”. Ezek tűnt évezredek felé irányítják tekintetünket. Nubiai hajóépítők homlokdíszai a mai tipikusan szudáni, de

legjobban mégis a mi szürke marháink (magyar ökreink) szarvára emlékeztetnek. A föníciai hajók lófeje, az etruszk hajók szittyá-típusú szarvasagancsa eleink, a steppei lovasnomádok felé utalnak. A portugáloknál kisebb halászhajóikon az orrtőke csúcsára felszerelt, még ma is ismert gyapjúcsomó – bár manapság már csak elhasznált kötelek kócából készül – Jason útjára emlékeztet, amidőn Kolchisból, a Fekete-tenger keleti medencéjéből, az akkor már ezredév óta ismert szittyá aranyművesség vidékéről az aranygyapjút akarta elhozni. Mindezek a kultúrfogalmak is a Káspi-Mediterraneum, illetőleg Dentumagytaria felé mutatnak. [7]

3) Az Azovi- és Fekete-tenger partján eleink, a hunok és az avarok Bizánc idején már uralták a Fekete-tenger és az Alduna hajózását. Ezt a hun-avar tengeri hajózást csupán Bizánc hadihajórajja ellenőrizte. [3/49 köv.] Sőt, Sugdaiat és a Kercsi szorost csak a hunok engedélyével látogathatták a bizánci flotta szállítóhajói. Dentumagyariától kezdve Árpád népe is hosszabb időt töltött ezeken a tengerpartokon. Nem is csodálhatjuk, hogy a Fekete-tenger neve egészen a 17. századig, mint „Magyar Tenger” szerepelt a térképészek által – főleg Velencében – rajzolt térképeken; „Mare Mazar“, „Mare Magior“, „Mare Mazara“ néven.

Eszmefuttatásunknak lassan a végére értünk. Elmondhatjuk, hogy mindazon népelemek, amelyek a történelem hajnalától kezdve nemzetünk ötvöződésében részt vettek, valamennyien hosszú időt, sokszoros nemzedékváltást töltöttek tengerek partjain. Ezért nyugodtan megállapíthatjuk, hogy tengerész-öszttöneink kialakításában mind a három kategóriában szereplő népesség betölthette az átadó szerepét.

A további részletek kidolgozása és a végleges döntés joga az őstörténelem hivatásos művelőinek a munkakörébe tartozik. Ebbe a számtalan és ismeretlen veszélyekkel teletűzdelt bozótba a babonás tengerész már nem mer behatolni, hanem a biztos partról figyelni nagy izgalommal a hivatottak verejtékes munkáját és őszinte szívvel kíván ahhoz teljes sikert! Köszönöm szépen szíves figyelmüket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1) *Baráth Tibor*: A magyar népek őstörténete. Szerző kiadása. Montreal 1968. Prompt Printing Co. Montreal
- 2) *Bíró József*: A szabírok őstörténete. Szerző kiadása. Buenos Aires 1968. Copyright by Bíró József. Orange, California 1986
- 3) *Csicsáky Jenő*: MU, az emberiség szülőföldje. Editorial Transsylvania Könyvkiadó Vállalt 1956. Taller Grafico Roda. Ombu 477. V. Alsina
- 4) *Fehér Mátyás Jenő*: Korai avar kagánok. Magyar Történelmi Szemle kiadása. Buenos Aires 1972
- 5) *Juba Ferencz*: „Hajóegészségtan“. Medicina. Budapest 1957
- 6) *Juba Ferencz*: Tengeri vonatkozások őstörténetünkben. Előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület III. Őstörténeti Találkozóján, Londonban, 1988. május 24-én. (ISBN 963 85684 5 3)
- 7) *Juba Ferencz*: Egynémely szittya-görög-magyar összefüggés lehetősége őstörténeti tengeri hajózásunk vonatkozásában. Elhangzott a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület II. Magyar Őstörténeti Találkozóján, Zürich (ISBN 963 02 8926 2)
- 8) *Juba Ferencz*: A magyar tengeri hajózás őstörténeti vonatkozásai. Szerző kiadása Bécs, 1982
- 9) *Juba Ferencz*: Adaption der Seeleute in Jahrtausenden. Die erzwungene und freiwillige Anpassung an das Schiffsmilieu. Universität Düsseldorf. Jahrbuch 1973-75, Seite 273. ffg.
- 10) *László Gyula*: Őstörténetünk. Tankönyvkiadó, Budapest 1981
- 11) *Leidenfrost Gyula*: Késérő tenger. Budapest. Franklin Társ. A Magyar Földrajzi Társaság kiadása
- 12) *Lenk, Anton*: Die Gezeiten der Geschichte. Econ Verlag, Düsseldorf-Wien 1974 (ISBN 963 17 5332 8)
- 13) *Lorenz, Konrad*: Die Rückseite des Spiegels. Versuch einer Naturgeschichte menschlichen Erkennens. Deutscher Taschenbuch Verlag, München (ISBN 3 492 021 60 3)
- 14) *Neukirchen, Heinz*: Seefahrt im Wandel der Jahrtausende. Gondrom Verlag, Berlin 1985 (ISBN 3 8112 0451 3)
- 15) *Padányi Viktor*: Dentumagytaria. Editorial Transsylvania 1963, Buenos Aires, Danubio Nyomda
- 16) *Olzsasz Szülejmenov*: Sumér és Ázsia. Turan Printing and Bindery Co. O. O. Box „H“. Garfiels USA. 07026
- 17) *Várkonyi Nándor*: Szíriat oszlopai. Budapest. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda 39.695

Kaba Ákos (Calgary)

SZ LJEGYZETEK BARTHA: A MAGYAR N P ST RT NETE
C. MUNK`J`HOZ

A múlt év, 1988 elején jelent meg Bartha Antal hazai történész könyve *A magyar nép őstörténete*. Nagy várakozással tekintettünk könyve megjelenése elé. Remélve, hogy őstörténetünkkel kapcsolatos túlhaladott, vagy bizonyíthatatlan feltevésektől mentes tárgyilagos munka kerül a kezünkbe, amelyben megtalálhatók az elmúlt száz év: nyelvtudomány, régészet, embertan, néprajz és a történettudomány legújabb eredményei. Sőt véltük, hogy a szerző előzőleg megjelent írásainak bírálatát is figyelembe veszi és adott esetben már a helyesbítésekkel kiegészíti tanulmányát.

Írásában valóban megtalálunk számos újabb eredményt és ez erénye könyvének. Helyenként helyesbíti régebbi álláspontját is, de alapfelfogásban változatlanul az obi-ugor (osztyák-vogul) származás elméletét követi. Ezért választottuk értekezésünk céljául a könyve megismertetése helyett, hogy megvizsgáljuk, vajon mennyiben indokolt őstörténetünket még mindig a nyelvrokonság alapján kutatni?

Századforduló körül, a német O. Schrader és az angol H. Sweet munkáiban már jelentkezik a 19. századi indo-germanisztika egyoldalú nyelvtudományi módszereivel való szakítás. Trubetzkoy nevezetes 1936. évi nagyhatású tanulmánya óta pedig nagyot változott a nyelvtudomány szemlélete. Megdőlt az ősnyelvek alapján feltételezett merev nyelvcsalád elmélet. Bartha is hangsúlyozza könyve 32. oldalán, hogy *“Egységes alapnyelvű nép nem létezett...”*. A feltételezett ősnyelvek nem bizonyíthatók és sokkal valószínűbb, hogy a nyelvek rokonsága közeli (arealis) érintkezésekből alakult ki. A nyelvrokonság kialakulásának ez a magyarázata sokkal alkalmasabb a nyelvek egymásközi kapcsolatának valósághű leírására, mint az eddig feltételezett ősnyelv. Ezzel egyben megdőlt az ősnyelv alapján elképzelt etnikai rokonság feltevése is.

Nem célunk az újabb nyelvtudományi eredmények részletesebb ismertetése. Mindez megtalálható Götz László, a nyolcvanas évek elején megjelent *Keleten kél a nap* című négykötetes értekezésének a három első kötetében. Ez a munka mérföldkő a magyar nyelvtudomány történetében. Tartalmazza az indo-germán nyelvtudomány és az ebből kialakított történelem-szemlélet, az obi-ugor származási elmélet és a magyar őstörténetkutatás, kitűnő stílussal megírt, hivatkozásokkal alátámasztott kritikáját.

A múlt század nyelvtudományi eredményei közé tartozik a nyelvrokonságok

fölismerése. De a nyelvrokonság pusztá tényéből módszeres vizsgálatok nélkül szoros etnikai kapcsolatokra is következtettek. Esetünkben is a nyelvrokonság alapján feltételezték északi eredetünk. Hogy mennyire alaptalan ez a feltevés, ahhoz még csak az előbb említett nyelvtudományi eredményekre sem kell hivatkoznunk. Elég lesz csupán a finn-ugorisztika saját, perdöntő érveinek közelebbi vizsgálata, hogy fény derüljön az obi-ugor származásunk minden alapot nélkülöző feltevésére.

Bartha könyvének fedőlapján egy régi Oroszország térkép részletén, Jugria (Iouyghoria) feltűnő módon lett kiemelve. Nem véletlen, valószínű perdöntő bizonyítéknak került a címlapra. Az orosz források a 13. század óta, mint északi területet jelölik, tehát elsősorban földrajzi fogalom volt. Soha sincs határozottan egy néphez kötve. A kievi krónikában Jugra, az arab-perzsa forrásokban, mint Jura fordul elő. A két különböző alakú előfordulásából teljesen bizonytalan, melyik lehetett az eredeti. Valószínű népnév, de mivel a ma élő északi népek hagyományában nem található, minden bizonnyal egy ismeretlen, kihalt nép neve maradt fenn földrajzi elnevezésként. A legkorábbi adatok, Jugriát Bolgártól északra és a Pecsora folyó vidékén említik, s ahogy az orosz hódítás haladt észak felé, úgy Jugria is mind északabbra tolódott. Ma is az európai Oroszország legészakibb félszigetének a neve Yugorskiy, ahol obi-ugorok sohasem laktak. Ha a jugor szónak szorosabb kapcsolata lett volna az obi-ugorokkal, mint ahogy azt a finn-ugor nyelvészek állítják, akkor követte volna vándorlásukat és ma az Ob folyó vidéke, szerepelne Yugorskiy néven. Tehát minden olyan feltevés, amely Jugriát az obi-ugorokkal azonosítja, nem bizonyítható orosz és arab-perzsa kútfőkből.

Hogy Jugoria a finn-ugorisztikában ilyen fontos szerepet kapott, azt Ludwig Schölzer göttingeni történésznek köszönhetjük. Szenvedélyesen vitatta a magyarok elsőbbségét Erdélyre, a szászok ellenében. Ezért támadta és vonta kétségbe krónikáink és krónikásaink hitelét. Írásának hangneme nem nevezhető tárgyilagosságnak: *“Erdély Szent István előtt nem a magyar állam része, a szászok beköltözéséig kétes birtokú föld... Anonymus műve egy ostoba barát örült fecsegése... Még józan emberi észben is szűkölködő mesemondó.”* Mivel az általa feltételezett jugor őshazának nyoma sincs krónikáinkban, ennek alapján áhította, hogy a honfoglalás előtti események leírása a krónikások találmánya. Schölzer a feltevését Herbstein báró 1549-ben Oroszországot járt diplomata térképére alapozta, amin Jugria mellett a következő megjegyzés áll: *“Ahonnan a magyarok származnak.”* De Herbstein könyvének szövegéből félreérthetetlenül kiviláglik, hogy ő az ott élő magyar töredékekre célzott, nem pedig obi-ugorokra: *“Ez ugyanaz a Juharia, ahonnet a magyarok kivonultak s Pannónia földjét, vagyis Magyarországot meghódították és Európa sok vidékét vezériükkel Atillával elfoglalták.”* Sőt elmondja, hogy kutatott olyan ember után Jugriából, aki magyarul is beszélő szolgájával szót értett volna. Ilyen emberre azonban akkor nem talált. Tehát könyvéből egyértelműen kiviláglik,

hogy Jugria alatt olyan területet értett, ahol magyarul beszélők laknak. Hangsúlyoznunk kell, hogy Herbstein oroszországi tartózkodásakor magyar töredékek ott még valóban léteztek. Utolsó írásbeli említésük Kazány 1552-es elfoglalása után, Enbars murza oklevelében történt. A báró leírása tehát, félreérthetetlenül csak magyarokra vonatkozik és nem obi-ugorokra.

A fenti tények ellenére szerfölött élénk fantáziával használta föl Schölzer és nyomában a finnugorisztika Herbstein Juhariáját a magyar-vogul őshaza bizonyítására. E feltevés képtelensége még inkább szembetűnő, ha figyelembe vesszük, hogy a finn-ugor nyelvrokonság fölismerése először a svéd Strahlenberg és a magyar Sajnovics által csak 200 évvel később történt. Tehát a 18. század vége előtt teljesen ismeretlen volt a magyar és az obi-ugor nyelvrokonság. Az obi-ugor neve pedig, amivel a jugort rokonítani lehetne, valószínűleg Budenz fondorlatos ötlete volt. Az elmondottak alapján tehát kétségtelen, hogy mennyire alaptalanul, helyesebben erőszakolt félremagyarázással került Jugria származásunk sűrűn hangoztatott bizonyítékai közé.

Egy másik kimagaslónak vélt bizonyíték a 15. század elejéről való. Hajdu Péter Finn-ugor népek és nyelvek című könyvében írja, hogy *“A magyar nyelvnek a manyisi és chantival való rokonságát először egy veronai szerzetes vette észre, akinek megfigyelését Aeneas Sylvius Ficcolomini, a későbbi II. Pius pápa örököltette meg...”* Mivel az érintett szövegrész nem volt idézve, fölktutattuk. Kíváncsiak voltunk a teljes szövegre, tudva azt, hogy az obi-ugorok nyelvét csak a 18. század második felében kezdték megismerni, de megkülönböztetésükkel még a 19. században is bajlódtak. Ennek eredménye a kétféle osztyák: az obi-ugor és a szamojéd yeniszei-osztyák. Tehát a veronai szerzetes nem ismerhette őket, mégkevésbé nyelveiket. Idézzük a szöveget, hogy meggyőzőn indokolt kételyünkről: *“A mi veronaink, akit fentebb említettünk, hogy a Tanais (Don folyó) forrásához ment el, azt mondta, hogy ázsiai Szkítiában, nem messze a Tanaistól, durva bálványimádó emberek laknak, akiknek ugyanaz a nyelve van, mint a pannóniai magyaroknak.”* A másik érintett idézet így szól: *“Úgy értesültünk, hogy a Tanaison túl az ázsiai Szkítiában a mai napig találhatók olyan népek, melyeket magyarnak neveznek.”* Mindkét szöveg félreérthetetlenül magyarokról és a pannóniai magyarok nyelvéről beszél. Az említett terület *“Tanaison túli ázsiai Szkitia”* pedig a Don forrása és a Volga-könyök közé rögzíthető, ahol még a legelfogultabb finn-ugor nyelvész szerint sem jártak vagy laktak obi-ugorok. Ezen a területen, mint már említettük, még a 16. században is laktak magyarok és még ma is itt található a legtöbb magyarokra vonatkoztatható helységnév, amelyet Bartha is kiemel könyvében.

Számunkra mindenesetre érthetetlen, hogy világos, egyértelmű és kizárólag csak a magyarokra vonatkozó 15-16. századi utalásokat hogyan lehet ennyire félremagyarázni és obi-ugor származásunk bizonyítására felhasználni.

A finnugorisztika legfontosabb bizonyítékai közé tartozik a manysi népnév, ugyanis ebből van levezetve a magyar nevünk. E szófejtés bizonytalanságára jellemző, hogy Bartha is háromféle magyarázatot említ. Először az indo-európai *manu*, férfi jelentésű szóra vezeti vissza. Másodszor az ugor eredetű *magy* ugyan-csak férfit jelentő szóval hasonlítja. Harmadszor pedig „*az ősmagyar nyelv saját anyagából született, önálló fogalomalkotásnak*” tartja. Részünkről az utóbbit tartjuk valószínűnek. De mielőtt saját elgondolásunkra rátérnénk, idézzük Sinor D. bloomingtoni egyetemi tanár véleményét, *The Earliest Period of Hungarian Turkic Relations* 1981-es tanulmányából: „*Saját magamat kell elmarasztalni, hogy elfogadtam – valószínű kényelmességből – ezt a priori, felettébb kétes szófejtési szörnyűséget.*” Véleményünk szerint is alapvetően elhibázott a *manys* és *magyar* szó összevetése, mert mindkét szó a mai alakjában egy nagyon késői hangfejlődést tükröz. Pedig alapvető szabály, hogy csak az ősi szóalakok hasonlíthatók, esetünkben a *mosz* és a *moger*. Ezek az eredeti szógyökök pedig egymástól annyira különböznek, hogy még hangtörténeti bűvészkedéssel sem rokoníthatók.

A teljesség kedvéért megjegyezzük, hogy a *Mosz* és *Por* eredetileg még csak nem is népnevek. Az előbbi a *Mir-susne-chum* és a fehérló kultusz, az utóbbi pedig a Kulater-hoz kapcsolódó medve-ritus követőinek megnevezése. Ezért van *mosz*-kultusz követő nemcsak vogulok, de az osztyákok között is. A *mosz* szónak tehát nem etnikus, hanem elsősorban kultikus jelentése volt, ezért eleve kizárt népnévként való szófejtése. A manysi-magyar összevetés, mint az elmondottakból is kétségtelen, alapvetően félremagyarázott, de hangtörténetileg és néprajzilag sem elfogadható. Hogy az obi-ugorok ismerték a magyarokat, az nagyon is valószínű, de nem ezen az újabb néven, hanem a régi szabír és baskír megnevezéssel. Ezekre a nevekre még bővebben kitérünk.

Származásunk bizonyítékai közül legelőkelőbb helyet foglalja el a lótarás szóképzete. Közös örökségnek tartott szavak: a *ló*, *nyereg*, *mén*, *fék* és *másodfű*. Vogulban megtalálható az *ostor*, *nyereg* és *másodfű*, az osztyákban a *fék* és *mén*. Csak a *ló* fordul elő mindkét nyelvben. Tehát a lótarás közös szavai az obi-ugorok 34 nyelvjárása közül csak tízből mutathatók ki. Ilyen elszórtan található hat szó csak átvételt, de nem közös örökséget bizonyít. Feltevésünket megerősíti az a tény, hogy ezek a szavak csak a perem nyelvjárásokban találhatók. Művelődéstörténetileg meg egyenesen elképzelhetetlen, hogy a lótenyésztés, mely a legtöbb hozzáértést és tapasztalatot kíván, megelőzte volna a juh és tehéntartást. De az obi-ugorok rénszarvas tenyésztésében sem találhatók olyan elemek, amelyek egy korábbi lótarásra utalnának. Ahogy ez megtalálható a Léna menti jakutoknál, akik délről jöve a lótarás elemeit átültették a réntenyésztésbe. Zichi István, 1939-ben megjelent *Magyar őstörténet* című könyve 67. oldalán, néprajzi adatok alapján már kétségbe vonta az obi-ugorok lovas művelését. Kiemelte,

hogy a vogul-osztyák népköltészetben ló csak a mesebeli lényekkel kapcsolatban szerepel, míg a valósághoz közelebb álló hőseik nem lovasok, hanem mindig csak gyalog hadakoznak. Írja továbbá: *“Pedig ha egy nép költészetében csak a képzeleti lényeknek van lova, míg a valamivel realisabb hősök – kiknek tetteit epikus terjengéssel mondják el – lóra sohasem ülnek, akkor abban ne keressünk lovas-nép múltának tanúságát.”* A felhozott érvek tehát egybehangzóan kizárják az obi-ugoroknál feltételezett lótarast. Így az ezzel kapcsolatos szókészlet sem lehet közös örökség, hanem átvétel a korábban közelükben élő lovasnépektől.

Az obi-ugor hagyományokból még az is valószínűsíthető, hogy melyik törzsszövetség volt az átható. Képes Géza költő és műfordító szerint, hősmondáikban gyakran szerepel a sziper szó, amit a fordítók eddig ezüstnek értelmeztek. Amint írja: *“Pedig hát nem ezüstkardról és ezüstpáncélról van itt szó, hanem szabír kardról és szabír páncélról.”* Majd tovább így folytatja: *“A Szárnyas Pasker című vogul hősi ének viszont egy másik nép nevére emlékszik, amely éppen a magyar nép szempontjából fontos. Ez a volgai nép a baskír. A Szárnyas Pasker szerintem semmi más, mint a Szárnyas Baskír...”* Történeteink vitatják e két név magyar kapcsolatait annak ellenére, hogy hagyományainkban is félreérthetetlenül megőrződtek.

A bizánci kútfőben megőrzött *sabarto*-szabír népnévünk tükrözi a krónikáink *Zoard* és Anonymus *soba-moger* kifejezése. Mindezek a nevek pedig a szabír-magyar szinonimái. A szabír vagy szobar képző nélküli alapszava a *soba*, kiejtve szoba. Csaba megfelelője nem lehet, mintahogy eddig értelmezték, mert Anonymus akkor *Caba*-nak írta volna a korabeli írásmódnak megfelelően. De törzsi hagyományok alapján is kizárt a Csaba-magyar értelmezés. A kabar származású Abák és székelyek mítikus őse volt, a feltámadó és hadakútján visszatérő Csaba. Így lett az eredeti *Kaba*-ból Kabar, vagyis mai értelmezéssel a Csaba-népe. A szabír-magyarok istenőseinek a jelképe azonban a Turul volt, amelyet Anonymus Astur-ra latinizált. Ezenkívül a Névtelen maga is félreérthetetlenül összekapcsolja *soba-mogert* a *Zoard*-dal. Írja, hogy *Zoard* és *Kadosa* Balkánra költöztek Árpád engedélyével és az ottmaradt *Zoard* népét hívják *soba-mogernak*. Ezek valószínű a bizánci források *Vardar-türkjeivel* azonosíthatók. Tehát a magyar hagyományok is minden kétséget kizáróan megőrizték a *Zoard* és a *soba-moger* nevekkkel a szabír-magyar törzsszövetség emlékét. De nemcsak a szabír, hanem a baskír név is szorosan kapcsolódik a magyar etnikumhoz.

Arab-perzsa kútfőkben a *baskír* név a magyarokkal testvér onugorokra vonatkozik. Ezért keverik össze a későbbi forrásátdolgozások a két törzsszövetséget. Magyar krónikákban a három testvér törzsszövetség, a kor tudományos zsargonján; Baskardia, Dentia és Magoria néven szerepel. Közülük Dentia és Magoria a magyarokra és kabarokra, Baskardia pedig az onugorokra vonatkozik. Forrásainkban Julianus útja után Baskardia helyett Onugoria, illetve ennek latin

fordítása Magna Hungaria szerepel. Eredet-mondánkban is Hunor az onugorokat jelképezi. Ennek ellenére történészeink a baskír név mögött török népet feltételeznek, akiktől ez a név a magyarokhoz került. Sinor D. sem fogadja el török etnikumnak baskírt. A már idézett tanulmányában, a korabeli kútfők alapján állítja, hogy a baskír nem török, hanem a magyar nép megkülönböztető neve volt. Az előbb említett neveken kívül is van egy másik, egyedülálló bizonyítékunk.

Vogul, ez a jobb sorsra érdemes kis nép ugyanis megőrizte a Turul nevet, Turuj alakjában. Jelentése náluk is fekete sas. Törökül beszélő néptől nem származhatott, mert akkor Togruj lenne és nem Turuj. Ez a madár név egyben megerősíti az átható műveltség magyarnyelvűségét. Mivel a Szabír, Szárnyas Pasker és Turuj mondai elemeknek nincs gyökere a vogulok ősi hitvilágában, azért csak kölcsönzések lehetnek a szomszédnépek hagyományából.

Az érintett mondai elemek alapján is kétségtelen, hogy a lótarás gyér szóképzését, amely eddig a származás elmélet perdöntő bizonyítéka volt, az obi-ugorok vették át a régen velük határos szabír-magyar és baskír-onugor törzsektől.

Őstörténetünk kutatásában még nem olyan régen rendkívül fontos szerepe volt a jövevény szavaknak. A történeti források tüzetesebb kiértékelése, régészeti feltárások és nem utolsósorban a nyelvtudományi eredmények alaposan megin-gatták hitelét a jövevénytiszavakra épített feltevéseknek. Erre mutat Sinor Dénes *Történelmi hipotézisek és a nyelvtudomány* című tanulmányának zárószavában: *“A kölcsöniszavakkal kapcsolatos kutatások terén arra kívántam rámutatni, hogy ezek történelmi szempontból alig használhatók fel. Bizonyító erejük csak azok számára van, akik már eleve meg vannak győződve valamely történelmi állítás helyességéről.”* Ez a fölismerés akkor válik igazán meggyőzővé, ha feltárjuk azokat a szempontokat, amelyek alapján műveltségi szavaink jelentős részét jövevénytiszavakká nyilvánították.

Göttingeni történész, Ludwig Schlözer, Jugriából való származásunk ötletét látszólag alátámasztotta Sajnovics János 1770-ben megjelent könyve, a lapp-magyar nyelvrokonságról. Sajnovics ezen nyelvi kapcsolatokat a krónikáink első honfoglalása, vagyis 373. év előtti időre helyezte. Fölismerését hamarosan szándékosan félremagyarázzák. Egy Németországban 1792-ben megjelent írás névtelen szerzője már így fogalmaz: *“A magyarok nagyra vannak az ő keleti származásukkal, pedig tulajdonképpen csak a minap bizonyítottuk rájuk, hogy hazájuk a Jeges-tenger vidéke, édestestvéreik a lappok, a vad szibériai népek.”* A névtelenség álarca mögött nem nehéz fölismerni a magyarakkal szembeni palástolatlan schlözeri elfogultságot. Így született meg északi származásunk mai napig fenntartott szilárd, tudományosnak éppen nem mondható tétele.

A tárgyilagosság kedvéért jegyezzük meg, hogy az előbbi elfogult állítás abban az időben hangzott el, amikor az Aveszta és Védák 5000 éves ősiségét vélték fölfedezni. Így az őskultúrájú indo-germánokhoz képest a finnségeket csak *vad*

szibériai népeknek nézték. Azóta ismeretes, hogy az Aveszta és Vedákat először a partus uralom utolsó negyedében írták le, s csak késő-újkori másolatban, nem az eredeti hangzókkal maradtak az utókorra. De tartalmuk is csak néhány száz évvel előzi meg az írásba rögzítésüket.

Az alig kezdődő finn-ugor nyelvhasznítások, Schlözer hatása alatt, mint ez a Göttingenben tanult Gyarmathi Sámuel esetében is kétségtelen, a szókészletet egyoldalúan a származás bizonyítására vizsgálták. Erre figyelt föl közvetlen a szabadságharc előtt egy történetünk.

Fessler Ignác 1847-ben kiadott *Geschichte der Ungarn* című tíz kötetes munkájának bevezetésében már kifogásolja a nyelvészeti írások származást bizonyító, egyoldalú szó-összehasonlásait. Szerinte nemcsak a megegyezéseket, hanem a szókészletek teljes keresztmetszetét kell átvizsgálni. Ő ezt módszeresen, különböző fogalmakból összeállított szöszedettel be is mutatja. Összehasonlítása végeredményeként megállapítja, hogy a magyarok annyira lappok vagy finnek, mint eredetileg a bulgárok, szlávok voltak. Tehát Fessler már 150 évvel ezelőtt világosan fölismerte és bizonyította, hogy a nyelvrokonságból nem lehet egyben származásra is következtetni. Várható lett volna, hogy ez a korát megelőző fölismerés irányelv lesz a nyelv kutatásban, ennek azonban pont az ellenkezője történt.

A szabadságharc leverése után Hunfalvy Pál meghívására a Göttingenben végzett indo-germán nyelvész Budenz József lett a finn-ugor nyelv kutatás irányítója. Nem tartjuk valószínűnek, hogy ne ismerte volna Fessler tíz kötetes német nyelvű munkáját. De úgy látszik, a Göttingenben fogant *északi származásunk* mélyebben gyökerezett szemléletében és Hunfalvyval együtt e feltevés bizonyítására fordították minden energiájukat. Ehhez a bachkorszak a legkedvezőbb háttérrel nyújtotta.

Mivel a lapp őshazát semmiképpen sem lehetett valószínűsíteni, azért mást kellett keresni. A lótarás közös hat szava elég bizonyíték volt ahhoz, hogy az obi-ugorok legyenek a közvetlen őseink. A következő lépésben ennek alapján feltételezték, hogy a magyarság műveltségi szintje még nem sokkal a honfoglalás előtt is azonos volt az obi-ugorokéval. A rokonnyelvekben ugyanis csak az ősközösségi állapotokra jellemző szavak közösek. Következményként, minden olyan szavunkat, amely a finn-ugor nyelvekben nincs meg, jövevényszónak nyilvánítottak. Így lett tehát gazdátlan műveltségi szókészletünk.

Ez a honfoglalás előttre rögzített kiválásunk ősközösségi feltevése az embertan, a régészet, a néprajz és az újabb nyelvtudományi eredmények alapján tarthatatlanná vált. A finnugorisztika ezért kénytelen volt az obiaktól való elszakadást időben mind távolabbra helyezni: Zsirai Kr.e. 500, Hajdu Kr.e. 500, Bartha Kr.e. 1000, sőt Hajdu Péter kihangsúlyozza, hogy Kr.e. 2000. körül az ugor kiválás idejében már nagyon laza lehetett a magyarok kapcsolata az obiakkal. A honfoglalásig tehát a finnugorisztika is már több ezer éves önálló magyar nyelvvel számol.

Ily tetemes időrendi korrekció szükségszerűen megkövetelné a jövevényszavak újraátvizsgálását. Erről azonban a finnugorisztika gondosan megfeledezett. Vagy talán feltételezik, hogy az obiaktól való elválásunk utáni párezer év alatt nem keletkeztek önálló magyar műveltségi szavak? Jelek szerint az utóbbira kell következtetnünk, mert a közelmúltban kiadott Történeti etimológiai szótár, továbbiakban TESz, szerkesztői is figyelmen kívül hagyták ezt az időrendi eltolódást és változatlanul a múlt századi feltevés – a közvetlen obiugor származásunk – alapján dolgozták föl a jövevényszavakat. Hogy állításunk nem alaptalan kitűnik akkor, ha fellapozzuk a TESz-ben a szláv kölcsönszavakat. Meglepőde tapasztaljuk, hogy a hivatkozások főforrása még mindig Miklosich. Aki *Die slawischen Elemente in Magyarischen* című könyve 5. oldalán így indokolja a közös szavaink szláv eredetét: *“Hosszabb idő óta már a bajor papok, majd Cyrill és Method által a kereszténységbe térített és a németekkel való érintkezésük révén részben már civilizált szlovének, a kultúra legmélyebb fokán álló magyaroknak valóban csak adhattak.”* Ilyen Schlözert visszhangzó érvelés alapján sorolták be szókészletünk nagy részét a szláv kölcsönszavak közé. De ezért korántsem Miklosichot kell elmarasztalnunk, mert ő csak a finnugorisztika akkor tudományosnak vélt felfogását tükrözi érvelésében. Azóta, mint vázoltuk, nagy lépés történt a nyelvrokonainktól való elszakadás időrendjében, de ennek ellenére TESz-ben a szláv jövevényszavak nagy része még mindig *“a kultúra legmélyebb fokán álló magyarok”* képzete alapján szerepel. Hasonló meggondolás alapján lettek a török kölcsönszavaink is besorolva.

A nyelv- és történettudomány török jövevényszavaink alapján állítja, hogy az obiaktól való elválásunk után török hatás alatt szerveződöttünk hadászó lovasnéppé. Ha ez valóban így történt volna, akkor az átvett szókészletben a lótarás, katonai szervezés és méltóságnevekkel kapcsolatos szavak kellene, hogy túlsúlyban legyenek. Ennek azonban pont az ellenkezőjét tapasztaljuk, ezek a szavak szinte teljesen hiányoznak az átvételekből. Ligeti Lajos a török jövevényszavakat tárgyaló, nemrég megjelent könyvében sem talál magyarázatot e szavak hiányára.

Nemkevéské problematikus az átvétel helye és ideje. Bartha könyvében megjegyzi: *“...mert a török nyelvet beszélő népek történetét nem ismerjük a 6. század előtti időből.”* Megjegyzése alig vitatható, hogy ezen időpont előtt önálló törökségről még nem beszélhetünk. Megjelenésük jól rögzíthető 552-re, amikor Asjan sad unokaöccse Bumin Kagán Istemivel szövetségben fölzsabadította a törököket. Kínai kútfőből ismeretes, hogy Asan vagy Asin fejedelem 500 hiungnu családdal a zsuan-zsuan kagánnál keresett menedéket. Ebből a két mondat-töredékből is kétségtelenül kiviláglik, hogy a törököket Asan, Bumin és Istemi hiungnu kagánok szervezték meg. Tehát a keleti törökség történelmi szerepe 552. évnél kezdődik, de akkor is még hiungnu vezetés alatt.

Hódításuk a Volgától nyugatra 570-től 630-ig, tehát mindössze 60 évig tartott.

Egyenesen elképzelhetetlen, hogy ez a rövid idő elég lett volna a magyar népnek arra a nagy átalakulására, amelyet nyelvtudományunk a török kölcsön szavakból kikövetkeztet. Részben az előbbi időrendi nehézség és részben hangtörténeti megfontolások a csuvas nyelvre irányították a figyelmet. Ennek alapján feltételezték, hogy a bolgárok és a kazárok nyelve is hasonló lehetett, ezért elnevezték bolgár török nyelvnek. Ezzel a feltevéssel valószínűsíteni lehetett a török jövevényszavaink 6-9. század közötti átvételének idejét.

A korabeli kútfők a bolgárokat és a kazárokat nem nevezik töröknek. Sőt, az arab-perzsa írók kifejezetten hangsúlyozzák, hogy a kazárok nyelve különbözik a töröktől és semmilyen más nyelvhez sem hasonló és a bolgár nyelv olyan, mint a kazár. Ezt megerősíti a Bartha által a 153. oldalon idézett orosz forrás: „*V. I. Tatiscsev orosz évkönyvből merített értesülése a volgai bolgárt a magyar nyelvvel egyezőnek tartotta.*” De a bolgár, kazár, kabar és szabír nevek török nyelvi szófejtése: keverék, bolyongó, kódorló és eltévedő sem elfogadható. A lovasnépek hagyományában elképzelhetetlen, hogy őseikre, akiktől a népnevük ered, leki-csinylő jelzőket használjanak. Még az onugoroknak a tizugor értelmezése sem helytálló. Sebestyén Gyula által megfejtett nagy, vagy fejedelem-ugor a valószínűbb, mert a magyar források latin fordítása a Magna Hungria is ezt tükrözi. Tehát ezek az etimológiák vajmi keveset bizonyítanak az említett lovasnépek török nyelvűsége mellett.

Ezenkívül a csuvas nyelv sem illeszkedik be a török nyelvek rendszerébe. Azért valószínűbb, hogy egy eltörökösödött magyarral rokon nyelv volt és nem fordítva. Ligeti Lajos a már említett könyvében megjegyzi, hogy a csuvas nyelv hangrendszere finnugornak tűnik. Vikár László népzene kutatásai során a qvintváltó pentaton dallamainkhoz hasonlókat csak a csuvas területen talált. Szívós, mélyreható és hosszú időn át tartó érintkezés bizonyítéka kell legyen ilyen páratlan kultúrörökség. Végül, de nem utolsó sorban említjük a csuvasok saját nevét, mint az eltörökösödésük legfőbb bizonyítékát. Bulgár egyik városa Suvar volt, amely az ott élő szavir etnikumtól kapta a nevét. Tatár hódítás után a török nyelv hatása alatt a *Suvar*-ból csuvar, a tipikus török r-ből “z” változással csuvaz és abból alakult a mai kiejtése a csuvasz vagy csuvas.

Vámbéry Ármin a keleti nyelvek kiváló tudósa sem volt meggyőződve a török nyelvek elsőbbségéről, mert nemcsak hogy visszavonta a magyar nyelv török származásának a felvetését, de posthumus művében *A magyarság bölcsőjénél*, nyomatékosan kiemeli, hogy a mai magyar nyelv alaktana és szókincse sokkal régiebb, mint az összes török nyelvelmékeké. Tehát történelmi és nyelvtudományi érvek a legkisebb mértékben sem támogatják a török jövevényszavak feltevését.

A kölcsön szavakra bővebben kellett kitérnünk művelődés és őstörténeti fontosságuk miatt, de szemelvényeinkből is egyértelműen kiviláglik, hogy elfogult, egyoldalú, nem egyszer tudományosnak nem nevezhető érvek alapján és a

magyar nyelv alapos vizsgálata nélkül sorolták szókészletünk jelentős részét a jövevényszavak közé. Az utóbbit egyébként Bartha is hangsúlyozza könyve 12. oldalán: *“Az élő magyar szóállomány nem minden ősi rétegének eredete tisztázott, e téren még nagy feladatok hárulnak a kutatásra.”* Majd az 54. oldalon: *“A magyar nyelv önálló őstörténetének kutatása rendkívül hiányos.”* Az elmondottak tehát a legmesszemenőkig igazolják Sinor Dénes szkepticizmusát a kölcsönsvavak terén, hogy bizonyító erejük csak azok számára van, akik már eleve megvannak győződve valamely történelmi állítás helyességéről.

Hátra van még a nyelvrokonság érveinek rövid áttekintése, hogy azok mennyiben alkalmasak származásunk bizonyítására. Bartha a 120. oldalon elismeri: *“Az obiugor-magyar rokonság elsőrendűen nyelvtörténeti, de még abban is csekély elemre korlátozódik. Egyéb vonatkozásban rokonságszerű egyezések az őstörténeti magyarok és az obi-ugorok közt nem találhatók.”* Majd a 121. oldalon: *“Egészükben azonban ezek a nyelvjárások nem tartoznak az ugor ághoz. Bennük a paleoszibírid és ugor ágnál sokkal ősbib eredetű jellegzetességek dominálnak.”* Véleményével nincs egyedül, mert Sauvageot, Párizsban a keleti nyelvek tanára is hasonlóképpen érvel. Szerinte az obi-ugorok nyelvükben a finnugori népekkel több olyan közös vonást őriznek, amely a magyarban nincs meg. Tehát ebből a nyelvközösségből először a magyarok váltak ki, s utána oszlott szamojéd, permi, obi és finn ágra.

A magyar nyelv önálló fejlődését és származását a finnugor nyelvészek neheztelése ellenére, íróink teljes meggyőződéssel régóta vállalják. A külföldiek közül Mezzofanti, Bowring, Nisbet Bain, Ebersberg és Jakob Grimm elismeréssel adóznak nyelvünknek. Sőt Grimm a magyar nyelvet követendő mintaként állította a műnyelv szerkesztői elé, mint a legszabályosabb természetes nyelvet. Valóban, évezredek során nyelvünk szerkezetén egy karcolás sem esett és költészetünkben is elenyésző az idegen elem. Nem véletlen vagy csoda révén – ahogy a hiperkrisztusok hiszik – maradt fenn nyelvünk ilyen erőteljesen, hanem valószínű azért, mert az eurázsiai pusztaságon és a Kárpát-medencében hosszabb időn keresztül jelentős nyelv volt. De talán Jókai Mór fejezi ki a legtömörebben nyelvünk ősi, sajátos eredetére a finnugorisztikától élesen elhatárolt véleményét: *“Csak azt mondhatom; hogy a magyarok nyelve mindig magyar volt.”*

Ami a nyelvtörténeti kutatásokból maradéktalanul bizonyítható, az az alapszókincs. Bartha is erre utal a 33. oldalon: *“A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, valamint A magyar szókészlet finnugor elemei című nagyszabású művek szerzői azt tartják, hogy mind az uráli, mind pedig a finnugor kor szókincséből ijas vadász és halász életmódra lehet következtetni.”* Ez az ősi szókészlet igen becses számunkra, mert földünk valamennyi nyelvcsaládja közül a finnugor az egyetlen, mely 8000 év, vagyis az újkőkor előtti időre vezetheti vissza nyelvi örökségét. Az emberiség anyagi és szellemi fejlődését lehet követni ezen az örök-

ségen. De bármennyire is egyedülálló nyelvtörténeti jelenség, őstörténeti felhasználhatósága nagyon kevés. Ugyanez Bartha megfogalmazásában a 115. oldalon így hangzik: *“A nyelvtörténet révén a magyar nép pusztja létezésénél többet alig tudunk.”* A finnugorisztika pedig nagy súlyt helyez erre az ősi örökségre, mert ebből kiindulva kísérli visszafelé követni őstörténetünket. Velejéig elhibázott módszer! Mint ahogy a családfa kutatásnál is csak a felmenők szigorú sorrendjén: apa-, öreg-, déd-, ük- és szépapán keresztül találhatjuk meg az ősapát, úgy az őstörténet kutatásnál is ez lenne az egyedül célravezető módszer. Nem pedig egy elképzelt ősapától kiindulva visszafelé kutatni, ahogy ezt a nyelv- és történelemtudományunk mindezekig tette. Alig meggyőzőbb a mezopotámiai őshaza kutatás, mert módszerében semmivel sem különbözik az előbbitől. Ez a fordított kutatási módszer eredményezte, hogy a honfoglalás előtti időkről semmit sem tudunk, de annál többet az 5000 év előtti őshazákról, s így történelmünk a mai napig csak a 830. évvel kezdődik.

Összefoglalva obi-ugor származásunk érveit az találtuk, hogy Jugriának semmi kapcsolata nem volt az osztyák és vogulokkal. A veronai szezetes 15. századi híradása kizárólag csak a magyarokra vonatkozik. A manys-magyar szófejtés önkényes magyarázata hangtörténetileg és néprajzilag elfogadhatatlan. A lótarás szóképzlet bizonyíthatóan kölcsönzés az obiak közelében élő lovasnépektől. Marad egyetlen érv az alapszókins, ami újkőkori nyelvrokonságot tükröz. Ebből azonban nem lehet levezetni nyelvünk obi-ugor eredetét, még kevésbé származásunkat.

Áttekintésünk eredményeként megállapíthatjuk, hogy a finnugorisztika származást-bizonyító érvei közül egyetlen egy sem bizonyult történelmi és nyelvtudományi szempontból megalapozottnak. Ezzel szemben a magyar krónikák hagyományában kétségtelen vonatkozásokat találunk az onugor-hungar, kabar-székely és a szabír-magyar törzsszövetségek szoros etnikai kapcsolatára.

Befejezésül még Bartha Antal őstörténeti munkájához lenne hozzáfűzni valónk. Könyvében számos esetben rámutat a nyelvészeti érvek elégtelenségére, mégis ezeket a fölismeréseket figyelmen kívül hagyva a finnugor nyelvtörténeti elképzelések alapján tárgyalja őstörténetünket. Ezért nem sikerül az újabb nyelvtudományi eredményeket beépíteni tanulmányába és így marad továbbra is fehér folt a honfoglalás előtti másfél évezred, a tulajdonképpeni őstörténetünk, amely munkájának igazi célja volt. Ezzel megerősítette vitaindító kételyünket, hogy az obi-ugor származásunk nem bizonyítható és ennek alapján őstörténetet sem lehet írni. A nyelvrokonságunk pedig, bármilyen nagyra értékeljük is, nagyon távoli ahhoz, hogy számottevően felhasználható legyen őstörténetünk kutatásában. Azt viszont javára kell írunk, hogy írásában a nyelvtörténeti ellentmondások már nyilvánosság elé kerülnek és akarva vagy akaratlanul is kényszeríti a finnugorisztikát megalapozatlan származást bizonyító érvek fölszámolására.

Láczay Ervin (Long Island City)

A HONFOGLALÁSKORI, ERDÉLYI, BLAK VAGY BULÁK NÉP TÖRÖK EREDETE

A magyar történetírásban krónikásaink híradásait követően nem találtunk a bulák nép eredetére vonatkozóan a kérdés lényegének megfelelő kutatást. A történészek összetévesztették a török nyelvű bulák népet a vlach vagy valach, vagy olahus, magyarul oláhnak nevezett újlatin nyelvű néppel. A kérdés lényeges azért, mert *a bulák és nem az oláh nép volt az, amely a magyar honfoglaláskor Erdélyben élt*. Ezt a történelmi ténytet magyar történészek sohasem tették komoly kutatás tárgyává, pedig a kérdés már azóta is több figyelmet igényelt volna, mióta látniuk kellett, hogy a román történészek minden történelmi alap nélkül oláhnak, vagy románoknak sajátították ki a bulákokat. Az utolsó 40-50 év több nyelvészeti és történelmi dolgozata már felhívta a figyelmet arra, hogy *a bulák vagy blak nép török nép volt*. Ezt a körülményt a források ismertetésére támaszkodva legalább az újabban megjelent történelmi munkákban kellett volna tárgyalni.

Legújabbban az 1986-ban megjelent *Erdély Története* című munka is súlyos tévedéseket tartalmaz, amikor következetesen románoknak mondja a bulákokat és evvel, alátámasztja a román történészek minden történelmi alap nélküli kisajátítását. Ez annál súlyosabb tévedés, mert a szerzőknek, akik ismert történészek, tudniuk kellett, hogy a román nyelv a Kr. utáni első évtized folyamán, a Balkán félszigeten alakult ki, ahol a római uralom hatszáz-hétszáz évig állt fenn, az Ochrida tó környékén, amiről később ebben a tanulmányban még lesz szó. A román történészek avval, hogy a bulákokat románoknak sajátítják ki, a magyarságra nézve káros hírverést végeznek világszerte, *előbb francia egyetemeken tartott előadáson, majd Bucarestben egy nemzetközi történelmi ankéton, majd a new yorki Columbia Egyetemen rendezett nyilvános értekezleten és számos nagy költéséggel kiállított kiadvánnyal*.

Magyar Krónikák

A magyar történetírásban a legelső híradást a bulák népről „blak” névvel Anonymus, III. Béla király jegyzőjének *Gesta Hungarorum* című krónikájából kapunk, amelyet Anonymus megközelítőleg az 1200-as évben írt. A *Gesta Hungarorum* először 9-ik fejezetében említi a bulákokat, amikor Álmos vezér és vitézei Kiev városát fogták ostrom alá. Az oroszok Anonymus szerint a várból követeket küldtek Álmoshoz, és miután hadisarcot fizettek, kérték, hogy Halics

(a későbbi Galicia*) földjét elhagyva a Havas Erdőn túl, Pannónia földjére vonul-janak, amely előbb Atilla földje volt. Dicsérték Pannónia földjét. Mondták, hogy ott szlovének, bolgárok és blachok, valamint a rómaiak pásztora laknak. Ezt követően a 24-től a 27-ig terjedő fejezetben említi Anonymus a bulákokat. Leírja, hogy Tétény (Töhötöm) vezér, Horka apja tudomást szerzett az erdőn túli föld (Erdély) jóságáról és ott, egy Gelu (Gyalu) nevű bulák vezér uralkodik. Tétény kémet küldött, aki kipuhította a földet és jelentést tett Téténynek. Beszért a föld jóságáról és, hogy ott aranyat és söt ásnak.

Miután Tétény engedélyt kapott Árpád vezértől, hogy az erdőn túl menjen, és Gyalu ellen harcolhasson, egy nap alatt áthaladt az erdőn és az Almás vizéhez ért. Ott szemben találta magát Gyalu vezér bulák seregével. Heves küzdelem után Gyalu vezér katonái alul maradtak. Gyalu vezér ezt látva futásnak eredt és a Szamos folyó mellett fekvő vára felé igyekezett. Tétény vitézei utána szegődtek és a Kapus patak mellett megölték. Amikor a föld lakosai ezt látták, békejobbot nyújtottak és urukká választották Tétényt. Hűségüket esküvel erősítették meg. Az esküvés helyét ma is Esküllőnek hívják. Esküllő Kolozsvártól északra, körülbelül 35 kilométerre még Kolozs megyében van. Gyalu vezér nevét az óriás Gyalui havasok és előttük Gyalu község őrzi Kolozsvár közelében.

Anonymus krónikájának 44-ik fejezetében újra megemlíti a blakkokat. Galád vezér földje a Tisza, Maros és az Al-Duna által határolt, ma Bánságnak nevezett vidék volt. A Temes folyónál ütköztek meg a Szovárd, Kadocs és Vajta által vezetett magyar csapatok Galád vezér seregével, aki nagy lovas és gyalogos sereggel, azonkívül még kun, bolgár és „blakk“ segítségével jött a magyar sereg ellen. A vesztett csata után Galád vezér Keve várába menekült, majd a várat önként feladta.

Anonymusnak ez a híradása arra mutat, hogy a bulákok nemcsak Erdélyben éltek, hanem az Al-Duna mentén és a Bánságban is.

Kézai Simon *Chronicum Hungaricum* című 1282 és 1285 között írott krónikájában már tud az „ulahi“ népről, azaz oláhokról, de élesen megkülönbözteti őket a „blaci“ vagy bulák néptől. Kézai krónikájának idevonatkozó fontos értesítése: „Ezek a székelyek ugyanis a hunok maradványai, akik mikor hírt vették, hogy a magyarok másodszor is visszatérnek Pannóniába, elébük mentek Oroszország végeire és miután együttesen Pannóniát elfoglalták, abban részt kaptak, de nem Pannónia síkságán, hanem a blakkokkal együtt a végek hegyeiben nyertek osztályrészt, ezért a blakkokkal összeelegyedve élnek és azok betűit használják.“ (Zaculi cum Blackis in montibus confini sortem habuerunt, unde Blackis conmixte literis ipsorum uti perhibentur). *A székely rovásírás a mai napig fennmaradt és a török népek rovásírásával rokon.* Ez felkelthette volna a magyar történészek figyelmét, mert török fajta írást újlatin néptől nem vehettek volna át. Németh Gyula nyelvész: *A Magyar Rovásírás* című 1924-ben megjelent

* *A magyar „Gácsország“.* Szerk.

munkájában megjegyzi, hogy a székely rovásírás a közép-ázsiai Talas folyó völgyében talált török íráshoz áll legközelebb. *Ez a vidék volt a bulák nép hazája a török törzsszövetségben, mielőtt a népvándorlás idején a Balkánra vonultak volna.*

Királyi és pápai okiratok

II. Endre magyar király 1222-ben kelt oklevelében a barcasági Német Lovagrendnek tett adományát megerősíti. Ebben az okiratban az Olt és a Déli-Kárpátok közötti területet *Terra Blacorum*nak nevezi. III. Ince pápa ugyancsak 1222-ben kelt oklevele ezt a földet szintén Terra Blacorumnak mondja. Ezt az oklevelet állítólag 1231-ben a Barcaságból kiűzött Német Lovagrend főnöke, Herman von Salza meghamisította, amikor Rómában a pápa közbenjárását kérte. II. Endre király ugyanis a Német Lovagrendet kiverte Erdélyből, mert a lovagok vállalt kötelezettségüknek nem tettek eleget. Területüket 1211-ben avval a feltétellel kapták, hogy Erdélyt a kunok támadásai ellen megvédik, amit nem teljesítettek.

A kerci apátságnak II. Endre király az Olt és a Déli-Kárpátok között a bulákok földjéből hasított ki területet, (exempta de Blaccis), amit a király 1223-ban oklevéllel megerősített. A határleírás a bulákok területén említ földrajzi neveket, mint Egerpatak, Árpás, Nagybükk, amelyeket nem lehet román neveknek minősíteni. Ezek tiszta magyar nevek.

II. Endre király 1224-ben kelt adománylevele, az úgynevezett Andreanum megengedi, hogy a szászok használják a bulákok és a besenyők erdejét (silvam Blacorum et Bissenorum). Nagy jelentőségű földrajzi és történelmi nevek ezek, amelyeket részletesen fogunk tárgyalni.

Idegen, középkori krónikák és egykorú források

Snorre Sturluson (1178-1241) izlandi tudós, amikor I. Alexios Komnenos bizánci császár besenyők elleni hadjáratáról írt (1122), megemlíti „Blokumannaland”-ot, azaz a bulákok és kunok országát. Írt még Pezinavoliu népről, ami alatt ebben az eltorzított formában pecseneget, azaz a besenyőt ismerjük fel.

Svédország dél-keleti partjához közel fekvő Gotland szigeten a Sjonhem melletti runa írásokon megjelenik a „Blakumen” név Halics Fejedelemséggel kapcsolatban, amely a mai Lengyelország észak-keleti Kárpátokkal határolt része. Az Osztrák-Magyar Monarchia idején Galícia néven osztrák tartomány volt. Az utolsó szótagja a germán „man”, azaz „ember” többes száma. A blak név kétségtelenül mutatkozik. A közbeeső „u” kötőhangzó. A blakok felhúzódtak Galíciáig is.

Goeffroy de Villeharduin (1160-1213) Balduin konstantinápolyi latin császár hadvezére volt és részt vett a bolgár Asen cárok (1186-1257) elleni harcokban. Villeharduin a negyedik keresztes hadjárat történetét: *Historie de la conquête de*

Constantinople, című munkájában írta meg. Asen János cárt (1186-1196) „Joannis roi des Blas et des Bougres“, azaz a bulákok és bulgárok királyának nevezi, majd később a cárt így is jelöli: „roi de Blaquie“, azaz Bulákország királya. Minthogy sem valachok, sem vlachok, sem románok a Balkán félsziget déli felében államot nem alkottak, csak a bulákok királyáról lehet szó.

William Rubruk ferencendi szerzetes útleírását: *The Mongol Mission* címmel *Christofer Dawson* közölte az 1953-ban, New Yorkban megjelent munkájában. Leírja, hogy IX. Lajos, azaz Szent Lajos francia király (1226-1270) követé a ferencendi Guillaume Rubrouque, vagy angol nevén William Rubruk a király megbízásából utazott 1253-ban Mungu tatár kán udvarába, Karakorumba. Igen részletes útleírásban beszámol a népekről, amelyeknek a területét érintette. Rubruk írja: „Miután 12 napig utaztunk az Etilis (Volga) folyótól, egy nagy folyóhoz érkezünk, amelyet Iagat-nak (Ural) hívtak. Ez északról Pascaturból (Baskíria) folyt az előbb említett tengerbe (Kaspi tó). Pascatur nyelve ugyanaz, mint a magyar és területük nyugatról határos Bolgárországgal. Pascatur tartományból jöttek a hunok, akiket később, mint magyarokat ismertek és ez az eredeti Nagy Magyarország.“ „A bulákok, a bulgárok és a vandálok (germánok) velük együtt jöttek, mert Nagy Bulgáriából jöttek a bulgárok, akik ma a Duna másik oldalán közel Konstantinápolyhoz laknak. Legközelebb a baskírokhoz az illakok laknak, akik ugyanazok, mint a bulákok, de a tatárok nem tudják a „B“ betűt kiejteni és ezektől jöttek azok a népek, amelyek Asen területén laknak, mert mindkettőt, az előbbit és utóbbit is illaknak nevezik.“ Asen a már előbb említett bolgár cárok területe, a mai Bulgária.

Amikor Rubruk Batu khán fiáról, Szartach khánról beszél, újra felsorol népeket, mint oroszokat, bulákokat, cserkeszeket, alánokat. „Más adatokról krónikákból lehet értesülni“, írja Rubruk, „mert köztudomású, hogy azok a tartományok, amelyek Konstantinápolyon túl vannak és most Bolgárországnak, Blakianak és Sclavoniának ismernek, azelőtt görög tartományok voltak; Magyarország Pannónia volt.“

Jellemző Dawson tájékozatlanságára, amikor megjegyzi, hogy a blakkok, vlachok azaz románok.

A Rubruk által említett Magna Hungariával és az ottani magyarokkal kapcsolatban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az 1848-as magyar szabadságharc és az azt követő Bach korszak előtti magyar történelemszemlélet szerint a magyarok a Kaukázus hegységtől délre eső térségben éltek évszázadokig, talán évezredekig és innen vándoroltak a Kubán folyó melletti Magyarországon és később az Etelközön át a Kárpát-medencébe. Ezek voltak a nemzetnek nevet adó zöm, a magyarok. Más törzsek kelet felé vonulva jutottak el a Volga-Ural vidékre, itt alakult ki Magna Hungaria. Onnan jöttek az Etelközbe, majd egy nemzetté ötvöződve az új hazába, Magyarországra. Talán innen származik a kettős elne-

vezés, egyrészt Hongroi, Ungar, Hungaria, másrészt a jelenlegi hivatalos magyar történelemszemlélet még mindig az *1848-as magyar szabadságharcot követő Bach korszakban a nemzetre erőszakolt finn-ugor északi származást támogatja*.

Roger Bacon szintén ferencrendi szerzetes a Sinica Franciscana néven ismert, körülbelül az 1265-67-es évekből származó krónikák közé tartozó Opus Major című könyvében írja, hogy a baskírokhöz közel az Ural hegységtől nyugatra laktak a blakkok, akik most az új bulároktól északra és az újabb Magyarország között Asen földjén laknak, azaz a balkáni Bulgáriában.

Újkori történészek és nyelvészek

Magyar történészek az utóbbi időig nem foglalkoztak a bulákkal, sőt túrték, hogy a román történészek hivatkozva Anonymus és Kézai Simon krónikáira a bulákokat kellő alap nélkül, mint a románok, azaz a valachok őseit mutassák be. Pais Dezső fordította 1926-ban Anonymus Gesta Hungarorum című krónikáját. Neki szúrt szemet először, hogy a blacus nevet viselő népelem a volgai és aldunai bolgársággal kapcsolatban egyaránt feltűnik. Mint írja, a Magyar Nyelv folyóirat XXXI. Évfolyamában, 1934-ben, Szó és Szólásmagyarázatok című tanulmányában, ennek a népnek a nevét utóbb tévesztették össze a román nyelvű valach, vagy oláh nép nevével és a két népre vonatkozó ismeretek összezavarodtak. Ennek a blacus népnek egy része elkerült Erdélybe is. A blak vagy török formájában bulák nevet a török balku szóból vezeti le, amely darab, rész vagy ág értelmű. A bulák valóban a nagy török törzsszövetség egyik része, ága volt. Az Esküllő nevet a török icku szóval egyeztetni, ami a török eskü, de ugyanígy ivást is jelent, ami a török népek vérszerződésére mutat. A kupába a szerződő felek vérüket csepegtették, azt borral hígították, mindegyik fél ivott belőle és ez jelentette az esküt. Pais Dezső tanulmányára azonban a *magyar nyelvészek és történészek nem figyeltek fel*.

A bulák népnév a magyar turkológiai irodalomban többször előfordul. Németh Gyula kiváló turkológus már 1938-ban idézte a nevet a török M. Kasyari 1066-ban írt török-perzsa szótárából, amely, mint népcsoportot jelöli a bulákokat.

Czeplédy Károlynak nagy jelentőségű: a Karkul Törzsek Nevei, című tanulmánya a Magyar Nyelv folyóirat 1949 évi számában jelent meg. Ebben Czeplédy az ázsiai török törzseknek a 6. és 9. század közötti történetét írja meg. A hatalmas belső ázsiai törökség 581-ben két ágra oszlott, a keleti törökségre, a mai Kelet-Turkesztán, kínai fennhatóság alatti területére és a nyugati törökökre, akiknek területe a mai Nyugat-Turkesztán volt, ma a Szovjetunió fennhatósága alatt. A két török birodalom között helyezkedett el, a karluk török törzsszövetség. Területük az Altai hegység délnyugati térsége, a Fekete Irtisz és a Talas folyó völgyének vidéke. Területüket később kiterjesztették a Syr Darja folyó vidékére és keletre a Tien-san hegységig. Czeplédy kínai tudósítások és az arab Marwitzi leírásai alap-

ján közli a kaluk törzsszövetség kilenc törzsének nevét. Közülük a hetedik volt a bulák törzs. Ebből a törzsszövetségből a bulák törzs nagy része tovább vonult nyugatra.

Czeglédy munkájának nagy jelentősége az, hogy pontosan meghatározza a bulákok nevét és hovatartozásukat, azt, hogy ázsiai törökök voltak. Nagy kár, hogy a magyar történészek nem fordítottak figyelmet erre a nagyjelentőségű történelmi adatra. Már 40 évvel ezelőtt eloszlathatták volna azt a súlyos tévedést, hogy a honfoglalás-kori erdélyi blak és a valach, vagy vlach (oláh) azonos nép lett volna és nem került volna bele az 1986-ban megjelent Erdély Története című munkába ez a magyarságra nézve annyira káros tévedés.

Aldo Dami a Genfi Egyetem (L'Université de Genève) tanára a Daco-Román Folytonosság Elmélete (Theorie de la Continuite Deca-Roumaine) című, a Bulletin de la Société Neuchateloise de Géographie című lap LI-ik kötetében 1945-ben megjelent tanulmányban idézi a már előbb említett Villeharduin-t, aki 1204-ben a negyedik keresztes hadjáratról szóló leírásában írta már a fentebb idézett sorokat. Állítja, hogy egyes vélemények szerint, a török eredetű bulák, elnevezés lehet az eredete a bulgár népnévnek. Megjegyzi, hogy a bizánci forrásokban bgaxoi (blakoi) szerepel, míg latin forrásokban blacus. Voloch szláv szó, szőröst, gyapjast jelent, írja. Ez a Balkán latin pásztoraikat jelentené, mert ezek hordták a báránybőr bundát kifelé fordítva, míg a szlávok maguk befelé fordítva hordták. *Aldo Dami nem fogadja el a daco-román folytonosságot.*

Györffy György 1965-ben megjelent: Napkelet Felfedezése című könyvében közölte William Rubruk útleírását magyar fordításban, de nem gondolt a Rubruk által leírt blakkok és a II. Endre magyar király okirataiban szereplő blakkok közötti összefüggésre. Bár amikor Pais Dezső fordításában Anonymus krónikáját 1975-ben újra kiadták, Györffy aki számos történelmi munka szerzője, írt hozzá bevezetést és megrajzolta a hozzá fűzött térképet. Ezen a térképen már jelöli Erdélyben az Olt folyó mellett a blakkokat. Feltűnő megjegyzése, hogy vlach nép nem élt a 9-ik században Erdélyben, ami helytálló, de tévesen írja, hogy Anonymus által szerepeltetett „Cumani“ és „Blachi“ népek jelenléte Erdélyben az 1200-as évek visszavetítése lenne. Györffy nem vette figyelembe, hogy a bolgárok és bulákok már a 7-ik század elején húzódtak az Urál hegységtől nyugatra eső hazájukból a Dnyeszter és Dnyeper folyó alsó folyásának vidékére és innen indultak a Balkánra, hogy 679-ben a mai napig fennálló Bolgárországot megalapítsák. Ez a Bolgárország azután Erdélyre is kiterjesztette uralmát Krum khán (802-815) uralkodása alatt 803-ban. A bulákok erdélyi letelepedése legkésőbb erre az időszakra kell, hogy essék.

Bodor György történész végre 42 évvel Pais Dezső fejtegetései után 1976-ban ugyancsak a Magyar Nyelv folyóiratban: Egy krónikás adat helyes értelmezése címmel részletesebben ír Anonymus és Kézai Simon által említett blakokról.

Rámutat arra, hogy Kálti Márk, a Képes Krónika (1342) írója követte el az első hibát, amikor a későbbi okiratokban felbukkanó újlatin nyelvű valachus népet összetéveszti a török eredetű, a bolgárokkal idesorolt blak, vagy bulák néppel. Kifejti, hogy Kézai adattára, amely szerint a blakok és székelyek összekeverve élnek, csak a legújabb kutatások derítették fényt. Hivatkozik Győrffy György munkájára: *Tanulmányok a magyar állam eredetéről* (1952). Leírja, hogy a telepítés a katonai beosztás biztosítására tervszerűen történt. Kisebb egységekbe minden ágából egy-egy falu települt, így a törzsbeli egységek egyenletesen összekeveredtek. Természetesen csak katonai jellegben azonos fajtájú népek beilleszkedéséről lehetett szó, írja, mert másfajta elemek a székelység katonai ütőképességét megbénították volna, Kézai „conmixti” kifejezése a telepítés pontos ismeretét mutatja.

Rásonyi László a törökországi Ankarai Egyetem tanára volt. Törökül jelent meg 1971-ben a *Tarihte Türklük* (Törökség a történelemben) című munkája. Ebben már javasolta, hogy Anonymus által említett blakok alatt nem vlachokat, hanem bulákokat kell érteni. Főleg nyelvészeti alapon mutatott a bulák nép eredetére Rásonyi előbb az *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Tomus XXXIII. 1979, Fasciculus 2-ben (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979) megjelent dolgozatában: *Bulaqs and Oyuzs in Mediaeval Transylvania*, cím alatt, majd a Magyar Múlt folyóirat 1982 évi 2-es számában: *The History of Blaks or Bulkas* című tanulmányában. Középkori utazó szerzetesekre hivatkozva Rásonyi rámutat arra, hogy Magna Blacia, Magna Bulgaria és Magna Hungaria szomszédos volt avval a területtel, amely ma a baskírok országa. Orosz okiratok olyan földrajzi neveket sorolnak fel ezen a területen, amelyek a középkori magyar okiratokban fellelhetők. Ilyenek Békás (Bekas), Kundurus (Kondoros), Idesváz (Édesváz), Okorustu (Ökörös tó), Mogos Gora (Magas Hegy). **Béka, kondor, ökör a magyar nyelvben a török kölcsönszavak közé tartoznak.**

A buláknak (Bulaq), majd a krónikások által blaknak (Blaq) nevezett török nép azonosságára vonatkozó adatokat igen részletesen fejti ki Rásonyi az *Acta Orientalia*-ban megjelent tanulmányában. Véleménye szerint Pais Dezső megfigyélése, hogy a bulák elnevezés a török „balku” szóból eredne, amely részt, vagy ágot jelent, nem tartható fenn. A chatagay törökben, a mongolban és még több török nyelvjárásban a „blaq” kesely lovat jelent, amelynek mind a négy lába fehér. Rásonyi hivatkozik a kazak török „tajbulaq” szóra, ami kesely csikót jelent, de a kazár török kifejezés „erke blaq”, azaz kesely mén már a hangzókihagyás példája.

A hangzókihagyás nagyon gyakori a török nyelvekben. Rásonyi Räsänen: *Philologiae Turcicae Fundamenta* című munkájára hivatkozik, aki több ottoman török szót hoz fel erre példának, mint „birak”, magyarul „hagyni”, amiből „brak” lett, „gira” szántóföld, amiből „gra” lett. A csuvas „garul” (őr) szóból „gravul”

lett. Ezek a példák igazolják Rásonyi állítását, hogy a bulák elnevezés „blak”-szóvá fejlődött.

Rásonyi tanulmányainak érdekessége, hogy tizennégy olyan földrajzi nevet sorol fel Erdélyben, amelyekről úgy véli, hogy török bulák eredetűek. Ezek Csik, Esküllő, Gyalu, Tortillo, Zágor, Zajzon, Zágón, Budvár, Küküllő, Szeben, Brassó.

Rásonyi hivatkozik rá, hogy már Kasyari (1066) sayun szót, mint hercegi rangot jelölte meg a qarluq törököknél. Török népnél szokás volt rangot jelentő szavakat személynévnek adni avval, hogy a személy sorsára hatással lehetett. Így a sayun szó is személynévvé változott. Erre a magyarban is tudunk példát, ahogy a szultán rangból fejlődhetett a Zoltán személynév. A magyar nyelv természetének megfelelően változott így a „sayun” a Zágón névre. Rásonyi szerint a „bud”, „but”, „put”, törökül bálvány, a buddhizmus terjedésével összefüggésben lett Budából a török „Bud” és Budvár neve a Küküllő mellett. Rásonyi szerint Zágor személynévből eredhet. Egy 1521-ben kelt okirat „Pratum Zagorréthe” kifejezést tartalmazza. Kirgiz népmesében szerepel Sagur káhn. Zajzon község nevééről nem bizonyos, hogy bulák vagy úz eredetű-e, írta Rásonyi. Tortillo nevét Rásonyi a török Tortility, magyarul kavicsos szóból vezeti le.

Telekiné Kovács Zsuzsanna, aki nyelvészetből szerzett egyetemi diplomát és több Nemzetközi Orientalista Kongresszuson adta elő kutatásait, a Kárpát-medence szumir, ősmagyar eredetű földrajzi neveiről. A török blak nép Erdélyben a magyar honfoglaláskor című dolgozatában, amely a Magyar Múlt folyóirat 1984-85 évfolyamában jelent meg (34. szám), hozzászólt Rásonyi dolgozatához. Véleménye szerint ezeknek a neveknek csak a fele fogadható el török bulák eredetűnek, de nem fogadható el Gyalu (Gelu), Brassó (Barassó), Szeben, Küküllő, Budvár és az Uz folyó neve. Ezeket Telekiné egy sokkal régebbi korból, a Kárpát Medence mezopotámiai korából valónak tartja.

Gyalu bulák vezér nevét fenntartó község Kolozs megyében a Gyalui havasok elődombjainál fekszik. A hegység neve valószínűleg a mezopotámiai Gallu vihar isten nevéből származik. Brassó nevét Rásonyi a bolgár-török „szürke víz” jelentéssel hozza kapcsolatba, Telekiné azonban abból következtetve, hogy a székelyek Brassó-nak ejtik, a szumir „bar” épület szót látja benne, Bar a b-v hangváltozással alakult a magyar „vár”-szóvá. Szeben nevének Rásonyi szerinti török jellegével sem ért egyet Telekiné, mert a szumir „szeb”, vagy „aszabu”, magyarul szoba jelentését látja benne. Bihur volt Mezopotámiában a „vihar” szava. A Bihar hegység neve eszerint a szumir bihur szóból ered. A Déli- és Keleti-Kárpátok előtti lapájon fekvő Szerdahely, Csikszereda és Görgényi havasok előtt lévő Nyárádszereda nevét blak eredetűnek tartja, mivel hasonlóak Bulgária legrégibb fővárosának Szerdikának a nevéhez. Valamennyi „szer”-vezekedés helyét jelölheti.

Érdekes megjegyezni, hogy a székelyek, akik jelentős szerepet játszottak már a

honfoglalást követő századokban és szállásterületük a mainál sokkal nagyobb volt, *nem hagytak hátra török eredetű földrajzi neveket, mivel nyelvük nem török, hanem magyar volt. Ezzel szemben a bulákok szálláshelyein tudunk találni törökös neveket*, amire Rásonyi mutat rá tanulmányában. Ahogy Rásonyi írja, a bulákok 1225 után eltűnnek az okiratokból. Valószínűleg, mivel teljesen elkeveredtek a székelyekkel, de emléküket megőrizte néhány földrajzi név, amelyek valószínűleg bulák szavakból és személynevekből adódtak. A „csik” szó az *Orkhon feliratokon, valamint az uighur szövegekben határt jelent*. Küküllő neve szintén török eredetre vall. Rásonyi egy Kükelek nevű török folyót hoz fel példának és szerinte a török kökény szóból származna. Evvel a feltevéssel vitába száll Telekiné, aki a szumir kal, a magyar jar-kel igéből származtatja, ami járást, haladást, ha a haladás vízre vonatkozik, akkor folyást jelent. A megkettőzés az ószumir nyelv jellemzője, Vannak Kal, Kel, Kül nevű folyók a Kaukázusban és Belső-Ázsiában is. Az Uzon helységnevet Rásonyi a török „uzun” szóból vezeti le, ami törökül hosszút jelent. Evvel szemben Telekiné az Uz folyó nevéből származtatja, a folyó nevét viszont a szumir „husz”, a magyar „ús”, vagy „úszik” igéből eredezteti, ami a régi magyarban „folyik” jelentésű is. Nem messze Székelyudvarhelytől a Küküllő partján egy nagy kiugró sziklát neveznek Budvárnak. Rásonyi a Buda nevet látja benne. Telekiné szerint azonban „Bud” a szumirban a hegy egyik szava.

A bulákok története

A bulákok, vagy ahogy Anonymus krónikájában írja, blakok eredetét kutatva 1988-ban magam a new yorki Public Library-ban (Nyilvános Könyvtár), a világ egyik legnagyobb könyvtárában meglepő eredményre jutottam. A bulák nép legrégibb települési helyére a mai napig fennmaradt földrajzi nevek mutatnak. A bulákok a Talas folyó völgyében már eddig ismert települési helyétől körülbelül 1400 kilométerre keletre, a Kuruktagh hegységtől délre elterülő, ma már elszivatagosodott Lop-nor lapályon végzett ásatásokat egy svéd régészekből álló csoport. Sven Hedin neves svéd régész 70-ik születésnapja alkalmából emlékkönyvet adott ki a Svéd Antropológiai és Földrajzi Társaság (Svenska Sällskapet för Antropologie och Geografi), Stockholmban, 1935-ben (Hyllningsskrift Tillägna Sven Hedin på Hans 70-Arsdag). Ebben a munkában közölték Folke Bergman svéd régész beszámolóját: Newly Discovered Graves in the Lop-nor Desert, (Újonnan felfedezett sírok a Lop-nor Sivatagban) címmel. Ebben a tanulmányban írta Folke Bergman az itteni lakosság nyelvében ma is élő földrajzi neveket, négy bulák település nevét, mint Yardang-bulák, Altmish-bulák, Yetim-bulák és Kaurük-bulák. Yardang törökül társ, segítő, Altmish törökül hatvan, Yetim árvát jelent. A török szótár kavruk-ot ismer, ami kiszikkadtat, kiégettet jelent.

A Lop-nor sivatag igen száraz időjárása következtében a feltárt sírok ilyen

hosszú idő után is viszonylag épségben maradtak. Szerszámok, sőt szövetek és ruhadarabok is fennmaradtak. A cipők az alacsony scythia csizmákra és a hegyes fővegek a schyta viseletre emlékeztetnek, írta Folke Bergman. A svéd régészek 1935 előtt még igen tág időmeghatározást adtak. Akkor még a Carbon 14-es kőrmeghatározás nem volt ismeretes.

A bulák földrajzi nevek bizonyossága, hogy a bulakok a Karkul Törzsszövetséget megelőzően a Talas völgyében volt telephelyüktől még keletebbre éltek időszámításunk legelején.¹

A Der Grosse Welt-Atlas der Deutschen Buch-Gemeinschaft (A német Buch-Gemeinschaft Nagy Világtérképe) 1929-ben, Berlinben kiadott világtérképe 70. oldalán közölt Belső-Ázsia térkép szintén feltünteti a Lop-nor sivatagban Altmish-bulakot.²

A bulákok tehát innen, Kelet-Turkesztánból, Belső Ázsiából indultak időszámításunk kezdetén, valószínűleg a terület elsivatagosodása miatt. A 4-ik században már az Altai hegység térségében, az Irtis folyó és a Talas folyó völgye közötti térségben éltek Karkul Törzsszövetségben. Innen vándoroltak tovább a 6. évszázadban az Urál hegység déli és nyugati lejtőire, a baskírok és bolgárok szomszédságába. Ezután összekötötték sorsukat a bolgárokkal és sokéves vándorlás után a bolgárokkal együtt, elfoglalták a Balkánon 679-ben az új Bolgárországot, amely a mai Bolgárországból, és az Al-Duna és a Déli-Kárpátok által bezárt alföldből állt. Krum bolgár khán 803-ban Erdélyt és Magyarország egy részét is elfoglalta. Erdélyben a honfoglalás idején Anonymus szerint az Almáspatak, Gyalu község, a Szamos és Küküllő térségében éltek a bulákok. II. Endre magyar király idejében azonban az Olt és a Déli-Kárpátok közötti terület jelölik az okiratok a Bulákok Földje (terra Blacorum) és a Bulákok Erdeje (Silvam Blacorum) névvel. Valószínű, hogy a szittya népek szokása szerint, mint csatlakozott népet a bolgárok birodalmuk északi tartományába, Erdélybe telepítették a bulákokat határvédelemre. Nagy számban éltek azonban bulákok Bolgárország többi részén is, különösen a Déli-Kárpátok és az Al-Duna által bezárt alföldön. A bolgár cárokat sokszor, mint a bulákok és bolgárok cárját említik egykorú írók és írják, hogy a bulákok Asen bolgár cár földjén laknak.

A népvándorlás népeinek egyes részei visszamaradtak régi ázsiai vagy Urál hegység menti hazájukban, mint ahogy magyarok is visszamaradtak, akiket

1 A Der Grosse Welt-Atlas der Deutschen Buch-Gemeinschaft (A német Buch-Gemeinschaft Nagy Világtérképe) 1929-ben, Berlinben kiadott világtérképe 70-ik oldalán a közölt Belső-Ázsia térkép a Lop-nor sivatagban szintén feltünteti Altmish-bulakot és a Talas völgyet

2 A Svenska Sällskapet för Antropologie och Geografi (Svéd Embertani és Földrajzi Társaság) Stockholmban 1935-ben Hyllningsskrift Tillagna Sven Hedin på Hans 70 Årsdag (Sven Hedin 70 éves Születésnapja Alkalmából) címmel kiadott emlékkönyv közli Folke Bergman régész beszámolóját: „Newly Discovered Graves in the Lop-nor Desert (Újonnan felfedezett sírok a Lop-nor Sivatagban) címmel. Ebben a kiadványban közölt térkép feltünteti Altmish-bulak, Yetim-bulak, Kaurük-bulak és Yardang-bulak földrajzi nevet

Julián barát a 13-ik században megtalálta a baskírok szomszédságában az Urál hegységtől nyugatra. A bulák nép egy töredéke is visszamaradt az Urál hegység vidékén a baskírok szomszédságában. Még 1592-ben is említik őket orosz hódítók, amint Rásonyi László felhoz tanulmányában.

Erdély Története című munka tévedései

Az 1986-ben megjelent Erdély Története című óriási történelmi munka súlyos hibát követ el, amikor a bulákokat oláhoknak, sőt románoknak írja. Ez a hiba az első kötetben többször ismétlődik, így a 298-ik oldalon székely, „román” és besenyő határőröket említ blak vagy bulák helyett, akiket egymás közé osztanak be. Három török fajú népet, mint a székely, a besenyő és bulák lehet egyesíteni, de egy újlatin nyelvű népet török fajú népekkel nem. Amellett súlyos tévedés, hogy bulák helyett nem is vlachot, oláhot, hanem „románt” ír. Egy történelmi szakmunkában még súlyosabb hiba, hogy egy századokkal később keletkezett elnevezést, mint „román” visszavetít hatszáz évvel. A 303-ik oldalon II. Endre magyar király okleveléből az úgynevezett Andreanumból idéz, de „Silvam Blacorum et Bissenorum”, azaz a „bulákok és besenyők erdeje” helyett azt írja: „a románok és besenyők erdeje”. Ugyanezt a hibát követi el a könyv a 405-ik oldalon, amikor a „románok” betűinek írja a török eredetű székely rovásírást.

A 237-ik oldalon tévesen írja Erdély Története, hogy 1185-ben a Balkánon bulgárok „románokkal” és kunokkal szövetkezve rázták le a bizánci uralmat. Ezek a népek a bolgárok, „bulákok” (blakok) és kunok voltak, nem pedig oláhok (vlachok), még kevésbé „románok”. Az egykorú források vlachot nem említene, még kevésbé románt, hanem következetesen blakot írnak.

Az kétségtelen, hogy Anonymusból nem lehet „román népi continuitást”, azaz magyarul „oláh népi folytonosságot” kiolvasni. Anonymus nem, hogy a román nevet nem írta le, de még a vlach, vagy oláh nevet sem írta le semmilyen formában. Az ő korában még oláhok nem jelentek meg a Kárpát-medencében, de blak, azaz bulák folytonosságról ír, amikor elmondja, hogy a bulákok a magyar honfoglaláskor Tétényt urukká választották, ezt esküvel erősítették meg és csatlakoztak a magyarokhoz. II. Endre magyar király által kiadott okiratok szerint a magyarság a bulákokat nem szorította ki a honfoglaláskor a Kárpát-medencéből, mert még 1224-ben is okiratok szólnak róluk. Erdély Történetének a 240-ik oldalon közölt feltevése, hogy a honfoglaláskor a magyarok kiszorították volna a bulákokat a Kárpát-medencéből, téves.

A 240-ik oldalon azt állítja Erdély Története, hogy Anonymus a bolgár-„román” birodalom vlach azaz oláh elemére gondolhatott Galád vezér seregével kapcsolatban. Mire gondolt vajon, amikor a Szamos melletti Gyalu vezér blakkjairól ír? Ha gondolt vlachokra, miért nem írta? Nem gondolhatott azonban ezekre, mert a vlach kifejezést nem ismerte. Fel kellett volna tűnnie Erdély

Története szerkesztőinek, hogy egyetlen korabeli író sem említ vlach vagy valach elemet a bulgárokkal kapcsolatban. Nem valószínű, hogy a korabeli írók vlach-ra gondoltak, mégis mindig következetesen és kivétel nélkül blakkot, azaz bulákat blas-t, blaci-t vagy Blaquie-t írtak. Erdély Története igen erősen kísérli a blak és vlach, vagy bulák és valach népet azonosítani, de a blak népnek Közép-Ázsiában és később az Urál hegység lejtőin való megjelenése mégsem magyarázható úgy, hogy azokon a területeken románok éltek volna. Az Urál hegységig a római gyarmatosítás mégsem terjedt. Már pedig a bulákok a bolgárok már az Urál hegység mellett együtt éltek és ezek a blakkok vagy török nevükön bulákok nem változtak át románokká, amíg a bolgárokkal az Urál hegység menti Nagy Bulgáriából, és Nagy Blakiából a Balkánra a mai Bolgárországba vonultak és a 9-ik század elején az akkor Bolgárországhoz tartozó Erdélybe telepedtek. Útközben sem római gyarmaton, sem oláh, vagy vlach lakta, sem romanizált vidékeken nem vonultak át. Ugyanúgy szerepeltek a bulákok a bolgárokkal együtt az Urál hegység mentén, mint ahogy együtt szerepeltek később a Balkánon alapított Bolgárországban. Török rendszerű rovásírásukat még Erdélyben is megőrizték. Nem vitás, hogy ez nem volt latin írás.

Erdély Története a 305-ik oldalon a 11. és 12-ik századi „bolgár-román“ Asenida uralkodóházról ír. A már felsorolt források e helyett „bolgár-bulák“ cárokról beszélnek. Római királyokat sehol sem említene, annál kevésbé sem, mivel ettől a kortól a román népnév még több száz évig ismeretlen.

Erdély Története saját magával kerül ellentmondásba, amikor az Irodalmi Jegyzetekben (584-ik oldal) írja: „Anonymus szövegéből tehát csak Erdély észak-nyugati sarkában lehet autochton (őslakos) blak népességre következtetni.“ Már pedig éppen ez az az erdélyi terület, a Szamos mellékvizei környéke, ahol egyetlen román eredetű folyónevet sem ismerünk, és ahol egyetlen falunevet sem vettek át 1400 előtt magyarok a román nyelvből. Rómaiaknak semmi helynévi nyoma nincs. „Ilyen alapon anakronizmusnak ítéli, hogy Anonymus blakkokat helyez Erdélybe a „bolgár-vlach királyság“ népeiből. Amint már előbb említettük, az egykorú források „bolgár-vlach királyságról“ nem tudnak, hanem bolgár-bulák királyságról írnak. A voloch, később valach, majd vlach elnevezés sokkal későbbi keletű, a bolgár államalapítás korában, a 679-ik esztendőben még nem volt. Scláv népesség csak az 5. és 6-ik században húzódik a Balkán félszigetre. Legalább 400 év kellett ahhoz, hogy egy másnyelvű nép átvegye a latin nyelvet. Ahol ennél kevesebb ideig tartott a római uralom, mint a Dunántúlon, vagy Erdélyben, ahol csak 166 évig állott fenn, a nép nem latinosodott el, sőt a nép nyelvén még latin földrajzi nevek sem maradtak fenn. Emellett, ha a blakkok erdélyi szálláshelyein nem lehet román helyneveket találni, ez nem arra enged következtetni, hogy ott nem éltek blakkok, vagy bulákok, hanem arra, hogy a bulákok nem voltak románok. Ez is rá kellett volna, hogy vezesse Erdély Története szerkesztőit, hogy

a bulákok nem lehettek románok. Éppen ezért viszont minden ellentmondás eltűnik, ha elfogadjuk, hogy a bulákok nem voltak románok, hanem egy Belső-Ázsiából származó török nép. Az ellenben megdöbbentő, amikor Erdély Története a 400-500 évvel később megjelenő oláhokkal akarja behelyettesíteni, illetve oláhokká változtatni a századokkal előbb ott élt Szamos menti török bulákokat.

Erdély ókori lakossága

Erdély Története a 228-ik oldalon az ókori, sőt ősi lakosság nyelvét az ókori földrajzi nevekből próbálja levezetni. Írja, hogy Aluta volt az Olt folyó neve, de nem írja meg Telekinének 1963-ban kiadott munkája alapján, hogy Aluta volt a mezopotámiai pantheon Élet istennője, és, hogy Aluta a magyar „élet“ szavunk ősi alakja. Nem említi Erdély fővárosának, Kolozsvárnak már időszámításunk 2. évszázadában feljegyezték nevét, Napoca-t. Nem vizsgálja a városon keresztül folyó Szamos nevét sem. Idéznie kellene pedig Telekiné nagy jelentőségű kutatásaiból, hogy NAPOKA nevében a NAP az összsumír Napisten ötezer éves neve és a „KA“ (latin írásban „CA“) a sumír „KŐ“, „hegy“ szava van, amely ugyanúgy, mint a magyar „kő“, jelent nemcsak követ, hanem hegyet is. Napoka nevében azt a meredek, nagy hegyet jelenti Kolozsvár felett, amelyet ma Fellegvárnak neveznek. Erdély több hatalmas, 1600-2200 méter magas hegységének is csak „Kő“ a neve, mint: Ünökő, Szárkő, Siposkő és mások. A székelység ma is csak „Kő“-nek mondja a hegyet.

Rendkívül fontos, hogy Kolozsváron, a Nap városán átfolyó Szamosnak a neve is napisten név. A sumír mellett a másik nagy mezopotámiai népnek, az akkádnak volt a Napistene. Így Napoka és Szamos egymást igazolja. Herodotos, görög történetíró Kr.előtti 5-ik században leírta ezeknek a vidékeknek a folyóneveit, közöttük NAP-ÁR-ist. Ez lehetett a Szamos ősi neve, sumír-ősmagyar név. Az „is“ csak görögösítő végzet. Telekiné a Kárpát-medence földrajzi neveivel foglalkozó tanulmányaiban, amelyeket Akadémiai és Nemzetközi Kongresszusokon is felolvasott, felsorolja a nagy szumerologus, Anton Deimel, a Pápai Bibliai Intézet (Istitutum Biblicum) igazgatójának nagy sumír szótáraiban megtalálható napisten neveket, mint Nap, Nap-ud-ud (Üdőnap), ahogy egyes vidékeken a magyar nép mondja „inversioval“, Nappir, (aufgehende Sonne = felkelő nap), Nap-pirkadat, Napsugaru, Naphunta (napnyugta), amelyeket átírtak latin betűkre, de lefordítani nem tudtak.

Kötetekre menne Erdély nemzedékről-nemzedékre fenntartott és átadott ókori földrajzi neveinek vizsgálata, amelynek a sumír nyelv szavai és a mezopotámiai mitológia istenneveivel való egyezését Telekiné számos tanulmányában a nyelvészetre és régészetre alapítva dolgozta fel. Kolozsvár főterén a Szent Mihály templomtól alig 30 méterre 1968-ban feltárt kőkorszakbeli kultúra (Acta Musei Napocensis VII. 1970), az evvel egyező tordosi kultúra (Torma Zsófia

feltárása), a tatárlakai szumir képirásos táblák (Dacia 1963), a mezopotámiai Úr város ásatásakor előkerült, az ásatási naplók igazolása szerint vegyeszetileg megállapítva erdélyi aranyból készült királyi sisak és egyéb királyi ékszerek (Kr. e. 3500) mind erdélyi aranyból készült tárgyak sűrű összeköttetést mutatnak időszámításunk előtti évezredekben a dél-kaukázusi, mezopotámiai kultúrával, de ezek semmi esetre sem mutatnak ó-román kultúrát.

Ezt a tanulmány döntő történelmi adatokat hoz fel az erdélyi blak és bolgárokkal egyesült blak vagy bulák nép török voltára és belső-ázsiai eredetére nézve. Igen különös, amikor Erdély Története a 240-ik oldalon azt írja, hogy Anonymus és Kézai Simon krónikásunknál, valamint II. Endre magyar király és III. Ince pápa okleveleiben, Erdélyben említett blakkok és sok történész által leírt török eredetű, a Kárpátoktól keletre említett blakkok azonosítása nem állja ki a tudományos bírálat próbáját. Evvel szemben vajon *milyen alapon állítja Erdély Története az erdélyi blakkokat románnak?* Erre vonatkozólag semmi forrást nem jelöl meg, amellet, hogy ez történelmi szempontból nem lehetséges.

A Balkánra scláv népesség húzódott körülbelül időszámításunk 5. és 6. századában. Ez a scláv népesség annyira előrehatolt, hogy a 6. század végére már Corinthust is elérte. Ez a népesség keveredett a Balkán félsziget régebbi illír és thrák lakosságával, amely a balkáni 600-700 évi római uralom alatt már részben latinosodott. Erre a népességre telepednek rá a túlnépesedett Dél-Olaszországból az Otrantói Szoroson át bevándorló latin nyelvű pásztorok és földművesek, akikről a kevert nyelvű lakosság hosszú évszázadok folyamán átvette az újlatin nyelvet. Az Orchrida tó környékéről húzódott a 9. században északabbra a már valachnak nevezett scláv és latin ötvözetű népesség. Egy részük azonban ott maradt a Balkán félsziget közepén, Bolgárországtól dél-nyugatra eső területen és még ma is ott él körülbelül 350 000 főt kitevő oláh nyelvet beszélő népesség. Ez élénk cáfolata az oláh (valach) nép erdélyi származásának. Az újlatin nyelv a vulgár latinból az első évezred folyamán alakult ki a Balkán félsziget déli részén. Az erdélyi Dáciát viszont 272-ben üríti ki Aurelianus római császár, tehát 600 évvel előbb. Már ezért sem alakulhatott ki újlatin vagy román nyelv Erdélyben. A már idézett Aldo Dami genfi egyetemi tanár könyvének 85-ik oldalán találóan azt írja, hogy a románok története a Balkánon kezdődött. Korai történelmüket ott kell keresni.

A 13. század második felében a tatárok az Al-Duna és a Kárpátok közé zárt Kunországból kivonultak. Csak igen gyér kun lakosság élte túl a tatár uralmat. A tatárok visszahúzódása tette lehetővé, hogy erre a gyér lakosságú térségre húzódjon a 12. század második felében az eddig Bolgárországtól nyugatra élő, már valach nevet viselő népesség nagy része. Kisebb csoportok már a Kárpátok szorosain át Erdélybe is bejutottak, de a bulákok és a legelső oláhok megjelenését a magyar történelmi térben 400-500 év választja el. Az oláhok azonban tömegben

a 17. és a 18. században jöttek magyar területre, sőt Makkai László és Gáldi László 1942-ben kiadott *Románok Története* című munkája írja, hogy 1739 és 1792 között körülbelül 130 000 család, tehát körülbelül 700 000 oláh-vlach menekült a még törökök által elfoglalva tartott Balkánról, Valachiából, azaz Oláhországból Magyarországra, tehát friss jövevények a Kárpát-Medencében. Tömegeik Erdélyben ezer évvel később telepedtek meg, mint a bulákok.

Román történetírók

Az oláh, (valch), illetve újabb nevükön román történetírók blakkokat már több mint másfél évszázad óta ennek igazolására szolgáló történeti bizonyítékokra való hivatkozás nélkül valachnak, azaz románnak állítják. Alexandru Sturdza (1833-1914), „La terre et la rasse roumaine depuis leurs origine jusqu'a nos jours“ A román föld és nép a kezdetektől napjainkig című 1904-ben Parisban megjelent munkájában a francia szövegben minden megjegyzés nélkül következetesen valachot ír blak helyett. Csupán egyetlen helyen, könyvének 238-ik oldalán zárójelbe teszi a latin elnevezést: „pays des Valaques (terres Blachorum)“ és Béla magyar király jegyzőjére, Anonymusra hivatkozik. A *blakkok földje* helyett *valachok országát* fordítja, ami már erős felnagyítása az eredeti értelemnek. Amikor román területekről ír, az Anonymus krónikájában szereplő Gyalu vezért, Ménmarotot és Galád vezér román hercegnek, valamint népüket és tartományukat romának írja. Az általa közölt térképen, kezdve a Tisza északi folyásánál Gyalu vezér népével, majd folytatva Biharban Ménmarót népével és délen az Al-Dunáig Galád vezér népével, az általa romának tekintett területet, végig a Tiszáig terjeszti ki, mintha a Tiszántúlon magyarok nem laktának. Debrecen, Nyíregyháza, Gyula, Nagykároly, Csanád, Nagyvárad mind román városnak van feltüntetve a már 1904-ben nagy és igen terjedelmes, költséges kivitelű munkában. Újabb román történészek, mint J. L. Pic, B. P. Hasdeu, D. Onciul, C. C. Giurescu hasonló értelemben írnak és hirdetik a daco-román elméletet. C. I. Britaniau 1944-ben megjelent: „Le problème de continuité daco-roumaine (a daco-román folytonosság kérdése)“ című könyvében II. Béla (1131-1141) magyar király jegyzőjének írja Anonymust III. Béla király jegyzője helyett és könyve 56-ik oldalán írja: „Vlaques et pasteurs des Roumains in Pannonia (Blachii ac pastores Romanorum)“, tehát a Blachii-t Vlaque-nak fordítja. Az 58-ik oldalon: „La mise en scène des Blasii par Anonyme ne prouve ni plus, ni moins qu'au XIIe siècle il y avait déjà des roumains dans le bassin des Carpaths. (Anonymus a blakkok színre hozásával nem bizonyít sem többet, sem kevesebbet, mint azt, hogy a 12. században már voltak románok a Kárpát-medencében). Bratinau erősen ferdít, mert ez kizárólag a bulákok jelenlétét bizonyítja Magyarországon, de ő minden alap és minden bizonyíték nélkül románoknak állítja a török bulákokat. Erősen vitatja Makkai László és Gáldi László 1942-ben

kiadott Románok Története című munka eredményeit, de tárgyi bizonyítékot ezek megdöntésére nem hoz.

Összefoglalás

Ennek a tanulmánynak a célja, hogy a bulákokat és múltjukat a történelmi valóságnak megfelelően mutassa be és valachokká való átváltoztatásukat megakadályozza. Erdély Története című munkának a bulákokra és románokra vonatkozó „megállapításai” az ebben a tanulmányban felhozott bizonyítékokra tekintettel történelmi szempontból nem tarthatók fenn és károsak a magyarságra. A mű szerzőit nagy felelősség terheli ezek miatt a hibás „megállapítások” miatt. Ezeket helyre kell igazítani, mert ellenkező esetben újabb alapot adnak a románok már eddig eltúlzott követeléseinek alátámasztására. Erdély Története következő kiadása külön fejezetben kellene, hogy tárgyalja a török bulákok egyetemes és erdélyi helyi történetét a legújabb 50 év kutatásai alapján.

IRODALOM

- Anonymus*: Gesta Hungarorum (1200)
Bodor György: Egy Krónikás Adata Helyes Értelmezése (Magyar Nyelv folyóirat 1976)
Roger Bacon: Opus Major, Sinica Franciscana (1265-67)
C. I. Bratinau: Le Problème de continuité daco-roumaine (1944)
Christofer Dawson: The Mongol Mission (1953)
Czeglédy Károly: A karkul törzsek nevei (Magyar Nyelv folyóirat 1949)
Aldo Dami: Theorie de la continuité Daco-Roumaine (1945)
Erdély története (1986)
Folke Bregman: Newly Discovered Graves in the Lop-nor Desert 1935, közölve: Hyllningsskrift Tillägna Sven Hedin Pí Hans 70 Årsdag című kötetben
Győrffy György: Napkelet felfedezése. 1965
Herodotos: Historia. Kr. e. 5. század
Kézai Simon: Chronicum Hungaricum. 1282
Pais Dezső: Szó és Szólásmagyarázatok. Magyar Nyelv folyóirat, 1935
Plinius: Historia Naturalis. Kr. u. 150
Rásonyi László: Bulaqs and Oyuzs in Medieval Transylvania. Acta Orientalia folyóirat, Budapest, 1979
Rásonyi László: The History of the Blaks or Bulaks. Magyar Múlt folyóirat Sidney, Australia, 1982
Alexandru Sturdza: La terre et la rasse roumaine depuis leurs origin jusqu'a nos jours. 1904

Telekiné, Kovács Zsuzsanna: A török blak nép Erdélyben a magyar honfoglaláskor. 1985. Mezopotámiai napisten nevek a Maros mentén. Magyar Földrajzi Nevek Eredete. Napoka-Kolozsvár: A Kárpátok nevének eredete és még több tanulmány. 1956-1988

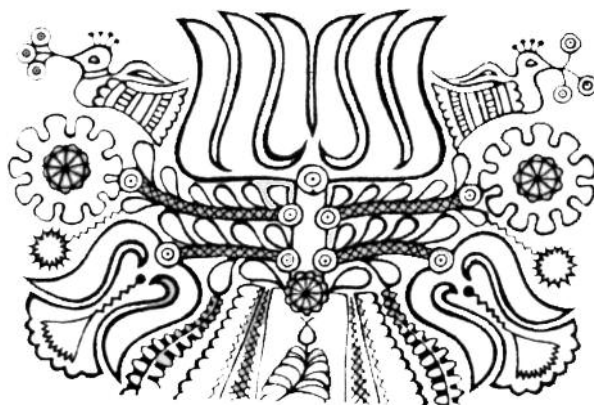
Geoffroy de Villeharduin: *Historie de la Conquête de Constantinople*. 1212

Vlassa, Nicolae: *Chronology of the Neolithic in Transylvania in the Light of the Tartaria Settlement's Stratigraphy*. Dacia 1963

Vlassa, Nicolae: *Die Neolotische Siedlung von Cluj*. Acta Musei Napocensis. 1970

Sir Charles Leonard Wolley: *Joint Expedition of the British Museum and of the Museum of the University of Pennsylvania to Mesopotamia*. Ur excavations. 1927-1957, Vol, 1-10, ásatási naplók

Sir Charles Leonard Wolley: *Excavations at Ur*. 1963

Magyar Kálmán (Kaposvár)

A MAGYAR HATÁRVÉDELEM TÖRTÉNETE A KEZDETEKTŐL AZ ÁRPÁD-KORIG

Bevezetés

Az Árpád-kort megelőző magyar határvédelem több oldalról is bonyolult és nehezen megoldható kérdéseket vet fel kutatóinak.

A legutóbbi történeti kutatás ellentmondó véleményeket sorakoztatott fel határvédelmünk kialakulásával kapcsolatban. Kristó Gyula–Makk Ferenc–Szegefi László a magyar határvédelmre utaló legkorábbi adatot az 1043. évi német támadáshoz köti. (Altaichi Évkönyvben szerepel opus, az ember alkotta objektum, amellyel a Rábca vizét a magyarok elzárták.) Ezek szerint az Anonymus által a magyar honfoglalás eseményeinél említett „Fából készült clausura, továbbá ostaculum legfeljebb azt mutatja, hogy a magyarok – földrajzi adottságoknak megfelelően – hol vizet, hol fát használtak fel a határvédelem céljaira, s kronológiai szempontból ez nem hasznosítható. A 11. század előtt szerintük a társadalmi fejlődés alacsonyabb szintjén álló nomádok, félnomádok – köztük a magyarok is – csupán a természetes védelmi övek, lakatlan puszta területek „gyűrűjével” védték szállásaikat. A tulajdonképpeni állami határvédelmet csak a 11. századtól számíthatjuk. A jelenlegi vizsgálható elemei: a gyeprü, kapu (porta), strázsza, (speculartor), a lövő (sagittarius, strel-, schütz), lesők (explorator). A főképpen az írásos forrásokban fennmaradt nyelvi és történeti forrásadatok alapján a kérdést nem lehet megoldani. Biztosabb kutatási eredményeket csak a komplex módszerrel végzett kutatások adhatnak. Ezzel szemben az Árpád-kori határvédelemmel legújabbban foglalkozó hadtörténészek „optimistán” kijelentik, hogy „a gyeprü és a gyeprüelve szerkezetének problémáit kutatóink jelentős részben megoldották.”

Kétségtelen, hogy hazánk határait az Árpád-korban a természetes határon elhelyezkedő határőr-telepek, a természetes határokat kiegészítő mesterséges akadályok, s e vonalon: a gyeprün túl lakatlan területsávok védték. Ez utóbbiakat néhány száz év alatt betelepítették, s a gyeprüvonal egyre kijebb tolódván elérte a mesterséges országhatárokat.

Borosy András az eddigi kutatási eredmények alapján megállapítja, hogy a gyeprü-határok és az országhatárok kezdetben nem voltak azonosak. A 10. század második feléig a határőrség, a határvédelem etnikai jellegű volt, vagyis külön népek őrizték a határt, beljebb pedig a gyeprüvonal húzódtott.

A kérdéssel kapcsolatban történészeink közül legutóbb Györffy György tett észrevételt és szerinte az etnikai határvédelmet Szent István helyezte territoriális alapra.

Végeredményben szerintünk legalább két fejezetre kell bontani a magyar határvédelem kérdését:

- 1) a meghatározatlan időtől a 9-10. századig terjedő első, illetőleg;
- 2) a királyi, államilag szervezett, a helyhez kötöttebb életformának megfelelő, a 11. századtól kezdődő második határvédelmi időszakra.

Az őshaza határvédelme

Volt-e egyáltalán határvédelem az első korai időszakban, s ha igen, milyen? Le kívánjuk szögezni, hogy *szerintünk minden népnek: a mozgó nomádnak, a letelepült földművelőnek akár offenzív, akár deffenzív állapotában is bizonyos határvédelemről (legalább törzsi, nemzeti szálláshelyek szervezett védelméről) gondoskodnia kellett. Tehát bizonyos az, hogy határ vagy területvédelmük volt az őstörténetnek számító korszakban!*

Vékony Gábor vallja (A gyepű szerepe az etnikai és politikai átalakulásokban című tanulmányában), hogy a „gyepű” és gyepűelve nem értelmezhető pusztai határvidékként. Nem fogadja el, hogy a pusztai határszélek az ázsiai lovasnomádok kipróbált védelmi taktikájához tartozott. Valamint azt sem, hogy a magyaroknak már a délszláv szeptepéről ismerős volt az a módszer, hogy magukat lehetőség szerint kiterjesztett és elpusztított határsávval védjék az ellenséges szomszédnépek ellen. Szerinte a „gyepű... a nomádokra kevésbé jellemző...”, és a teleptelen, illetőleg lakatlan telt határsávval való védekezés a megtelepült földműves népekre jellemző. „Szerinte például, nincs meg a pusztai határsáv a nomádok antik prototípusánál, a szkitáknál sem.” Valamint az erdei vadász népeknél, így a herodotosi thüszage-táknál. Náluk a gyepűelve a pusztasággal, az erődítményrendszerrel váltakozott.

Csak régészeti forrásanyagunk van arra a hosszan elnyúló lakatlan sávra, amely a Kr.u. 1-3., 1-4. században a szeppe és az erdős szeppe „szarmata” anyagi kultúrájú népet elkülöníti Dél-Olaszországban. (Ez az övezet a Pruttól a Dnye-perig húzódik.)

Vékony szerint nem biztos, hogy ezt a határrendszert a nomádok hozták létre. Így értékelhető a Kárpát-medence avarságának a határvédelme is. Az itteni csepű-gyepűelve védelmi rendszert (amely 700 körül keletkezett!) az említett kutató nem köti teljes mértékben az avarsághoz. Szerinte létrejöttét „nehezen vezethetjük vissza szeppei hagyományokra.” Nekünk viszont az a véleményünk, hogy ennek ellentmondani látszik a nagy Kazár Birodalom határvédelme. Ebben északon a Donyec-vidéken várak sorával védték magukat. A határvédő várak és az országuk „körülárkolása” mellett a kazárokat a besenyők valóban pusztai útalan területek választották el.

Szerintünk is a kazár és az avar nép között többféle kapcsolat is létezhetett. Mi lehetségesnek tartjuk, hogy az Avar Nagy Birodalom, (amelyben ugyancsak éltek földművelő népek!) kazár mintára szervezhette meg a határvédelmét. Ez a 8.

századi határvédelem a 9. században is működhetett. Persze úgy, hogy a 9. századi „puszták=gyepük” is más jellegűek voltak.

Több kutató feltételezi, hogy a hagyományos gyeprürendszer már Dél-Oroszországban is alkalmazták a magyarok. Sőt lehetséges, hogy már a pontusi steppén is ismerték. S ez több lehetett – az egyes népek között a korai időkben meglévő több napi járóföldnyi (több száz kilométernyi) lakatlan, műveletlen, elvlasztó köznel.” (Ez csak feltételezés, mivel lehetett más kézzelfoghatóbb védelmi eszközünk is!) Itt kell bekapcsolnunk (amit a nyelvészeti, a történeti kutatások, sőt a hadtörténészek is elhanyagolnak) a határ védelméhez, a belső gyeprühöz tartozó várak, elsősorban a földvárak gyeprü, illetőleg határvédő szerepét.

A várak kialakulásával (de nem a határvédelmi szerepükkel kapcsolatban) általában a régészeti kutatók egy része (köztük Novák Gyula is) kissé szkeptikusan fogalmaz. Szerintük a magyarság várépítészete legkorábban a 10. század közepén kezdődött, de zömmel inkább a század vége felé alakulhatott ki.

A régészeti kutatók egyik része (Dienes István, Nagy Emese), míg a történészek másik része (Bartha Antal, Györffy György) szerint a magyarság már a steppei iráni népek révén megismerte a várat és a Kazár Birodalomba való tartozás idején az uralkodó és a főemberek időlegesen a várakban székeltek. Bizonyosnak mondható, hogy ezzel a szokással éltek az etelközi magyarok főemberei is.

(Ez azt is jelentené, hogy védelmi, határvédő célokra is felhasználhatták volna egy adott helyzetben.) A földvár-erődítések ismerete bennünket valóban a Kr. előtti 8-5. századba vezet. A koravaskori ananynoi kultúra – Középső-Volga vidéken lévő – népes településeit már valóban árokból és sáncból készült védőművek vették körül. (Ezeket azonban – Bartha Antal szerint – nem a háborúk miatt hozták létre. Ez a földvár-építéssel rendelkező műveltség azonban a mai kutatás szerint nem kapcsolható össze teljes biztonsággal a magyarokkal. A vár szavunk is későbbi, közép-iráni (Kr.e. 2. – Kr.u. 9. századi) eredetű.)

Ez arra is utalhat, hogy az úgynevezett törökös, szeppei környezetben élő magyarság megismerhette a vár, a földsánc és más erődítéseket. Hiszen ellenük is építették a földműveléssel foglalkozó népek! Ugyanakkor Bartha szerint ebben az időszakban is feltételezhető, hogy a magyarság – földművelésben jártas, ötvös és más iparosokkal rendelkező – nomád államalakulatban élhetett. Ennél fogva szerintünk a várépítő, a védelmi taktikákat, sőt a megfelelő határvédelmet is ismerő népréteggel rendelkezhetett. Hiszen éppen az úgynevezett szaltovoi időben a Donyec és a Don mentén 16 kő, téglavagy földsánc erődítmény, illetőleg a hozzájuk tartozó hatalmas települések jöttek létre. Nekünk is az a véleményünk, hogy az iráni vár szavunk is ehhez az észak-kaukázusi eredetű alán hatáshoz kapcsolható. (A várak készítése is valószínű, mivel Róna-Tas András szerint is az új szavak átvételével általában az új technika alkalmazása is együtt járt).

Idekapcsolható az is, miszerint mind a bizánci, mind a szamanida hadvezetés

már a 6-7. században a várharcoknál előszeretettel alkalmazott észak-kaukázusi szabír népeket. (S ha elfogadjuk Szádeczky-Kardos Samu adatát, akkor az úgynevezett szavard-magyar várostromban és várvédelemben járatos népeket).

Szádeczky Kardos Samu (adalék a savárd magyarság problematikájához című tanulmányában) – Theophylaktos Simokattes világtörténete alapján – kideríti, hogy a 6-7. században a bizánci és a szamanida hadvezetés várharcoknál előszeretettel alkalmazott észak kaukázusi szabír néprétege a szavard – magyarság – várostromban és várvédelemben járatos népével egyezik.

Szerinte a Matzanor földrajzi nevében a magyar népnév egy ősi (a hangfejlődésnél régebbi) formája rejtőzik. A magyarok várában lakó „saperiok” a valóságban nem a törökös nyelvű szabírok, hanem – az azok történelmi sorsában egykor osztozó – finnugor nyelvű savard(i) és savart(i) nép (tehát magyar) fiai voltak. Ha ezek a következtetések helytállóak, akkor a magyar népnév egyik legkorábbi jelentkezésével állunk itt szemben. Ugyanakkor véleményünk szerint nyugodtan lehetett ez a szavard magyar-várharcokban jártas népréteg török eredetű is. Mi inkább ezt tartanánk valószínűbbnek! Hiszen a török törzsszövetségben egykor Kína határának közelében élő néprétegek eljuthattak idáig is. (Ezt a véleményt is erősíti Bíró József Szavard magyarok (Szabír magyarok) U.S.A.-ban megjelent – ehhez a témakörhöz kapcsolódó – munkája.)

A Magna Hungariát, illetőleg az egyes kutatók szerint Dél-Urált, vagy a mai Baskíria területét 700 körül elhagyó magyarság a *komoly föld és kő, téglá váráépítési kultúrával rendelkező kazár; illetőleg a szaltovo-majáki népek hatása alá került.* (Egyet kell értenünk Fodor Istvánnal, hogy a levédiai magyarság bizonyára részese volt annak a megtelepedési folyamatnak is, amely ebben az időben a szaltovo műveltséget és a környező vidéket jellemezte.) Szinte közhelyként hat a magyarok fölött uralkodó kazárok kő- és földvár építéséről szóló adatok ismertetése. Dzaihani a 9. század 60-80-as éveiben – a 830-as évekre visszavonatkoztatva – írja: „a kazárok a magyarok támadásaitól tartva körülsáncolták magukat.” A történelmi kutatások közül Bartha Antal is az ekkortájt épült Sarkel erődöt egy már korábbi védelmi vonal központjának tarja. S éppen a 830 táján – a magyarok és a kabarok támadása ellen épült védőművek központjában helyezkedett el ez a besenyők által védett Sarkel.

Az első kazár védelmi vonal a kabarok, illetőleg a magyarok támadása következtében rendült meg. Véleményünk szerint a Kazár Birodalomból történő kivonulásuk során pusztulhatott el.

Azzal kapcsolatban, hogy a kazár végek védelmében a kabarok vagy a magyarok is részt vehettek még feltételelesen is nehéz nyilatkozni. (Bár véleményünk szerint a külső határvédelem is az ő feladatuk lehetett.)

Feltehetően a magyarok bevonulása során 833 táján pusztulhatott el a novot-roickojei scláv földvár is. Itt, az új hazában a magyarok szomszédai északon a

keleti slávok és a varégok, míg keleten a kazárok és a besenyők voltak. Ugyanakkor az etelközi déli, a bizánci határ valahol a Krim-félszigetnél húzódott.

A veszélyesebb keleti (a kazár-besenyő) és a déli (bizánci) szomszédság készítette a nyugati tájékozódásra a magyarságot. Akik a 830-as évek végén – a görög György barát krónikája szerint – már a Kárpátoknál is megjelentek. 862-től pedig rendszeresen feltűntek a Kárpát-medencében: a keleti frank, a morva és a bolgár végeken, illetőleg az Alföld, főképpen a kiürített gyepű-elvén. Portyázóik – bizánci szövetségben – a Kárpát-medence egymással szembenálló birtokosait támadták, illetőleg gyengítették.

A jelenlegi régészeti és történetkutatás szerint, ezek a Kárpát-medencei végek viszont minden komolyabb határvédelmet, így a várrendszert is nélkülözték. (Bár a bolgár végeken Csongrádnál, Titelnél és Erdélyben is lehettek erődített helyek, köztük földvárak*. Ugyanakkor a morva végek erődítéseiről is ellentmondók a szakmai vélemények.)

Egyértelmű az is, hogy a Kárpát-medencéből még egyetlen frank határvárat sem ismerünk. Éppen ezért a magyarság behatolása – az offenzív hadipolitikával párosult lovas harcmodorral – könnyen érvényesülhetett.

Végso soron az etelközi idő alatt egy keleti, passzív határvédelem létezhetett, vagyis itt az állandósuló védekezési elv uralkodott a kazárok, a besenyők támadásai következtében. A természetes folyómenti határvonalnál, így elsősorban a Dnyeper partján szerepeltek a magyar segédnép határőrök. Ez vezetett ahhoz, hogy 894-895-ben a magyar törzsek lovassága a Vereckei-hágón keresztül megszállta az Alföldet, illetőleg a bolgár végeket.

A honfoglalás és az államszervezés magyar határvédelme

Úgy látjuk, hogy az Etelközben maradtak és a határőrök vonulhattak a rövidebb, az úgynevezett havasalföldi úton a Kárpát-medencébe. A bolgároktól – Simeon cár oldaltámadása ellenére – elfoglalták Erdélyt és a Maros síkságát.

Ennek a jól védhető Kárpát-medencének a birtokbavétele komoly hadászati, stratégiai érzékről, gazdasági erőről, valamint az offenzív-defenzív háború vállalásáról vallott. Véleményünk szerint a jól védhető Kárpát-medencében is kelet felé, a besenyők irányában azonnal megkezdődhetett a mesterséges határárpítás. Ez annál is inkább valószínű, mivel a keleti részen, főképpen Erdélyben egy régebbi földvár is megfigyelhető.

A határvédelemre ugyancsak fontos adat, hogy Erdélybe jött két törzsfő a medence védettebb oldalán 7 földvárat épített. Györffy György szerint éppen a római romok és a bolgár sáncok felhasználására került ekkor sor.

* A szakirodalomban állandóan használják a „földvár” szakkifejezést, mintha gyerekek építették volna homokból a vízpartján. Aki ért hozzá, az tudja, hogy földből várat építeni nem lehet. Ezek vagy favarak, ahol töltőanyagként használták a földet, vagy vályogtéglából épült várak, amik sokemelet magasságban máig állnak Eurázsia-szerte. Szerk.

A különböző történeti, régészeti, tudományos nézetek a megtelepüléssel kapcsolatos várépítkezésekkel, köztük a határvédelemmel is ütköztek. Az egyik régészeti vélemény szerint (Nováki): „Mivel egymás ellen nem hadakoztak, a külső ellenséget a kalandozások féken tartották... a várépítés szükségessége nem lépett fel.” Mások szerint mivel a hadrakeltek a főemberek katonai kíséretéből állt, az úgynevezett bőség embereiből és a katonai segédnépekből, így az otthon maradó nagyobb földművelő, letelepült, illetőleg a pásztorkodó réteg, valamint a hadjáratokban részt nem vállaló vezérek várat, megerősített helyet is építettek. Abban is egyezik a véleményünk, hogy biztosan helyben maradhettek a keleti határt őrző kabar népek is. Vagyis a várható besenyő támadás miatt, itt állandó készenlétben álltak a megerősödő határhoz vezető őrnépei. Szerintünk ez a 10. századi politika nem zárta ki a várépítkezést!

Végső soron az akkor általánosan a Kárpát-medencében elterjedt és főképpen a Fajshoz kapcsolható belső és részben külső területeken folyó földvár építkezésekhez, illetőleg a váralja települések kialakulásához több fontos somogyi adatunk lehet. Itt a két későbbi nagyon fontos földvárás-központ közelében, így Somogyvár és Segesd környékén azonosíthattuk Bogát – helynevet. (Ezek a helynevek későbbi vármegye két udvarházára, esetleg várral megerősített központjára vonatkozhatnak.) Ez a Bogát vezér már a 10. század első felében kialakíthatta a jól megerősített Somogyvár, illetőleg Segesd környékén az állandó udvarhelyét. Mindenesetre Bogát, s részben Fajsz is a későbbi somogyi megyeközpontok közelében telepedtek meg.

Ennek alapján véleményünk Dienes Istvánnal egyezik, vagyis, hogy a belső területeken az utak, folyók kereszteződésében létesült megerősített udvarhelyek, városhelyek tövében jöttek létre a vásárhelyek is. S az előkelők már a 10. század elején várakban, főképpen földvárakban élhettek. Ezeknek a váraknak a pontos tipológiáját adják Sándorfi György és Nováki Gyula vezetésével több évtizede folyó földvármérések és közlések. Szerintük az itt szereplő „szélestalpú” (20-30 m. széles és nagy alapterületű (1,5-3,5 ha) sáncvárak, amelyeknek a régészeti bizonyítékuk is megvan, már a 10. században is működtek. Így például már létezett a honfoglalás után Pozsony, Moson, Darufalva, Sopron, Locsmánd, Pinkaóvár, Zalaszentiván és a somogyi Örtilos – földvére.

Ez a kelet felé védelmi defenzív és északnyugat-dél felé offenzív, vagyis nyitott határral, üres gyepűsávval számoló politika 933-955 után változott meg. Ekkor az addig Észak felé Lengyelországgal szoros és jó kapcsolatot tartó törzsszövetség – a fehér horvátokat leverő – Boleszló cseh herceggel nézett farkasszemet. Nyugat felé pedig a portyázók a várakkal megerősített bajor és szász határőrvidéken ütközhettek. Ekkortájt írták a nyugati krónikák, hogy a magyarok 955 után fallal és mocsárral vették körül magukat. Ez az intenzív gyepűakadály-építést és a mocsarak védővonalba történő bevonását jelentette. Vagyis azt, hogy ekkortól a

magyar határvédelemnek már a nyugati, az északi és a keleti irányba is erős támadó ellenséggel kellett számolnia. A 10. század közepétől tehát a magyarság offenzív hadászati politikája erőteljesen defenzívvá vált. Taksony pedig már besenyő szövetséget kötött, s elsősorban a nyugati, a mosoni kapu környékére, a határvidékre, besenyő segédnépet is telepített. Taksony fia, Géza viszont már teljesen megszüntette a „nyugati szomszédság” háborgatását.

A határok biztosításával egyidőben átalakultak és egyben a nyugati nehéz fegyverzethez hasonlóak lettek az új magyar hadsereg fegyverei. Kétélű kardok, lándzsák és pajzsok kerültek a magyar fejedelmi, majd a királyi hadsereg új, főképpen páncélos elitjéhez. A főképpen könnyű fegyverzetű kabarságra, köztük a besenyőkre épülő veszélyeztetett határvédelmet megerősítették törzsi harcosokkal, illetőleg a nehézfegyverzetű hadsereg katonáival. A segédnépek határvédő szerepét a fejedelmi ellenőrzés és a jól szervezett határvédő politika vette át.

Ezt bizonyította, hogy Magyarországon a nehézfegyverzetű katonáskodó elem az ország északi peremét és az észak-keleti végektől a nyugati határig, s végül az Alföldön a Körösök vidékétől a Marosig húzódó vonalat szállta meg.

Ugyanerre a területre és főképpen a 10-11. századi magyar szállásterületek északi (pontosabban az északkeleti) határszélére esnek „a konkrétan megfogható váraink javarészt”. (Ami már legalább a Taksony-, illetőleg Géza-kori határvédő szerepükre utal.)

Nováki Gyula szerint is, például a kazettás gerendaszerkezetű földvárakban elhelyezett katonaság, illetőleg vezetőik a kabarság fékentartására, valamint az északi és északkeleti átjárókhoz vezető fontos kereskedelmi és hadiutak (így a Kijev, Krakkó, Skandináv út) őrzésére és a külső támadások elhárítására települtek. A velük kapcsolatos régészeti kutatások és részben a szabolcsi földvár-ásatások eredményei is ismertek. (Hasonlóképpen a különböző vártipológiák is, amelyekkel itt nem foglalkozunk). Szerintünk az északkeleti határrendszerünk kialakulása már legalább Tas herceg idejére, de inkább a 10. század második felére tehető.

Magáról a szatmári gyepűrendszer kialakításáról, valamint a 896 táján történő hódoltatásról Anonymus írt: „Szabolcs és Tas... a sereg felével a Tisza partján indult el... ott a lápok alatt... sok népet gyűjtött össze: vele aztán nagy árkot ásott és igen erős földvárat építtetett, amelyet először Tas várának neveztek, most pedig Sárvárnak hívnak”.

Milyen volt a belső, úgynevezett keleti határt védő sárvári központ? Magyarországon eddig nem került feltárássra ilyen korai határvédő, illetőleg későbbi nemzeti központ!

A mai Nagyecsedtől délre 3,3 km-re az új Kraszna parttól 800 méterre észak-keletre fekvő nyugat-keleti tengely mentén húzódó 500 x 300 m²-es alapterületű homokos Sárvárdomb területét az 1884-es felmérés alapján képzelhetjük el. A térképen

látszik, hogy a hajdani láp legkiemelkedőbb dombjának nyugati része enyhén gömbölyített, ovális alakú volt. A keleti része nagyjából kör formát mutatott. Az utóbbit nyugat felé töltés, illetőleg sánc zárta. A kettős földvárat a régebbi, a 18. századi térkép még az Ördögös lápban, a régi Kraszna folyótól nyugatra tüntette fel.

Mivel a nyugati dombrészt 1974-ben elhordták, így csupán feltételezhettük, hogy a szárazföldtől nyugati irányban a lápban futó utat itt zárták el a földvárral, az úgynevezett elővárral. Ezek védhették a mögötte kiépülő települést, illetőleg a monostort, amit a természetes vízvédelman kívül talán szintén megerősítettek.

A monostor területén végzett feltárásunk 1975-1977 között kiderítette, hogy a Gutkeled nemzetségnek valóban a keleti, kör alakú dombon álltak a kegyúri templomai: egy korai (11. század első fele) kőtemploma és egy későbbi (11-12. századi) téglabazilikája és körtemploma.

Az épületeket kívül minden irányból temető övezte. A temető, illetőleg a templomegyüttesek alatt főképpen a 10. századra tehető települések: gödrök, lakóházak maradványai, a földvár korai, Tas herceg idejében történő megszállásnak bizonyítékai.

Végsősoron úgy tűnik, hogy sikerült egy határvédő központ 10. századra utaló, váron belüli településrétegét meghatároznunk.

Miért választotta éppen itt Tas herceg – a szárazföldtől nyugatra 1 km-re fekvő szigeten – földvárral erősített szálláshelyét? Mikor a Szamos, a Kraszna és az Ér mentén több egykorúnak látszó kisebb és nagyobb földvár állt? Ilyen az Endrétől délre, az Ér mentén fekvő Ragáld, illetőleg az utóbbi közelében fekvő másik Sárvár (Sarwarfuk 1338). Ez a keleti, főképpen a vizekre támaszkodó földvársor felfelé Várda (Kisvárd), illetőleg délre Bihar vára irányában húzódott.

A földvárak egy tervszerűen kialakított védelmi vonal részeinek tűnnek. S egy ideig a honfoglalás utáni korai időszak határvédő, belső gyepüjeként szerepelhetnek. A Sárvártól és az Ecsedi-láptól már keletebbre találjuk a külső védelmi vonalhoz tartozó őrnépek, kék-kendek település-láncát.

Tas azért is választotta Sárvárt település helyéül, mert az Ecsedi-láp déli, fontos átjáró útjánál feküdt. (Legközelebb hozzá Börvej földvára szerepelt, amely az ugyancsak könnyebben áttörhető déli lápi szakaszt védte.) A láncban Várda és Sárvár őrizte a hadászati és kereskedelmi szempontból fontos északkeleti és keleti (Kijev, illetőleg Erdély irányába futó) utakat.

Ez a mocsári Sárvár jó bizonyítéka, a legkésőbbben a 10. század első felétől működő északkeleti (előbb talán külső majd belső), gyepü, illetőleg határvédelemnek. A további ásatások (Szabolcs esetében is) azt bizonyíthatnák, hogy Sárvárnak nincs a bolgár határőr földvárak között a helye. Vagyis kérdések a scláv, illetőleg a bolgár-török előzményei, mivel a vár alapítása a 10. század első feléhez kapcsolódik. *A régészeti bizonyítékok szerint ezen az északkeleti határ-részen szerintük – elsősorban a besenyő veszéllyel szemben – már a 10. század első felében kiépülhetett a gyepüvédő földvár-lánc.*

Sárvár máskülönben is fontos, mivel több magyar határvár-központ datálása erősen bizonytalan: Zemplén, Doboka, Bihar. (A szlovák és a román kutatás ezek alaprétegét többnyire a honfoglalás előtti scláv-gepida várépítkezések eredményének tartja.) *Pedig ezek – Szabolccsal együtt – a korai, az északkeleti határvédelem részben a besenyők ellen, részben a korai keleti útvonalak biztosítására épített földvárairól, illetőleg a gyeppel megerősített határszakaszairól tanúskodnak.*

Végső soron Géza, illetőleg az István-kori államszervezéskor többnyire egy-egy határmegye központjává léptek elő, mint Szabolcs, Zemplén, Doboka és Bihar. S ezzel a közvetlen védelemre berendezett gyeppővonal is eltolódott, kijebb került.

Mindenesetre az eddigi kutatások alapján biztosnak látszik, hogy a Szent István korában szervezetten folyó határvédelem: a határmegyék szervezése, a föld- és a kővárak építése, a tagolt természetes – mesterséges akadályokból álló gyeppőszervezet, illetőleg a szervezett határvédelem már Géza idejében is alapjában megvolt.

Természetesen itt sem szabad – a feltárások hiányában – kategorikusan kijelenteni, hogy a 10-11. századi ispáni határvárakban a kő, illetőleg a faépítkezés lenne a jellemző. Mivel a habarcsos kővárfal és kőépítkezés nyoma került elő – Esztergomon, Székesfehérváron kívül – a határvárak közül Mosonban, beljebb Abaújháznál, valamint a gyöngyöspatai várnál. S az sem hanyagolható el, hogy Somogy határmegye földváras központját, Somogyvárt a 15. század elején „antiquus murus”-sal, azaz régi kő vagy téglavárfallal emlegették. (Barabás Zoltán és László Gyula is a különböző egykorú építmények változatos formájáról, típusáról beszélt. Vagyis a korabeli magyar népi műveltség összetett struktúráját egy differenciált társadalom képét vázolták fel.) Számoltak a népen belüli, valamint a táji tagoltsággal is. S ez úgy is jelentkezett, hogy – a harcosok viszonylag kis létszámú rétege mellett – az országban letelepült, földművelést és árucserét folytató, részben állattenyésztő nagyobb számú népréteg élt. S ennek a néprétegnek mindenképpen létkérdése volt, szerintünk már a 11. század elején a megfelelő, elsősorban a keleti határvédelem.

Véleményünk szerint ezért kezdték el korábban, amiről Anonymus is beszél, a keleti földvárak, megerősített központok, illetőleg a határvédelem megszervezését. A folyók és a mocsarak partját követő védelmi lánc, mint azt láttuk legkésőbb a 10. század első felében (Üllő és Tas korában) már kiépülhetett.

Ugyanakkor az őrcsapatokon és a gyeppővel kívüli intenzív nyugati és az északi határvédelem, a gyeppőakadályok, elsősorban fa, valamint más víziakadályok emelése, kiépítése Taksony-Géza korára tehető. Ez Géza korában egy nagyon intenzív belső, illetőleg határvédelmi szempontból jelentős föld- és kővár építkezéssel kapcsolható össze. A határvárak mellett a törzsi és az idegen eredetű, nehéz fegyverzetű katonaság állt készenlétben a kabar-besenyő őrcsapatokkal együtt.

Természetesen a kialakult határszervezet érett formája – a Géza által lefektetett alapok nyomán – Szent István király idejében figyelhető meg. Végössorban szerintünk nem köthető így sem 1000-hez, sem az 1043-as évhez, hanem egy hosszabb, főképpen a külső veszély által szabályozott, korábbi folyamathoz (Levédia, Etelköz) szerzett ismeretektől függően alakulhatott ki érett formában a 10. század első felében, illetőleg a közepén, s így (ellentétben más kutatók véleményével), szerintünk nagyon fontos és el nem hanyagolható kutatási feladatokat vetnek fel, mivel ebben az időben jött létre a határmenti földvárak legfontosabb része. Ezek feltárása éppen a régészeti kutatás további fontos feladataihoz tarthat.

Végeredményben úgy tényleg, hogy a 9-10. századi határvédelem vizsgálata és a történeti és a hadtörténeti gyűjtemény- és határvédelem kérdése alapvetően lényeges témákat vetett fel. Ezeknek a maradéktalan feltárása a magyar államiség kifejlődésének egyik alappillére is jelentik.

Molnár V. József (Budapest)

SZENT LÁSZLÓ „KÖTÉSE”

Az évkört már az ókorban tizenkét egyforma időtartamú részre tagolta az ekliptikán körbe mozgó (a régi ember által megtalált és kitüntetett) tizenkét csillagkép: az állatöv égi „képírása”. A tizenkét csillagképhez tizenkét egymást kiegészítő tulajdonság kötődött, földi életünk, élő környezetünk változásainak és átváltozásainak köre, ritmusa. A változások és átváltozások időpontjaihoz már az ősidőkben kultikus cselekvések kötődtek, s fokozatosan ünneppé nemesedtek az évkör megtalált csomópontjai. A középkori keresztény ünnepek (Jézusról, Szűz Máriáról, az angyalokról és a szentekről való megemlékezés alkalmai) csaknem kivétel nélkül az úgynevezett pogány ünnepek helyére kerültek. A régi formákat, „edényeket” új tartalommal töltötték meg.

Népünkhöz – legendáink, szakrális faliképeink, szokásaink tanúsága szerint – Szent Lászlóval szólt magyarul az „új” Isten. A keresztény államot alapozó Szent István után ő volt keresztelőnk. Naptári ünnepe június 27. a nyári napfordulót jelölő Keresztelő Szent János június 24-i névünnepét követi. (Jánosnak Jézusról való mondása: „neki növekednie, nekem pedig kisebbednem kell” – János 3,30 – egyszerre utal a nyári napforduló utáni csökkenő, illetve a téli napforduló után növekedő fényre.) A középkorban napfordulati tüzek, a „szentiváni” tüzek mellett az ő ünnepének vigiliáján is föllobogtak. Nagy Lajos királyunk pedig aranypénzeire Szent László képét verette, megváltoztatva a mintául választott firenzei forint Keresztelő János ábrázolását. Szent László az, aki a csodaszarvast (Isten küldöttét) a „pogány” magyarság „fényes állatát” angyalnak nevezte. Nem tűntette el, átváltoztatta csupán! A mogyoródi dombon testvérének, I. Gézának mondta: „Bizony nem szarvas volt ez, hanem Isten angyala.” Falusi népünk archaikus imádságában a „se nem kicsi, se nem nagy madár, amely éppen akkora, hogy az Eget a Földdel összekötheti” – hasonlóképpen alakult át:

*„Égen menő szép madár,
De nem madár, szárnyas angyal,
Szárnya alatt szent oltár,
Szent oltárban igaz hit,
Igaz hitben Boldogasszony.
Kelet felől tekint a Nap,
Ott látta az ő szent fiát.”*

Szent László ott van az égen (Szent László szekere), kő rejti (Szent László pénze), füve dőghalált űz, forrása gyógyít; ő a gyepűőrző; szakadék, kőszator őrzi

nevét, s csodás szabadító tettek garmada. Mítikus alakja, kozmikus ereje népünk régmúltját köti össze szent királyaink idejével és a jelen népi magyarságával. A pogányságot az „eleven” (dogmákba sohasem csontosult) népi kereszténységgel. Eleink ősi hitét a földre született, személyessé vált Isten akaratához, rendeléséhez igazította; s igazíthatta, mert Jézus nem azért jött, hogy eltörölje, hanem betöltse a Törvényt; amely szerint a világ – annak minden „mozgó és moccanatlan teremtménye” – középpontra ragadozó kerek egész, amelyben minden mindennel összefügg, amelynek hierarchikus és heterogén rendszerében az ember, az észlelő, a látszólag különváló is szervesen beletartozik; a tér és az idő cselekvő része, részese. Hiszi, hogy cselekvése (szokásai, szakrális játéka), annak módja hatással van a létet formáló erőkre. Hiszi, hogy szükség van rá, hogy az Úr aktív, „pozitív” hősnek teremtette.

Szent László eképpen volt aktuális, s marad mindörökkön az a természetben élő ember számára.

Szent László.

Aquila János freskója a veleméri római katolikus templomban

Németh Péter (Nyíregyháza)

A FELSŐ-TISZA-VIDÉK NÉPESSÉGE A 10. SZÁZADBAN

Az etnikai kérdések vizsgálata a Kárpát-medence északkeleti területén, de szinte a középkori Magyarország majd minden pontján egyidős a tudományos kutatómunka megindulásával. Mégha azonos forrásból is táplálkoztak, a legellentétesebb nézetek csaptak össze különösen azokat az évszázadokat tekintve, amelyekre írott forrásanyag nem állt, s ma sem áll rendelkezésre. Amikor megkíséreltük a történeti, nyelvészeti forrásokat a megyeszervezet kialakulásának kérdésében a régészeti adatokkal egybevetni, nem adtunk feleletet arra, hogy kik is népesítették be Borsova megyét a 10-11. században?

Történeti forrásaink nem szólnak arról, hogy a honfoglalás után melyik nemzetség birtokában volt Borsova vármegye, amely nevét különben első királyi ispánjáról kaphatta, tudniillik Borsova a magyar *Bors* személynév szláv képzős alakja, jelentése pedig „*Borsó*”. Több jel mutat arra, hogy Borsova legnagyobb birtokosai közé a *besenyő* eredetű Tomaj-nemzetség tartozott az Árpád-kor elején. Birtokaik a megye nyugati és középső részén találhatók, amelyeknek még a 15-16. században is a Tisza-vidéken fekvő Tiszaszentmárton a központja. A megye egyetlen nemzetségi monostora, a *besztercei*, csak a 13. században tűnik fel az idegen eredetű Hontpázmány-nemzetség kezén, kérdéses, vajon kezdettől fogva az ő birtokrészük volt-e a monostor vagy sem?

Sokkal többet tudunk a Felső-Tisza-vidék népi összetételéről. Történészek és régészek a forráshelyek, valamint a régészeti leletek aprólékos összevetésével jutottak el annak felismeréséhez, hogy a területet a kabarok egy tömbje szállotta meg a honfoglalás idején. Helyneveink néptörödékek megtelepüléséről is vallanak: *Székely* község a bolgár-török eredetű székhelyekről, *Besenyőd* a besenyőkről kapta nevét, a kabarokkal hozható kapcsolatba a *Ladány* helynév (Órladány, ma = Mezőladány), amíg Nyírkéres község a magyarság *Kér* törzse, *Kék* és *Kékese* viszont a fejedelem népe, a *kék-kendek* egy csoportjának ide-telepítését jelezheti.

Okleveleink is igen vegyes lakosságúnak mondják e földet. A századi apátság 1067/1267-es alapítólevelében *Zsurk* prédiomot olyan településnek tünteti fel, ahol *magyarok* laknak („do et predium Suruk cum capella Sancti Martini. Sunt autem ibi Hungarii, quorum major nomine Michael;”), bizonyára megkülönböztetésül a környező más (talán besenyő) népességű falvaktól. Egy 1323-ban és 1326-ban kelt oklevél 1365-ös átiratában arról olvashatunk, hogy Sényői

Salamon fia Domonkos a sásvári, az ugocsai *székelyek* nemzetségébe tartozik, s öröklött birtoka van Nagy-Lövőn, Temesi Székelyen és Sényőn, ahol bizonyára székelyek is laktak.

10. századi *scláv* lakosságra Borsova megyének nyugati feléből több helynevről utal. *Beszterec* község nevét a falu melletti, egykor gyors folyású, ma *Sebesdeknek* hívott patakról kaphatta (vö. *scláv Bystrica*). *Bogdány* község neve – bár a névadás formája jellegzetesen magyar – a görög Theodor személynév *scláv* közvetítésű alakja. (vö. *Bogdán* ~ Bodgány < *scláv* Bogdan. Megfelelői: kisorosz *Bo(h)gdan*, lengyel *Bogdan* (szintén *sclávnak* tartják Bezdék), orosz *Bogdan* „Theodor”, stb.) (*bez* „nélkül” + *ded* „nagyapa” összetételű *scláv* személynévből), *Záhony*, *Litke* (ma = Fényeslitke) faluneveinket, valamint ugyancsak *scláv* eredetű néhány víznevünk is, mint *Domboc* (a *scláv dob* „arbor, quercus” szóból), *Mocsolya*, *Orozd* (az *Orusz* > *Orosz* „Ruthenus, Russus” népnévből vált személynév -*d* kicsinyítő képzős magyar alakja), *Penthel* (a *scláv peteli* „kakas” szóból), *Rakottvás*, *Verbene* (a *scláv vrbina* „füzes” magyar alakja), valamennyi *scláv* névalakú község területén található.

A Tiszától keletre az Árpád-kori erdőhatárig terjedő vidék vegyes lakosságú volt. Györffy így írt erről: „A terület szláv helynévanyaga arra mutat, hogy a magyarság jelentékeny szláv lakosságot talált a síkságon és a hegylábaknál. *Scláv* eredetű pl. a Csaronda (Csarnavoda), Szernye, Kerepec, Mércse és Sztára folyónév, s a számos kisebb víz neve, amely ezeket összeköti (Maronca, Osztoró, Jaznow, Medwige stb.) A korai szlávtság emléke pl. a Galgó falunév, szemben a későbbi g > h változást feltüntető Halábor falu nevével. A honfoglalás idejétől a Borsova völgye és az erdős hegyvidék lakatlan volt.”

A Tiszától nyugatra eső terület kisszámú átvizsgált helynévanyaga: *Apagy* (*aba* ~ *apa* „Vater, älterer Bruder, der Bär” török eredetű), *Büs* (a török *bäg:bäy* „úr, fejedelem” méltóságnévből magyar hangtani úton lett *Bëüs* > *Büüs* > *Büs* ~ *Bös* személynévből), *Ibrony* (az *Ibrachim* ~ *Ibrahim* mohamedán személynévből *Ibrahim* > **Ibraim* > *Ibrány* ~ *Ibrony*), *Tas* (a török *Taş* > magyar *Tasu* > *Tosu* > *Tas* személynévből), *Tét* (a török eredetű **tiyit* „herceg” méltóságnév személynévi eredetű, tehát helynévadásunk legrégebbi rétegét képezik, másrészt török eredetűek. Ugyancsak török eredetű vízneveink egy csoportja is. A felsoroltakból tehát nyilvánvaló, hogy Borsova határvármegye 10-11. századi etnikai képét egy törökös műveltségű, valamint egy szláv nyelvet beszélő népcsoport határozta meg, döntően az előbbi javára. Vajon régészeti leleteink tükrözik-e ezt a képet?

A honfoglalás előtti két évszázadból azon a területen, amelyen Borsova vármegye létrejött, a régészeti kutatás mindeddig néhány lelettel, kevés megfigyeléssel rendelkezik. A Tiszán innen, Záhonyból egy késő avar, talán 9. századi szíjvég, Demecser-Borzsovapusztáról pedig egy kézzel formált bögre ismeretes. A Tiszától keletre a feltárások nyomán 9-10. századi települések (Beregsurány,

Gergelyiugornya, Tákos) település és temető (Cserlenő = Червенево Ignéc = Зняцево, р-н Мукачево) körvonalai bontakoznak ki. Mindenesetre leszögezhetjük, hogy a terület 8-9. századi lakossága igen gyér lehetett, a feltárások eddigi eredményei azonban nem teszik lehetővé, hogy a lakosság etnikumát – késő avar vagy scláv – biztosan eldönthessük, bár az Árpád-kori helynévanyag alapján a scláv elem lehetett.

A honfoglalás után éppen erről a területről ismerjük a 10. századi magyarságnak a Kárpát-medencében is kiemelkedő gazdagságú, pompás leletanyagát, amelyet a konstantinos-i forrás kabarjaihoz (καβαριοί), a magyarság hét törzséhez nyolcadikként csatlakozott népelemhez köt kutatásunk. Borsova megye 10. századi régészeti lelőhelyeinek döntő többsége a Tiszától nyugatra, jobbára *Kisvárdá* körül található, hangsúlyozva, hogy a Borsova megyei kabarság központja is Kisvárdá lehetett, s nem véletlenül került ide a század második felében a fejedelmi igazgatási központ. Bár a belső gyepű vonala a Tisza lehetett, a Tiszától a Kárpátokig terjedő földet is megszállva tartotta a magyarság. Míg néhány szóróványelet (Alsó-Verecke = Нижний Ворона ; Vezérszállás = Поднулозя) talán a honfoglalás útvonalával hozható összefüggésbe, addig két fontos sírlelet az itt megtelepült magyarság rangos vezetőinek hagyatéka. A szolyvai (= Свалява) sír az országból keletre, Halics-Kijev felé vezető hadi- és kereskedelmi út mentén került elő, amely Vereckénél, az úgynevezett Orosz-kapunál hagyta el az országot. Ezen az útvonalon 1263-ban határvédelmi építményeket, gyepüket (*indagines*) említene Szentmiklós (= Чинадиево) és Szolyva között. Valószínű, hogy ez a gyepűkapu már a korábbi évszázadokban is fennállott, s így a szolyvai sír halottját az itteni határőrök (*sagittarii, speculatores*) főnökének, maiorjának tekinthetjük. A gazdag mellékletű beregszászi sírról Dienes István is hasonlóképp vélekedett: „Feltehető, hogy az előkelő férfi a mai Beregszásztól délre eső Bátor nevű település első tulajdonosa lehetett, hiszen a településnév kiváló vitézt sejtet, az úgynevezett tekintélynevek közé tartozik. 1933-ban e sír közelében újabb gazdag férfi temetkezés került napvilágra.”

Itt kell rámutatnunk a szovjet helytörténeti irodalomban ismételt felbukkanó tévedésre is. Többen úgy vélik, hogy a mai Zakarpatye a 11-13. században külön kormányzóval bírt (*Dux Ruizorum, Duces Russorum* „русских князей”), s ezt az itt nagy tömbben élő szlávok bizonyítékának tekintik. A *dux Ruizorum* „oroszok vezére” kifejezés azonban mást takar. Györffy szerint azonos a *dux exercitus regis*-sel, a királyi sereg, a királyi testőrség vezérével, az elvezésből pedig következik, hogy a testőrség alapeleme orosz (rusz) volt. Györffy eredményeit így összegezte: „Feltehető honfoglalás előtti előzmények után Géza és István testőrsége ugyanolyan varég-rusz druzsina volt, mint Kijevben és Bizáncban.” Ezt a felfogást pedig régészetileg is bizonyítani tudjuk.

A Felső-Tiszavidék régészeti anyagának az utóbbi években történt tüzetes

átvizsgálása során néhány rendkívül érdekes tárgytípusra bukkantunk. A Szabolcsveresmart-Szelérd dombon feltárt 10. századi temető 6. sírjában lelt korong alakú nyakdíszről szólva Dienes István már 1961-ben hangsúlyozta, hogy keleti szláv területekről kerülhetett hozzánk (megegyező darabot közöl G. B. Feodorov a moldvai Ekimaugija Gorodiscéből). Ugyancsak Szabolcsveresmarton a Tisza omlásból került ki egy nielló berakásos bronzcsatt, amelynek hasonmás példányát a lengyelországi *Samborzec*-ből (pow. Sandomierz), és a Dnyeper-Szula összefolyásánál emelt Boiü-ből ismerjük. A szabolcsveresmarti csattal együtt egy nielló-berakásos bronz díszbaltácskát is találtak, s ez az eddig közöletlen darab a keleti kapcsolatok jelentős bizonyítéka. Jóval ismertebbek kétélű kardjaink kardkoptatóinak keleti párhuzamai. A többször is közzétett, palmettával díszített és madárfejben végződő *Beszterec*-Gyalaptanyai kardkoptató rokondarabjait P. Paulson Kijev környékéről és az egykori Kelet-Poroszország területéről (Linkuhnen) említi, amíg az újabban, Dienes I. által bemutatott *domb-rádi* viking kardkoptató a Saratovtól délre fekvő Danyilovkában előkerült darabbal egy műhelyben készülhetett.

Mit bizonyítanak a fenti összevetések? A kérdésre válaszolni nem egyszerű, mivel egyetlen kivétellel valamennyi fentebb ismertetett darab szórványként került elő, nélkülözve a hiteles régészeti megfigyelést. A *Beszterec*-Galaptanyai sírleletről mondhatjuk, hogy az arany fülbevalókkal, nyereggel. Ezüstberakásos kengyelpárral és zablával, kétélű kardjával, valamint 5 nyílheggyel eltemetett, magányosan fekvő férfisir halottja valószínűleg orosz eredetű, talán a Kijevből jött druzsina egyik tagja lehetett. Ugyancsak meggondolkodtató, hogy Péter király (1038-41, 1044-46) idején a királyi testőrségben vezető szerepet játszó két német lovag, Gut és Keled testvérpár szintén itt, Kisvárdra körül kapott jelentős birtokadományt. Ennek ismeretében véljük, hogy Kisvárdra körüli kétélű kardos sírok egy része a fejedelmi hatalom, az ispánság megerősítésére vidékünkön letelepített és birtokot kapott varég-orosz eredetű testőrség rangos katonáit rejtik magukban, akiknek származását régészeti leleteink is igazolják!

A vikingek és a kijevei Rusz felé összeköttetésünk azonban már a 10. század első feléből is kimutatható. A Kárpát-medencében előkerült arab dirhem leletek időrendi csoportosításából Bartha Antalnak feltűnt, „hogy dirhemeink túlnyomó többsége nem a honfoglalás előtt, a 10. század első felében került magyar tulajdonosaikhoz.” S bár hazai dirhemleleteink gazdagságban meg sem közelítik a tőlünk északra és keletre eső területek dirhem-forgalmát, Bartha joggal szögezte le, „...a fejlett pénz- és kereskedő politikát folytató szamanida Emiratus példátlan pénzforgalmából honfoglalóinknak is jutott. Keleti kereskedők látogatták a 10. századi Magyarországot.” Azonban Bartha nem figyelt egy tényre, tudniillik a dirhem leletek elhelyezkedésére. Ha dirhem leleteink elterjedését térképen mutatjuk be, világosan látszik, hogy a dirhemek jobbára Északkelet-Magyarorszá-

gon csoportosulnak, majd a Mátra tövében, Szolnok körül és a Kisalföldön találunk néhány példányt. Ha ugyanerre a térképre a kabarság vezető férfiembereire jellemző tarsolylemezek elterjedését is rávetítjük, szinte tökéletes egyezést találunk. Azaz a keleti kereskedelmi forgalomban való részvételünk nem érintette a magyarság egészét, csupán a kabarságra korlátozódott, csupán a magyarsághoz nyolcadik törzsként csatlakozott kabarság – akiknek nemzetsége a krónikás szerint „azzal a kitüntető méltósággal van felruházva, hogy előnyomuláskor a sereg előtt, visszavonuláskor pedig utána vonul” – tehát a katonai segédnépek gazdasági kapcsolataira vetnek fényt a magyarországi dirhemleletek.

De miért csak az úgynevezett kabarságon belül találjuk meg a dirhemeket? Úgy hiszem, a kérdésre nemcsak gazdasági magyarázatot adhatunk. Gedai István (egy sajtó alatt lévő dolgozatában) a kelet-magyarországi éremleletek előkerülési helyeit vizsgálva észrevette, hogy a 11-13. századi zárt éremleleteink ott sűrűsödnek, ahol forrásaink szerint a nyíri izmaeliták (magyarul böszörmények) laknak. Árpád-kori törvényeinkből kicsendül, hogy a kamaraispánok, pénzverők és sőtisztek még a 13. század elején is jobbára izmaeliták és zsidók. Györffy György szerint a magyar *böszörmény* szó az arab *muslim*, illetve perzsa *musliman*, török *musurman* ~ *busurmen* „igazhitű, mohamedán” alakra vezethető vissza, azaz izmaelita = böszörmény megjelölés nem etnikumot, hanem vallási hovatartozandóságot jelölt. S ha 1150-ben Abu Hamid Magyarországon még mohamedán hitű khwarezmi-eket, azaz kálizokat és magribitákat talált (ez utóbbiakat Györffy az alánokkal, azaz jászokkal azonosítja), akkor számuk kétszáz évvel korábban még nagyobb lehetett! A magyarországi dirhemleletek véleményünk szerint régészetileg igazolják ezt a felfogást, hogy a 10. század első felében a katonai segédnépek, az úgynevezett kabarok nagy része mohamedán hiten volt.

Borsova vármegye népi összetevői között a helynevek tanúsága szerint a scláv nyelvet beszélőket is megtaláljuk. 10-11. századi régészeti emlékanyaguk azonban korántsem egyértelműen tisztázott. Mint előbb már rámutattunk, az a néhány újabban felfedezett darab, amelyeknek Kijev környékéről ismerjük párhuzamait, nem a helybeli lakossághoz, hanem az egykori fejedelmi udvarban szolgáló, varég-rusz eredetű harcosokhoz köthető. A Tiszától nyugatra egyetlen helyről ismerünk *valószínűleg* scláv urnatemetkezést (Nyirtass-Állami Gazdaság), bár a szórványkényt begyűjtött leletanyag hitelesítő ásatásra vár. Meggondolkodtató, hogy a bizánci kereszténység egyik legszebb 11. századi emléke, egy görög feliratos (+ *Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΓΗΙΝΗΣ ΤΟΝ ΤΗΝ ΑΜΑΤΟ*) szenteltvíztartó edény Beszterecen, scláv helyneves környezetben került elő. Nem fogadhatjuk el viszont azt a felfogást, amely a 10. századi magyarságnak a Tiszától keletre és északkeletre napvilágot látott fegyvermellékletes sírjait 9-10. századi scláv harcos síroknak tartja, s ugyancsak sclávnak az úgynevezett bjelo-brdo-i típusú temetőket. A Tiszától nyugatra és keletre eső területek régészeti anyagának, az újabb régészeti

feltárások eredményeinek a közeljövőben várható közzététele bizonyára egységesebb álláspontot alakíthat ki.

Borsova vármegye kialakulásának áttekintésekor elsősorban földrajzi határait, egykori központjait, s népi összetételét vettük vizsgálat alá. A megszabott terjedelem miatt természetesen nem kerülhetett sor a gazdasági alap, a korabeli termelési viszonyok s ezek összefüggésében a társadalmi rétegződés, a politikai történet egyes kérdéseinek felvetésére és megoldására. Mindezeknek részletes megválaszolása készülő kandidátusi értekezésünkben történik.

A szerkesztő megjegyzése:

A dolgozat írása idején, a magyarországi régészek egységesen a későavar régészeti emlékeinket szlávnak minősítették. Indokaik sora végtelen. A nyelvészek ezzel igazolva látták azon felvetésüket, amely szerint, ha valamelyik mai helységnévnek van valamely szláv nyelvben megfelelője, akkor az a vidék szláv. Mára viszont még szomszédaink régészei is – sok esetben – avarnak minősítik ezeket a leleteket, miáltal kérdésessé vált a korábbi néprajzi feltételezés. Több esetben olyan földrajzi nevet is szlávnak minősítettek, ami Belső-Ázsiában is van. Az ilyen feltételezések oda vezettek, hogy még napjainkban is készülnek Magyarországon néprajzi térképek, amelyeken a lakatlan vidékek pl.: magas hegyek, szláv vagy román stb. vidékként szerepelnek.

Pandula Attila (Budapest)

**ŐSI ELEMOK TOVÁBBÉLÉSE A KÖZÉPKORI MAGYAR
FEGYVERZETBEN, VISELETBEN, A SZENT LÁSZLÓ
FALFESTMÉNYEK ALAPJÁN**

Közismert tény, hogy a régi idők művészeti alkotásai általában kitűnő forrásanyagot szolgáltatnak a történeti segédtudományi kutatás számára. Bibliái események, vallásos témák esetében a művész korának eszközei, szokásai stb. jelennek meg a képeken. A kortárs ábrázolások forrásértéke általában vita tárgyát képezi a szakemberek körében. Van olyan vélemény, hogy csupán mintakönyvekben felvázolt tárgyakat jelenítettek meg a festményeken, s hogy azoknak korszakuk valós tárgyi kultúrájához, szokásaihoz stb. nincs sok köze.

Mások viszont jelentős értéket tulajdonítanak a korabeli ikonográfiai anyagnak, s részletesen elemzik különféle szempontok alapján.¹ Sajátos, hogy a magyarországi tárgyi emlékek nagyobb számban csak a 15. századtól kezdődően maradtak fenn, s így az átlagosnál fontosabb szerep jut a kortársak képeinek. A magyar történelem múltjának kutatója nem nélkülözheti ezt a forráscsoportot. Eddigi kutatásaim során számos speciális fegyverfajtát, technikai megoldást, viseleti stb. különlegességet sikerült kimutatnom falfestményeken, olyan dolgokat, amelyek Magyarországon régészeti leletként nem ismeretesek, de előkerültek más területeken. Árnyalt ábrázolásuk alapján feltételezhető, hogy ezeket általánosan ismerték, használták országszerte. Egyébként a művészeknek nem lehetett feladata ezek részletező megjelenítése, a művészi program ezt nem kívánta meg. Elég lett volna egy általános jellegzetességeket mutató kard, s nem pedig egy speciális kivitelű, részletesen kimunkált szablya megfestése.

A magyar tudományosság már a 19. század második felétől kezdődően foglalkozott az ország legkülönbözőbb táján – elsődlegesen a peremterületeken fennmaradt – Szent László király legendáját bemutató középkori eredetű falképekkel.

Hosszú időn keresztül e téma vonatkozásában ismételt megállapítások tartották magukat a szakemberek körében. Így például, hogy a Szent László falfestmények kicsiny, a katonai határőrvédeléken létesült templomokban maradtak fenn. A középkori magyar művészetben ez a téma az egyetlen olyan falképciklus, amelynek ikonográfiája nem kapcsolódik az Európában elterjedt legenda-ábrázolásokhoz. Ez a sorozat a magyar falképfestészet egyetlen önálló ikonográfiai alkotása.²

1. Pl. vö.: Riquer de Marti: *L' armés del cavaller. - Armes i armadures catalanes medievals.* - Barcelona 1968

2. Pl. vö.: *Lukács Zsuzsa: A Szent László legendák a középkori magyar falképfestészetben.* In.: Mezey László szerk.: *Athleta Patria - Tanulmányok Szent László történetéhez.* Budapest 1980. - Továbbiakban: Lukács i.m. -; *Radocsay Dénes: A középkori Magyarország falképei.* Budapest 1954

Ezeket a megállapításokat napjainkra – elsődlegesen László Gyula professzor kutatásai alapján – módosítani kell. A Szent László falképekkel ékes templomok jelentős része saját korában jelentős szerepet játszó helységben keletkezett. Olyan településeken, amelyek főurak, nemesi közösségek, vagy az egyházi hierarchia szempontjából játszottak szerepet, függetlenül attól, hogy egykori lakosságuk milyen nemzetiségű személyekből állt.

A fentiek alátámasztására felsorolok néhány példát. Az erdélyi területen található freskók esetében megemlíthető, hogy Erdőfüle – Filia – egykor a jelentős szerepet játszó nemesi família, a Dánielek birtoka volt. Homoródszentmárton – Mártinis – egyházi központ volt. A községben templomvár is volt. Maksa – Moacsa – falu a székelyek gyűléseinek adott otthont, itt is emeltek templomvárat. Sepsikilyénben – Chileni – bíráskodott a székelyek ispánja. Székelyderzs – Dirjiu – ugyancsak templomvárral rendelkezett, s különféle tisztségviselőknek volt a székhelye.

A Szent László falképek második, igen jól elkülöníthető csoportja az egykori Magyarország északkeleti részén található, a Szepességben, Gömörben stb. Gömörjárók – Rakoš – a nagyhatalmú Bebek család birtoka volt. Kakaslomnic – Vel'ka Lomnica – községben szálltak meg a magyar uralkodók szepességi utazásaik során. Karaszko – Kraskovo – a 15. századtól kezdődően a kalocsai érsekség tulajdona volt. Kassa – Košice – közismerten az ország északkeleti központja volt. Svábóc – Švábovce – a Görgey família birtokában volt, Szepesmindszent – Bijacovce – pedig a Zápolyáké. Vitfalván – Vitkovce – székelte egykor a szepesi káptalan, Zsigrán – Žehra – a szepesi főispán.

Megállapítható, hogy egykor ezeknek a templomoknak döntő része kiemelt, központi szerepet játszott, így kerülhettek a kérdéses Szent László ábrázolások ezen épületek északi falára.

Összehasonlítva ezeket az épületeket későbbi korok templomaival, méretüket tekintve kicsinek tűnhetnek. Más eredményt mutat azonban, ha a saját korukból fennmaradt egyszerű, falusi istenházakkal vetjük össze. Ebben az összehasonlításban szembetűnően nagyok ezek az építmények.

Összességében megállapítható, hogy a fennmaradt, a 13. század vége és a 15. század vége között keletkezett falképek zöme, egykor jeles szerepet játszó helységben található. Olyan településeken, amelyek egykor összeköttetésben voltak a királyi hatalommal, jelentős főúri-, nemesi családok birtokolták, illetve a középkorban fontos világi- egyházi központnak számítottak.³

A Szent László falképek ikonográfiai rokonságának kutatása időben és térben egyaránt igen messzire vezethet. Ellentétben a szakirodalomban eddig általános felfogással, a téma rokon ábrázolásai nyugaton és keleten egyaránt megtalál-

3. László Gyula: Bemerkungen zu den mittelalterlichen Wandmalerien der Sankt Ladislaus - Legende. In.: Benda Kálmán-Bogyay Tamás-Glassl, Horst-Lengyel K. Zsolt szerk.: Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn. Bd. II. München 1988. 117-118. old.

hatók. Legközelebbi hasonlóságot talán a korabeli iszlám művészet miniatúrái mutatnak. De a tárgykör megfigyelhető a bizánci művészet alkotásai között is. Időben egészen a szkíták koráig megtalálhatók ezek a témák. Az egyediséggel szembeni széles összehasonlító anyag összegyűjtése ugyancsak László Gyula érdeme. A korábbi szakirodalomban ezzel szemben az a vélemény volt uralkodó, hogy a Szent László-legenda ábrázolásai, az itáliai mester által készített nagyváradi vázlatkönyvre vezethetők vissza, amit a kortárs művészek utánrajzoltak.

A Szent László-legenda ábrázolásai a cserhalmi, vagy kerlési csatát jelenítik meg. A kerlési csata történeti tény, az Erdélybe betörő moldáviai úzok 1068-ban e helységnél vereséget szenvedtek. Későbbi kutatás feladata annak megállapítása, hogy e történeti esemény uz szereplői hogyan váltak a későbbiekben egyértelműen kunokká?⁴

Megjegyzem, hogy a falképeken ábrázolt eseménysor az egyházi vitából kimaradt történetet jelöl. Összességében – tekintettel a fennmaradt anyag javarészt sérült, töredékes voltára – az alábbi jelenetek figyelhetők meg a falképeken:

1. *Várjelenet* – Szent László búcsúja, kivonulás.
2. *Csatajelenet* – Kunok és magyarok csatája – esetleg önálló képként szerepelhet az *üldözés*.
3. *Birkózás* – párviadal.
4. *Nyakazás* – lefejezés.
5. *Pihenés* – fejbenezés, ölbenfekvés.

A fennmaradt ábrázolásokon minden esetben megtalálható a kun üldözése, a birkózás és a kun lenyakazása. A többi jelenet nem feltétlen része a sorozatnak. Összehasonlítva a történet írott forrásait a képi materiával megállapítható, hogy a képsor utolsó jelenete egyetlen ismert anyagban sem szerepel. Az írásos források egyébként sokszor ellentmondásosak, s ez esetenként a képi anyagon is tükröződik. Különösen a kun és a magyar leány kapcsolata vonatkozásában figyelhető ez meg. A középkori források között a Szent László-legenda vonatkozásában feltétlenül megemlíthető a Képes Krónika, Mügelin Henrik német nyelvű krónikájának elbeszélése és az Orosz Évkönyvekben található történet. A történet sajátos keveréke keresztény legendának, népmesének, hősmondának.⁵

Előadásomnak nem lehet célja a történet jelentéstartalmának részletes elemzése. Meg kívánom azonban jegyezni, hogy a jó és a rossz örök harcának sajátos eszmeköre jelenik meg e képanyagon is. E vetületeket részletesen elemezte László Gyula⁶, Jankovics Marcell pedig, igen alapos összehasonlító anyagot közölt e tárgy nemzetközi meseirodalmi kapcsolatairól, elvégezték térben és időben egyaránt igen kiterjedt terület vizsgálatát.⁷

4. Uo. 115. old.

5. Lukács i.m. 163-168 old.

6. László Gyula: A népvándorlaskor művészete Magyarországon. Budapest. é.n.

7. Jankovics Marcell: "Csillagok között fényességes csillag". A Szent László-legenda és a csillagos ég. Budapest, 1987

E rövid bevezetés után rátérek a fenti ikonográfiai anyag fegyver- és viselet-történeti vonatkozásainak ismertetésére, különös tekintettel a legendákban szereplő kunokra, mivel az ősi magyar fegyverzeti-, felszerelési-, viseleti stb. elemek hosszas továbbélése elsődlegesen a feudalizmus idején Magyarországra keletről érkező, s csak hosszú idő után feudalizálódó népcsoportok körében volt megfigyelhető. A freskók születésének idején a magyarországi országlakosok egy részénél élő valóság volt az az anyag, amely a honfoglaló magyarságot is jellemezhetette, de amit az időközben bekövetkezett feudalizáció eredményeként ősünk elhagytak, áttérve a nyugati fegyverzet, katonai felszerelés, viseleti elemek alkalmazására.

Magyarországon egészen a 14. századig általánosnak tekinthető, hogy a katonaság három jól körvonalazható csoportot alkot, a fegyverzet, a katonai felszerelés, a viselet, illetve a harcmodor szempontjából is. Jól elkülöníthető volt a nyugati mintájú, felszerelésű nehézlovasság, amely nehéz védőfegyverzetet, így sisakot, páncélzatot – pikkelyes, láncszemes sodronyvértezeteket, lemezevértezeteket, ezek kombinációját – és nehéz lóvértetet használt. Elsősorban közelharcra alkalmas fegyverekkel küzdött, így kardot, döfőlándzsát, különböző sújtó- és zúzófegyvereket alkalmazott. A könnyűlovasság keleti minták szerint öltözködött, s keleti típusú fegyverekkel harcolt. A besenyők, kunok stb. viselete, felszerelése sokban hasonlított a honfoglaló magyarok fegyverzetéhez, öltözetéhez. Ezek a katonák elsődlegesen íjjal és nyíllal küzdöttek, közelharcra alkalmas fegyvereket csupán másodlagosan használtak. E két alapvető típus között számos átmeneti forma létezett, így a könnyű páncélzattal, közelharcra alkalmas fegyverekkel felszerelt könnyűlovasság, vagy az íjjal és nyíllal harcoló nehézlovasság. Természetesen a középkorban még nem beszélhetünk egységes fegyverzetről, katonai ruházatról, felszerelésről. A különböző forrásokból ismert darabok, variánsok egykor mind használatosak voltak. Egykor közkedvelt fegyverekről – esetenként alig rendelkezünk értékelhető adalékokkal, s lehet, hogy csak szórványosan használt fegyverek elemzése végezhető el, a bővebb forrásanyag birtokában.⁸

A „Szent László-legenda” freskók születésének korában alapvető támadófegyver a kard volt. Különféle változatai ismeretesek. A kardféléken belül jól elkülöníthető csoportot alkotnak a szablyák. Egyrészt, egészen a 14-15. századig használatos a honfoglalás idejében is általánosan alkalmazott szablya, amely a magyar állam megalapítását követő időben – az egyenes nyugati kardok mellett háttérbe szorult. A szablyákon belül elkülöníthetők az úgynevezett besenyő-kun szablyák – „kun-kardok”. Sajnos e rövid szablyatípus régészeti maradványokból alig ismert, csupán a tinódi, erdőteleki, fősőszentkirálypusztai lelete említhető.

8. Pandula Attila: Viselet, fegyverek. In.: Kristó Gyula szerk.: Az Anjou-kor háborúi. Budapest 1988, 216-217 old. - továbbiakban: Pandula i.m.

A magyarországi szablyahasználatban alapvető változás következett a 15. század végén, amikor a szablya ismét általánosan használt fegyverré vált. Itt azonban már törökös jellegű forma elterjedéséről volt szó.⁹

A régészeti adalékokhoz bő összehasonlító anyagot kínálnak kiegészítésként a különféle falfestmények.

A kakaslomnici – Vel'ka Lomnica – római katolikus templomban látható Szent László-freskó egyik jelenetén – „A kun lefejezése” – a megmentett magyar leány két kézzel emel fel egy szablyát.¹⁰ E fegyver átmeneti típusként értékelhető, amely kard- és szablyajellegzetességekkel egyaránt bír. Bár a festmény stilizált, jól tanulmányozhatók a darab jellegzetességei: az erősen hajlított, széles, hegybefutó penge, egyenes kör keresztmetszetű keresztvas, tojásdad alakú markolatgomb.¹¹

A szepesmindszenti – Bijacovce – Szent László falképciklus egyik jelenetén – lefejezés – a magyar leány kezében egy másik szablyatípus figyelhető meg. E harc eszköze markolata feltűnően hosszú, keresztvasa „S” alakú, markolatgombja körte alakú, erősen meghajlított, igen széles pengéje a hegy körül kiszélesedik.¹²

A gelencei – Ghelinta – római katolikus templomban látható képen, a kun harcossal bal oldalán, övén – bőr? – hüvelyben viselt, kissé ívelt pengéjű, rövid szablya függ. Markolata hosszú, a keresztvas alig láthatóan lefelé hajlik.¹³

Az erdőfülei – Filea – egykori református templomban létezett falfestménycikluson a magyar leány két kézzel markolja a valószínűtlenül görbe pengével ellátott szablyát. E példánynak előrehajló markolatkupakja, kissé visszafelé hajló keresztvasa volt.¹⁴

A maksai – Moacska – egykori evangélikus templomban létezett Szent László falképeken az egyik magyar vitéz egyenes keresztvasú, kissé ívelt pengéjű, rövid szablyát visel. Ugyanitt, a kun lefejezése jelenetén, a leány egy nagyobb, ívelt pengéjű, egyenes keresztvassal ellátott szablyát tart, amelynek markolatborítása rovátkolt.¹⁵

A falképekről bő információk nyerhetők a középkori távolra ható támadófegyverek között kiemelt szerepet játszó *íjről*, a hozzá tartozó tárgycsoportokról, illetve használatáról. Ez azért is kiemelten fontos, mert e fegyverekből – tekin-

9. Lugosi József-Temesváry Ferenc: Kardok. Budapest 1988. 12-13. old.

10. A falképek vonatkozásában nem idézek részletesen irodalmat, csupán azokat a forráshelyeket, ahol az adott kép jó minőségű reprodukciója közölve van, s így az érdeklődő utánanézhet az adatnak. Dvořáková, Vlasta-Krásá, Josef-Stejskal, Karel: Středověká nástěnná malba na Slovensku. Bratislava 1978. 27. illusztráció - továbbiakban ill. - továbbiakban: SnmS.

11. Ruttkay Alexander: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. SLOVENSKÁ ARCHEOLÓGIA 1976. 292. old. - továbbiakban: Ruttkay i.m.

12. SnmS. 188. ill.

13. Lukács i.m. VIII-IX. színes ill.

14. Lukács i.m. 8. ill.

15. Uo. 15-16. ill.

tettel anyagukra – nem maradtak példányok korunkra. Megjegyzem, hogy ezzel szemben az íjvesszőkből, pontosabban ezek fémből készült hegyéből sok került elő régészeti feltárások során.

Az íjak minősége nagyban függött a készítéskor felhasznált fafajták szakszerű kiválogatásától. Legegyszerűbb forma egy rugalmas faág – ív – volt, amelynek két végét összesodort hánccsal kötötték össze – ideg. A fegyver használatakor, az ív közepét bal kézben fogták, a húrt pedig jobb kézzel a test felé húzták, ekkor az ív erősen meghajlott, s tekintettel rugalmasságára igyekezett eredeti alakját visszanyerni. Az íjak között kiemelendők az úgynevezett reflex – vagy más néven összetett – íjak. Ez volt a honfoglaló magyarok fő fegyvere, de általánosan használták a 13-14. századi, a magyar sereg szerves részét alkotó nomád jellegű könnyűlovások – kunok, besenyők. E harceszközök rétegesen egymásra ragasztott szarulemezből készültek. Az ív közepének és végeinek mindkét lapjára faragott csontlemezeket ragasztottak, majd azokat zsinórral erősen átsavarva lekötötték. A megfelelő mértékben kidomborodó középső csontlemezpár feküdt bele az íjász tenyerébe, valamint az ív közepének merevítésében is szerepe volt. Az ív végein elhelyezett csontlemezpárok a rugalmas ívrészt merevítették, de ezekbe vájták az ideg beakasztására szolgáló csatornákat is. Magát az ívet úgy szerkesztették, hogy ajzatlan állapotában az egyenesen túl az ellenkező oldalra csaknem félkörívben visszahajlott. Felajzását követően az ezzel ellentétes oldalon alakult ki a félkör alakú ív.

Az íjakat a tárgyalt időszakban lovasok- és gyalogosok egyaránt használták.¹⁶

Az íjak, tartóik, íjvesszők, az íjhasználat általánosnak tekinthető a Szent László freskók ábrázolásain. Többnyire a képek azt az állapotot mutatják, amikor használóik kifeszítik ezeket a fegyvereket, illetve abban a pillanatban, amikor kilőtték az íjvesszőket. Több helyen találkozunk a keleti harcmodor jellegzetességének lóhátról a hátrafelé nyilazásnak ábrázolásával. E tárgyban említhetők a kakaslomnici – Vel'ka Lomnica, karaszközi – Kraskovo, rimabányai – Rimavska Baňa, szepesmindszenti – Bijacovce freskó.¹⁷

A kor vegyes felszerelésű katonaságának emlékét őrzik, az íjat, mint a nyugati típusú nehézlovasság fegyverét megjelenítő freskók – Bántornyán – Turnišče, Maksán – Moacsa, és Zsegrán – Zëgra.¹⁸

Az ország legkülönbözőbb tájain fennmaradt íjábrázolásokon nem találhatók adalékok díszítésre, technikai különlegességekre, nyilvánvaló, hogy a saját korukban legáltalánosabb alapformát mutatják, amit minden mester ismert. Így a bántornyai – Turnišče, bibarcfalvai – Biborteni, böggözi – Mugeni, erdőfülei – Filea, kakaslomnici – Vel'ka Lomnica, kassai – Košice, karaszközi – Kraskovo,

16. Pandula i.m. 230-231 old.

17. SnmS. 25., 106-107., 117. ill.

18. Lukács i.m. 1-2., 15., 27. ill.

maksai – Moacsa, rimabányai – Rimavska Băna, szepesmindszenti – Bijacovce, zegrai – Zěhra stb. falkép.¹⁹

Érdekes az egykori kassai – Košice – falképen ábrázolt felajzatlan íj, amely a kun harcos övére (?) van függesztve.²⁰

Az íjvesszők, fémből készített hegyét tuskójuk segítségével erősítették a fából, esetleg nádból készített vesszőre. A vessző nyílhegyes, illetve húrbevágásos vesszővégét körülköltözték. Ez utóbbi helyen helyezték el a nyílhegy irányítását segítő tollazatot. Különbőféle célokra más-más nyílhegytípusokat alkalmaztak. Ismeretesek rombusz alakú, szakállas, szárnyas, levél formájú, villás, kétágú alapváltozatok. A könnyű nyílhegyeket távoli, a nehezebbeket közeli célok ellen használták.²¹

Egyes falképeken nyílhegyhegyek is megfigyelhetők. Így Bántornyan – Turnišče – háromszög alakú²², Erdőfűlén – Filea – rombusz formájú.²³ Szepesmindszenten – Bijacovce – szakállas nyílhegyet ábrázoltak.²⁴

Mind az íjat, mind pedig a vesszőket meg kellett védeni a káros behatásoktól. Erre szolgált a *tegez*, a vesszőket íjvesszőtegezben tartották – puzdra. A nyíllal való lövés gyorsasága nagymértékben függött a tegez kialakításától. Ezt a fontos felszerelési tárgyat, jobb oldalon, övről lelógatva viselték, vagy félvállon átvetett szíjon hordták.²⁵ Hazánkban hosszú ideig hagyományos tegezformákat használtak. Feltételezhető, hogy a honfoglalás időszakában használt tegez késői változata a kunokkal került Magyarországra. A honfoglalás-kori leletek sokrétű hasonlóságot mutatnak a falképeken látható darabokkal. Bizonyos különbségek is megfigyelhetők, ez az időszakban bekövetkezett fejlődés eredménye lehet.

A korábbi tegezek esetében a tegezsáját a száj alatt egy feltehetően bőrből készült takaró fedte. Ezt használatkor kikapcsolták, s a tegezfedő a tegez tengelye irányában lecsapódott. Az újabb formák kúpos testűek, oldalai egyenesek. Alapvetően hasonló formák is ismereteseek, de teljesen eltérő tegezfedővel, amely oldalt ajtószerűen lecsapódik, illetve eltérés, a tegez testének kürtőszerű kiszélesedése alsó irányba. Kérdéses a tegezek egykori felfüggesztése, tartófelületet ugyanis csak a legkritikább esetben jelenítettek meg képeken. A tegez nyírfakéregből, vagy vastag bőrből készült, tetejét, fenekét falemezzel megerősítették.²⁶ László Gyula következőképpen rekonstruálta ezt az igen jellegzetes felszerelési tárgyat:

„A tegezen elől ajtószerű nyílás volt, ezen keresztül töltötték meg, a megtöltés után összeszíjazták ezt az ajtót, és a kinyílás ellen még kétoldról ráboruló és

19. Lukács i.m. 1-2., 6., 8., 11., 27-29., XII. Színes ill.-ok; SnmS. 25., 85., 107., 117. ill.

20. Lukács i.m. 11. ill.

21. Ruttkay i.m. 330-333. old.

22. Lukács i.m. 1-2. ill.

23. Uo. 8. ill.

24. SnmS. 117. ill.

25. Ruttkay i.m. 333. old.

összeszíjazott bőrtakaróval védtek. Ajtószerűen záródott a tegez szájának fedője is, természetesen nem alkalmaztak még külön bőrtakarót, mert a cél a gyors nyitás és zárás volt. Ez a szerkezet lényeges és hasznos újítás volt, mert a lefelé csapódó ajtót súlya és a rázkódás irányára merőleges tengelye sokkal jobban tartotta lovaglás közben, mint a régi tegez fel-fel csapódó rugalmas fedelét.”

Ismeretesek más megoldások is, így a szőrével kifelé fordított, ovális vagy kerek szájú, egyszerű bőrzsák.²⁸

A vizsgált falképeken mind a magyarok, mind pedig a kunok esetében ábrázoltak tegezeket.

A bántornyai – Turnišče – falképen két tegezfajta látható. Egy magyar vitéz jobb oldalán látható tegez szájától lefelé erősen kiszélesedik. E tárgy a harcossal övéről szíjról függ. Ugyanitt látható a tatár vitéz övéről lefüggő másik változat is. Ez a típus hosszúkás, szája felé kiszélesedő, – bőrből(?) – készített zsákformájú tegez.²⁹

A kakaslomnici – Vel’ka Lomnica – falképen tanulmányozható kun tegez teste lefelé kissé kiszélesedő téglalap formájú. Felső része félkör alakú, rajta jobbról lehajló – bőrből készült (?) – tető. A hatszög keresztmetszetű tegez alja sima. Külső részén, a tető alatt díszítésként – fémből (?) – készült, négyzet alakú lap van. Az ezt követő részen, nagyjából a tegez formáját utánzó keretben kettős minta látható díszítésként. A tegez testébe fém hordkarikákat erősítettek. Viselőjük szíjak segítségével hordta.³⁰

A hasonló konstrukciójú szepesmindszenti – Bijacovce – képen látható tegez, háromszög formában szíjakkal kapcsolódik a kun harcossal övéhez. Ez a példány azonban lefelé kiszélesedik – az alsó része hiányzik a képnél.³¹

A rimabányai – Rimavska Baňa – freskó tegeze is rokon darab, e példány lezáró teteje nem figyelhető meg pontosan. Anyaga eltérő, valószínűleg bőrből készítették.³²

A székelyderzsi – Dirjui – Szent László-legenda birkózási jelenetén a kun harcossal övéről nyíltegez függ. E példány követi az íj alakját, de annak mintegy 60 százalékaig tart csupán, fedele nincsen, a fegyver erősen kilóg belőle. Az íjtegez alsó része bekunkorodik. Feltételezhető, hogy a festőnek mintául szolgáló példányt egykor bőrből készítették, bizonyos merevítések alkalmazásával.³³

26. László Gyula: Adatok a kunok tegezéséről. Klny. NÉPRAJZI ÉRTESÍTŐ 1940. 1-2., 51-55., 56. old. 5 a-c. ill.

27. Uo. 55-56. old.

28. Kovács László: Viselet, fegyverek. In.: Kristó Gyula szerk.: Az Árpád-kor háborúi. Budapest 1986. 275. old.

29. Lukács i.m. 1. ill.

30. SzmS. 24. ill.

31. Uo. 117. ill.

32. Uo. 85. ill.

33. Lukács X. színes ill.

A korban, a keleti jellegű könnyűlovasság által használt védőeszközök – a falképek anyagának elemzésével – a következőkben foglalhatók össze. A kunoknál jellegzetes volt a félgömb alakú, enyhén kúpos kialakítású, homlokpántos könnyűsisak. Ezt kezdetben keresztpántokból alakíthatták, majd pedig egy darab-ból kovácsolták. A fennmaradt anyag szerint a sisakokhoz sodronyvértezet kapcsolódott.³⁴

A gelencei – Ghelința – falkép kun sisakja enyhén kúposodó sisaktestből áll, aminek hátul keskeny karimája van. A fej hátsó részét, a nyakat, sodronygallér védi.³⁵

A maksai – Moacșa – egykori falkép ábrázolásán többféle sisakharang is megfigyelhető: kúpos, illetve hátrafelé hajló csúcsos. Az egykori művész a homlokpántot is érzékeltette a képen. E darabokhoz is kapcsolódik sodronygallér.³⁶

A szepesmindszenti – Bijacovce – ábrázolás sisakja erősen kúpos testű, a hozzátartozó sodronygallér pikkelyes kivitelű.³⁷

A vizsgált időszakban nem beszélhetünk az újabb korban általános egyenruházatról, katonai viseletről. Feltételezhető, hogy egy-egy katonai vezető szűkebb csapata többé-kevésbé hasonló viseletet hordott. A kunok, besenyők, székelyek, illetve a szegényebb nép zöme ragaszkodott korábbi, keleties jellegű viseletéhez. A honfoglaló magyarok öltözetéhez nagyban hasonlító ruházat, így a tárgyalt korszak végéig fennmaradt a magyarországi népesség egy részénél. Ezzel szemben hódított a nyugati jellegű divat is. A kortársak mindig jól elkülönítették ábrázolásaikon e két fő típust.

A keleties viselet hosszú köntösből, magas süvegből, testhezálló, puhatalpú csizmából állt. Használtak bőrpáncélt, sodronyinget is. Tipikusak voltak a kun mell- és hátvédő korongok, ezeket páncélingre, vagy páncélozott kabátra erősítették. Vas- és ezüstlemezek közé foglalt bőr- vagy nemezkorongokról van itt szó. A 15. századtól az előkelők erőteljesebben használtak védőfegyvereket. A sodronying alatt vászoninget, felette kaftánt. A kaftán szarait keresztbe egymásra hajtották, többnyire a balszárny volt felül. Kevés ismerettel bírunk az alsóruházatról, tekintettel arra, hogy ezt nem jelenítették meg az ábrázolásokon. Feltételezhetjük a szűk nadrág használatát. E viselet fontos tartozéka volt az öv. A kunok övei a kortársak képein többnyire keskeny, sima szíjagnak tűnnek. Egy részük a ruha anyagából készülhetett. E viseletdarabra függesztették baloldalt a szablyát, az íjtartót, jobboldalt a tegezt, esetleg tarsoly jellegű tokot.³⁸

34. Pálóczi-Horváth András: A csólyosi kun sírlelet hadtörténeti vonatkozásai. In.: MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE 1969/1. 117. old.

35. Lukács i.m. VII-IX. színes ill.

36. Uo. 15-16. ill.

37. SnmS. 119. ill.38. A kunok viseletéről részletesebben: Boncz Ödön: A kun és magyar viselet az utolsó Árpádok és az Anjouk alatt. ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ 1887. 193-207 old.; Pálóczi-Horváth András: Régészeti adatok a kunok viseletéhez. ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ 1982. 90-91., 93. old. - továbbiakban: Pálóczi-Horváth i.m.

E viselet talán legjellegzetesebb darabja a feltűrt karimájú, hegyes, prémnélküli süveg. Ez ismeretes hímzéssel, gyöngyökkel, pitykével ékesített formában is.³⁹

A 14. századtól kezdődően a kun előkelők viseletére, fegyverzetére kettősség jellemző. Így hosszú ideig ragaszkodtak hagyományaikhoz, másrészt szívesen viseltek idegen tárgyakat, így magyar készítményeket is.⁴⁰ Érdekesség, hogy a kortársak jelentős részben e keleties jellegű viseletet említve írnak öseinkről.⁴¹

A vizsgálat alá vont materiában sok érdekes részlet is megfigyelhető a keleties öltözet vonatkozásában. A kortársak nagy figyelmet fordítottak a kaftán, illetve a jellegzetes süvegfajták bemutatására.

Így az erdőfülei – Filea – egykori festményen a kun harcos ruháját korong alakú díszítés borítja. A kép alkotója a kaftán anyagának díszítését próbálta érzékelteni.⁴²

A kakaslomnici – Vel’ka Lomnica – „Kun lefejezése” jeleneten jól látszik a vitéz által a kaftán alatt viselt bő, ráncos ing, amelynek a nyakrészénél egy sávban pontos- és hullámos elemekből álló díszítés van.⁴³

A szepesmindszenti – Bijacovce – falkép kun lovasán jól látszik a harcos öve. Ezen kör alakú díszítés figyelhető meg, közepén kisebb körrel. A motívum majdnem teljesen kitölti az öv szélességét.⁴⁴

A fővegek vonatkozásában különösen gazdag sorozatot figyelhetünk meg vizsgálódásunk tárgyain.

A bántornyai – Turnišče – falképen, a kunok, elől hegybe futó, feltűrt karimájú csúcsos süveget viselnek.⁴⁵

Hasonló, de kúposodó testű, tollas főveg látható a kakaslomnici – Vel’ka Lomnica – falképeken. Itt a „Kun lefejezése” jeleneten jól látható a keleti öltözetű vitéz süvege alatt viselt, textilből, vagy bőrből készült, a nyakat, a vállat is takaró csuklyája.⁴⁶

Az erdőfülei – Filea – képen megjelenő süvegváltozat felhajtott pereme elől és hátul némileg felhajlik, a süvegtest csúcsa nem hegyes, némileg hátrahajlik. E viseletdarabot elülső részén tollbokréta díszíti.⁴⁷

A karaszközi – Karaskovo – falképeken ábrázolt kunok süvegei többfélék. Felhajtott karimájuk egyenletes, viszonylag magas, egy példánynál láthatóan az egy-

39. Nemes Mihály-Nagy Géza: A Magyar viseletek története. Bp. é.n. - 1900. - 105-106. old.

40. Palóczy-Horváth i.m. 104. 105. old.

41. pl. Matteo Villani; Miskulin Lajos: Magyar művelődéstörténeti mozzanatok Giovanni és Matteo Villani krónikái alapján. Bp. 1905. - Művelődéstörténeti Értekezések 16. - 67-68 old.

42. Lukács i.m. 8. ill.

43. SnmS. 28. ill.

44. Uo. 117. ill.

45. Lukács i.m. 1. ill.

46. SnmS. 23., 25., 27., 29. ill.

47. Lukács i.m. 8. ill.

más mellé dolgozott anyagdarabokból áll, eltérő formájúak a süvegtestek is, van kúpos és van erősen hátrahajló is.⁴⁸

A rimabányai – Rimavska Baňa – képen lekerekített süvegtest is megfigyelhető.⁴⁹

A székelyderzsi – Dirju – kun vitéze fején látható süveg felhajtott karimáján elől, középen vágás van, maga a süveg, hátrafelé csúcsba fut.⁵⁰

A korszak hadieseményeinél alapvető szerepet játszott a lovasság, ezért meg kell említenem a lovasfelszerelés néhány fő jellemzőjét. Ezen anyagcsoport legfőbb elemei: a *nyereg*, a *kengyelvas*, a *zabla*, a *sarkantyú* és a *patkó*.

A keleti típusú nyereg ősi magyar formákat követett, ezt használta a könnyűlovasság. Kápai alacsonyok voltak, a ló hátára két oldaldesztkájával feküdt. A két nyeregszárny csupán közepén, egy-egy kis területen tapadt a lóra. A nyeregszárnyak vége felhajlott, s így ez nem akadályozta a ló mozgását. A két oldaldesztkás nyeregkialakítás lehetővé tette a kényelmes, hátrafelé dülő hátsó kápa kialakítását. A hevederezésnél a nyeret a ló marjáig előretették. Ez a típus kiválóan megfelelt a könnyűlovas harcmódor követelményeinek. A nyeregben ülő harcos szabadon hajladozhatott, nem akadályozta semmi a hátrafelé nyilazást, a szablya-használatot minden irányban stb.⁵¹

A *kengyelvas* alapvető feladata a lovaglás biztonságosabbá tétele volt. A keleties fegyverzetű könnyűlovasság megtartotta nagy vonalakban a korábbi formákat. A kunokkal kapcsolatos a háromszög alakú, kun-besenyő kengyeltípusra visszavezethető kengyelforma.⁵²

A ló irányítását a *zabla* segítségével végezték. *Sarkantyúval* ösztöklélte a lovas gyorsabb mozgásra lovát.

A *farhám*, a két hátsó nyeregszárnyhoz kapcsolt farszj, a ló horpaszánál elindulva a csípőizületen futott végig. A farhámszját a ló farán keresztbe fektetve vezették farkához, s a keresztezési pontokat rendszerint díszítették.

A *szügyelő* alapszerkezeténél az első nyeregszárnyakhoz kapcsolódó típus két-három szíjból állt. Ez a legősibb típus a nyeregszárnytól a nyeregszárvégig ívelte át a szügyet. A másik alapváltozatnál a szügyelő szíja a ló lapockája felett két ágra szakadt. Egyik vége a nyereghez vezetett, a másik végét a hasheveder oldalához kötötték. A lószerszámok nagy része különféle díszítéssel volt ékes.⁵³

48. SnmS 106-107. ill.

49. Uo. 85. ill.

50. Lukács i.m. X., színes ill.

51. A nyugati és a keleti nyergek elkülönítéséről v.ö.: Kalmár János: Régi magyar fegyverek. Budapest 1971. 335. old.; László Gyula: Kolozsvári Márton és György Szent György szobrának lószerszáma. Kolozsvár 1942. - Klny. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS INTÉZET 1942. évi Évkönyvéből 24-25 old.

52. v.ö.: Selmeczi László: Adatok a kengyel történetéhez és tipológiájához Magyarországon. AG-RÁRTÖRTÉNETI SZEMLE 1967. 99., 101., 104 old.

53. Pandula i.m. 250-252 old.

Anélkül, hogy a falképeken megjelenő lovaglással kapcsolatos kérdések részletesebb elemzését elvégezném, megemlítem, hogy a csüngőkkel díszített farhám látható a bántronyai – Turnišče – falképen.⁵⁴ Egyszerűbb, csüngővel ékesített változata látható a kakaslomnici – Vel'ka Lomnica – falképen.⁵⁵

A középkori magyar múlt értékes emlékei a Szent László legendát megjelenítő, korunkig fennmaradt, illetve tudományos dokumentációkból ismert falképek. A történelmi Magyarország harmincnyolc templomából ismeretesek ilyen emlékek. E szám még bővíthet, az eddig ismert képek jelentős részét is meszelés alól tárták fel az elmúlt száz évben. Igyekeztem jelen előadásomban jellemző példákat bemutatni a 13. század vége és a 15. század vége közötti időszakban továbbélő ősi magyar fegyverzeti- és viseleti emlékekről. Olyan materiát kutattam, amely elsődlegesen a magyarsághoz később kapcsolódó keleti jellegű, csak későn feudizálódó népek, így a kunok, besenyők körében volt általános.

*Gelencei (Ghelinta) római katolikus templomban lévő
falfestmény*

54. Lukács i.m. 1. ill.

55. SnmS. 25. ill.

Sándorfi György (Budapest)

A NYUGATI HATÁRSZÉL A 10. SZÁZADBAN

A hét törzs megtelepedését követő „országhatárok” (gyepük) 10. századi kialakulásával részletesen H. Göckenjan foglalkozott 1972-ben megjelent munkájában.¹ A határokat a Nyék, Kék-Kend, Kozár, Kavar, Káliz, Besenyő és Székely helynevek részletes tanulmányozása alapján rajzolta meg. A most vizsgálendő nyugati határszél Pozsonynál metszette volna a Dunát, a Fertőtó keleti oldalán húzódva a Rábáig, majd annak szintén a keleti partján futva délre Zalalövőig, ahol délkeletre fordulva a Mura Dráva összefolyásánál elérte volna a Drávát és annak északi oldalán haladva tovább kelet felé (1. sz. térkép).

Az így megrajzolt nyugati határszél helyét a legújabb magyar kutatás is elfogadta², annak ellenére, hogy időközben (1972 óta) olyan helynév gyűjtés látott napvilágot, amelynek adatait legalább ellenőrzés céljából figyelembe kellett volna venni.³

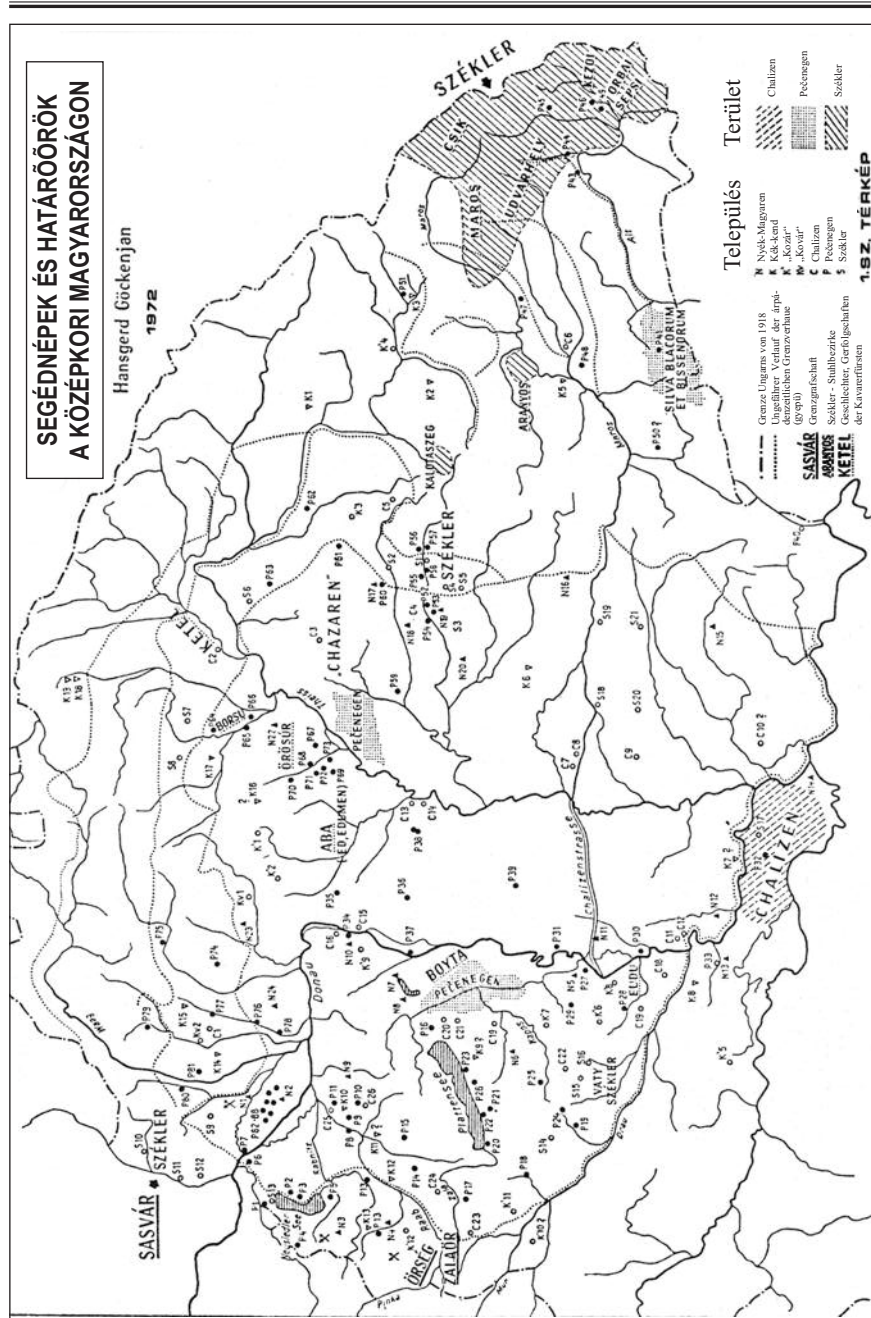
H. Göckenjan munkájában, mint láthatjuk, kizárólag népnevekre, illetve egy törzsnévre (Nyék) támaszkodott. A törzs- és népnevek elterjedéséről vallott felfogások azonban még napjaink történetírásában is lényegesen eltérnek egymástól.

Vannak, akik a törzsneves helységekből a törzsi tömbök katonai széttelepítésének eredményét látják⁴, mások a feudalizálódás folyamatában szétszóródó törzsi elemeket⁵, a legújabb kutatások pedig arra mutatnak, hogy törzs- és népneves helységeink a honfoglalás folyamatában jöttek létre úgy, hogy a honfoglalást követő konszolidáció folyamán, a honfoglalás alatt elfoglalt stratégiai pontokon (ahol esetleg vagy már volt vár, vagy később építették oda) hátrahagyott vegyes törzsállományú őrség rajzott ki a vár köré.⁶

A véleménykülönbségek ellenére történészeink többsége egyetért abban, hogy törzsneves helységeink zöme a 10. században keletkezett. Elhelyezkedésükből tehát a 10. század végére vonatkozóan jogosan lehet következtetéseket levonni.

A nyugati határszél kialakulásának vizsgálatakor most mégis a vezérnevekre és a jól ismert, a nyugati határszél mentén fekvő korai, 10. századi magyar várakra fogunk támaszkodni.

1. H. Göckenjan: *Hilfsvölker und Grenzwächter im Mittelalterlichen Ungarn. Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa. Band V.* Wiesbaden, 1972
2. Szőke Béla Miklós-Vándor László: *Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője. Fontes Archeologici Hungariae.* Bp. 1987. 84. old.
3. Kristó Gyula-Makk Ferenc-Szegfű László: *Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez. I.* Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Szeged, 1973
4. Györffy György: *Anonymus hitele Budapest történetének tükrében.* In: *Anonymus rejtély avagy történeti forrás?* Bp. 1988. 125-126. old.
5. Kristó Gyula: *Törzsek és törzsnévi helynevek.* In: *Magyar őstörténeti tanulmányok.* Szerk.: Bartha A., Czeglédy K., Róna-Tas A., Bp. 1977. 223. old.
6. Sándorfi György: *Korai helyneveink vizsgálata és a honfoglalás.* (Kézirat)

A törzs- és a korai népnemes helységek elhelyezkedését ellenőrzés céljából mégis bemutatjuk, mivel azok is igazolják azt az eredményt, amelyre a vezérnevek és a várak vizsgálatakor jutunk.

Eljárásunkat az indokolja, hogy a magyar krónikás hagyományok a vezérekre és a korai várak meglétére sok, a törzsekre vonatkozóan viszont semmiféle információt nem tartalmaznak.

Györffy György legújabban megjelent munkájából idézünk: “Anonymus azt tűzte ki célul, hogy a magyar királyok és nemesek genealógiáját írja meg. Ennek megfelelően bőven merített a főnemesek családi hagyományaiból. A királyi udvarhoz és a kancelláriához közel álló főurak és főpapok közölték vele: hogy hívták honfoglalás kori vagy 10. századi őseiket.”⁷

“Anonymus magyar főúri kortársai többnyire számon tartották honfoglaló őseik nevét és olykor azt is, hogy melyik vár és körzete (megyéje) volt a birtokuk mindaddig, amíg I. István király (1000-1038) a nemzetségek várait és földjeik zömét elkobozta.”⁸

A vezéri helynevekre és a várakra támaszkodó kutatás eredménye tehát megalapozottabb, mintha csupán a törzs- és népnemes helynevekre támaszkodnánk. A törzsek és a népek egykor egy tömbben éltek, majd történelmük későbbi szakaszában szétszóródtak (más kérdés, hogy mikor, miért és hogyan). Vezérekről illet feltételezni azonban nem lehet. Nem gondolhatunk komolyan arra, hogy a 10. század elején élt Tétény, Huba vagy Ond nagyszámú helyneve mind a későbbi századok folyamán keletkezett volna.

Az elmúlt években kísérletet tettünk arra, hogy tipológiai alapon meghatározzuk korai váraink belső kronológiáját.⁸ A vizsgálat azt eredményezte, hogy a szélestalpú (20-30 méter széles), nagy alapterületű (1,5-3,5 ha) sáncvárak, amennyiben más körülmények (régészeti leletanyag, korai történelmi adat stb.) is utalnak arra, a 10. században épültek, vagy újjátartak fel.⁹

A nyugati határszélen, amelyet most vizsgálunk, nyolc olyan várat ismerünk, amelyek mind a korábbi, régészeti alapokon nyugvó, mind a tipológiai vizsgálat szerint a 10. században már várak voltak. Pozsony (Bratislava, Csehszlovákia), Moson, Darufalva (Drassburg, Ausztria), Sopron, Locsmánd (Lutzmannsburg, Ausztria), Pinkaóvár (Burg, Ausztria), Zalaszentiván-Kisfaludihegy, Őrtilos-Földvár. A felsorolt váraknak, Őrtilos-Földvár kivételével, közismert irodalma van.¹⁰ Őrtilost szélestalpú sánca, területének nagysága, elhelyezkedése, valamint a helyszínen található középkori kerámia alapján soroltuk a többi vár közé.

7. Györffy Gy. im. 35. old.

8. Györffy Gy. im. 73. old.

9. Sándorfi György: Korai váraink típusvizsgálata. In: Középkori régészetünk újabb eredményei és időszerű feladatai. Szerk.: Fodor I., Selmeczi L. Budapest, 1985. 159-175. old.

10. Pozsony. (Bratislava, Csehszlovákia). Tatiana Štefanovičová: Bratislavský hrad V 9.-12. storočí. Bratislava, 1975. 46-49. Sopron. Gy. Nováki-Gy. Sándorfi, *AchtaArchHung*. 33 (1981) 136.

A lényegét a következő térképek tartalmazzák.

Hozzájuk csupán rövid megjegyzéseket fűzünk, mivel önmagukban is bizonyítják azt, hogy a H. Göckenjan által készített 1. sz. térképen feltüntetett határszél, már közvetlenül a honfoglalást követően is, mintegy 50 km-rel nyugatabbra volt. Az összehasonlíthatóság kedvéért az általunk szerkesztett térképeken vékony szaggatott vonallal feltüntettük a H. Göckenjan által megrajzolt gyepűhatárt.

A 2. sz. térkép a honfoglaló vezérek első nemzedékének helyneveit tünteti fel¹¹: Árpád, Kurszán, Tétény, Szabolcs, Ond, Huba, Bors és Velek.

A 3. sz. térkép a honfoglaló vezérek második nemzedékének helyneveit mutatja, azokét, akik közül a legtöbbben még tevőleges részesei lehettek a honfoglalásnak: Pata, Ete, Kál, Üllő, Horka, Örkény, Ócsád, Szalárd.

Ha a két térképet együtt értékeljük, akkor a honfoglalást közvetlenül követő időszakban a nyugati határszél Őrtilos-Zalaszentiván között megegyezik a H. Göckenjan által megrajzolt vonallal, azonban Zalaszentiván magasságában nyugatra tér és a Pinkaóvár-Darufalva egyenes mentén halad, majd a Fertő-tó északi csúcsán jobbra tér Moson irányába. A két térkép alapján azt kell feltételeznünk, hogy a honfoglalók első két nemzedéke még nem szállta meg Pozsony várának környékét.

A 4. sz. térkép szerint Pozsony környékének birtokbavétele a harmadik nemzedék feladata volt. Súr és Bulcsú helynevet találjuk a vár közelében. Távolabb, tőlük keletre, Tevel, Taksony és Súr, a Szigetközben két Bulcsú és Billa, Locsmánd és Pinkaóvár térségében Bulcsú és Bakd, majd Őrtilos közelében Billa, Súr és Apor helynév található.

A térkép azt sugallja, hogy ekkor a pozsonyi kapu, illetve Őrtilos környékének a megerősítésén lehetett a hangsúly.

Az 5. sz. térképen Géza, Doboka, Belyüd, Tormás és Béla helyneve azt mutatja, hogy ez a generáció tovább sűrítette a szállásokat a Darufalva-Pinkaóvár közötti szakaszon, valamint azt, hogy a Zalaszentiván-Őrtilos vonal nyugati irányba mozdult.

A 6. sz. térkép a négy generáció együttes helyneveit tünteti fel, valamint vékony eredményvonallal az ország nyugati határát (vagy a nyugati gyepű keleti szélét) Géza fejedelem korában.

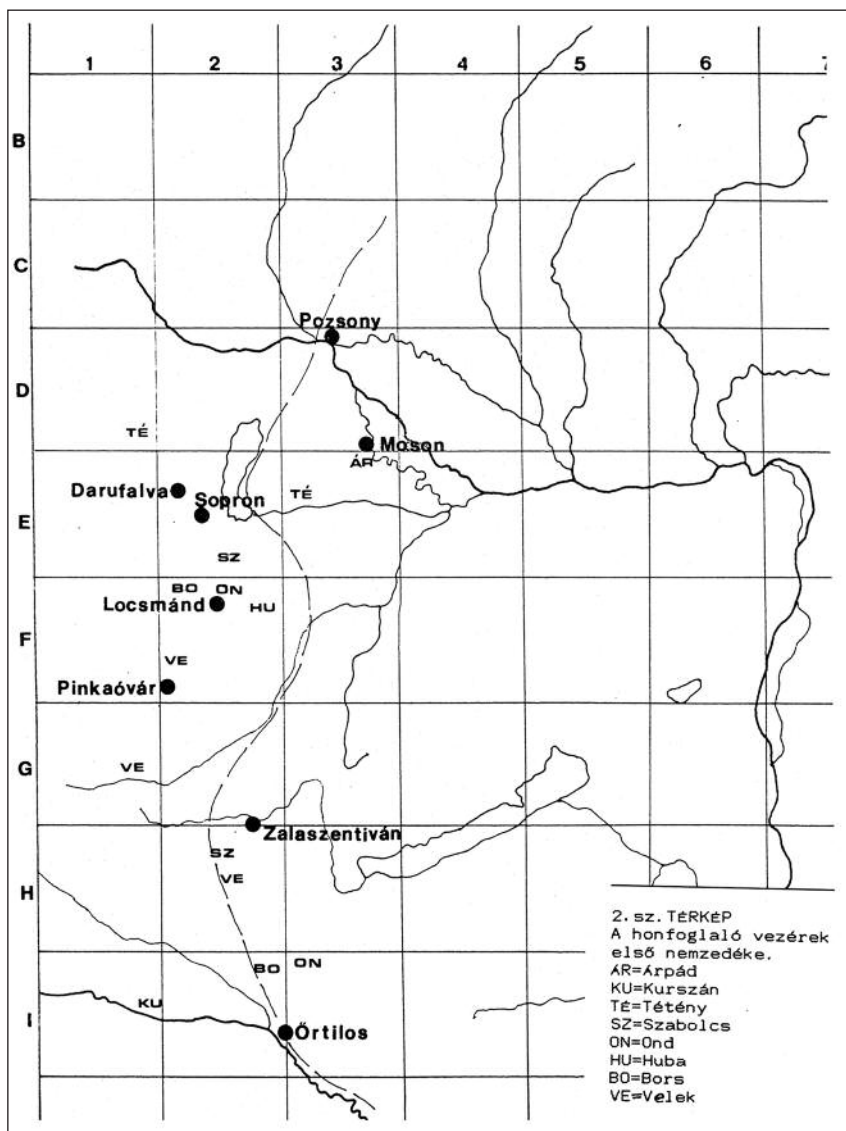
Itt említjük meg, hogy a Sarufalva, Sopron, Locsmánd, Pinkaóvár vonal már

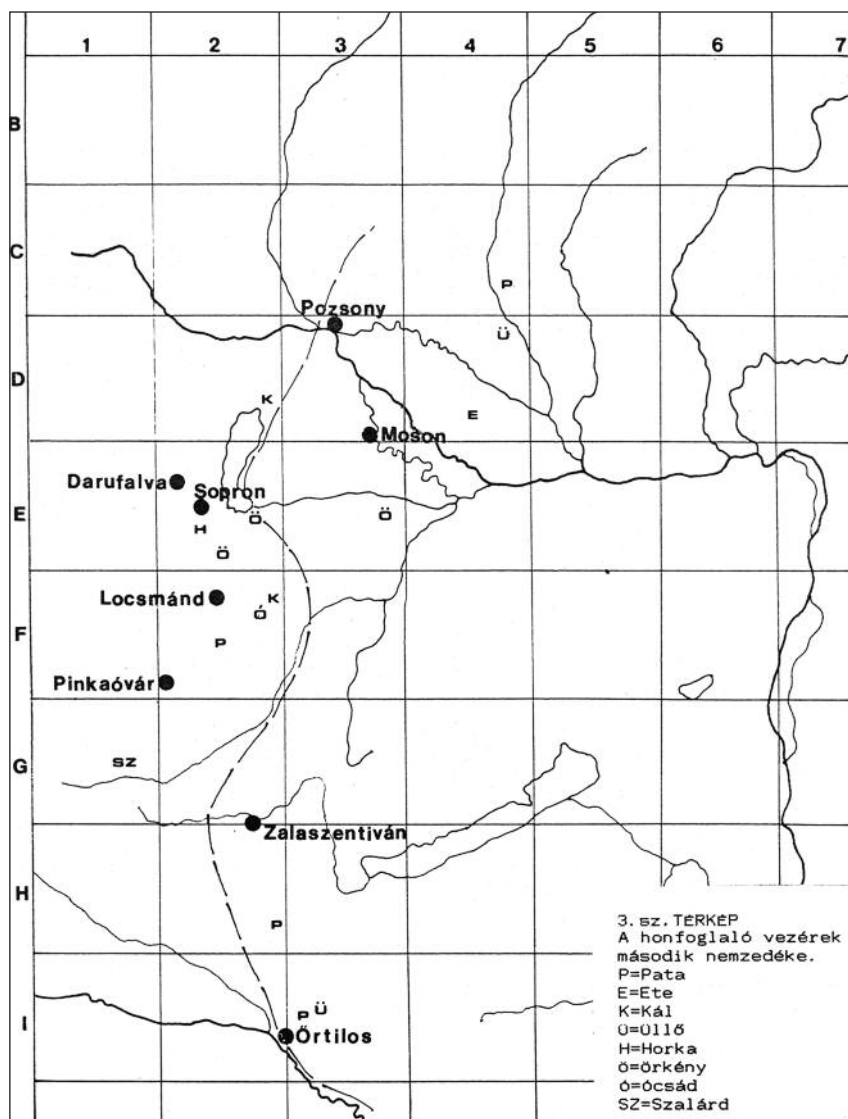
10. folytatása

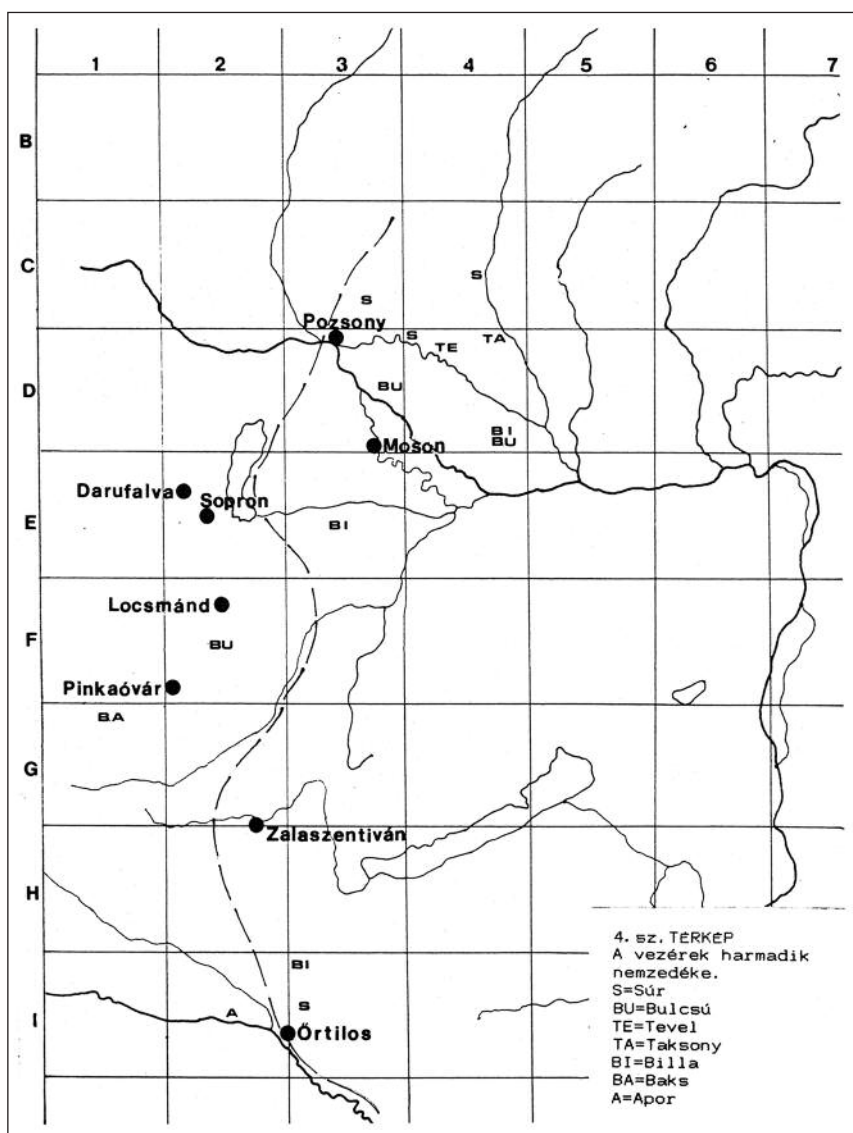
Bratislava, 1975. 46-49. Sopron. Gy. Nováki-Gy. Sándorfi, *AchtaArchHung*. 33 (1981) 136. Zalaszentiván-Kisfaludy-hegy. Uo. 141. Moson. Tomka P., *AchtaArchHung*. 28 (1976) 339. Darufalva-Taborac. (Drassburg, Ausztria), Kaus, Karl: *Soproni Szemle* 41 (1987) 4. 330-334. Locsmánd (Lutzmannsburg, Ausztria) uo. 334-337. Pinkaóvár (Burg, Ausztria) uo. 337-339. Őrtilos-Földvár. A várat a somogy megyei várkutatói program keretében jártuk be és készítettük el színvonalas felmérését

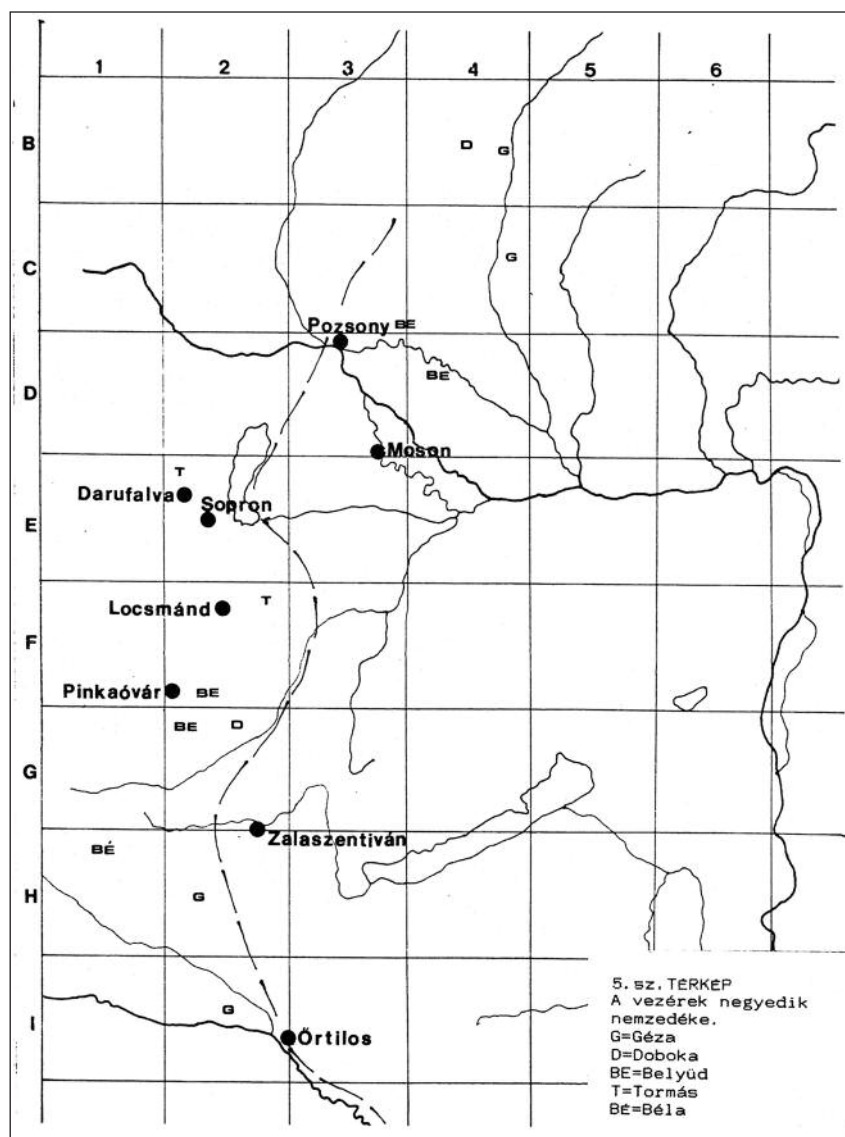
11. A vezérek generációk szerinti csoportosítását Dénes Józsefnek köszönöm

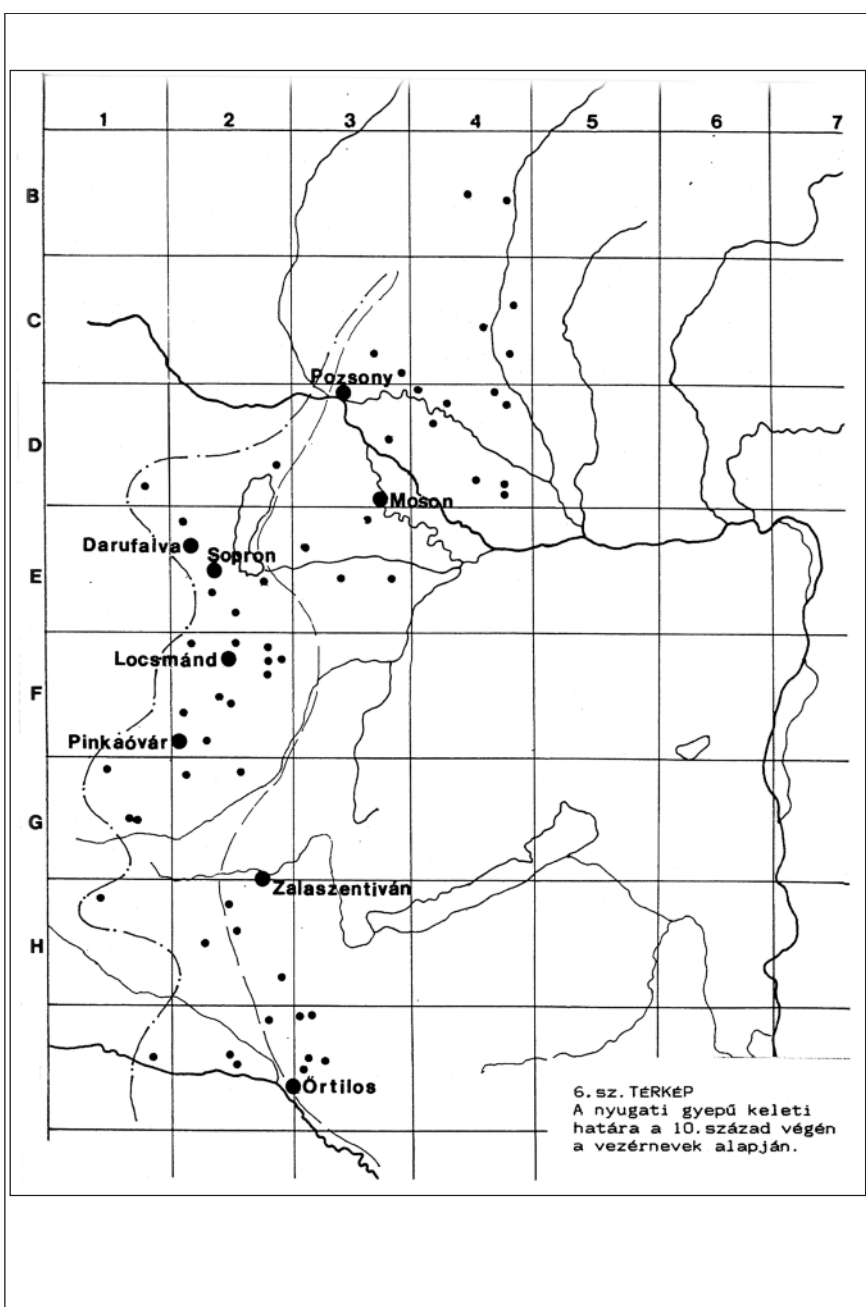
önmagában is eldönti a határ kérdését, mivel azt a lehetőséget, miszerint a magyarok határvédő váraikat a lakatlan gyepű közepére építették volna ki, el kell vetnünk.

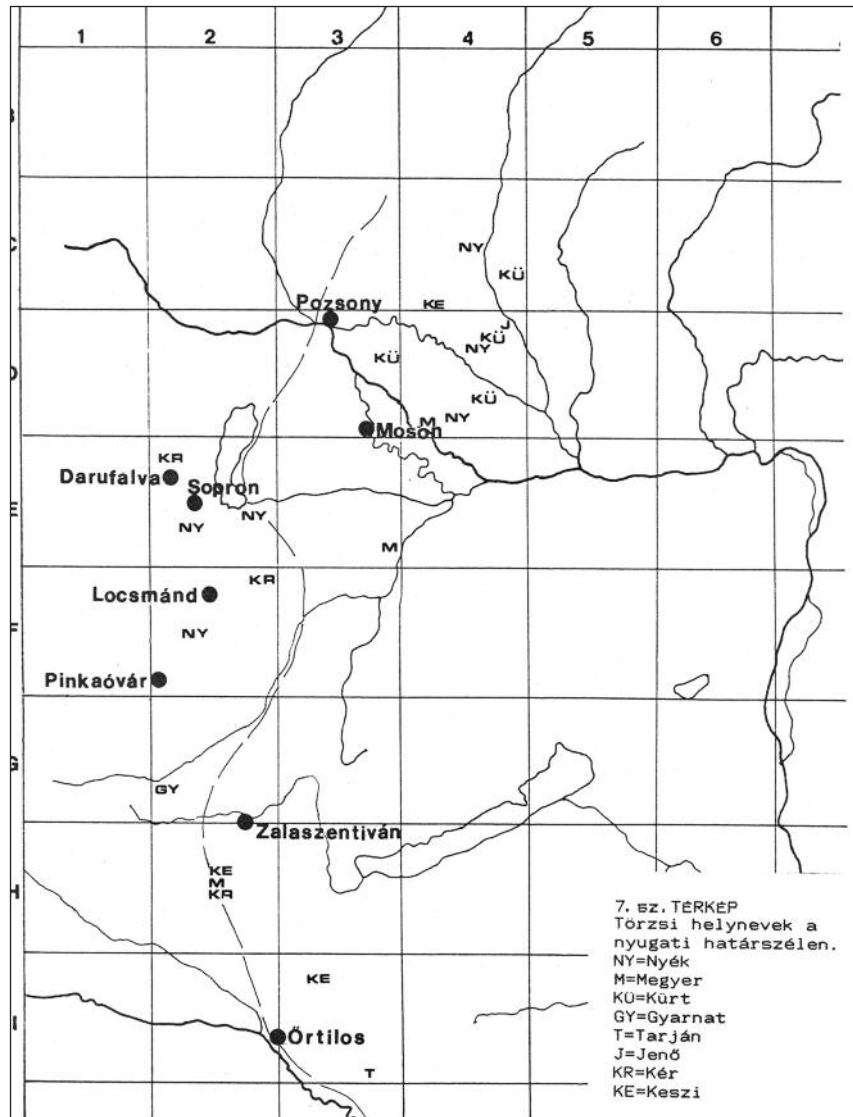

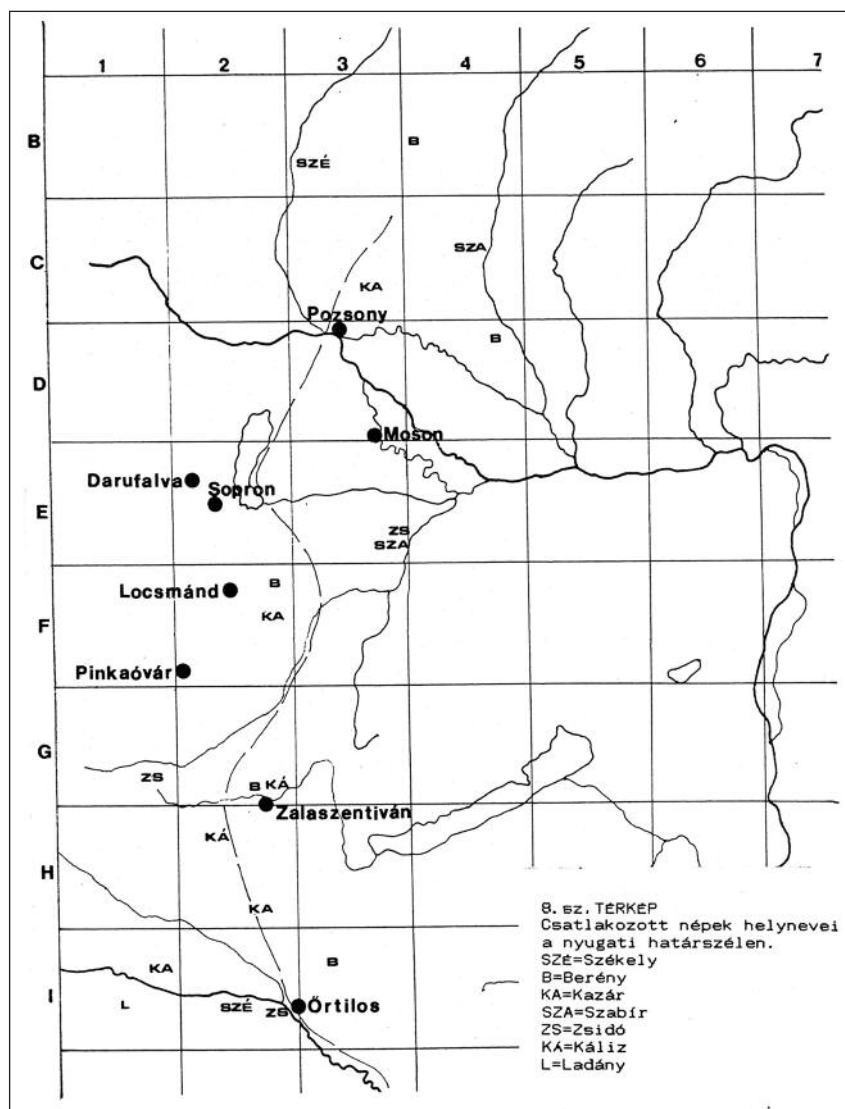

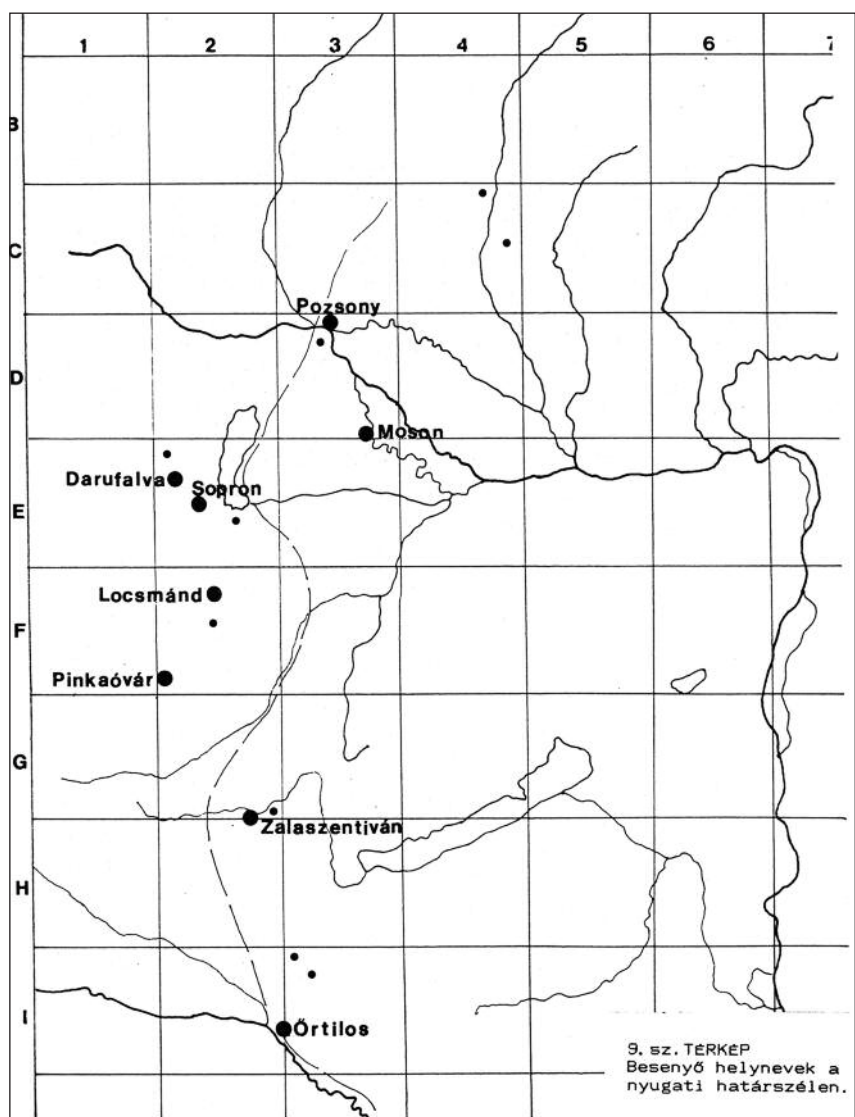

A továbbiakban a törzs- és népsneveket vizsgáljuk.

A 7. sz. térkép a törzsneveket: a Nyék, Megyer, Kürt, Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér és Keszi helynevet a 8. sz. térkép a csatlakozott népek helyneveit: a Székely, Berény, Kazár, Szabár, Zsidó, Káliz, Ladány, a 9. sz. térkép pedig a Besenyő helyneveket tünteti fel.

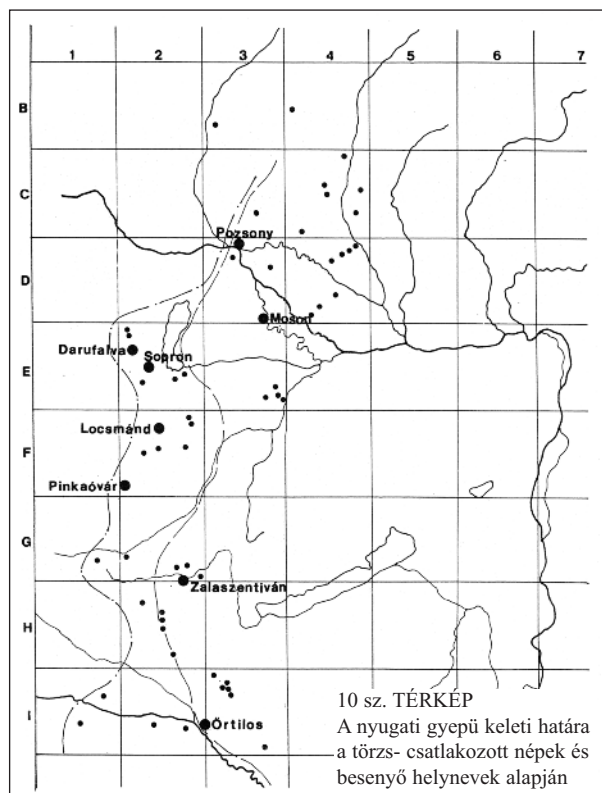

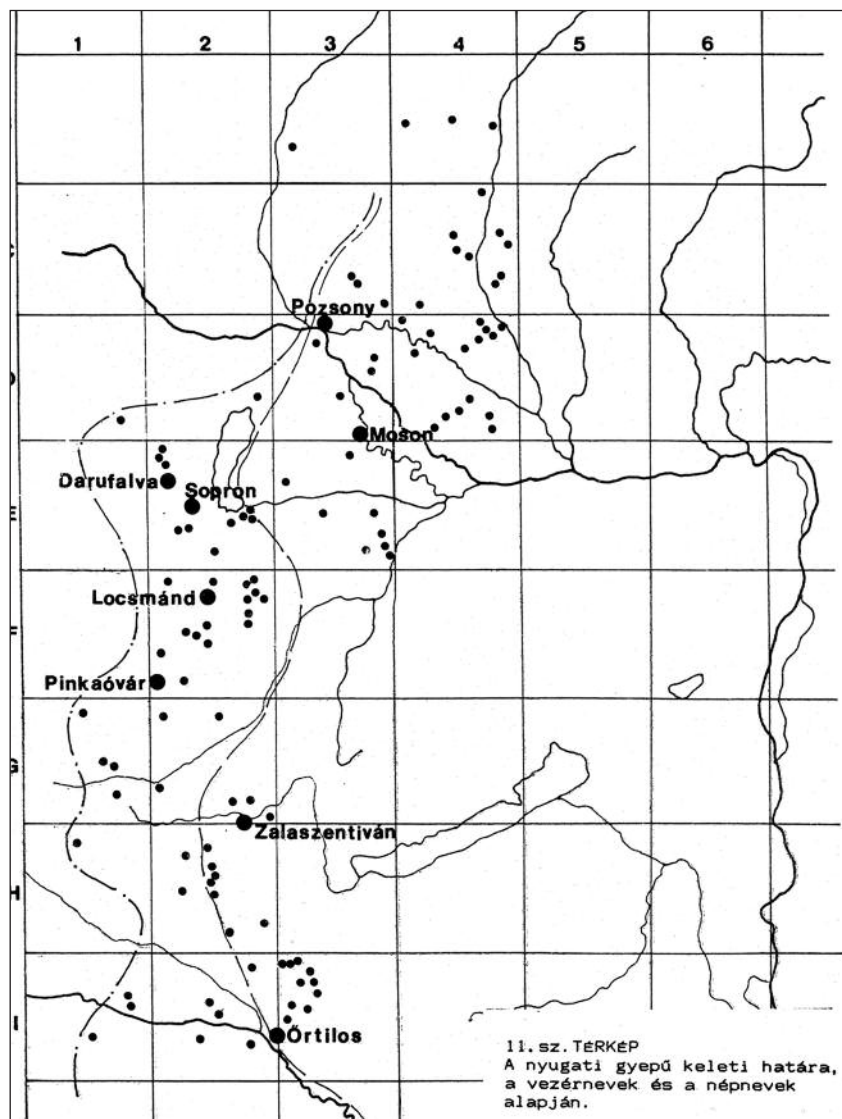

A térképek alapján megállapíthatjuk, hogy:

- a helynevek a vezérnevekhez hasonlóan helyezkednek el, de mintha egy gondolattal keletebbre telepedtek volna, mint a vezéri szállások.
- Pozsonyhoz legközelebb egy Besenyő helynév található, s ez is arra utal, hogy Pozsony birtokbavétele feltehetően csak a 10. század első felében történt meg.
- Ha összevetjük a csatlakozott népek helyneveinek a térképét a törzsnevek térképével megállapíthatjuk, hogy a csatlakozott népeknek a nyugati határvédelemben nem volt egyértelműen meghatározó szerepük. A B3-as kockában lévő Székely, a B4-es kockában lévő Berény helynév, valamint az II és 2-es számú kockában lévő Ladány, Kazár, Székely és Zsidó helynév arra bízta, hogy kiemeljük a segédnépek határvédő szerepét. Ugyanakkor azonban Darufalva, Sopron, Locsmánd, Pinkaóvár térségét a törzsnevek uralják, Zalaszentiván környékén pedig a kettő vegyesen található. Határozott következtetést levonni abban a kérdésben, hogy a csatlakozott népeknek kiemelkedő szerepük lett volna a határvédelemben, jelen vizsgálatunk eredménye alapján nem lehet.

A 11. sz. térkép ábrázolja az összes általunk feldolgozott (2-10-ig sz. térképen feltüntetett) helyneveket, a H. Göckenjan által kidolgozott határt (vékony szaggatott vonal), valamint az általunk feldolgozott helynevek alapján megrajzolható tényleges nyugati határt (vékony eredményvonal), Géza fejedelem idején.

Befejezésül nézzük meg még egyszer a H. Göckenjan által rajzolt 1. sz. térképet. Hol húzódik az általa megrajzolt nyugati gyepű széle? Szinte pontosan ott, ahol a trianoni határokat kijelölték. H. Göckenjan ezer éves “történelmi alapot” kívánt teremteni egy hetven esztendeje Trianonban hozott döntésnek. Nem hisszük, hogy erre szükség lenne. A népeink közötti kapcsolatokat legalább az 1000 évvel ezelőtti kérdésekkel ne terheljük feleslegesen. Éppen elég az együtt eltöltött évszázadok eseményeinek korrekt tisztázása.

ADATTÁR

A felhasznált helynevek mindegyike megtalálható a Kristó Gyula-Makk Ferenc-Szegfű László: Adatok “korai helyneveink” ismeretéhez. I. Acta Universitatis Szegediensis de József Attila Nominatae. Szeged, 1973. c. adattárban, amelyben a helynév forrása is fel van tüntetve.

A jelen kivonat a visszakeresést könnyíti. Feltüntettük az általunk felhasznált helynévnek az eredeti adattárban lévő sorszámát, a hely nevét, a kocka betű és számjelét, valamint a kockán belüli számot. Ahol a kockán belüli szám 00, az azt jelenti, hogy az eredeti adattárban a helynév nincsen pontosan lokalizálva, a gyűjtők csak egy területet tudtak meghatározni. Annak érdekében, hogy a helynév ne “vesszen el”, az ilyen esetekben azt a behatárolt területet közép-re helyeztük.

A honfoglaló vezérek első nemzedéke (2. sz. térkép)

1	Árpád	E 3	4	6	Kurszán	I 1	4
2	Tétény	D 1	1	4	Tétény	E 3	6
3	Szabolcs	E 2	9	10	Szabolcs	H 2	21
7	Ond	F 2	11	13	Ond	I 3	2
3	Huba	F 2	9	9	Bors	F 2	14
14a	Bors	I 2	5	1	Velek	F 2	19
4	Velek	G 1	5	5	Velek	H 2	00

A honfoglaló vezérek második nemzedéke (3. sz. térkép)

3	Pata	C 4	9	8	Pata	F 2	00
16	Pata	H 2	24	19	Pata	I 3	14
1	Kál	D 2	2	4	Kál	F 2	13
4	Üllő	D 4	11	13	Üllő	I 3	12
4	Ete	D 4	15	2	Horka	E 2	10
2	Örkény	E 2	6	2a	Örkény	E 2	8
3	Örkény	E 3	8	2	Ócsád	F 2	15
3	Szalárd	G 1	6				

A vezérek harmadik nemzedéke (4. sz. térkép)

1	Súr	C 3	2	2	Súr	C 4	10
5	Súr	D 4	19	8	Súr	I 3	15
2	Bulcsú	D 3	4	3	Bulcsú	D 4	16
6	Bulcsú	F 2	5	1	Tevel	D 4	12
1	Taksony	D 4	13	2	Billa	D 4	16
4	Billa	E 3	00	7	Billa	I 3	2
1	Baks	G 1	7	6	Apor	I 2	9

A vezérek negyedik nemzedéke (5. sz. térkép)

2	Géza	B 4	2	5	Géza	C 4	8
17	Géza	H 2	20	21	Géza	I 2	00
1	Doboka	B 4	00	5a	Doboka	G 2	16
1	Belyüd	C 3	1	5	Belyüd	D 4	18
9	Belyüd	F 2	20	13	Belyüd	G 2	15
21	Tormás	E 2	7	26	Tormás	F 2	9
14	Béla	H 1	1				

Törzsnevek (7. sz. térkép)

1	Nyék	C 4	5	2	Nyék	D 4	7
3	Nyék	D 4	8	7	Nyék	E 2	5
8	Nyék	E 2	6	11	Nyék	F 2	5
2	Megyer	D 4	3	10	Megyer	E 3	3
30	Megyer	H 2	7	1	Kürt	C 4	6
3	Kürt	D 3	3	4	Kürt	D 4	9
5	Kürt	D 4	10	13	Gyarmat	G 2	11
22	Tarján	I 3	8	4	Jenő	D 4	11
18	Kér	E 2	7	21	Kér	F 2	6
33	Kér	H 2	7	9	Keszi	C 3	00
39	Keszi	H 2	7	48	Keszi	I 3	9

Csatlakozott népek helynevei (8. sz. térkép)

2	Székely	B 3	1	15	Székely	I 2	00
1	Berény	B 4	1	10	Berény	D 4	11
17	Berény	F 2	7	21	Berény	G 2	17
35	Berény	I 3	1	1b	Kazár	C 3	2
8	Kazár	F 2	1	11	Kazár	H 2	2
12	Kazár	I 1	2	1	Szabír	C 4	2
3	Szabír	E 3	1	7	Zsidó	E 3	3
13	Zsidó	G 1	4	17	Zsidó	I 2	6
8	Káliz	G 2	2	11	Káliz	H 2	3
20	Ladány	I 1	3				

Besenyő helynevek (9. sz. térkép)

4	Besenyő	C 4	3	5	Besenyő	C 4	4
10	Besenyő	D 3	2	20	Besenyő	E 2	1
21	Besenyő	E 2	2	29	Besenyő	F 2	3
47	Besenyő	G 2	1	77	Besenyő	I 3	1
78	Besenyő	I 3	2				

Itt jegyezzük meg, hogy a Gyula helyneveket a két Gyula, a Kend helyneveket pedig a Kündü, vagy Kék-Kend, (vezérnév vagy népnév?) bizonytalansága miatt mellőztük a feldolgozásnál.

Simon Zoltán (Toronto)

MAGYAR NYELVI ŐSLOGIKA ÉS A TÁVOLI NÉPEK

Mély tisztelettel és szeretettel küldöm üdvözetem a felsőöri találkozót valamennyi résztvevőjének. Ezt a rövid tanulmányt a tavaly Londonban elhangzott előadásom folytatásának szánom. Néhány rendhagyó gondolattal szeretném kiegészíteni „A magyar nyelv génjei, logikai építőkövei” című írásomat.

Először is kissé leegyszerűsítve a dolgot, általános kifejezéssel „magyar nyelveket” fogok használni, vagyis e szavakkal összefoglalom a ma is elevenen élő különálló Kárpát-medencei magyar nyelvjárásokat. Nem mintha eredetük minden vitán felül állóan közös volna, hiszen ez nem is állítható.

Általában véve az írott történelem előtti népek nyelveit, azok szóképzését és nyelvtani logikáját próbálom nyomozni. Az egyes nyelvek közötti párhuzamok és hasonlóságok mindig sokat nyomnak a latban. Véleményem már itt eltér a legtöbb hivatásos nyelvészétől. Szerintem ugyanis az alapszókinccs volna az alap, nem pedig a nyelvtan, grammatika. Ez utóbbi érezhetően csak sallang és igen késői újítás. Ráadásul az uralkodó divattal, a felső, irányító réteg politikai, nemzeti orientációjával állandóan változik. Így például most is néhány évente újabb, javított kiadásban jelentetik meg a Magyar Helyesírás Szabályait, de ettől még az ősi vagy újabb magyar szavak vidéken ugyanúgy hangzanak, mint évszázadokkal ezelőtt. A függöny ma is firhang, az ágybetét ma is matrac, stb. A grammatikát magam is utálom és nem gondolom, hogy a kőkorszaki ember figyelmét jobban lekötötte.

Már régóta próbálok ilyen „magyar őseink” logikával gondolkozni, játékos módon. Itt van például a „fű” szó. Valószínűleg régebbi a „gyep” és a „pázsit” szavaknál, mivel nagyobb a szóbokra és többet szerepel a szólásokban is. Például fűnek-fának mondanak el valamit és nem pázsitnak, gyepnek, fának. A fű után egy -z végződést illesztve alkotunk magyar őseinként egy új igét: „fűz”. (Nyilván a fűzfát is azért neveztük el így, mert hajlékony ágaiból könnyű volt fűzni, fonni valamit.) Más kérdés az is, hogy a „fű” szóból kialakulhatott a „fűteni” ige, hiszen őseink száraz pusztákon éltek, ahol a száraz fűvel kitűnően lehetett fűteni. Szóval a „tű” és a „tűzni” kapcsolatokhoz hasonlóan a fű szóból alakulhatott a „befűzni” ige. A csonttű őskorszaki szerszám. Egy keskeny, száraz fűszállal, mint fonállal sok minden kezdetleges ruhát meg lehetett varrni.

Itt ugorjunk át a már kihalt kun nyelvre. Ők a füvet úgy hívták, hogy „ot”. A mi „gyapot” szavunk eredetileg „gyap” és az „ot” szavak összetételéből születhetett

valahol Kazahsztán pusztáin, a kun nyelvben „juh-fű” jelentéssel. A középkori európai és kínai utazók is említenek egy csodálatos szeppein növényt, a földből kinövő bárányt, a Kazár Birodalom térségében. Hasonló logikával a spenót talán spán (spanyol) füvet jelenthetett.

A füvet jelző „ot” törökös kun szóról még annyit, hogy a koreai nyelv egyik alapszava szintén „ot”. Ruházatot, öltözetet jelent, nagy szóbokorral. Elképzelhető, hogy egy szubtrópusi eredetű ruhátlan ős-koreai népcsoport az ős-kunok fűből varrt öltözetét névvel együtt átvette. Hasonlóan a magyarok ősei az albánok őseitől vehették át – helyhez persze így nem köthetően – a „cipő” szót. Az albán nyelvben ugyanis még csak kezdetibb jelentése van, egyszerűen bőrt jelent. Természetesen egy nyelvész akadémikus szemével mindezek kidobnivaló véletlenek és inkább az ikes igékre és a tárgyas ragozásra kellene összpontosítanunk. Mégis úgy tűnik, hogy egy bizonyos számú logikus véletlen egyezés már nem véletlen, hanem igenis magyarázatra szorul.

Nem is akarok a szóegyezéseknél maradni, de a koreai és a magyar szókincs tanulmányozásánál találunk érdekes hasonlóságokat, habár azok más nyelvcsaládba tartoznak. A gyöngy és a csengő szavunknak például koreai testvérei vannak. A számnevek közül a 4 az egyik koreai nyelvjárásban „net”-nek hangzik. Különös az is, hogy a szépre sokat adó ősmagyar nők nem a Perzsa-öböl mellékéről, hanem Korea tengerpartjáról szerezték be gyöngykészletüket. A „csapda” szónak nemcsak az ír nyelvben van megfelelő párja, hanem teljesen ugyanígy hangzik a koreai nyelvben is és egyike legfontosabb alapszavainknak. Ami a szó tövét illeti a magyarban, a „csap” kétségtelenül megfelel az „üt” szónak, mégpedig váratlan, hirtelen, gyors ütést értve alatta. Gondoljunk, a lecsap, felcsap, csapat, becsap szavakra. Ez utóbbival lehet késői kapcsolatban a vízcsap szó őse. Ez bizonyosan hordó csapja volt, amelyet egyetlen ügyes csapással befelé ütöttek a kifelé húzás helyett, kétségtelenül elérve a szemlélő *becsapását*. Ezért valószínűsíthető az „ütés” és a „ravasz, trükkös fortély” fogalmak szoros kapcsolata. A koreai nyelvben magát a megfogást, a csapdával való halászatot jelenti. Ebből gondolható, hogy a magyarok vagy hunok ősei adhatták át a folyami halászat kicsiszolt ismereteit a koreai vad törzseknek. (A koreai nyelv történetéről szóló szakkönyvek elismerik a hunok és a hun megszállás hatását nyelvükre.)

El kell ismernünk, hogy párhuzamok keresésével logikai úton nem lehet leszűkítenünk a magyar nyelvek őshazáját, sőt inkább csak tágítani tudjuk. Rendben van: tételezzük fel, hogy az őshaza valamikori keleti határa a Csendes-óceánnál húzódott. De hol volt a nyugati határ? Gyakorlati megfontolásokból a Németországot Egyiptommal összekötő vonalat vehetjük nagyjából, persze ez is csak feltételezés. Itt van például a *jég* szó. Ennek hasonló hangzású párjai megtalálhatók a sumér (seg) és a norvég nyelvben (jög). Gyanítható, hogy az Európában őshonos norvégok előbb ismerték, mint a Mezopotámia forró sivatag-

jai mellett élő sumér földművesek. A norvégok ősei, a nórok lakhatták Noricumot is, vagyis Ausztria keleti felét. A hegyvidéki, havasi életmódhoz hozzászokva biztosan nem esett nehezükre a barátságtalan Skandinávia betelepítése. A jégvermet is előbb ismerhették, mint a sumérok, a verelés szokását előbb megtanulhatták. Így a hegyekből lehozott jéggel sokáig eltarthatták a húst. Persze, egyértelműen nem bizonyítható az sem, hogy pl. a norvégok nem a magyaroktól vették át a Kaukázus környékén. Ilyen szavak egyezése viszont nem lehet véletlen, hanem valahol közösen együtt kellett élniük az érintett népek őseinek.

Ezek az érintkezések kétféle nyelvi kapcsolatot jelenthettek. Az első az egyirányú átvétel. A második a bizonyos szó megszületésénél való közös részvétel, közös babáskodás. Más kifejezéssel „ÉLMÉNYKÖZÖSSÉG”-nek is hívhatnánk, amelyet már tavalyi előadásomban is javasoltam. Igaz, teljesen más alapnyelvű szomszéd néptörzsek is élhettek valaha ideig-óráig ilyen élményközösségekben fejlődésük különböző szintjein. Ezzel megmagyarázható volna egymással nem rokon, ma nagy távolságban élő népeknél a logikai egyezések feltűnően magas száma.

A nyelvészet másik rákfenéje az lehet, hogy a kutatók többsége irtózik attól a gondolatától, hogy egyes különálló kontinensek nyelvei között kapcsolatok léteztek. Márpedig léteztek. A nyelvek és a népek vándorútján hihetetlenül hosszú vándorlások is lezajlottak, nem is egyszer.

Szavaink végén nem ismerünk olyan végződést, hogy „él”. „Kötél” szavunk első fele viszont kétségtelenül a „köt, megkötni”. Ha a második rész azonos volt az „élni” fogalmával, akkor egy vogul elbeszélésre gondolhatunk (Várkonyi Nándor „Szariat Oszlopai” könyvében). Ezek szerint a vízözön idején 500 ölnyi kötelet kellett fonni fűzfagyökérből, és azzal megkötni minden egyes hajót. Akinek a kötele kibírta, az megmenekült. A többiek mind megfulladtak. Szívárvány szavunk is azt a régi alföldi hiedelmet tükrözi, hogy az szívja fel az árt, az árvizeket. Még maradjunk egy kicsit nyelvtestvéreinknél, a mari népnél. Huszti kevéssé ismert múlt század-beli könyve („Ó- és Új-Dácia”) azt írja, hogy Jordades szerint egy More vagy Mare nevű boszorkánytól származtak a magyarok. Ez Philimer gót király alatt történt egy kietlen erdőben, aki észrevette, hogy népei között boszorkányok voltak és ezeket a némbereket elűzte országából. Nem lehetséges-e, hogy a csodaszarvast a Krím-félszigetre követő ősmagyar vadászok ezeket a „mari” nevezetű fehérmépeket találták meg a pusztában, és így a „mari” népnév Jordanes korai leírásában bizonyítana valamiféle kapcsolatot a hunok és a finnugor ősnépek között? Huszti nyilván nem a „magyar” szóra gondolt, hanem a hunokra, hiszen kétszemélyes, hogy a „magyar” népnév már előfordult volna Jordanes idejében egy írott munkában.

A „jég” szóra visszatérve, érdekes kapcsolata az egyes nyelvekben az „üveg” fogalmával. Jég és üveg – annyira különböző dolgok lennének? Egyáltalán nem.

Az üveget üjeg-nek is mondják némely magyar tájszólásban. Jeget vagy üjeget emlegetni, elég hasonlóan hangzik. Ez pedig nem csak magyar jelenség: a „glass” üveget jelent (az ír nyelvben „zöld”-et, ami az első üvegtermékek színe volt), párja pedig az indoeurópai nyelvekben a „gleccser” szó csoportja, mindkettő valamilyen hideg, áttetsző kristályt jelöl. A régies magyar nyelv a kristályt jegecz-nek nevezi.

A „tűz” és a „piros” szavak eredetileg összetartoztak, úgy, mint a „kő” és a „kemény”. Nem hiszem, hogy „kegyes” és „kecses” szavaink újkeletűen átvett szavak lennének. Mégis, ez a két hasonló szó így kapcsolódik az angolban is: „grace” (ejtsd: grész) és a „gracilis” kecses, törékeny jelentéssel létezik. Olyan szóösszetételek, hogy „feltétel” százával analóg módon is megtalálhatók más indoeurópai nyelvben, pl. spanyolban: su-poner, vagyis feltenni valamit, feltételezni. A „kérni” és a „kérdezni” fogalmak szintén eredetileg egy teljes gondolatot takartak, lásd a mai spanyol és olasz megfelelőiket. Hasonló a „venni” és a „vinni” szó esete: az angolban, spanyolban ma is csaknem azonos fogalmakat takarnak. Vagy véletlen volna mondjuk, hogy ráakadunk egy magyar tájszólásra, ahol egységesen „sövénydisznó” a sündisznó közismert neve; az angol nyelvjárás ezt tökéletesen híven „sövény-disznó”-nak fordítja. Mondjuk, ugyanitt a Tejút angol neve „Milky way”. Véletlen volna mindez? Lehetséges, hogy egyetlen bizonyos magyar nyelvjárás több angol szó magyar tükörfordítását átvette, a többi magyar nyelvjárás erre teljesen fittyet hányva „sínkutyának” vagy „szénásszekérnek”, „részeg ember útjának”, a rómaiak meg „cigányok útjának” nevezi ugyanazt a 2 fogalmat? Hogy a Hadak Útjáról ne is beszéljek.

Nem kenyerem a prófétaág. Mégis meggyőződése, hogy a magyar őskutatásban a legerősebb nyom a nyelvjárások kutatása, azok visszavetítése a távoli múltba. Ez a lehetőség kiaknázzható és teljesen kiaknázatlan. Őseink életmódjáról, gondolkodásmódjáról, idegen népekkel való kapcsolatairól leghívebben a tájszólások tanúskodnak még ma is. Jelentőségük alábecsülése, a bennük rejlő információtömeg elhajítása okozza az őstörténet és rokon tudományainak sötétben tapogatódzását, a látható fűhöz-fához kapkodást, az elburjánzott elméletek vetélkedését a nyelv által rögzített valóságmaggal szemben. Amíg nem fektetünk nagyobb súlyt a magyar nyelvjárások különbségeinek magyarázatára, azok tudományos, poliglott formában való többnyelvű szótár-szerű feldolgozására és kiadására, addig őstörténet-kutatásunk nem fog kikecmeregni a kátyúból.

A fentiekre visszatérve, hasonlóan állunk a nagyobb szóbokrokkal kapcsolatban. A „jó, jobb kéz, jog” fogalma például szemmel láthatóan hasonló. Nagyon sok nyelvben a jobb oldal volt a helyes, a bal pedig rossz, helytelen: lásd *baleset* szavunkat. (Érdekes, hogy például a balkezes emberek igen nagy százalékarányban találhatók a vörös hajúak között, ez pedig jellemző a nyugat-európai embertípusra, de nem a magyarra.) Még különösebb a „könnyv, könnyű és könny” szavak

ősi, már feledésbe merült rokonsága (rég magyar szövegekben könyves szemmel vagy könnyűs szemmel találkozhatunk). Ez a 3 fogalom más nyelvekben is igen hasonlóan hangzik. Pl.: a spanyolban: libro, ligero és lagrima.

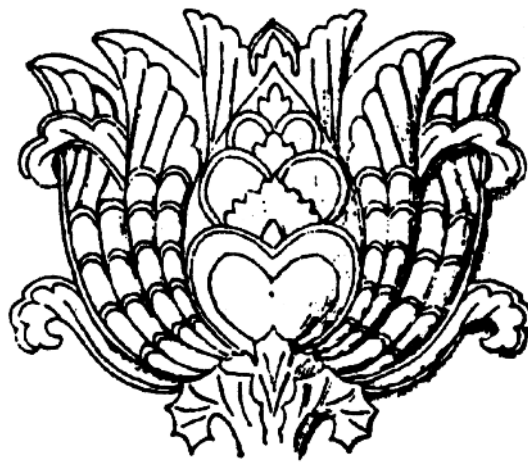
Szélesen elterjedt logika az is, hogyha valami szép, jó és helyes, akkor annak „van helye”. Ami helytelen, annak pedig nincs helye. Hasonlóan lásd az olasz „piacse”, spanyol „placer”, angol „please”-pliz és a német *Platz* szót – némelyiknél a jelentések már árnyalódtak. A fatörzs és a törzs szavak rokonsága is szinte özönvíz előtti. Egy külön fatörzsből készült hajón megmenekültek hosszú ideig együtt maradtak és szoros összetartozási tudatuk sokáig megmaradt. Mások fatörzshajója egészen máshol ért partot, így lassan nyelveik is elkülönültek. (A „fatörzs” és a „néptörzs” szavak hasonlóan hangzanak sok más nyelvben is.) Egyiptomban Ozirisz hajóját sokáig nagy vallásos tiszteletben tartották egy templomban. Innen eredhet az, hogy a nagyobb templomoknak „hajói” vannak. Számomra az is döbbenetes élmény volt, hogy a torontói Royal Ontario Museum-ban egy predinasztikus egyiptomi kis kenumodellt láttam. Teljesen ugyanúgy néz ki, mint egy mai indián kenu, ez pedig nem is olyan egyszerű tervezésű szerkezet. Tehát valamiféle kapcsolatot sugall.

Ősi mexikói szokás volt, hogy a házasulandó nő és férfi fehér, tóga-szerű ruhájának csücskeit jelképesen, vallásos szertartással összekötötték. Ezzel hasonló eredettel magyarázható a mi „Házasságkötés” szavunk is, vagy a kötelesség, elkötelezettség. A korábbiak mellett ez is valószínűsíti, hogy a „köt” egyike a legrégebbi, sok ezer éves magyar szavaknak. Megjegyezzük, hogy a nyelvész professzorok egyes nyelvek korát változóan, félmillió év és néhány száz év közöttire becsülik és ezzel elárulják teljes tájékozatlanságukat hivatásukban. Én hiszek abban, hogy egyszer – talán évszázadok múlva – a nyelvek szavainak túlnyomó részéről meg fogják állapítani, hogy pontosan mikor, hol és milyen körülmények között születtek meg.

A sok mexikói nép körében, különösen a mayáknál, több olyan motívumra bukkanunk, amelyek a magyarokéra emlékeztetnek. A színek és díszítő motívumok mellett olyan népmesei fordulatok, mint a „szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál” egy változata, vagy maga a hétfejű sárkány alakja (Vakub Cakix), amely csak a hittitáktól ismeretes. Érdekes, hogy a mayáknak külön istennő volt az öngyilkosságnak szentelve: Inxchel (Iscsel). Aki szerintük így vetett véget életének (főleg kötéllel), az mind a paradicsomba jutott. Ez emlékeztet a türkkazár fejedelem fojtogatási szokására, vagy még inkább a szultán által küldött selyemzsinórral elkövetendő öngyilkosságra egy jobb túlvilági élet reményében. Az öngyilkosságra hajlamosság magyar statisztikáját itt nem is kell kidomborítanom. A maya-nahuatl nyelveknek egyes ótörök nyelvekkel való látható rokonságának vizsgálata hálás téma lehet, és világszenzáció lehetne belőle.

A hunokra kitérve, a hun birodalom vélhetőleg a proto-szláv, török és ugor nép-

tömegekre épülhetett. Atila a magyar krónikák szerint méd divatra öltözködött, és médek tették ki birodalmának egyik legnagyobb hun népét. A méd nyelvből (és a hunból is) csak néhány szót ismernek, de a méd szavak szinte tökéletesen meg-egyeznek orosz-szláv megfelelőikkel. Más források állandóan a masszagétákat említik a legerősebb hun népként. Ezt úgy fejthetnénk meg, hogy meszekh- vagy mosokh-géta. Mesech a Bibliában Jáfet fia, vagyis az indoeurópai népek egyik őse. Őshazája Kisázsia keleti fele, Kappadokia volt. Még a Krisztus előtti 2. évezred elején, az asszír-örmény állam vetélkedése kezdetén 1000 Mosokh-férfit telepítenek le itt, hogy a földet műveljék. Ezek lehetnek az egyszerű muzsikok, a köznép, amely a szlávban egyszerűen férfi-t jelent. A svéd-fajú Rusz kalózok 3 hercege Honfoglalásunk körüli időkben a muzsikok hívására jött be Oroszországba, s ők alkották az uralkodó réteget. A muzsikok egykori neve magyarul *Muszka*. A Képes Krónikában Mazeke volt a fővárosuk (v.ö.: Moszkov, Moszkva). Régi keletű lehet a kun-szláv együttélés vagy szövetség, s talán még a kelet-törökországi és közös belső-ázsiai őshazáig vezethető vissza. Ezt a török és szláv alapszóképzlet egyezései is alátámasztják. Számomra a hun kérdés legjobban a kunokon keresztül közelíthető meg. Ők lehetnek a Hun Birodalom szervező és névadó népe. Az a kun nyelv, amelyet a Petrarca-Kódexből ismerünk, egy törökös nyelv, nem magyar. Benne felismerhető az a nagy szómennyiség (kb. 1/3-ad része), amely tükrözi egy Khorezm-i, perzsa nyelvet beszélő néptömeg beolvadását. Ezt az iráni hatást László Gyula is felismerte az avarok művészetében, krónikáink pedig Csaba khorezmi házasságáról és az onnan hozzánk csatlakozó, Kárpát-medencébe visszatérőket segítő népességről tesznek említést.

Tauszik Tamás (Budapest)

A MAGYARSÁG EREDETE ÉS VÉRCSOPORT
KUTATÁSAINAK ÖSSZEFÜGGÉSE

A magyar nép mélyben gyökerező történelmének fényes napjait és korszakait nagyszerű kulturális emlékeink sokasága őrzi, tükrözi. Eszmei és tárgyi kincseinket nemzedékeink féltett örökségként adják át egymásnak. Ennek bizonyítékai gyönyörű középületeink, fejlődő nyelvünk, örömteljesen megújuló tudatunk és nemzeti aktivitásunk, megnyírbált kapcsolatrendszerünk és hagyományaink újjáéledése, stb.

A nemzedékeink hosszú láncát azonban a kultúra és az összetartozás tudatán kívül más is összefűzi. Ezt a kapcsolatot legegyszerűbben a vérségi, vagy származási kapcsolatnak nevezhetjük.

Közismert tény a szülők és gyermekeik külső és belső hasonlatossága. Ezt a hasonlatosságot a szülőktől a gyermekeiknek átadódó kromoszómákba zárt genetikai anyag biztosítja. 1956 óta, Tjio, Levan munkássága nyomán tudjuk, hogy minden egészséges embernek 23 pár kromoszómája van, amelyek méreteik és morfológiai sajátosságaik alapján csoportosíthatóak.

Évtizedek óta folyó kutatások fényt derítettek arra, hogy egy-egy humán kromoszóma pár milyen tulajdonságokat meghatározó géneket hordoz. Gének határozzák meg az emberi vércsoportokat is és ezeknek a géneknek a nagy többségéről tudjuk azt is, hogy mely kromoszómákon helyezkednek el.

Az imént vércsoportokat említettem és többesszámban beszéltem róluk.

Itt azonnal két dolgot szükséges tisztázni:

- 1.) mi is az a vércsoport;
- 2.) miért lehet többesszámot használni.

1) Mi a vércsoport

A vércsoport a vörösvértestek felszínén elhelyezkedő kémiai struktúra, általában valamilyen szénhidrát, ami fehérjemolekulához kapcsolódik. Ezek a vörösvértest felszíni struktúrák eltérő sűrűséggel lehetnek jelen a vörösvértesten. Ezek a struktúrák gének hatására alakulnak ki és attól függően, hogy egy vércsoport pl. az AB0 vércsoport rendszer melyik alternatív fajtája, vagy allélja, van jelen valakinek a kromoszómáin, ettől függően lesz ennél a személynél „0”-ás, „A”-s, „B”-s, vagy „AB”-s vércsoport, vagy más néven *fenotípus*.

Ugyancsak ilyen vagy olyan allél jelenlététől függően lesz valaki Rh-pozitív vagy Rh-negatív. Most azonban egy másik vércsoportról beszélek. Éppen ezért

választ kell adnom arra a kérdésre, hogy miért lehet a vércsoportról többszám-
ban beszélni?

2) Miért lehet a vércsoportról többszám- ban beszélni?

Azért, mert a mai ismereteink szerint kb. 100 vércsoport ismeretes. Az előbbi kettő általában ismeretes, mert véradás, vagy terhesség során igen sokan találkoznak velük. Vannak azonban olyan vércsoportok, mint az MNSs, a P, a Lewis, a Lutheran, a Duffy, az LW stb., amik a nem szakemberek számára kevésbé ismeretesek.

A vörösvértesteiken azonos tulajdonságokat hordozó személyek csoportokat alkotnak. Így keletkeznek a „0”-ás, az „A”-s, az Rh-negatív, az „M”, stb. csoportú személyek. Vércsoport tulajdonságaikat a szülők örököltik.

Egy-egy vércsoport igen bonyolult felépítésű is lehet. Ilyen bonyolult felépítésű pl. az Rh-vércsoport, amelyen belül a gének száma sokkal nagyobb, mint az AB0 vércsoporton belül. Még bonyolultabb a Gm-Km-Am rendszer, vagy az emberi szöveti összeférhetőségért felelős, ún. HLA tulajdonságok. E két utóbbi rendszer már nem a vörösvértestekhez kötődik. Öröklési módjuk valamivel bonyolultabb, mint a vörösvértesthez kötött tulajdonságoké. A lehetséges kombinációk száma igen nagy és mivel az egyes kombinációk stabilak, nemzedékről nemzedékre egyformán adódnak át, azt mondhatjuk, hogy a Gm-Km tulajdonságok és a HLA típusok blokkokban öröklődnek.

Annak következtében, hogy a szülők örököltik vércsoport tulajdonságaikat, nemcsak az egyes szülők és gyermekeik között lesz hasonlóság, de hasonló lesz a szülő nemzedék és az utód nemzedék és a nemzedékek hosszú láncolata. Ez azért rendkívül lényeges, mert ennek köszönhetően *népek, népcsoportok hovatartozásának és származásának kérdéseit lehet vizsgálni vércsoport adatok felhasználásával*. A génjeink nagyon konzervatívan őrzik az ősi tulajdonságainkat. Nemzedékről-nemzedékre és századokon keresztül, egyik évszázadról a másikra átadódnak az őseinktől (az egészen távoli őseinktől) a mai (kései) utódokig. Természetesen nagyon sok keveredés történt az országban, nagyon sok háború, ami megbolygatta az ország nemzetiségi összetételét. Kívülről betelepültek népek. Tehát ez mind elég jelentős változást idézett elő a génállományunkban. Ugyanakkor azonban az országban nagy számban vannak olyan települések, amelyek ha nem is tisztán, de túlnyomó többségükben magyarokból tevődnek össze. És ezeknek a közösségeknek a vizsgálata biztosan fog támpontot nyújtani ahhoz a kérdéshez, hogy pontosan meg tudjuk válaszolni, vagy legalábbis a mainál pontosabban, hogy kik is voltak az őseink és kikkel keressük a rokonságot.

Nagyon komoly kutatásnak az eredményeképpen lehet csak bármilyen közösségről azt megállapítani, hogy hova is tartozik. Mint korábban említettem, vér-

csoport-tulajdonságok nagyon nagy számban vannak. Mennyiségük eléri a 100-as nagyságrendet és rajtuk kívül is vannak olyan genetikai tulajdonságok, amelyek a vércsoporttal azonos értékben kezelhetők genetikai markerekként, vagy genetikai jelző tulajdonságokként és felhasználhatók arra, hogy egy-egy nép, vagy népcsoportnak a származási kérdéseit, vagy a hovatartozásának a kérdéseit megvilágíthassuk.

Évek óta foglalkozunk az ország vércsoport-térképének a megszerkesztésével. Azt már most el lehet mondani, hogy ez a térkép valóban térkép, tehát egyáltalán nem az van, hogy az ország minden részén ugyanolyan gyakorisággal fordul elő az A, B és 0-ás vércsoport, vagy ugyanolyan megoszlásban van a 0, A, B, AB vércsoport. Hanem vannak olyan részek, ahol a B vércsoport gyakorisága lényegesen nagyobb, mint más részeken, ezzel ellentétesen vannak olyan részek, ahol a 0-ás vércsoportnak a gyakorisága lényegesen nagyobb, mint más részeken. Nemrégiben megtörtént velem, hogy Magyarország délkeleti részéről, egy Gerendás nevű községből kaptam vérmintát és amikor a vércsoport-vizsgálatnak az eredményeit néztem, akkor olyan benyomásom támadt, mintha baszk hazafiak adtak volna ott vért, mert az Rh-negativitás olyan gyakorisággal fordult elő. Ugyanakkor más helyeken az Rh-negativitás gyakorlatilag hiányzik. Tehát nincs az országban homogenitás. Ebben a kérdésben is nagyon jó lenne a történészek segítsége, akik tudják azt, hogy az egyes honfoglaló törzsek hol helyezkedtek el. Azoknak a leszármazottai hova kerültek és elképzelhető, hogy a kettőnk együttes erőfeszítése révén meg tudnánk rajzolni azt a térképet, ami a magyarság, az őseink egy-egy csoportjának a terjeszkedését, a biológiai létét valamiféleképpen tükrözné, s ennek a rekonstrukciójára lehetőséget nyújtana.

A nyelvészeti bizonyítékok azt támasztják alá, hogy mi valamikor együtt éltünk a finnekkel. A nyelvrokonság fennállhat, de a genetikai rokonság vajon fennáll-e?

A nyelvi rokonság biztosan nem áll abszolút kapcsolatban a genetikai rokonsággal.

Hiszen nem egy olyan ismert nép van, amelyik a nyelvét megváltoztatta. Hogy a magyarok és a finnek között fennáll-e a genetikai rokonság, erre ma még ugyancsak nehéz válaszolni. Azt el lehet mondani, hogy elég sikertelen kísérlet történt a rokonság bizonyítására. De sikeres kísérlet a rokonság hiányának bizonyítására, vagy sikeres kísérlet a rokonság bizonyítására mindeddig nem történt. Próbálkozások folynak. A genetikailag leginkább vizsgált populációk egyike a finn populáció. Ott az LW vércsoportnak egy olyan variációja ismert, ami más helyeken vagy nem fordul elő, vagy nagyon alacsony gyakorisággal fordul elő. A finnek azt kérték, tegyük lehetővé a magyar populáció vizsgálatát és annak meghatározását, hogy LW variáns milyen gyakorisággal fordul elő Magyarországon. A vizsgálatról arra a kérdésre vártak választ, hogy segítségével vajon bizonyítható-e a finn-magyar rokonság. A vizsgálati anyagunknak az az érdekessége,

hogyan vannak olyan településeink, amik ugyanazt a gyakoriságot mutatják, mint a finnek, más települések pedig olyan gyakoriságot mutatnak, hogy a rokonság abszolút hiányát tételezhetjük fel.

Ugyanakkor azt nem lehet állítani, hogy teljesen hiányoznak ezek az LW vércsoport variánsok más európai népeknél, csak olyan alacsony gyakorisággal fordulnak elő, hogy ezt véletlennek tekinteni nem lehet. A nálunk vizsgált populáció egy része a finnekkel valószínű rokonságot mutat. A másik része a rokonság hiányát mutatja.

Nagyon célszerű lenne a törököknél is hasonló vizsgálatot folytatni, ha másért nem legalább azért, hogy tudjuk, hogy mekkora lehetett a törököknek a genetikai hatása a magyar populációra. Akkor sokkal könnyebben tudnánk tájékozódni, és sokkal könnyebben tudnánk értelmezni azokat a géngyakoriságokat, amelyeket a magyarság egészében is vizsgálunk és ismerünk.

Ilyen széleskörű vizsgálat tudomásom szerint eddig nem történt.

A magyarságban néha egy kicsit kiugró pofacsontú, ferdébb szemű embertípussal találkozhatunk, főleg a palócok között. Eredetileg Bartucz Lajos professzornak volt ilyen megfigyelése. Ő pontosan a palócok között találta nagyobb gyakoriságúnak a mongoloid tulajdonságok előfordulását. Ez nem biztos, hogy származásbeli azonosságot igazol. Tehát nem biztos, hogy amit most a palócoknál látunk, az eredeti, ősi magyar populációban jelenlévő tulajdonságoknak a fennmaradása és túlélése, lehet, hogy ez a történelem során később szerzett tulajdonságok megjelenése, vagy túlélése. Ezeket a bizonyos tulajdonságokat a vérben fel is lehet fedezni.

Ha nagyobb populációt vizsgálunk, akkor vakon is válaszolni tudunk arra, hogy az illető populáció európai, vagy mongoloid.

A palócok és más magyar alcsoportok körében még nem történtek ilyen fajta és ilyen célú vizsgálatok. Elkezdtük ezeket a vizsgálatokat. Talán egy évvel ezelőtt nyilvános fórumokon is elhangzott H. Matsumoto, japán professzor neve, aki ebben a vizsgálatban bizonyos immunglobulin markerek felhasználásának a segítségével részt vesz. Ezek a vizsgálatok folyamatban vannak, talán egyszer eljutunk odáig, hogy az eredmények is meglesznek és erre a kérdésre elég megbízható választ fogunk tudni adni.

*Buza, buza, buza, kerék tábla buza,
kihajlik az útra, a felsőőri útra.
Ki fogja azt lekaszálni, ha ja rózsám el fog válni.
Csárdás kis angyalom, elváló hirédet hallom.*

Énekelte Csenkei Anna
Felsőőr/Oberwart, 1909

FÜGGELÉK

A résztvevők egy csoportja

Prihoda-Borsos Anikó rajza

A kép ajánlása:

*Emlékül a Zürichi Magyar Történelmi Egyesületnek
Felsőőr, 1989. július 23*

Prihoda-Borsos Anikó

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története

IV

Az ember is megtanulja, hogy mi az a relativitás, mire négy éves lesz. Háromévi csodálatosan szép út után egyesületünk hajója, életének negyedik évében, megzavarodott vizeken haladt előre. A felszínen ebből alig látszott valami, de mink, a vezetők tisztában voltunk a tényekkel. Elemezvén a helyzetet, arra a következtetésre jutottunk, hogy a mi feladatunk továbbra is a jó munka. Ez a döntésünk stratégiának és taktikának is bevált.

A kiegyensúlyozott egyesületi élethez nem tartozó, furcsa – mondhatnánk gyarló emberi magatartásból fakadó – jelenségek persze az Egyesület megalakulásától fogva kísérőnké szegődtek, de komor valóságukban csak így, három-négy év távlatából rajzolódtak ki teljes terjedelmükben. Miket is tapasztaltunk? A magyar sajtó sem Magyarországon, sem másutt nem volt hajlandó írni rólunk. Hiába adtunk ki szép felhívásokat, amelyeket az egyetemes magyarság harminc-negyven kiválósága írt alá Honolulutól Mátészalkáig – nem közölte egyetlen lap se. Magyarországon is, másutt is feljelentgettek bennünket, névvel is meg anélkül is. Ami ilyenkor következik, azt mindenki tudja: beidézés, kihallgatás, érdeklődés, suttogás. Egyes szervezetek tagjai rendszeresen azzal foglalkoztak, hogy az embereket elidegenítsék tőlünk. Egyesületünk néhány tagja nyíltan is meg alattomban is, néha talán megfontoltan, máskor talán nem kifejezetten rossz szándékkal, olyan dolgokat tett, amelyek ránk nézve károsak lehettek. Ha a tények félreérthetetlenül valamely személyhez kapcsolódtak, akkor megpróbáltuk az illetőket ettől a tevékenységüktől eltéríteni. Néhány esetben eredményesek voltunk, máskor nem. Ez utóbbi esetben elnökségünk úgy döntött, hogy az illetőkkel a mi részünkről a kapcsolatot megszakítjuk.

A számok szerint ez volt eddig a legsikeresebb évünk. Rendezvényeink látogatottsága enyhén növekedett, kiadásaink alig negyven frankkal haladták meg bevételeinket; az év folyamán közel hétezer svájci frank bevetelünk volt, amelynek nagyobb részét tagjaink adománya tette ki.

Az év folyamán megkezdtük a havi kirándulások szervezését Svájcban. Ezek a kirándulások, amelyek mindig valamely történelmi eseményhez, vagy helyhez kötődtek, hamarosan nagyon népszerűek lettek. Erre az időszakra esik berni önálló főcsoportunk megalakulása is. Először csak egy-egy előadónkat hívták meg berni előadásra, de végül elhatározták a szervezet létrehozását. A berni magyar katolikus misszió vezetője Cserháti Ferenc, valamint az egyik ottani néptánc-csoportunk vezetői: Gösi Vince, König Katalin és Vucic Gyula egy barátjukkal, Dobál Miklóssal vállalták az indítás nehéz munkáját. Röviddel utána Dobál

Miklós volt szíves elvállalni a Berni Önálló Csoport (Sektio) vezetését. Rendezésükben 1989-től Egyesületünk Bernben is havonta magyar történelmi tárgyú előadásokat tartott, minden hónap második csütörtökjén, ugyanabban a rendben, ahogyan ez Zürichben történik.

Ebben az évben az őstörténeti találkozónkat Felsőőrött rendeztük, az Őrségben, amit az osztrákok Burgenland-nak hívnak. Szorongó szívvel mentünk ebbe a kedves kis hajdani magyar városkába. Ott minden a magyar múltról beszél – de a jelenről is: ekkor élte ugyanis virágkorát az új magyar bevásárló-turizmus.

Ezen a Találkozón szerepeltek első ízben előadók Ázsiából – ettől az időponttól Egyesületünk tagjai sorában minden kontinens lakói megtalálhatók. Most hangzott el először a Találkozók történetében előadás idegen nyelven: Du Yaxiong professzor, pekingi zenetudós előadását angol nyelven mondta. Megfogalmaztuk újabb egyesületi szövegünket “Honfoglalásunk” címmel.

A Találkozón a jövő-menő vendégekkel együtt mintegy százhuszan voltunk, a szakemberek száma ötvenegy volt, közülük harminchatan tartottak összesen harmincnyolc előadást. Nyolcan beküldtek még kilenc előadást. Azok közül, akik Magyarországról jöttek, nyegyenhárman a költségeiket maguk fedezték, húsz fő esetében pedig az Egyesület fizette a szállást és az ellátást. A nyugati világból huszonnegy szakember vett részt a Találkozón, amely szakmai sikerét tekintve is – a jelenlevők egyöntetű véleménye szerint – az eddigi Találkozóinkat fölülmúlta.

A magas szakmai színvonal és a mintaszerű rendezés mellett a siker biztosítója volt a város, élén Rác Mihály polgármesterrel, Mag. Csoknyai Péter és családja, valamint az alsóöri plébános, dr. Galambos I. Ferenc. A város ugyanis díjmentesen engedélyezte, hogy az egyik iskola helyiségeit a rendezvényeink lebonyolítására igénybevegyük, modern internátusában pedig gyakorlatilag önköltségi áron kaptunk elegendő szállást és kitűnő kosztot. Ezért a szolgáltatásunkért a nyugatról jövő résztvevőktől az önköltségnél valamivel magasabb árat kértünk, és ebből fedeztük a magyarországiak költségének rámkérülő részét. A városháza dísztermében a polgármester fogadást adott a Találkozó valamennyi résztvevőjének a tiszteletére. Az alsóöri plébánián húsz fő részére ingyen szállást kaptunk. Itt tudtunk egy nagyobb közös teremben elhelyezni olyan magyarországi résztvevőket, akiknek ingyenes szálláson kívül mást nem tudtunk biztosítani, de ezáltal lehetővé tettük részvételüket a Találkozón. A kedves Csoknyai család pedig a hosszú előkészítő időszaktól kezdve a Találkozó végéig – sőt még azután is! – éjjel és nappal, minden gondban és bajban segített. Álljon itt e néhány sor mindörökké köszönetül valamennyiük számára. Mivé lennének, ha nem volnának ilyen testvéreink!

Hagyományainkhoz híven, a Találkozó alkalmával tartottuk meg Egyesületünk évi rendes közgyűlését – amely másfél napig tartott. Az első félnap a szokásos

rendben zajlott. Az elnök, az elnökség tagjai beszámoltak a végzett munkájukról, a pénztáros pedig a pénzügyekről. A két számlaellenőr javaslatára valamennyien megkaptuk a felmentést a közgyűléstől. Tisztességgel elbúcsúztattuk halottunkat: Fiala Ferenc (Saarbrücken). Ismét választottunk élethossziglanra díszelnökségi tagokat Csihák György (Uster), Farkas József (Mátészalka), Gonda Ferenc (Budapest), Nádasz T. Jenő (London), Németh Péter (Nyíregyháza) és W. Vityi Zoltán (Vásárosnamény) személyében. Megválasztottuk egy évre elnöknek Csihák Györgyöt, és a következő tagokat az elnökségbe, akik egymásközött a következő módon osztották el az egyes feladatköröket: jegyző Schwitter Judit (Langnau), pénztáros Loewengreen Iréne (Zürich), kiadványi felelős Magyar Kálmán (Kaposvár) és Zichy Irén (Stockholm), rendezvényi felelős Kádár Péter (Zürich), Királyföldi Erika és Sárkány Kálmánné (Budapest), alelnök Nádasz T. Jenő (Anglia), Pluhár Rózsa és Vámos-Tóth Bátor-László (Amerika), Simon Zoltán (Canada), Németh Péter Magyarország és Savioz Bernard (Svájc), a Berni Csoport vezetője Dobál Miklós.

A közgyűlés második napján áttekintettük egyesületi múltunkat és felmértük elkövetkezendő feladatainkat. Világosan meghatározott feladattal bízunk meg egy munkacsoportot, amely az Egyesület magyarországi jelenlétének körülményeit kellett tisztáznia és a további tevékenységet előkészítenie. Egy másik munkacsoport kiadványaink dolgát vette kézbe. Változatlanul aktuális feladatnak tartottuk a Találkozókon elhangzó előadások évkönyvszerű megjelentetését, viszont; a Magyarországon ezidőszerint növekvő új lapkiadási hullám hatására az Egyesület lap kiadását egyenlőre nem szorgalmaztuk.

Szerény összeggel útjára indítottuk a Kárpát-medence magyar vonatkozású őstörténeti kutatásait támogató Alapot. A közgyűlés úgy intézkedett, hogy az Alapot egy Tanács vezesse, amelynek elnöke az Egyesület mindenkor Elnöke legyen – így az Alap elnöke én lettem. Két társelnököt választottunk Németh Péter (Nyíregyháza) és Cey-Bert Gyula (Bangkok) személyében – öt évre. Kijelenttem, hogy az Alap gyakorlati vezetését a két társelnökre bízom.

Ezen a közgyűlésen beszéltük meg a Ferenczy Presse Agentur (München) azon felvetését, hogy egy vezető európai múzeumban magyar őstörténeti kiállítást rendezzünk. Ezt az ügyet a közgyűlés az Alap létrehozandó szerveinek a hatáskörébe utalta.

Ennek a napnak az estjén ismét a szatmáriak látták vendégül az egész társaságot – ki tudja immáron hányadszor! Malacpecsenye, kolbász, szalonna, tokaji, szatmári szilva, tábor-tűz, magyarnóta – itt felesleges a krónikás szava!

A Találkozó utolsó napján, a jegyzőkönyv ünnepélyes aláírása után megtartott rendkívüli egyesületi közgyűlésen új tagjaink ünnepélyes beiktatásával zártuk a hetet. A Találkozó társelnökeinek – Bakó Ferenc (Eger), Cey-Bert Gyula (Bangkok), Forrai Sándor (Budapest), Gulya János (Göttingen) – majd az elnökének –

Juba Ferencz (Bécs) – zárószavai után, könnyes szemmel énekeltük nemzeti imádságunkat, a Szózatot, miközben a több mint száz magyar, egymás kezét fogva, hatalmas kört alkotott.

Nyilván tetszett a dolog a magyarok Istenének, mert – miként az egész héten – délutánra ismét gyönyörű időt adott. Kikocsikáztunk a Vashegyre, ahol Dúcz László barátunk ötven főre főzött kondérban halászlét, friss pomázi halból. S hogy a főztje igen izlett, nagy része volt benne az erős paprikának, amit Cey-Bert Gyula csak pár nappal előtte kapott ujgur testvéreinktől. De talán az is belejárt a dologba, hogy a levest – szakácstudományát büszkén hangoztató – Du Yaxiong professzor kevergette a legszorgalmasabban.

Uster, 1989. újkenyér hava.

(Folytatás a következő kötetben)

Csihák György

*A rendezvény szünetében szatmári pecsenyével és tokaji borral,
az alsóőri plébánia kertjében.
Középen Galabos (Iréneusz) Ferenc plébános*

MEGHÍVÓ

A NEGYEDIK MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓRA FELSŐŐRBE

Alulírottak, mint rendezők találkozóra hívjuk mindazokat, akiket érdekel a magyar őstörténet és kutatásának mai helyzete.

A találkozó célja, hogy a külföldön élő és a hazai szakembereket, valamint az érdeklődőket – akik a találkozón valamennyien, mint magánszemélyek vesznek részt – összehozzuk, lehetőséget adjunk a nyílt vitára, amelynek során nézetek barátságos keretek között formálódhatnak és terjedhetnek.

Az előadások a következő fő témák köré csoportosulnak: 1) a magyar őstörténet; 2) a magyar nyelv történelmi fejlődésének egyes állomásai; 3) a magyar koronázási jelvények; 4) adalékok az előző témákhoz pl. a régészet, a népművészet stb. tárgyköréből. A történelmi témákat időben III. Endre koráig (1290-1301) kívánjuk követni. *Az előadásokat szakmai vita követi.*

Tisztelettel felkérjük szakembereinket, hogy jelentkezzenek előadásra, hozzászólásra! Mondanivalójuk rövid összefoglalását és időtartamát szíveskedjenek a titkarság címére 1989. február 28-ig postázni, hogy a végleges és részletes műsort összeállíthassuk. Szereplést kívánunk biztosítani a jelentkezés sorrendjében minden szakembernek, ha témakörében legalább egy tudományos munka nyilvános közlését igazolja és *elismeri őstörténetünk több szálból való összefonódásának a lehetőségét.*

Résztvételi díj nincs; a rendezés költségeit néhány magánszemély fedezi.

A résztvevők (előadók, vendégek stb.) mindennemű költségüket maguk fedezik, a szokásos biztosításokról maguk gondoskodnak.

A rendezőség a résztvevőktől elvárja, hogy a találkozón a jelen meghívóban körvonalazott elveket tiszteletben tartják.

A rendezők személyüket, nézetüket és anyagi helyzetüket tekintve függetlenek és a meghírdetett ügyben kézfogásra nyújtják a kezüket minden irányba. A rendezőség, mint testület sem személyi, sem politikai ügyekkel nem foglalkozik, és csak a jelen meghívóban foglaltakért kezkesedik.

A találkozó helye: Felsőőr (Oberwart, Kelet-Ausztria);

ideje 1989.-július 17-23. Hivatalos- és munkanyelv a magyar. Egy, a találkozóval párhuzamosan működő munkacsoportban, helybeli kutatókkal közösen tanul-

mányozzuk a helyi őstörténetet. Ebben a csoportban a hivatalos- és a munkanyelv a német.

A titkárság kívánságra gondoskodik szállásról és ellátásról.

Jelentkezést írásban kérjük a titkárság címére, ahonnan a jelentkezők részletes felvilágosítást kapnak. A titkárság címe:

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH
CH-8047 Zürich, Postfach 1113

Felkérjük a magyar szervezeteket, lapokat, rádió- és TV-adókat, hogy

KEZDEMÉNYEZÉSÜNKET TÁMOGASSÁK!

London, 1988. május 29.

Prof. dr. Bárdy László (Pécs), Biró József (Orange), dr. Csihák György (Uster),
Mag. Csoknyai Péter kormánytanácsos (Felsőőr), Csomor Lajos (Pákozd), Dúcz
László (Pomáz), prof. dr. Erdélyi István (Budapest), prof. dr. Farkas József
(Mátészalka), prof. dr. Galambos I. Ferenc (Felsőőr), ddr. Gyenge Imre superin-
tendent, a.D. (Felsőőr), ddr. Juba Ferencz (Bécs), Kádár Péter (Zürich), prof. dr.
Kiszely István (Budapest), nt. Kobza Dániel (Brisbane), prof. dr. Magyar Kálmán
(Kaposvár), dr. Nagy Ákosné (Adelaide), prof. dr. Pandula Attila (Budapest),
Michael Racz polgármester (Felsőőr), de Radványi Iréne-Henriette (Stockholm),
Rojkóné Bakos Ibolya (Bern), Sebestyén László (Budapest), Simon Zoltán
(Toronto), Szakallos Hilda (Zürich), dr. Szük Ödön (Szentendre), Ugocsi Dani
Pál (London), prof. dr. Váralljai Csocsán Jenő (Oxford)

EINLADUNG

ZUM 4. TREFFEN ZUR FRÜHGESCHICHTE DER UNGARN IN OBERWART, ÖSTERREICH

Die unterzeichnenden Veranstalter laden all jene zu diesem Treffen, die sich für die Frühgeschichte der Ungarn und dessen Forschungsstand interessieren.

Ziel des Treffens: - Die Zusammenführung der in- und ausländischen Fachleute als auch der Interessenten, welche sich alle als Privatpersonen an diesem Treffen beteiligen. Allen soll die Gelegenheit zur Teilnahme an einer offenen Diskussion geboten werden, wobei die einzelnen Standpunkte in einer freundschaftlichen Atmosphäre erörtert und verbreitet werden können.

Die Vorträge werden in folgende Gruppen aufgeteilt:

1. Ungarische Frühgeschichte,
2. Die einzelnen Phasen der Entwicklungsgeschichte der ungarischen Sprache,
3. Die ungarischen Reichsinsignien,
4. Beiträge zu den obigen Vorträgen aus den Themenkreisen der Archeologie, Volkskunst, usw.

Es ist unser Wunsch, dass die Geschichte bis und mit der Zeit Endre III. (1290-1301) verfolgt wird. (Dies ist eine zeitliche Einschränkung)

Den Vorlesungen folgen Fachdiskussionen.

Fachleute sind herzlich eingeladen, sich an unseren Vorlesungen und Beiträgen zu beteiligen.

Sie werden gebeten, die für die Programmgestaltung notwendige Kurzfassung Ihres Vortrages sowie die genaue Zeitdauer, bis zum 28. Februar 1989 an das Zürcher Sekretariat zu senden. Wir möchten jedem in der Reihenfolge der Anmeldungen Gelegenheit zu einem Vortrag bieten, sofern der Nachweis einer eigenen wissenschaftlichen Publikation auf seinem Gebiet erbracht, und *anerkannt wird, dass sich die Ethnogenese der Ungarn aus der Verflechtung zahlreicher Umstände ergibt.*

Es wird keine Teilnahmegebühr erhoben. Die anfallenden Organisationskosten werden von einigen Privatpersonen getragen.

Die Teilnehmer (Referenten, Gäste, usw.) tragen Ihre eigenen Kosten und sind für die üblichen Versicherungen besorgt.

***DIE VERANSTALTER BITTEN UM STRIKTES EINHALTEN DER HIER
STIPULIERTEN HAUSREGELN***

Die Veranstalter sind in jeder Hinsicht unabhängig. Der Verein als Veranstalter befasst sich weder mit persönlichen noch mit politischen Belangen und ist nur für die in dieser Einladung erwähnten Punkten verantwortlich.

Ort des Treffens: OBERWART (Burgenland, Österreich)
Zeitpunkt: 17 - 23. Juli 1989

Die offizielle Sprache und Arbeitssprache ist ungarisch. Eine, zu diesem Treffen parallel arbeitende Sektion, wird mit geladenen Wissenschaftlern die Aufgabe haben, lokale, burgenländische Frühgeschichte zu thematisieren. In dieser Sektion ist die offizielle Sprache und Arbeitssprache deutsch.

Auf Wunsch ist das Sekretariat gerne behilflich bei der Suche nach Unterkunft und Verpflegungsmöglichkeiten.

Schriftliche Anmeldungen sind an das Sekretariat zu senden:

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH
Postfach 502, CH-8047 Zürich

Hier erhalten Sie auch ausführliche Auskunft.
London, 29. Mai 1988.

Prof. Dr. László Bárdy (Fünfkirchen), József Biró (Orange), Dr. György Csihák (Uster), Mag. Péter Csoknyai Landesrat (Oberwart), Lajos Csomor (Pákozd), László Dúcz (Pomáz), Prof. Dr. István Erdélyi (Budapest), Prof. Dr. József Farkas (Mátészalka), Prof. Dr. Galambos I. Ferenc (Oberwart), DDr. Imre Gyenge superintendent a.D. (Oberwart), Cpt. DDr. Ferencz Juba (Wien), Péter Kádár (Zürich), Prof. Dr. István Kiszely (Budapest), Pfr. Daniel Kobza (Brisbane), Prof. Dr. Kálmán Magyar (Kaposvár), Fr. Dr. Nagy (Adelaide), Prof. Dr. Attila Pandula (Budapest), Michael Racz Bürgermeister (Oberwart), Fr. Iréne-Henriette de Radvány (Stockholm), Fr. Ibolya Rojkó-Bakos (Bern), László Sebestyén (Budapest), Zoltán Simon (Toronto), Fr. Hilda Szakallos (Zürich), Dr. Ödön Szűk (Szentendre), Dani D. Pál de Ugocs (London), Prof. Dr. Eugene Csocsán de Várallja (Oxford)

Ungarisch Historischer Verein Zürich

Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

Magyar Őstörténelmi Találkozó Titkársága

OBERWART

Association Historique Hongroise, Zürich
Società Storica Ungherese, Zurigo
Hungarian Historical Society of Zurich
Associación Histórica Húngara de Zurigo

8047 Zürich, Schweiz, 1988. Május
Postfach 502

Postcheckkonto:
Zürich 80-36214-1

KÖRLEVÉL

az Egyesület Tagjaihoz, valamint a
Negyedik Magyar Őstörténelmi Találkozó
(Felsőőr, 1989. július 17-23)
Részvevőihez

Tisztelt Címzett!

Szíves elnézését kérjük ezen levél személytelen formájáért, de ily módon is takarékoskodunk. Aki a hozzánk intézett levelére ezt a választ kapja, kérjük szíveskedjék egyúttal levele igazolását is tudomásul venni.

A Találkozóra mindenkit egyforma szeretettel és tisztelettel várunk, függetlenül attól, hogy szerény lehetőségeinkből milyen levélre futja. Köszönjük a megértését!

1) *A Találkozó színhelye:* A-7500 Oberwart/Felsőőr (Kelet-Ausztria), Städtisches Internat (telefon: 0043/3352/8940).

2) *Műsor:* Kezdet hétfőn 9-kor, vége vasárnap 13-kor; naponta 9-13 és 15,30-18,30-ig. 20-án délután közös kirándulás a Vashegyre (mulatság). Részletes műsor a helyszínen, tárgysorozat és egyéb részletek a meghívóban.

Az 1988. évi Londoni Találkozón megfogalmaztuk az "Őshazánk" és az "Őseink – rokonaink" c. egyesületi szövegünket (mellékelve a Találkozó beszámolójához). Ehhez a szöveghez kérünk hozzászólást legfeljebb 10-10 percben. További – legfeljebb 10 perces – előadást kérünk "Honfoglalásunk" címmel. Ezen tárgykörökben szívesen fogadunk hosszabb – 25 perces – előadásokat is.

A Találkozón egy-egy előadásra 25 percet szentelünk. Elfogadunk hosszabb előadásokat is, ezeket kitesszük olvasásra és bevonjuk a kerekasztal beszélgetésekbe. Hosszabb időigényt előre tisztázzuk a Titkársággal. Minden előadást kérünk előre, jól olvasható formában. A személyes megjelenés nem kötelező, de a beküldött előadások felolvasását nem biztosítjuk, viszont a Találkozóról készülő írásos beszámolóban és a műsorban szerepeltetjük. A 10 percnél hosszabb előadások tartalmi kivonatát az előadás megkezdése előtt az elnöknél le kell adni (legfeljebb 20 gépelt sor) – ez vonatkozik a beküldött előadásokra is. Minden előadó joga, hogy saját előadási ideje terhére kérdésekre válaszoljon. Az előadás végén le kell adni az előadás teljes szövegét.

Egy, a Találkozóval párhuzamosan működő munkacsoportban, helybeli kutatókkal közösen tanulmányozzuk a helyi őstörténetet. Ebben a csoportban a hivatalos- és a munkanyelv a német.

3) *Felszereltség:* Van írógép, fotokopíázó, zongora, diavetítő, video-lejátszó, kazettás magnó és felvevő; orvos, fogorvos; 220-as áram és olyan dugaljzat mint az NSZK-ban; telefon (mindenütt aprópénzzel működik).

4) *Utazás Felsőőrre* egyénileg történik – helyi közlekedés nincs. A repülőtérrel gyorsvasúttal Bécsbe, onnan Felsőőrre autóbusszal (közlekedik kb. óránként, reggel 6-tól este 11-ig a munkanapokon, szombaton és ünnepnap ritkábban, menetideje 2 1/2 óra), indul Bécsből a Friedrichstrasse/Naschmarkt a Sezesio elől (dr. Richard feliratú busz), 1 út ára jelenleg Ösch 120, vagy autóval Bécsből a Grazba vivő 2x2 sávós ingyenes autópályán (Autobahn Süd). Parkolási nehézség nincs. Magyarországról ajánlatos a Bucsó/Schachendorf (Csajta) határátkelőhely érintése.

5) *Szállás* a Találkozó színhelyén, két- és többágyas szobákban; magyarországi szakembereknek Alsóőrött magánházaknál. Kérésre szállodai elhelyezést is biztosíthatunk – jelenlegi ára naponta, személyenként, minden étkezés nélkül Ösch 2-300.

6) *Ellátás:* Reggeli, ebéd és vacsora, valamint egész nap ásványvíz a helyszínen. Egyéb italok készfizetés ellenében.

7) *Költségek fedezése:* A 3. pontban jelzett felszerelési tárgyak használatára, az 5. és 6. pontban szereplő szállásra és ellátásra naponta és személyenként Ösch 360,00 fizetendő, a Találkozó időtartama alatt (kivéve az “egyéb italok”), a helyszínen.

A résztvevőket a Titkárság a fizetés szempontjából három csoportba sorolja: 1) magyarországi szakember – nem fizet, 2) magyarországi vendég – 33% kedvezményt kap, 3) résztvevő – teljes árat fizet. Saját besorolására bárki javaslatot tehet – besorolásáról mindenki értesítést kap. A besorolásnál az alábbi szempontok szerepelnek: a) a jelentkezési határidő betartása (1989. febr. 28), b) östörténetünk kutatásában felmutatott eredmények, 4) egyesületünk érdekében kifejtett aktivitás. A résztvevők száma mindhárom csoportban maximált. A maximumon túl csak szállodai ellátást tudunk biztosítani.

8) Minden ügyben a zürichi titkársággal levelezünk.

Felsőőrött 3-4 fős csoport étkeztetése a Találkozó helyszínén nem lehetséges, mert az egy nagyüzem, de a szállás 1-2 nappal előbb és utóbb is igénybevehető az alapszabály fizetése mellett. A szervezett ellátás vasárnap ebéddel kezdődik és a következő vasárnapi ebéddel végződik. Nem kötelező a szervezett szállásban és ellátásban résztvenni.

Betegségi és baleseti biztosításáról mindenki maga köteles gondoskodni!

Általános jellegű tájékoztatást Budapesten lehet dr. Sárkány Kálmánnétól kapni (címe a telefonkönyvben).

A Találkozón – eddigi gyakorlatunknak megfelelően – felajánljuk valamennyi szereplőnek egyesületünk dísztagságát, a többi résztvevőnek pedig a rendes tagságot. Új tagjainktól kérünk egyesületi tablónk részére egy 3,5x4,5 cm-es fényképet.

A VISZONT LÁTÁSRA!

A NEGYEDIK (FELSŐÖRI) MAGYAR ÖSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ
TTTKÁRSÁGA

Ungarisch Historischer Verein Zürich

Ein gemeinnütziger Verein im Kanton Zürich

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

Magyar Östörténeti Találkozók titkársága

Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn

Assotiation Historique Hongorise, Zürich
Società Storica Ungherese, Zurigo
Hungarian Historical Society of Zurich
Associación Histórica Húngara de Zurigo

8047 Zürich, Schweiz
Postfach 502

Telex: 822 882 tsk ch
Telefon: 01/941 40 39
Telefax: 01/493 55 38

Postcheckkonto:
Zürich 80-36214-1

MEGHÍVÓ

Nyilvános előadás 1989-ben
minden hónap második keddjén

Helye: *Kirchgemeindehaus Zürich-Enge*

Bederstr. 25/ Grütlistr. 4 (Bahnhof Enge mellett)

Kezdete: 19,30h. Az előadást vita követi

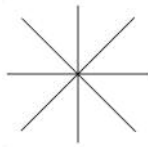

<i>Január 10.</i>	Die wirtschaftliche Stellung Ungarns
im Habsburger Reich der frühen Neuzeit:
Unaufholbarer Rückstand?	Prof. Dr. Carsten Goehrke
(Universität Zürich)
<i>Február 14.</i>	Quo vadis Mitteleuropa? – Kerekasztal be-
szélgetés. Vendégek: Nationalrat Herczog
András (Zürich), Dr. Manz Heinz Erster
Sprecher der Europa Burschenschaft
(Zürich), Prof. Dr. Mehrle Tamás, theolo-
gus (Fribourg), Prof. Dr. Révész László,
történész (Bern), Staehelin Jenő követ, a
külügyminisztérium politikai osztályának
vezetője (Bern) | Vezeti: Prof. Dr.
Marco König, Történész
(Zürich/London)

német nyelven |
| <i>Marcus 14.</i> | Östörténetünk hajszaágyökerei V.
Hunok, magyarok és az ősi India | swamin Vida Dénes
a védikus filozófia
szakértője |
| <i>Április 11.</i> | A Vitézi Rend története (diavetítéssel)
(a második világháború után elismert
lovagrend) | Vitéz Bozsoki János
a Vitézi Rend ügyvezető
törzskapitánya, Zürich |
| <i>Május 9.</i> | A törökker mérlege Magyarországon | Prof. dr. Hunyadi István
a CNRS történész-kutatója
(Strassbourg) |
| <i>Június 13.</i> | Gondolatok a magyar ősvallásról
(ISA-TEN TAN) | Zalezsák Albin (Toronto) |

NEGYEDIK MAGYAR ÖSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ,
1989. július 17-23 FELSŐÖR. Jelentkezés 1989. febr. 28-ig

Szept. 12.	A francia-magyar kapcsolatok a 10-13. században	Prof. Dr. Magyar Kálmán régész, Kaposvár
Okt. 10.	Quo vadis Középeurópa? - III. Magyarország jelenlegi helyzete. Elemzés Dr. Urbán: EX ORIENTE LUX c. könyvének a második része alapján. A könyv beszerezhető az Egyesületnél, Sft. 25 befizetésével	Dr. Csihák György közgazdász, Uster
Nov. 14.	Quo vadis Mitteleuropa? – IV. Eine historische Analyse	Dr. Peter Sager (Bern) Mitglied der Parlamentarischen Versammlung des Europarates
Dec. 12.	Egyesületi ünnepség. Részvétel csak erre az alkalomra kiadott meghívóval	

Ungarisch Historischer Verein Zürich

Ein gemeinnütziger Verein im Kanton Zürich

Z R I C H I M A G Y A R T R T N E L M I E G Y E S L E T

Magyar Östörténeti Találkozók titkársága

Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn

Assotiation Historique Hongorise, Zürich
Società Storica Ungherese, Zurigo
Hungarian Historical Society of Zurich
Associación Histórica Húngara de Zurigo

8047 Zürich, Schweiz
Postfach 502

Telex: 822 882 tsk ch
Telefon: 01/941 40 39
Telefax: 01/493 55 38

Postcheckkonto:
Zürich 80-36214-1

EINLADUNG

Öffentliche Vorträge 1989

jeden Monat am zweiten Dienstag

Ort: *Kirchgemeindehaus Zürich-Enge*

Bederstr. 25/ Grütlistr. 4 (neben dem Bahnhof Enge)

Beginn: 19,30^h. Auf die Vorträge folgt eine Diskussion

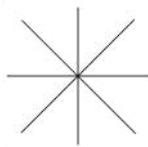

<i>Januar 10.</i>	Die wirtschaftliche Stellung Ungarns im Habsburger Reich der frühen Neuzeit: Unaufholbarer Rückstand?	Prof. Dr. Carsten Goehrke
(Universität Zürich)
<i>Februar 14.</i>	Quo vadis Mitteleuropa? – Ein Gespräch am runden Tisch. Gäste: Nationalrat Andreas Herczog (Zürich), Dr. Heinz Manz Erster Sprecher der Europa Burschenschaft (Zürich), Prof. Dr. Tamás Mehrle, Theologe (Fribourg), Prof. Dr. László Révész, Historiker (Bern), Botschafter Jenő Staehelin, Abteilungsleiter in Dept. für auswärtige Angelegenheiten (Bern)	Moderator: Prof. Dr. Marco König, Historiker
(Zürich/London)
<i>März 14.</i>	Anfänge der Urgeschichte der Ungarn V. Hunnen, Ungarn und das Alte Indien (ungarisch)	swamin Dénes Vida
(Wien) vedischer Philosoph
<i>April 11.</i>	Die Geschichte des Vitéz-Ordens (mit Dia-Vorführung) Ein Ritterorden, welcher nach dem 2. Weltkrieg anerkannt wurde (ungarisch)	Vitéz János Bozsoki
(Zürich) Geschäftsführer der Stabskapitän d. Vitéz Ordens
<i>Mai 9.</i>	Die Türkenzeit in Ungarn (ungarisch)	Prof. Dr. István Hunyadi
Historiker bei der CNRS (Strassbourg)
<i>Juni 13.</i>	Die Religion der Altungarn (ungarisch)	Albin Zalezsák (Toronto)
Philosoph

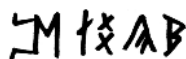
VIERTES TREFFEN ZUR FRÜHGESCHICHTE DER UNGARN,
17-23 Juli 1989 in Oberwart. Meldefrist: 28.2.89

Függelék – Einladung

<i>Sept. 12.</i>	Die ungarisch-französischen Beziehungen im 10.-13. Jahrhundert (ungarisch)	Prof. Dr. Kálmán Magyar Archäologe, Kaposvár
<i>Okt. 10.</i>	Quo vadis Mitteleuropa? - III. (ungarisch) Die gegenwärtige Situation Ungarns. Die Grundlage bildet der zweite Teil des Buches EX ORIENTE LUX von Dr. Urban. Dieses Buch ist beim Verein für Fr 25 erhältlich	Dr. György Csihák (Uster) Wirtschaftler
<i>Nov. 14.</i>	Quo vadis Mitteleuropa? - IV. Eine historische Analyse	Dr. Peter Sager (Bern) Mitglied der Parlamentarischen Versammlung des Europarates
<i>Dez. 12.</i>	Festveranstaltung des Vereins. Für Gäste mit besonderer Einladung	

MEGHÍVÓ

EINLADUNG

Tisztelettel és szeretettel hívjuk a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Alapító Tagjait, Dísztagjait és Rendes Tagjait – közvetlen hozzátartozóikkal – az Egyesület 1989. évi záróelőadására.

Wir erlauben uns, die Gründungsmitglieder, die Ehrenmitglieder und die Ordentlichen Mitglieder des Ungarisch Historischen Vereins Zürich – samt Begleitung – zum Abschlussvortrag 1989 herzlich und geziemend einzuladen.

Az előadás hely és ideje: Zürich, Winterthustrasse 135 Ort und Zeit des Vortrages:

kedden, 1989. december 12-én 19 órakor

Dienstag, den 12. Dezember 1989, um 19 Uhr.

ÜNNEPI ELŐADÁS

FESTVORTRAG

Prof. Dr. Pandula Attila, Eötvös Loránd Universität, Budapest

Az Aranygyapjas Rend története Magyarországon a legújabb kutatások tükrében

Die Geschichte des Ordens von Goldenen Vlies in Ungarn im Spiegel der modernen Forschung

Az előadás után az új tagok ünnepélyes beiktatása majd a díszvacsora következik.

Nach dem Vortrag werden die neuen Mitglieder im feierlichen Rahmen aufgenommen und anschliessend wird ein festliches Nachtmahl serwiert.

Ára itallal Sfr. 45.

Helyfoglalás a menü árának a befizetésével történik 1989. november 30-ig.

Ünnepi öltözet, lehetőleg népviselet.

Preis samt Getränke Sfr. 45.

Reservation mit Einzahlung des Menüpreises wird bis zum 30. November erbeten.

Festliche Bekleidung, Tracht erwünscht.

ZÜRICH I MAGYAR TÖRTÉNELMI
EGYESÜLET
Elnökség

UNGARISCH HISTORISCHER
VEREIN ZÜRICH
Präsidium

Ein gemeinnütziger Verein im Kanton Zürich Postcheckkonto: Zürich 80- 36214-1

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

FESTPROGRAMM

19.00	Eröffnung, Ehrungen
19.15	Aufnahme neuer Mitglieder
19.30	Festliches Nachtmahl
20.30	Festvortrag Prof. Dr. Attila Pandula (Universität Budapest): Die Geschichte des Ordens vom Goldenen Vlies in Ungarn im Spiegel der modernen Forschung
21.20	Wortmeldungen
22.30	Abschied

Zürich, 12. Dezember 1989

J E G Y Z Ó K Ö N Y V

Felvétetett 1989. július 23-án Felsőőrött, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1989. július 17-23. között megtartott Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozóján.

A Találkozó az előzetesen kiküldött meghívók alapján, áldozatos magánerőfeszítések révén jöhetett létre. A résztvevők elfogadták a Zürichben 1966. február 10-én kiadott "Nyilatkozat"-ot és a "Házirendet". Ezen dokumentumok szellemében ültek előadásztalhoz a Magyarországról, Ausztriából, az Amerikai Egyesült Államokból, Angliából, Kánadából, a Kínai Népköztársaságból, a Német Szövetségi Köztársaságból, Spanyolországból, Svájcban, Svédországból és Thaiföldről érkezett magyarok, hogy alkotóan vegyenek részt a magyar őstörténet vélt, vagy valóságos, megoldatlan kérdéseinek megvitatásában, előbbrevitelében.

Az előadások ismertetését az alábbiakban adjuk. A Találkozón mintegy 54 szakember 57 előadást tartott.

Ezen kívül megfogalmazódott, hogy az Egyesület az Őstörténeti Találkozóján mit ért a honfoglalásunk fogalmán és azt lefordították angol, francia és német nyelvre is (1. sz. melléklet). Továbbá készült még egy sajtónyilatkozat (2. sz. melléklet).

A Találkozó keretében tartotta meg a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1989. évi rendes közgyűlését is. Anélkül, hogy az összejeövetel valamennyi részletét sorra vennénk, csupán arra szorítkozunk, hogy a jövő részére leírjuk az elhangzott előadások tartalmát, s rövid ismertetését adjuk az ide eljuttatott, vagy személyesen, a helyszínen felolvasott, illetve szabadon előadott értekezéseknek.

Elhatároztak, hogy a következő Őstörténeti Találkozót 1990. június 17-23. között Altenbergben (Odenthal, NSZK) tartjuk (a meghívó mellékelve).

A fentiek szellemében az előkészítést a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület végzi, mint a Találkozó Titkársága, a helyi lebonyolítást néhány magánszemély vállalja.

Felsőőr, 1989. július 23.

Cpt. DDr. Juba Ferencz (Bécs)
a Találkozó elnöke

Társelnök:

Prof. Dr. Bakó Ferenc (Eger)
Dr. Cey-Bert Gyula (Bangkok)
Forrai Sándor (Budapest)
Prof. Dr. Gulya János (Göttingen)

Dr. Csihák György (Uster)
a Titkárság vezetője

(Az eredeti aláírások a Titkárságon és az 1990. évi Találkozó helyszínén megtekinthetők)

Himnusz. Felsőőr polgármestere, Rácz Mihály, az elnök és a társelnökök megnyitója. Bemutatkozás.

AZ ELŐADÁSOK FOGLALATA

Bakó Ferenc (Eger) *A palóc etnikai csoport történelmi kialakulása és az északi Felföld betelepülése*

A népi műveltség a nemzetet táji egységekre, néprajzi csoportokra tagolja. Ezek a népi csoportok nemcsak kulturájuk, nyelvük révén egyneműek, hanem etnikai eredőik, történelmük is valószínűleg azonos. Ezeket a tételeket kívánja igazolni a szerző a Mátra-vidéken élő palócok bemutatásával. A tájat talán a honfoglalás során vagy a 10. század közepén török eredetű, de már elmagyarosodott harcosok szállták meg, akiknek utódai évszázadokon át az Alba-nemzetség keretei között éltek. A vezetők, a harcosok a szolgareteg vélhetően egy eredetű, nyelvű és műveltségű lehetett, akikhez behódolt szlávok, majd később külföldről behívott nyugati vendégek csatlakoztak. Közéjük települhettek még a 11-12. században olyan török/törökös népelemek, amelyek magukkal hozták a palóc népnévet, s ez róluk terjedt át a velük hasonló tájszólást beszélő közelebbi és távolabbi csoportokra.

Berta Árpád (Szeged) *A magyar törzsnevek eredete és történeti hátterük*

Az előadás ismerteti a törzsnévkutatás jelentőségét, röviden szól törzsneveink forrásairól, s kis tudomány-történeti áttekintést nyújt az irodalomban elterjedt nézetekről. Ismerteti Németh Gyula 1930-as és 1975-ös véleményét törzsneveink eredetéről.

Az előadás beszámol a szerző nemrégén több fórumon elhangzott új véleményéről, számba veszi azokat a főbb következtetéseket, amelyeket törzsneveink eredeti jelentése és származása alapján levonhatunk. Kísérlet történik az előadásban a magyar törzsszövetség kialakulása egyes fázisai felvázolására. Az előadó négy szakaszt különít el. Egyfajta kitekintésként az előadás rámutat, hogy a törzsneveink egy nagyobb rendszer részeként foghatók fel, s utal az ezzel kapcsolatos már megkezdett és folytatandó kutatásokra.

Cey-Bert Gyula (Bangkok) *Az Altaj, az Isten-hegység és a Karakórum sziklarajzai és üzenetei*

Az ujugurok és a jogurok a magyar őstörténet-kutatás szempontjából a legérdekesebb közép-ázsiai népek közé tartoznak. A két rokon nép a szellemi és tárgyi néprajz területén nagyon sok olyan emléket megőrzött, amelyek megvilágítják őstörténelmünk még sötét vagy homályos lapjait. Az idén (1989 június), harmadik alkalommal jártam az ujugurok és a jogurok között Kelet-Turkesztánban (jelenleg a kínai Xinjiang-Uygur illetve Kansu tartomány).

Utam fő célja ezúttal a hun-ujgur-jogur őstörténeti jelképek, jelképes tárgyak és régészeti emlékek felderítése volt. Ezek közül feltétlenül a legérdekesebb emlékek az 5 és 6-ezer éves sziklarajzok az Isten hegységben, a Karakórumban és az Altajban a kb. 2500-éves hun bronztárgyak, amelyeket az utóbbi években ástak ki az ujjur régészek. A sziklarajzok szimbolikája gyakran megegyezik a szittyahun-ó-tibeti, ó-török, ó-mongol és ó-magyar jelkép-értékekkel: – szarvas vezető szerepe; – a lovak és a lovasok fontossága és – az állatok közvetítő szerepe a szellemvilággal. Nagyon érdekes információk találhatók még a proto-hun és a proto-türk rovásírás képjelképes legkorábbi megjelenési formáira (6000 évvel ezelőtt) és a lovak háziasításának sokkal előbbi megvalósítására (5-6000 évvel ezelőtt), mint ahogy eddig ezt a nyugati kutatók elképzelték.

Az ujjur-jogur kutatási utat őstörténeti kutatásunk eddig elhanyagolta. Ha nem sietünk a feledés pora ellepi nyomait.

Csihák György (Uster) Egy kis őstörténészkedés családneven körül

A Csihák szó, mint család megtalálható nem csak Magyarországon, hanem az ország szomszédai körében is. A székelyek a csalánra mondják, hogy csihán, csihány, csihák. Cyril Gadd: A Sumerian Reading Book (Oxford 1924) c. könyvében szerepel a GIH-AÑ szó, ami a szerző szerint valami rosnövényt jelent. A csalán rosnövény. Bobula Ida: Kétezer magyar név sumir eredete (Montreal 1970) c. könyvében szerepel a GIN-AÑ és Csohány, Csollán, Csihány, Csalánossy nevet vezette le belőle.

De hogyan kerül a csalán Bakonybélbe (ezer év előtt a település neve Bél volt), ahol nagy és erős Csihák család él? Egy régi rituális hely őrzőjeként? Vagy a Koppány országát körülvevő besenyő és székely katonai telepítések eredményeként? És miért lehet megtalálni őket még ma is egész Közép-Európában? Olyan ez, mint a magyar őstörténet számos más kérdése.

Darai Lajos Mihály (Budapest) Őstörténetünk régibb s újabb irodalmunkban

Őstörténetünk és ókori történetünk mesterséges homályban tartását azzal is felszámolhatjuk, ha megismerjük a régibb és újabb magyar irodalomban meglévő történettudat folytonosságát. Hiszen régibb irodalmunk a krónikai, mondai és hitvilági tartalmakkal egybecsengően előlegezi még a legújabb, modern eszközökkel elért eredményeket. Ennek lényege a magyar nép, nyelv, írás és vallás ősisége, sokezer éves életfolytonossága. Ez a nép oroszánrészt vállalt az embe-riség újkőkori kulturális forradalmi fejlődésében, Európa, Ázsia és Afrika első benépesítésébe, s ezzel a kulturális és nyelvi egyetemesség máig ható megalapozásában.

Dorosmai Imre (Sopron) *A bán, ispán (zsupán) szavunk eredete és ami körötte van*

A bán szavunk a TESZ szerb-horvát eredetűnek tartja. A horvátok pedig mongolnak, töröknek. Mindkettő téves, a szó iráni eredetű és ott ma is használatos. A török alatt sok horvát kutató az avarokat érti. Az ispán szavunkat a TESZ *valószínűleg szláv eredetűnek* minősíti. Ennek zsupán változatát több szláv nyelvben is kimutatják a „spán” változatával együtt. A nádor szavunkat szlávból magyarázza a TESZ nagy kinnal egy soha nem létezett szláv szószerkezetből. Ez szogd eredetű szó „náfdár” = fejedelem. Ami körülötte van: a „csánk” szavunk tadzsik eredetű és nem cigány (lábszárat jelent). A selyem szavunkat az ősmérsény írók jegyezték fel ismeretlen nyelvből! „serám”-ként.

Összegezés: a perzsa „bán” az indoeurópai összóból a „pána”-ból való (ör, öröző). A perzsa határőrtartományok ura Márz-Bán. A zsupán szó nem perzsa, hanem a közigazgatási/hivatali perzsa, azaz a pehlevi nyelven supán és spán. A kései avarok, illetve a magyarok „spán” alakban hozták magukkal, amiből alakult a mai I-SPÁN.

Du Yaxiong (Peking) *Kapcsolat a magyar s egyes kínai nemzetiségek népzeneje között*

Bartók Béla és Kodály Zoltán megállapításai a magyar népdalok pentatónikus szerkezetéről. A pentaton-skála kiterjedése a Kárpát-medencéből Belső-Ázsiáig. A yugur nép népdalainak pentatónikus sajátosságai. Mai megtelepedésük történelmi gyökerei. A yugur népzene kvintváltós szerkezete, megfelelése a legősibb magyar népdalok szerkezetével. Az uygur és orenqi népdalok hasonló jellegzetességei. Kiegészítő rokonnálások (tematikai párhuzamosságok, ősi szavak ismétlődése stb.).

Az összehasonlító népzene tudomány szerepe a történelmi kapcsolatok fejlődésének megítélésében: a történelmi léptékekkel lassan változó tényezők – néprajz, népzene, hitvilág stb. – jelentősége a népek közötti rokonsági fokok, megállapításában. A magyarság feltételezhető keleti gyökerei.

Dúcz László (Szentendre) *Párhuzamok a koronázási jelvényekhez*

A magyar koronázási jelvények eredete meglehetősen bizonytalan, s erősen vitatott.

Jelen előadás során harminc dia képen szeretém bemutatni azokat a régészeti és népművészeti tárgyakat, amelyek véleményem szerint útbaigazítást adhatnak a vitában. Úgy gondolom, hogy a bemutatásra kerülő tárgyak, igen erős hasonlóságot mutatnak a koronázási jelvényekhez. Természetesen a fentiek eldöntése a szakemberekre tartozik, de az előadás anyaga azt látszik igazolni, hogy a jelvények gyűjtes valamiképpen nem lehet nyugati, csak keleti eredetű.

Egyed Atilla (Calgary) *Az özönvíz története*

A történet bemutatása főleg Hans Hörbiger bécsi mérnök elméletére hivatkozva.

A Föld harmadkora végén és negyedkora elején, feltételezhetően holdak vonzási hatására tengermozgások, vulkánikus reakciók léptek fel, amelyek az emberiség és a Föld kozmikus erejű katasztrófáit okozhatták.

Ezt követi az események hagyományokban és legendákban fennmaradt rövid ismertetése.

Érdy Miklós (New York) *A ködmön (bőrujjas) elterjedése Eurázsia népei között.*

A ruha fölött hordott külső öltözetek közül a szőrmés bőrujjasok azaz ködmönök álltak a vizsgálat középpontjában. Csipőtől bokáig érő változatai vannak. A történelmi kútfőknek vannak utalásai a magyarság szőrmés viseleteire az etelközi korszakból (870 körül) Dzsajhani és Gardézi-nél, a honfoglalás idejéből Anonymusnál és a 13. századból V. István számadásaiból (1264).

A díszítőművészet terén elért korábbi eredményeit mélyítette el az előadó az eurázsiai népek szőrmés bőr öltözeitének elemzésével. Ezeket és gyakran szabásmintáikat a következő öt csoportban vetítette: 1/ a magyar ködmön típusok, 2/ az eurázsiai steppe nagy török népeinek, 3/ a szibériai kis török népeknek a ködmönjei, 4/ a szibériai obiugor és szamojéd, majd más tundrai népek, így a csukcsok szörmeviseletei, végül 5/ az altaji hunok (nem szkíták) Pazirik és környékének halomsírjaiban talált rövid ködmönjei.

Az altaji hun rövid ködmönöknek feltűnően közeli másai a magyar ködmönök között találhatók. A kis török népek közül különösen a hakaszok hosszú ködmönjei és díszítőművészetük mutat igen közeli egyezést a magyarokéval. E népek lakóhelyei a paziriki kurgánok közelébe esnek. A nagy török népek hosszú ködmönjei nagy ívben használatosak a steppén. Az obi-ugorok rövidkarú bő bundái és csak fejnyílással szabott szörmeöltözetjei a szamojédokéval egyezik csak. Ez utóbbi népek fejnyílásos öltözetjei a Behring-szoros vidékének csukcsaiéval egyezik. Az északi partra szorult kis török népek a dolgánoknak ködmönjeik vannak.

Érdy Miklós (New York) *Térképek rétegzésének új módszere a magyar eredetkutatásban*

A történelem társtudományainak (pl. népzene, díszítőművészet, néprajz és embertan) az eredményei – rokon népek közti összefüggések – sok esetben térképen ábrázolhatók. *A térképek rétegzésének módszere* engedi meg, hogy a közös átlapoló területeket kiszűrjük. Mivel ilyen átlapoló területeken társtudományok eredményei és néprajzi jellegzetességek egyszerre jelen vannak, az ilyen területet fokozott figyelemmel kell számba venni az eredetkutatásban és ezek útjelzőnek tekintenők a helyes irány megtalálásában.

Olyan térképeket mutatott be az előadó, amelyben díszítőmotívumok előfordulását (szürke daru, pártás daru fészkelési területe, vad tulipán elterjedési vidéke), majd öltözetek előfordulását (szörmés bőrujjasok – ködmön, szűr típusú viseletek) rétegezte és vetette össze a steppe-öv földrajzi térképével, valamint az ezekkel egybevágó népzene, népköltészet, embertan és régészet térképeivel. Az eredmény az, hogy a magyar eredet szempontjából fokozott figyelemben kell részesíteni az eurázsiai steppét a 40 és 50°-os szélességi párhuzamosok között, a Bajkál-tó déli részéig és Dzsungáriáig. Az obi-ugorok (vogul, osztyák) területe kiesik a fokozott figyelemmel számbaveendő területek közül.

Farkas József (Mátészalka) *Szatmármegyei telepítések etnikai vizsgálata Trianonig*

Szatmár egy évezredes múlttal rendelkező, s e hosszú idő alatt kulturális arculatot öltött tájegység. Valaha a Nagy Magyar Alföld és az azt körülövező hegyvidék peremterületén fekvő egységes táj volt, amit ma országhatár választ ketté. Ez a táji meghatározottság jól érzékelhetően kirajzolódik a hagyományos kultúrában, amelyet az alföldi, erdélyi és az Északkeleti-Kárpátokból származó, felvidéki elemek sajátos ötvöződése jellemez.

A török uralom idején szakadatlan harcok dúltak. Hol a török, hol a németek kezébe került, hol pedig az erdélyi fejedelemséghez tartozott. A vidék fontos szerepet játszott a szabadságharcok eseményeiben is. Mind a közösen átélt történelem, mind pedig az ennek során létrejött gazdasági, kulturális egység mély, megtartó erejű helyi tudat kialakulását eredményezte, amelyben kifejeződik az a társadalmi, kulturális múlt, amelyen az itt lakók ősei átmentek. Ez a tájtudat túlnőtt a lokális szemléleten, a kistájak határain, s a szatmári embereket igazi közösséggé gyúrta, kijelölte helyüket a világban.

Forrai Sándor (Budapest) *A magyar rovásírás eredetének őstörténeti háttere*

A magyar rovásírás eredetéről, máig is fennmaradt emlékeiről 1985-ben „Küskarácsonról Sülvester estig” címmel könyvem jelent meg. Ebben kimutatom, hogy az írástörténetben minden összefügg egymással, így a magyar rovásírás is az írás történeti fejlődésének szerves része. Az írástörténetnek történelmi háttere is van, amit szintén összefüggéseiben kell vizsgálni. 1908-ban jelent meg „Az írás bölcsője és a magyar rovásírás” című könyvem, amelyben az írás egyik bölcsőjeként a Kárpát-medencét jelölöm meg a kb. 6500 éves tatárlakai és a kb. 4800 éves tordosi írásos emlékekre utalva. Másik bölcsőként a Közel-Keletet említem a sumer, egyiptomi és föníciai írások révén. Mivel a két bölcső írásrendszere a magyar rovásírással is kapcsolatot mutat, feltétlenül magyar őstörténeti háttérre utal mind a Kárpát-medencében, mind a Közel-Keleten. Ezt a kapcsolatot igyekszem régészeti és történelmi adatokkal alátámasztani.

Gál Istvánné (Budapest) *Izérzékelési vizsgálatok a magyar populációban*

Különböző népek jellemzésére már csaknem egy évszázada alkalmaznak bonyolult morfológiai tulajdonságokat. Ezeknek a sorát bővíti a feniltiokarbamid (PTC) ízérzékelő tulajdonság, amely az eddigi nemzetközi felmérések szerint jelentős változékonyságot mutat etnikumokként.

Az eddig elvégzett kisszámú vizsgálat a magyarság származását illetően még nem tekinthető döntő jelentőségűnek. Azonban fontos, hogy ez a kutatás új információ forrása és hasznos adatot fog nyújtani a magyarság eredete problémájának megoldásához. További kiegészítésekkel (hiperérzékenység vizsgálata) az eredmények pontossága fokozható.

Gonda Ferenc (Budapest) *A turáni népek emlékei Európában és Ázsiában*

Több mint tizezer évvel ezelőtt, amikor elvonult a TURÁNI ALFÖLD fölülről a tenger, erre a területre a környékről bevándorolt népek összekeveredtek. Ebből a keveredésből származtak a turániak. A keveredés különböző volt, ezért nem egységes ez a nép. Elnevezésük is különböző: hunok, szkiták, törökök, kusok, stb. Egy istenük volt: az ŐS-TEN. Másik részük a KOS ISTENSÉGET ismerte. Ilyen pld. a kusiták, akikről sokat olvashatunk Egyiptom történetében. Mindnyájukat jellemzi: 1) az emberi egyenjogúság, 2) a felelősségtudat. Még az uralkodó is felelősségre vonható. Az egyenlőség mellett mindenkinek más volt a feladata. Azt kellett hibátlanul elvégeznie. A finnekkel kapcsolatban egy érdekes felvilágosítást kapunk: az URA LINDA friz kézirat szerint a finnek Kr.e. a mai Hollandiában, Dániában jártak. Tehát délről vándoroltak észak felé. A turáni népek megbecsülése hiányzik a nyugatiaknál. A The Quardian 1989 júliusi számában azt írja: A harmadik világ fehérbőrű részének tekintik Kelet-Európa népét.

Ezen kell változtatni. Megértővé kell tenni a nyugati népeket.

Götz László (St. Pölten) *Keleten két a nap*

Összegező tanulmány a fenti cím alatt megjelent négy kötetről. A könyvben a szerző elveti az indogermán és az uráli finnugor genetikus nyelvcsalád téziseit és a nyelvrokonság kialakulásának areális elméletét vallja.

A nyugat-eurázsiai régészet leletösszefüggések tükrében mai ismereteink alapján, szerinte az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy az Elő-Ázsiából évezredekken keresztül több hullámban északra, nyugatra és keletre vándorolt földművelő, állattenyésztő, fémműves gyarmatosok népesítették be Európa és Nyugat-Ázsia legnagyobb részét és ezen telepések közlekedő nyelve vált kikristályosodási magvává a valóságban másodlagosan areálisan kiegyenlítőddött, de a 19. században genetikus, azaz leszármazásbeli rokonságban álló nyelvcsaládokként értelmezett indogermán, uráli-finnugor, török-tatár és szármata nyelvcsaládnak.

Gulya János (Göttingen) Magyar nyelv – magyar őstörténet

Etnológusok véleménye szerint a nyelv egyike a népet meghatározó legfőbb kritériumoknak. Őstörténeti szempontból is fontos figyelembe venni a nyelv következő sajátosságait: 1) a nyelv rendszerét, 2) a rendszer kontinuitását. Az említettek mellett tisztán kell látnunk az alapnyelv (protonyelv) feltárásának a követelményeit is.

A 18. századtól folyó nyelvészeti kutatások alapján ismert, hogy a magyar nyelv finnugor típusú nyelv; azon nyelvek egyike, melyet finnugornak neveznek. Kérdés, hogyan jutott a magyarság finnugor nyelvéhez:

1) egy finnugor nyelvcsaládból való leszármazása révén, 2) nyelvcserevel, ahol viszont figyelembe kell venni, hogy nyelvcsere etnikai kapcsolatok nélkül elképzelhetetlen, 3) a finnugor vonást más nép (pl. osztják) a magyarból vette át. Külön probléma a kétnyelvűség kérdése, mely a magyar esetén valószínűleg sohasem volt releváns.

A rendszer-igénnyel, szisztématikusan végzett nyelvészeti vizsgálatok egyértelműen arra vallanak, hogy a magyar genetikailag tartozik a finnugor nyelvcsaládba. Az őstörténetben a nyelv kérdése csak a meghatározó szempontok egyike, történetünk egyik szála. De semmiféle őstörténeti koncepció sem lehet helytálló, amelyik ellene mondana a nyelv vallomásainak.

Henkey Gyula (Kecskemét) Közép-Európa népeinek embertani képe

A tanulmány 1956 és 1988 között vizsgált 25.471 magyar adataira épül. A típusok megoszlása (%).

turanid	pamiri	előázsiai	dinári	keletbalti	keleti med.	alpi	lappoid
29,1	10,5	6,2	5,5	4,9	3,7	2,5	1,8
grac.med.	morg.-oid	cromagnoid	északi	atlato.medit.	uráli	meghatározatlan	
1,0	0,9	0,5	0,5	0,1	0,1	32,7	

Horváth Izabella (Chicago) A griffek útja belső Ázsiától a kárpátokig I. és II.

1) Az első rész diapozitívok vetítése kíséretében a magyar művészetben található állatos – így griffes – díszítések rendszerezését és más kultúrákkal való összevetését mutatja be. Az eredmény szoros kapcsolatot mutat a belső Ázsiában élő pusztai népek díszítéseivel, időben és térben.

2) A második részben a néprajzi, krónikai és természettudományi adatok segítségével valószínűsíthető, – hogy a díszítőművészetben található griff ábrázolások a belső Ázsiai pusztai népek és így a magyarok ősi hitvilágának szerves részét képezték.

Hóka Mihály (New York) *A honfoglaló magyar nép társadalompolitikai szerkezete*

A több, mint ezeréves magyar történelem legkiemelkedőbb eseménye kétségtelenül a honfoglalás volt. Ezért nagyon fontos tudnunk azt, hogy mi tette képessé honfoglaló őseinket arra, hogy birtokba vegyék az ígért-földjét, a Kárpát-medencét. Krónikáinkból és más egykorú forrásokból tudjuk azt, hogy honfoglaló őseink katonai felkészültsége mellett döntő szerepet játszott társadalompolitikai fejlettségük is. Árpád apánk népe az akkori Európa legkiválóbb minőségű népe volt. Hiedelemvilágban, szociális szerkezetében és politikai fejlettségében az akkori magyarság tökéletesen megfelelt a honfoglalás fegyvertényének végrehajtására, amely tökéletesen kiegészítette Árpád apának katonai géniusát. Előadásomban ennek a magasrendű minőségi felkészültségnek a honfoglaló magyar nép társadalompolitikai szerkezetének felépítéséről lesz szó.

Juba Ferenc (Bécs) *A magyarság tengerész-ösztoneinek kialakulása*

A rendkívül sok tengerész-tehetségű magyar léte alapján nyilvánvaló, hogy ez a tehetség ösztönös.

Eme ösztön mögött élettani-, biológiai-, anthropológiai és ethnografiai törvényszerűségek húzódnak meg. Már a szeppei lovasnomádok és a tengerészek jellemzése között rendkívül sok a hasonlatosság. Ennek az ösztönnek a kialakulása az összehasonlító magatartástan és az evolúciós magatartástan törvényei alapján lehetséges, mégpedig a tengerpartokon. Ebben a tekintetben háromféle helyes idő jöhet számításba: 1) 40-50 000 év előtt az óceáni partokon, 2) a Káspitenger - Folyamköz - és Keleti Földközi-tenger medencéje által bezárt háromszögben és 3) 1000-1500 éve a Fekete- és az Azovi-tenger partjain az utolsó kb. 1500 év alatt.

Kaba Ákos (Calgary) *Széljegyzetek Bartha: „A magyar nép őstörténete” című munkájához*

A magyar népnév levezetése a „mann” vagy a „magy” szóból képtelenség. Inkább lehetséges, hogy az ősmagyarban született önálló fogalomalkotás. Hasonló a kölcsönzött szavak és fogalmak azon tulajdonsága, hogy azok nem bizonyítanak semmit. Ezt érzékelteti a szerző példái a szláv, a germán és a török nyelvből is, és nemcsak magyar vonatkozásban. A csuvast, a bolgárt stb. nem tartja töröknek. Grimmét idézi, aki a magyar nyelvet követendő mintaként állította a műnyelv szerkesztői elő, mint a legszabályosabb természetes nyelvet. Összefoglalva obi-ugor származásunk érveit a szerző úgy véli, hogy Jugrinának semmi kapcsolata nem volt az osztjákokkal és a vogulokkal. A nyelvrokonságot nem tartja számottevően felhasználhatónak őstörténetünk kutatásában.

Láczay Ervin (*Long Island City*) *A honfoglaláskori erdélyi blak, vagy bulák nép török eredete*

A bulák népet a magyar történelemírásban Anonymus említi először krónikájában blak néven. A tanulmány a blak, vagy török formájában bulák nép történetét Kelet-Turkesztánból vezeti le, ahonnan időszámításunk kezdetét követően elvándoroltak és a 4. században már az Altaj-hegység térségében éltek karluk török törzsszövetségben. Innen vándoroltak a 4. században az Urál-hegység déli és nyugati lejtőire a bolgárok szomszédságába és a bolgárokhoz csatlakozva hosszabb vándorlás után 679-ben elfoglalták a bolgárokkal együtt a mai Bolgárországot. Krum bolgár khán (803-815) 803-ban elfoglalta Erdélyt. A bulákok erdélyi letelepítése erre az időre tehető. Kálti Márk a Képes Krónika (1342) írója követte el az első hibát, amikor a blak vagy bulák népet összetévesztette a valach, vlach, vagy magyarul oláhnak nevezett néppel. Román történészek már Anonymus krónikájának megtalálása óta (1746) éppen a magyar krónikákra hivatkozva állítják, hogy a bulákok, blakok, vlachok, azaz a románok ősei, akik már a magyar honfoglalást megelőzően letelepedtek Erdélyben. A románok elsőségét Erdélyben erre a tényre alapítják. A legújabban megjelent Erdély Története című munka is átveszi a hibát és minden történelmi alap nélkül, következetesen nem is oláhnak, hanem románoknak írja a bulákokat. Ez a hibás megállapítás káros a magyarságra. A tanulmány szerzője igen sok forrást és irodalmat sorol fel kutatásainak igazolására.

Magyar Kálmán (*Kaposvár*) *A magyar határvédelem története a kezdetektől az Árpád-korig*

A rendelkezésünkre álló időterjedelemben vizsgáltuk a magyar határvédelem ún. „a meghatározatlan időtől a 9-10. századig terjedő első időszakát. Ennek során megállapíthattuk, hogy az őrcsapatokon és a gyepüelvén kívüli intenzív nyugati és az északi határvédelem, a gyepüakadályok, elsősorban fa, valamint más víziakadályok emelése, kiépítése Taksony-Géza korára tehető. Ez Géza korában egy nagyon intenzív belső föld- és kővár építkezéssel függ össze. A határvárak mellett a törzsi és az idegen eredetű, nehézfegyverzetű katonaság állt készenlétben a kabar-besenyő őrcsapatokkal együtt.

Természetesen a kialakult határszervezet érett formája – a Géza által lefektetett alapok nyomán – Szt. István király idejében figyelhető meg. Végső soron szerintünk nem köthető így sem ezerhez, sem az 1043-as évekhez, hanem egy hosszabb, főképpen a külső veszély által szabályozott, korábbi folyamathoz. Az őshazában, majd később (Levédiában, Etelközben) szerzett ismeretektől függően alakulhatott ki érett formában a 10. század első felében, illetőleg a közepén. Ezeknek a maradéktalan feltárása a magyar államiság kifejlődésének egyik alappillért is jelentik.

Marosi Endre (Budapest) *Határvédelem a Dunántúl nyugati részén a 10-13. században*

Az előadás alapját egy kiadás előtt álló, német nyelvű könyv képezi. Az előadás tárgya: az Árpád-kor nyugati Dunántúl határvédelmi rendszere, különös tekintettel a falazott várakra. Kiindulási alapja a magyar és a szemben elterülő osztrák ill. stájer határvidék földrajzi adottságainak az összehasonlítása. Az egymással ellentétben kiépített határvédelmi rendszer és határvárak együttes vizsgálatára ezidáig a nemzetközi szakmai kutatás nem vállalkozott.

Az őseredetű, 10-12. századi – gyepűrendszerre, ispánsági várakra, utóbb határvármegyékre és ezeken belül falazott várakra is támaszkodó – magyar határvédelem 1242 után gyökeresen átalakult. Részint a mongol támadás tapasztalatainak, részint a Babenberg örökségéért vívott harcoknak a tapasztalatai következtében. E térség valamennyi – Csehszlovákia, Ausztria, Jugoszlávia, Magyarország területén fellelhető – kövárának személyes bejárásáról színes diavetítés tudósított.

Molnár V. József (Budapest) *Szent László „kötése”*

Népünkhöz – legendáink, szakrális faliképeink, szokásaink tanúsága szerint – Szent Lászlóval szólt magyarul az „új” Isten. A keresztény államot alapozó Szt. István után ő volt keresztelők. Naptári ünnepe június 27. a nyári napfordulót jelölő Keresztelő Szt. János ünnepét követi. A középkori napfordulati tüzek, a „szentiváni” tüzek mellett az ő ünnepének vigiliáján is föllobogtak. Nagy Lajos királyunk pedig aranypénzeire Szt. László képét verette, megváltoztatva a mintául választott firenzei forint Keresztelő János ábrázolását. Szt. László az, aki a csodaszarvast (Isten küldöttét) angyalnak nevezte (nem tünteti el, átváltoztatja csupán) a mogyoródi jelenésnél.

Szt. László üzenete képi beszéde, annak kozmikus megtartó ereje eldugott falvainkban, főleg a moldvai csángóságnál napjainkig él.

Makra Sándor (Budapest) *A szkiták ősvallása*

A szkiták ősvallásáról alkotott eddigi ismeretek rövid leírása után ismertetés következik az antropomorf istenekről, az Ég fia fogalmáról. Ezt követi a fekete és a fehér hunok másrészt a magyar etnikum lehetséges kapcsolatainak a bemutatása. További fejezetek foglalkoznak a totem kultusszal, az animista praktikával, a szkiták világképével és temetkezési szokásaival.

Nagy Ákos (Adelaide) *Történelmi múltunk a vércsoportvizsgálatok tükrében*

Bükkhegység barlangjaiban talált koponyaleletek és szerszámok azt látszanak bizonyítani, hogy a keletről érkezett kerekfejű aurignaciak összeházasodtak az ott talált neandertáliakkal (Gordon Childe). A lengyel szerologus Jerzy Woszczyk mostanában közölt tanulmányában bizonyítottnak látja, hogy a mai magyarság magába olvasztotta a terület őslakosságát! Ezt a megállapítást a haptoglobulin szisztéma mellett még más vércsoportokkal is bizonyítja.

Nekünk magyaroknak az „AB” jelleg gyakoribb előfordulása a jellemző tulajdonságunk, az európai 4%-hoz viszonyítva a mi 10%-unk mutat lényeges különbséget. A tanulmány ezen különbségek jelentőségét, valamint az ABO vércsoport kialakulását igyekszik megvilágítani, táblázatokon mutatva a föld népeiben az „A”, „B”, „0” és „AB” vércsoport előfordulását.

Nagy Kálmán (Budapest) *Néhány gondolat a madenai ima (950) és az első itáliai hadjárat (898-900) történetéhez*

A magyarok a 9-10. században nagy riadalmat keltettek Európában. Könnyűlovas taktikájukat sokáig kivédhetetlennek tartották. Az imában kerestek menedéket, ezek közt első egy modenai kódexben megtalált latin nyelvű verses ima a magyarok 950. január 26-i ott tartózkodásának idejéből. A szerző elemzi az ima keletkezését verstani formáit, hivatkozásait. A 898-900 évi itáliai hadjárat rövid ismertetése után modenai jelenlétüket és a velencei tengeri lovas hadjáratukat írja le. A szerző cáfolja a deheroizáló elnevezéseket és meghatározásokat. Javasolja a magyar történészek közreműködését a fejedelmek korának és hadjárataiknak az új, a valóságnak megfelelő kidolgozásában.

Nádasy T. Jenő (London) *A faji és nemzeti ősiség bizonyításának fontossága a mai világban*

Negyven éves külföldi tapasztalataink azt mutatják, hogy a nyugati népek még mindig tájékozatlanok a magyarság valódi történetét illetően.

Őstörténelmünk belterjes tanulmányozása és megvitatása magyar nyelven szép, jó és hasznos. Azonban ma már minden nép pontosan ősisége bizonyításával akar helyet szorítani magának a nap alatt. Ezért elengedhetetlenül fontos, hogy a ZMTE találkozón elhangzott előadásokat legalább a legfontosabb idegen nyelveken publikáljuk és terjesszük, mert csakis ezáltal szerezhetünk értékes kapcsolatokat vérségi rokonainkkal és új barátokat jövőendő évezredünk számára.

Németh Péter (Nyíregyháza) *A Felső-Tisza-Vidék népessége a 10. században*

Az ukrán történeti irodalomban az 1945 után „Zakartatye” néven az Ukrán SzSzK-hoz tartozó terület (Kárpátalja) 10-13. századi múltjával kapcsolatban azt tartják, hogy az ősi orosz terület volt, önálló fejedelemségként az 1241. évi tatárjárástól állt volna fenn, s csak azóta tartozott e terület a magyar királysághoz. Az 1945-ös évet ezért az újraegyesülés évének tartják.

A szerző leszögezi, hogy a honfoglalás óta (895) e területen található régészeti leletek, helynevek, az ezredfordulón megszervezett megyerendszer ennek az ellenkezőjét bizonyítja. Ugyanakkor a szláv településfeltárások, folyónevek, stb. egy ősi, szláv nyelvet beszélő, a honfoglaláskor már itt élő lakosságról tanúskodnak. Azaz a Tiszától keletre, egészen a Kárpátok erdőhatáráig a síkvidéken vegyes, magyar-szláv lakosság alakult ki a 10. században, s leszármazottaik változatlanul máig itt élnek.

Pandula Attila (Budapest) *Ősi elemek továbbélése a középkori magyar fegyverzetben, viseletben, a Szent László falfestmények alapján*

A történelmi Magyarországon eddig 38 helyről ismeretesek Szent László királylegendáját megörökítő középkori freskók. A 13. század vége és a 15. század vége közötti időből származó anyag döntő része a Székely-földön, másik csoportja az egykori ország területének északkeleti részén a Szepességben, Gömörben található. Az ország belső területén alig találkozunk ezzel az emlékcsoporttal.

E képekkel már a 19. század második felétől foglalkoztak különféle tudományágak képviselői, s elemezték azokat. A történeti segédtudományok művelői számára is nagyon fontosak ezek az ábrázolások. Jelen tanulmányomban összegeztem a képeken megjelenő keleties viselet, fegyverzet legfontosabb jellegzetességeit. Ez elsősorban a kunoknál, besenyőknél, székelyeknél stb. volt használatban, egészen a 15. század második feléig. A régészeti alig dokumentálható tárgyi kultúra gazdag változatosságban jelenik meg a tárgyalt falképeken.

Rickemanné Gaál A. Veronika (Freidorf) *Anonymus kora, személye és hitelessége új szempontok vizsgálatával*

1) Anonymus kora és személye. 1988 novemberében az Árpád Akadémián elhangzott előadás rövid összefoglalása. Anonymus a 11. században.

2) Ki volt a magyar mondák és krónikák csodaszarvasűző Hunor és Magorja? A kérdés fejtegetése a Kr. e. 6. század végi perzsa-skyta háborúk elemzésével Herodot alapján. Hol keressük a Meotiszi mocsarakat? A hungaros megnevezés mint ragadványnév. A mágier apák és alán anyák házasságából született magyarság 2500 éves múltja tekint vissza. Ezen kor előtt magyar népet, magyar őshazát és magyar nyelvet hiába keresünk. Amit találhatunk, az a tér és idő távlatában fellelhető elemek sokasága.

Rőczei György (Budapest) *A honfoglaló magyarság vallási-rituális szervezete*

A 9-10. század fordulóján a Kárpát-medencében letelepülő, törzsszövetségbe szervezett magyarság hiedelemvilága, vallási és rituális szervezete a szeppei vándorlás során szerves fejlődésen, változáson ment keresztül. Gazdasági, társadalmi átalakulások, rétegződések rokon és idegen kultúrák hatásai a tagolt törzsi társadalomnak megfelelő egységes – de szintén tagolt – rituális szervezetet hozott létre.

A magyarság természettiszteleten alapuló egyistenhite és a fejedelmi hatalom kiépülése hierarchikus rendbe osztotta a vallás és a ritus-rendszer kiválasztott tudóit. Az előadás kísérletet tesz arra, hogy a társadalomban elfoglalt szerepük és rituális funkciók betöltése szerint ábrázolja a sajátosan magyar táltos papság szerepét és alakjait, a magyarság ősi hitén alapuló vallási szerkezetet. Bemutatja a törzsi vezetőréteghez kötött táltost, a nemzetségfők sámánjait és a köznép – mára koldusnak nevezett – papjait.

Sándorfi György (Budapest) *A nyugati határszél a 10. században*

A hét törzs megtelepedését követő gyepük 10. századi kialakulásával H. Göckenjan foglalkozott. Az általa megrajzolt 10. századi határ (gyepü keleti széle), közel esik a Trianonban kialakított jelenlegi országhatárhoz. Ha részletesen megvizsgáljuk a határmenti, 10. századi várakat, a 10. században élt vezérek szállásait a törzs-népneveket, amelyek helynevekben maradtak fent napjainkig ill. az oklevelekben akkor egyértelműen arra a következtetésre jutunk, hogy a 10. században, Géza fejedelem idején a nyugati gyepü keleti határa jóval nyugatabbra esett, a mai országhatártól mintegy 50 km-re.

A szerző szerint a csatlakozott népeknek nem volt kiemelt szerepük a határvédelemben.

Simon M. Endre (Roxboro) *Magyar-munda összehasonlító szótár*

A munda nyelv az ausztro-ázsiai nyelvek családjába tartozik. Nagyszámú nyelvjárást tartanak nyilván Közép-Indiában és a Himalája hegység környékén. Általában két csoportra osztják a munda nyelvet: délimundára és északimundára, az utóbbit himalájainak is szokták nevezni. A munda nyelv régebbi, mint a szanszkrit, hindu, vagy a tamil. Az első angol-szantál szótárt Rev. A. Campbell angol pap készítette, ami csupán egy néhány 100 szóból állt. A többi munda nyelvről még ennyit sem lehetett megtudni az 1900-as évek elején.

Ebben a szótárban a magyar szavak alatt adjuk a szantál feltételezett megfelelőit. Ez a szótár rámutat sok szlávnak minősített magyar szó mundával való egyezésére, illetve rokonságára. Azoknak akik tudományos munkára kívánnák felhasználni a szótárt, ajánljuk az eredeti forrásmunkákkal való összevetést.

Simon M. Endre (Roxboro) *Ósmagyar szótár mássalhangzós íráshoz*

A szótár nyelvünk kincstára, amelyből mindenki szabadon meríthet magának és gazdagíthatja saját tudását. Ez a szótár azonban különbözik a megszokott elvek alapján összeállított szótáraktól, legyenek azok egy vagy több nyelvűek. A szépirodalom olvasói számára nem nyújt segítséget, azonban a régi írárok tanulmányozóinak komoly támogatást nyújthat. Az egyes szavak csak mássalhangzók szerint vannak abc-s sorrendbe szedve. Ennek a rendszernek az a célja, hogy segítséget nyújtson azoknak akik mássalhangzós rendszerrel írott régi emlékeket akarnak megfejteni. Az ókor írástudóit nem azért nevezték tudósoknak mert a betűket meg tudták rajzolni, hanem azért mert tudták azt is, hogy még mit lehet kiolvasni abból amit leírtak, hogy elkerüljék a félreértéseket, vagy éppenséggel okot adjanak rá ha érdekeik úgy kívánják. Ez egy úttörő munka és éppen ezért további bővítésre lesz szükség, beleértve a tájszólásokat. A nyelvjárások tudása nélkül egyszerűbb szövegek is megoldhatatlan problémákká válhatnak még a nyelvészek részére is. A legnagyobb idegen nyelvészek is segítségül hívták magyar tudósaikat akkor is ha beszélték a magyar nyelvet.

Simon Zoltán (Toronto) *Magyar nyelvi őszlogika és a távoli népek*

Ez a tanulmány folytatása a tavaly Londonban elhangzott „A magyar nyelv génjei, logikai építőkövei” c. előadásnak.

A mai nyelv vizsgálatánál téves dolog a nyelvtan vizsgálata: az alapszókinckekre kell összpontosítani. Egyes szavak jelentése a különböző nyelvekben lehet egyirányú átvétel, de ezzel nem magyarázható az egymástól nagy távolságban élő népek nyelvében való szóegyezések nagy száma. Ez nem átvétel, hanem élményközösség eredménye. A népek nagy területen vándoroltak, ezért lehetséges nyelvi kapcsolat a különféle kontinensen élő népek nyelve között.

Somogyi Zoltán (USA) *Európai ősiségünk*

A magyar nép őshazája a régi Közel-Kelet. Ősi nyelve az ősi ária nyelv, amely kb. Kr. e. 200-ig az egész akkori civilizált világ nyelve volt, az Indus-tól a Nílusig minden népé. Ezekből az ária népekből kezdett feltöltődni egész Európa 5-6000 évvel ezelőtt. Ők alkották az első európai civilizációt. A Kárpát- Duna-medencében alakult ki először mezőgazdálkodás Európában, majd fémipar a réz- és a bronzkorban. A Balkán félszigeten keresztül állandó összeköttetésben álltak a régi Közel-Kelettel.

Több külföldi őstörténész bebizonyította, hogy a mai magyar nép ősei már az ókorban a Kárpát- Duna-medencében laktak és a régi Közel-Keletről származtak. Az utóbbi 150 év ásatásainak kutatási eredményei már világviszonylatban is ismertek. Itt az ideje, hogy a magyarországi kutatások is – a reformkorszak jegyében – ebbe az irányba orientálódjanak.

Somorjai Béla (St.Gallen) *A Szentkorona 1945-évi menekítésének története a legújabb kutatási eredmények tükrében. Hol volt a Szentkorona elásva?*

1979-ben, amikor felvetődött a Szent Koronának a II. világháború végén Mattseeben az elásás helyszínén egy méltó emlékmű felállításának a gondolata, első és legfontosabb teendők közé tartozott az egykori rejtkehelynek a lehető legvalószínűbb megállapítása. Ennek a feladatnak a megoldására vállalkozott a Svájcban élő Somorjai Béla kartográfus, aki elsősorban a Szent Koronának háborúvégi menekítése Mattsee-i szakaszának körülményeit, a földalárejtést, majd a felszínrehozást és a történelmi színpad terepviszonyait vizsgálta. Céltudatos kutató módjával begyűjtött adatok sejtetni engedték, hogy Pajtás ezredes a koronaőrség parancsnoka 1945-ben két elásási ceremóniát rendezett: a) a valódi aktus április 26/27-re virradó éjszaka, egy elhagyott katonai lövészgödörben, és b) egy megtévesztő (figyelemelterelő) elásási művelet 3 méter mély frissen ásott gödörben, május 5-én.

Ez a feltevés közel tíz éven át tartotta magát, míg 1988 május elején Mattseeben az előadó találkozott Bunda József egykori elásó koronaőrrel. A helyszíni rekonstrukció eredményeként sikerült ennek a kérdésnek az optimális tisztázása.

Szénási Gyula (Budapest) *Erdély védelmében*

Regényszerű leírás arról, hogyan lehet ma régi irattári anyagokhoz jutni Magyarországon. Szó esik közben a Niebelung énekről, amelyben a vlachok kun pásztorok. Bemutatja a szerző a hun államot, amely az Enns-ig terjedt és nézete szerint legalább a 10. századig fennállt. Hegun egy hun maradék nép élén került Erdélybe. Személye pedig elvezet Szent Istvánhoz és Gizellához. Szó esik továbbá Szent László legendájáról is, amely régi pogány, szkita emléket őriz.

Tauszik Tamás (Budapest) *A magyarság eredete és vércsoport kutatásainak összefüggése*

Az emberi közösségek nemzedékről nemzedékre öröklik szüleik tulajdonságait. Ilyen nagy közösség az etnikum is, amely együttélve, összetartva őrzi távoli őseinek tulajdonságait. Ennek lehetőségét az bizonyítja, hogy kromoszomákba zárt gének (genetikai információ) hidat képeznek a nemzedékek láncolata között. A magyar etnikum vizsgálatára több vércsoport tesztelését végeztük. Közöttük olyanokat is, amelyek főként szakemberek számára ismetesek, mint pl.: MNSs-rendszer, K-k rendszer, vagy az LW vércsoport rendszer. A vizsgálatok eredményei ma még nem teszik lehetővé a magyarság származási kérdéseinek megoldását. Ugyanakkor a vizsgálatokból kitűnik máris, hogy Magyarország népességének vércsoport tulajdonságaiban jelentős földrajzi megoszlás figyelhető meg Kelet-Nyugat irányban.

Varga Géza (Budapest) A „Nimród” tamga

Vámbéry egy leideni kézirat alapján a 24 török törzs 24 tamgáját ismerteteti, közöttük ezt a jelet: IYI

Szerinte a tamgák régiek, sőt igen régiek és az illető törzs nevének képleges aláírását tüntetik fel. A Vámbéry által ismertetett – és a szerző által „Nimród” tamgának nevezett – jel párhuzamai megtalálhatók a Képes Krónikában, egy obi-ugor lelőhelyről előkerült ezüstitálon, a Kr. e. 4. századtól használt klasszikus ciprusi szótagírásban és a Kr. e. 1900-1700 közötti időből ismert byblosi írásjelek között.

A jelek egy fegyveres férfi, a hadúr (?) ábrázolására vezethetők vissza, „férfi-ember” jelentésűek és népnéveket jelölnek. Történetük összekapcsolódik a magyar címer hármashalmának történetével. A kapcsolódó adatok a husszita-hun-magyar nyelvi-kulturális hagyományok közösségét bizonyítják.

Vámos-Tóth Bátor TAMANA beszámoló

A Tamana Gyűjtemény 1989 elejére 2600 oldalra nőtt, a három-négyszótagú kárpátoki ősi földrajzi nevek száma meghaladja a 3000-et az ABC lajstromban, az elsőrendű Tamana nevek száma pedig a tavalyi 330-ról 580-ra emelkedett. Ezen adatok alapján a következő főbb tény-összefüggések adódnak: 1) A kárpát-medencei helységnevek többsége nyelvészkedő találgatással nem értelmezhető történetüket illetően, viszont ezen helységnevek alakszerkezeti ikerpárjai megtalálhatók az öt földrész más-más táján is; 2) az eddig begyűjtött 580 elsőrendű Tamana név (etn) többsége éppen Eurázián kívül, főleg annak elzárt, csak újonnan feltárt tájain találja meg ikerpárját ott mándi díszjelek, öthangú nép-dallam, kúpházak és ősi, magas-szintű műveltséget tükröző régészeti leletek kíséretében; 3) a Kárpát-medence a világ legnagyobb hegykoszorúval tökéletesen védett, lakótelepülésre kedvező tája, ahol az ősi, tízévezredekben mérendő magas-szintű egyetemes műveltség tanújelei háboríthatatlanabban fennmaradhattak; 4) Történelemszemléletünket nem a kinevezett „bölcsoöböl” való szétáradás gondolatára, hanem az ősi műveltségből való fennmaradás háromszázhatvan-fokos ténytanurendszerére kell építenünk. Az eddigi kőkorszak-homo sapiens sapiens-őshazás-eredetes-kirajzásos elméletet a Tamana tényrendszer fényében felül kell vizsgálnunk. Ebben segíthet a Tamana segédtudomány.

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Ein gemeinnütziger Verein im Kanton Zürich

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

Magyar Östörténeti Találkozók Titkársága

Sekretariat der Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn

Assotiation Historique Hongroise, Zürich
Società Storica Ungherese, Zurigo
Hungarian Historical Society of Zurich
Associação Histórica Húngara de Zurigo

8047 Zürich, Schweiz
Postfach 502

Telex: 822 882 txx ch
Telefon: 01/941 40 39
Telefax: 01/493 55 38

Postcheckkonto:
Zürich 80-36214-1

SAJTÓKÖZLEMÉNY

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1989. július 17-től július 23-ig, Felsőőrött az ausztriai Örséghen rendezte meg a Negyedik Magyar Östörténeti Találkozót.

A Találkozó elnöke Cpt. DDr. Juba Ferencz (Bécs), társelnöke Dr. Bakó Ferenc (Eger), Dr. Cey-Bert Gyula (Bangkok), Dr. Forrai Sándor (Budapest) és Dr. Gulya János (Göttingen) volt.

A Találkozón mindenki magánemberként vett részt a következő országokból: Magyarország, Ausztria, Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Ausztrália, Kanada, a Kínai Népköztársaság a Német Szövetségi Köztársaság, Spanyolország, Svájc, Svédország és Thaiföld.

A Találkozón a hagyományos magyar őstörténeti témák mellett első ízben kaptak helyet a modern vércsoportvizsgálatok, valamint a magyarság keleti kapcsolataiban szerepet játszó népek viselete, a belső-ázsiai sziklarajzokban megőrzött ősi hagyományok és a magyar törzsnevek legújabb megfigyelési kísérlete.

A Találkozó sajátos jellemzője volt az a tolerancia, amely lehetővé tette, hogy a legkülönbözőbb nézetek képviselői, legkülönbözőbb képzettségű résztvevői tanulmányaikat előadhassák.

A Találkozó keretében az Egyesület alapítványt hozott létre a Kárpát-medence magyar vonatkozású őstörténeti kutatásának támogatására.

Az Egyesület következő Találkozására 1990. júniusában Odenthal-Altenbergben (NSZK) kerül sor.

Felsőőr, 1989. július 23.

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Sekretariat pour les Réunions traitant l'histoire ancienne Hongroise
Segretaria per le riunioni trattando la storia antica e alto medievale degli Ungheresi

Sekretariate for meetings treating the early history of the Hungarians
Secretaria para reuniones tratando la historia antigua y medieval de los Húngaros

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Ein gemeinnütziger Verein im Kanton Zürich

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

Magyar Östörténeti Találkozók Titkársága

Sekretariat der Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn

Assotiation Historique Hongroise, Zürich
Società Storica Ungherese, Zurigo
Hungarian Historical Society of Zurich
Associación Histórica Húngara de Zurigo

8047 Zürich, Schweiz
Postfach 502

Telex: 822 882 txk ch
Telefon: 01/941 40 39
Telefax: 01/493 55 38

Postcheckkonto:
Zürich 80-36214-1

P R E S S E M I T T E I L U N G

Der Ungarisch Historische Verein Zürich organisierte vom 17. bis 23. Juli 1989 in Oberwart im Burgenland sein viertes Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn.

Präsident des Treffens war Cpt. DDr. Ferencz Juba (Wien), Copräsidenten waren Dr. Ferenc Bakó (Eger), Dr. Gyula Cey-Bert (Bangkok), Dr. Sándor Forrai (Budapest) und Dr. János Gulya (Göttingen).

An diesem Treffen nahmen alle Teilnehmer als Privatpersonen teil. Sie kamen aus den folgenden Ländern: Ungarn, Oesterreich, Australien, Bundesrepublik Deutschland, Grossbritannien, Kanada, Sweden, Schweiz, Spanien, Thailand und Volksrepublik China.

Neben den herkömmlichen Themen der Ungarischen Frühgeschichte wurden erstmals die folgenden Themen diskutiert: moderne Blutgruppenforschung, Trachten der Völker, die in den fernöstlichen Beziehungen des ungarischen Volkes eine Rolle spielen, die in Felsenzeichnungen Innenasiens bewahrten Ueberlieferungen sowie die neusten Deutungsversuche der Namen der ungarischen Stämme.

Ein Charakteristikum des Treffens war die Tendenz, den Vertretern der verschiedensten Ansichten und mit den verschiedensten Ausbildungen die Möglichkeit zu geben, ihre Forschungsergebnisse vorzustellen.

Im Rahmen des Treffens wurde eine Stiftung ins Leben gerufen zur Unterstützung der in Beziehung zu den Ungarn stehenden frühgeschichtlichen Forschung im Karpatenbecken.

Das nächste Treffen des Vereins wird im Juni 1990 in Odenthal-Altenberg (BRD) stattfinden.

Oberwart, 23. Juli 1989.

Ungarisch Historischer Verein Zürich

Secretariat pour les Réunions traitant l'histoire ancienne Hongroise
Segretaria per le riunioni trattando la storia antica et alto medievale degli Ungheresi

Secretariate for meetings treating the early history of the Hungarians
Secretaria para reuniones tratando la historia antigua y medieval de los Húngaros

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

Magyar Őstörténeti Találkozók Titkársága

Sekretariat der Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn

Assotiation Historique Hongroise, Zürich
Società Storica Ungherese, Zurigo
Hungarian Historical Society of Zurich
Associatiön Históricá Húngara de Zurigo

8047 Zürich, Schweiz
Postfach 502

Telex: 822 882 tsk eh
Telefon: 01/941 40 39
Telefax: 01/493 55 38

Postcheckkonto:
Zürich 80-36214-1

M E G H A T Á R O Z Á S

a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Őstörténeti Találkozói számára

HONFOGLALÁSUNK

Honfoglalásunkon azt a történelmi eseménysorozatot értjük, amelynek végeredményeképp Álmos és Árpád magyarjai és a hozzájuk csatlakozott népek a Kárpát-medencében megtelepedtek. Ide számítjuk azokat az eseményeket is, amelyek a honfoglaláshoz vezettek, illetve annak következményei voltak.

Notre prise de possession

Notre prise de possession comprend la série d'événements dont le terme était l'intégration du Bassin des Carpates par le peuple d'Almos, voire d'Árpád et les peuples qui s'attachèrent à eux.

Cette série d'événements comprend aussi ceux qui ont mené à la prise de possession ou qui en étaient la conséquence.

Unsere Landnahme

Uter unserer Landnahme verstehen wir eine geschichtliche Ereignisfolge, die schliesslich zum Ergebnis führte, dass die Ungarn unter Álmos und Árpád, und jene Völker die sich ihnen anschlossen, sich im Raume des Karpatenbeckens niederlassen haben.

Hierzu rechnen wir auch die Ereignisse die um Landnahme führten sowie die diese auslösten.

The Acquisition of our homeland

By the "Acquisition of our homeland" we understand that continuous historical process whereby the Magyars of Álmos and Árpád and some other peoples who attached themselves to them, settled into the Carpathian Basin. In this process we also include those events which lead to the settling of the Carpathian Basin, or became consequential to it.

Secretariat pour les Réunions traitant l'histoire ancienne Hongroise
Segretaria per le riunioni trattando la storia antica e alto medievale degli Ungheresi

Secretariate for meetings treating the early history of the Hungarians
Secretaria para reuniones tratando la historia antigua y medieval de los Húngaros

HÁZIREND

1. Az elhangzott és írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar történelem és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök, különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.
2. Az itt elhangzott és/vagy ide küldött dolgozatok közlési joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznát nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron, vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.
3. Az Elnökség kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizték meg és jóhiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat, a hozzászólókat semmi módon ne zavarják.
4. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek helye nincs. Kérdések írásban feltehetők és kiigazítások ugyancsak írásban átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat és a beszélgetés alkalmával felveti.
5. A vezetés a mindenkori elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony! Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.
6. Szerelmünk a magyar történelem és a magyar nyelv!

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Elnökség

NYILATKOZAT

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzén bennünket, akik a magyar nép és a haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányban. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni - mindenek előtt - a magyar nép, vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk eleve vissza semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelentse, hogy az már megoldott és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjának többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint, jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjára építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltüntetése.

A jelen és a jövő kérdéseinek a történelemkutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben az 1986-os esztendő február havának 10-ik napján.

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

**A ZÜRICH MGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET NEGYEDIK MAGYAR
ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓJA, FELSŐÖR, 1989. JÚLIUS 16 - 23**
MŰSOR (TERVEZET) Állandó szakmai könykiállítás

Nap	Óra	Előadó	Tárgysorozat	Elnök
17 H É T F Ö	9,00-13,00 14,00-15,30 15,30-18,00 18,00-19,00	Csihák, Rácz	Megnyitó. Bemutakozás. Ügyrend A ZMTE Elnökségi ülése A ZMTE 1989. évi rendes közgyűlése. Nyilvános A ZMTE Elnökségi ülése	Csihák Csihák
18 K E D D	9,00- 9,20 9,20- 9,45 10,05-10,50 11,00-11,15 11,15-11,55 12,05-12,45 12,45-13,05 15,30-16,15 16,25-17,15 17,25-17,45 17,45-18,30 20,00-21,30	Nádasy Darai Érdy Gonda Horváth Horváth Csihák Érdy Bárdy Mile KEREKASZTAL KEREKASZTAL	A faji és nemzeti ösiség viszonyításának fontossága a mai világban Őstörténetünk a régibb s újabb irodalomban Térképek rétegzésének új módszere a magyar eredetku- tatásban (dia) Turáni népek emlékei Európában és Ázsiában A griffek útja Belső Ázsiától a Kárpátokig I. (dia) A griffek útja Belső Ázsiától a Kárpátokig II. (dia) Egy kis őstörténészkedés családnevem körül A ködmön (bőrűjjas) és más viseletek elterjedése Európa népei között Schyták (szittyák) - hunok - magyarok Etel hun fejedelem - az ismeretlen ember Turáni népek emlékei Euráziában. RÉSZTVEVŐ: Bakó, Érdy, Gonda, Horváth, Németh, Nyeső, Szekeres Őstörténetünk - Őshazánk - Rokonaink. RÉSZTVEVŐ: Berta, Dani, Darai, Dúcz, Érdy, Juba, Magyar	Szűk Nádasy Németh Juba Molnár Berta Gonda Farkas Mile Szalay Csomor Németh
19 S Z E R D A	8,30- 9,00 9,00- 9,45 9,55-10,35 10,45-11,10 11,10-11,35 11,45-13,35 12,45-13,00 15,30-15,55 15,55-16,20 16,30-16,55 17,05-17,40 17,40-18,30 20,00-20,25 20,25-31,30	Dorosmai Cey-Bert Forrai Bárdy Juba Du Yaxiong KEREKASZTAL Hóka Röczei Berta Csihák, Érdy KEREKASZTAL Nagy Kálmán KEREKASZTAL	Bán, ispán, nádor szavunk eredete Az Altáj, az Isten-hegység, és a Karakórum sziklarajzai és üzenetei (dia) A magyar rovásírás eredetének őstörténeti háttere A magyar rovásírás és egy őskínai betűírás lehetséges kapcsolatai Adalékok őstörténetünk tengeri vonatkozásaihoz Kapcsolat a magyar, és egyes kínai nemzetiségek népzenéje között Schyták - hunok - magyarok. RÉSZTVEVŐ: Bárdy, Forrai, Horváth, Juba, Nagy A., Magyar A honfoglaló magyar nép társadalompolitikai szervezete A honfoglaló magyarság vallási-rituális szervezete Árpád honfoglaló népének hadrendje Magyar. Honfoglalásunk. Meghatározás a ZMTE Őstör- téteti Találkozói számára Honfoglalásunk. Meghatározás a ZMTE Őstörténeti Talál- kozái számára. RÉSZTVEVŐ: Berta, Csihák, Dani, Érdy, Magyar Néhány gondolat a modenai ima és az első itáliai hadjárat (898-900) történetéről Honfoglalásunk. RÉSZTVEVŐ: Balás, Berta, Dani Hóka, Jeney, Magyar, Németh	Gulya Nagy K. L'Eplattenier Horváth Pandula Bárdy Cey-Bert Marosi Zichy Nyeső Németh Németh Nagy A. Érdy

Függelék – Műsor (tervezet)

Nap	Óra	Előadó	Tárgysorozat	Elnök
20 C S Ü T	9,00-13,00 14,30-15,30 15,30-17,00 17,00-18,00 18,00-23,00		A ZMTE 1989. évi rendes közgyűlése. (folytatás) Nyilvános A ZMTE Elnökségi ülése A ZMTE 1989. évi rendes közgyűlése. (folytatás) Nyilvános A ZMTE Elnökségi ülése SZATMÁRI EST A VASHEGYEN. A Találkozó minden résztvevőjét szeretettel várjuk	
21 P É N T E K	8,40- 9,00 9,00- 9,50 10,00-10,25 10,25-10,50 11,00-11,25 11,25-11,50 12,00-12,50 12,25-13,00 15,30-16,20 16,30-16,55 16,55-17,40 17,50-18,30 20,00-21,30	Németh Götz Tauszik Nagy A. Bakó Németh Farkas Balás KEREKASZTAL Petkó Rickemann Paposi - Vámos	Pethes József festőművész (Tasnád) kiállítása egész nap Keleten kél a nap A magyarság eredete és vércsoport kutatásainak össze- függése Történelmi múltunk a vércsoportvizsgálatok tükrében A palóc etnikai csoport történelmi kialakulása és az észak- keleti Felföld betelepítése A Felső-Tisza-vidék népessége a 10. században Szatmármegyei telepítések etnikai vizsgálata Trianonig Középkori székely telepek a Kárpát- és a Dunamedencében Magyar etnogenezis a Kárpát- és a Dunamedencében, RÉSZTVEVŐ: Bakó, Farkas, Gáti, Nagy A., Németh, Szekeres, Tauszik Erdély a honfoglalás korában P. dictus magister - Aba nembeli Péter? TAMANA segédtudomány Fogadás a Városházán. A Találkozó minden résztvevőjét szeretettel várjuk	Bakó Nagy A. Tauszik Nádasy Szekeres Pluhár Hóka Götz Juba Balás Sándorfi
22 S Z O M B A T	9,00- 9,50 10,00-10,50 11,00-11,50 12,00-12,25 12,25-12,50 13,00-13,30 15,30-16,05 16,05-16,30 16,40-16,55 16,55-17,25 17,35-18,30 20,00-20,25 20,25-21,30	Szűk KEREKASZTAL Magyar Sándorfi Marosi Pandula Molnár Dúcz Csomor Somorjai KEREKASZTAL Gulya KEREKASZTAL	Az erdélyi oláh-kérdés II. A székelyek eredete. RÉSZTVEVŐ: Balás, Csomor, Dúcz, Petkó, Rickemann, Rojkó A 9-10. századi magyar határvédelem (gyepű) A nyugati határszél a 10. században Nyugatpannoniai várak Ősi elemek továbbélése a középkori magyar fegyverzetben, a Szent László falképciklusok alapján Szent László „kötése” Párhuzamok a koronázási ékszerekhez A Szent Korona-tan eredete A Szent Korona 1945. évi menekítésének a története a legúj- abb kutatási eredmények tükrében (dia) A Szent Korona útja a Kárpát-medencébe. RÉSZTVEVŐ: Csomor, Dúcz, Nádasy, Paposi, Rozsnyai, Somorjai Magyar nyelv - magyar őstörténet Magyar nyelv - magyar őstörténet. RÉSZTVEVŐ: Bakó, Balás, Bárdy, Forrai, Götz, L'Eplattenier, Mile	Rácz Somorjai Németh Paposi Loewengreen Rickemann Dani Dúcz Szekeres Bacskulin Darái Gulya Bárdi
23 V A S Á R N A P	9,00- 9,50 10,00-10,50 11,00-11,50 12,00-13,00	Csihák, Németh	A Találkozó iratainak megfogalmazása és aláírása Ökomenikus istentisztelet: dr. Galambos I. Ferenc és ddr. Gyenge Imre (Felsőőr) A ZMTE rendkívüli közgyűlése. Nyilvános A Találkozó ünnepélyes befejezése	Gulya Juba
	BEKÜLDÖTT ELOADÁS: Egyed Attila: Az özönvíz története; Kaba Akos: Széjgyezetek Bartha „A magyar nép őstörténete” c. munkájához; Lácza Ervin: A honfoglaláskori erdélyi lak vagy bulák; Makra Sándor: A szkiták ősvallása; Henkey Gyula: A magyar nép etnikai antropológiai vizsgálata; Simon Endre: Magyar-Munda összehasonlító szótár; Simon Endre: Ósmagyar szótár mássalhangzós íráshoz; Simon Zoltán: Magyar nyelvi őslógika és a távoli népek; Szénási Gyula: Erdély védelmében; Varga Géza: A „Nimród” Tanga			

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH (UHVZ)
VIERTES TREFFEN ZUR FRÜHGESCHICHTE DER UNGARN,
17-23. JULI 1989, IN OBERWART

Programm (Plan)

Tag	Zeit	Referent	Thema	Vorsitzender
17 M O N T A G	9,00-13,00 14,00-15,30 15,30-18,00 18,00-19,00	Csiahák, Rácz	Feierliche Eröffnung. Vorstellung. Besprechung der Geschäftsordnung Sitzung des Präsidiums des UHVZ Ordentliche Jahresversammlung des UHVZ. Öffentlich Sitzung des Präsidiums des UHVZ	Csiahák Csiahák
18 D I E S T A G	9,00- 9,20 9,20- 9,45 10,05-10,50 11,00-11,15 11,15-11,55 12,05-12,45 12,45-13,05 13,30-16,15 16,25-17,15 17,25-17,45 17,45-18,30 20,00-21,30	Nádasy Darái Érdy Gonda Horváth Horváth Csiahák Érdy Bárdy Mile DISKUSSION DISKUSSION	Die Wichtigkeit der Beweisführung der ethnographischen und nationalen Avitizität in der heutigen Welt Unsere Frühgeschichte in der früheren und heutigen Literatur Neue Methode in der Forschung unserer Herkunft durch die Schichtung von Landkarten (Diavortrag) Denkmäler der Turanvölker in Europa und Asien Der Weg des Greifs aus Inneren-Asien bis zu den Karpaten I. Der Weg des Greifs aus Inneren-Asien bis zu den Karpaten II. Die Frühgeschichte - meiner Familienname Die Ausbreitung der Tragung von der Pelzjake und anderer Trachten unter den Völker Europas (Diavortrag) Szythe - Hunnen - Ungarn Die Hunnenkönig Etzel - der unbekannte Mensch Denkmäler der Turanvölker in Europa und Asien. TEILNEHMER: Bakó, Érdy, Gonda, Horváth, Németh, Nyeső, Szekeres Frühgeschichte, Urheimat, Vorfahren und Verwandte der Ungarn. TEILNEHMER: Berta, Dani, Darai, Dúcz, Érdy, Juba, Magyar	Szűk Nádasy Németh Juba Molnár Berta Gonda Farkas Mile Szalay Csomor Németh
19 M I T T W O C H S	8,30- 9,00 9,00- 9,45 9,55-10,35 10,45-11,10 11,10-11,35 11,45-13,35 12,45-13,00 15,30-15,55 15,55-16,20 16,30-16,55 17,05-17,40 17,40-18,30 20,00-20,25 20,25-31,30	Dorosmai Cey-Bert Forrai Bárdy Juba Du Yaxiong DISKUSSION Hóka Röcsei Berta Csiahák, Érdy DISKUSSION Nagy Kálmán DISKUSSION	Der Ursprung unserer Worte: bán, ispán, nádor Felsenzeichnungen und Nachrichten der Gebirge Altai, Gott und Karakorum (Diavortrag) Urgeschichtliche Hintergründe der Entstehung der ungarischen Kerschrift Mögliche Beziehungen zwischen einer altchinesischen Buchstabenschrift und der ungarischen Kerschrift Ergänzendes Material zur Beziehung der Altungarn zum Meer Beziehung zwischen der ungarischen Volksmusik und der Volksmusik einzelner Nationalitäten in China Szythe - Hunnen - Ungarn. TEILNEHMER: Bárdy, Forrai, Horváth, Juba, Nagy A., Magyar Gesellschaftspolitische Ordnung der landnehmenden Ungarn Die religious-rituale Organisation der landnehmende Árpád Die Schlachtordnung der landnehmenden Ungarn von Árpád Unsere Landnahme. Magyar Unsere Landnahme. Formulierung der Definition für das Treffen. TEILNEHMER: Berta, Csiahák, Dani, Érdy, Magyar Einige Gedanken zum Gebet von Modena und über die Geschichte der ersten Feldzug in Italien (898-900) Unsere Landnahme.. TEILNEHMER: Balás, Berta, Dani Hóka, Jeney, Magyar, Németh	Gulya Nagy K. L'Eplattenier Horváth Pandula Bárdy Cey-Bert Marosi Zichy Nyeső Németh Németh Nagy A. Érdy

Függelék – Programm (Plan)

Tag	Zeit	Referent	Thema	Vorsitzender
20 DO NN ER ST AG	9,00-13,00 14,30-15,30 15,30-17,00 17,00-18,00 18,00-23,00		Ordentliche Jahresversammlung des UHVZ (Fortsetzung) Sitzung des Präsidiums des UHVZ Ordentliche Jahresversammlung des UHVZ (Fortsetzung) Sitzung des Präsidiums des UHVZ FEST NACH SZATMARER ART auf Eisenberg. Alle sind herzlich willkommen	
21 F R E I T A G	8,40- 9,00 9,00- 9,50 10,00-10,25 10,25-10,50 11,00-11,25 11,25-11,50 12,00-12,50 12,25-13,00 15,30-16,20 16,30-16,55 16,55-17,40 17,50-18,30 20,00-21,30	Németh Götz Tauszik Nagy A. Bakó Németh Farkas Balás DISKUSSION Petkó Rickemann Paposi - Vámos	Ausstellung des Bildhauers József Pethes (Tasnád) ganzer Tag Die Sonne geht im Osten auf Der Ursprung des Ungarntums und die Vorschungsergebnisse der Blutgruppenvorschung Unsere Geschichte im Spiegel der Blutgruppenvorschung Die historische Entstehung der ethnischen Gruppe Palocz und die Bevölkerung im Nordischen Oberland Die Einwohnerschaft des Gebietes von Oberen-Theis im 10. Jahrhundert Die Untersuchung des ausgesiedelten Ethnikums im Komitat Szatmár, bis Trianon Frühmittelalterliche székler Sielungen im Karpaten- und Donaubecken Ungarische Ethnogenese im Karpaten- und Donaubecken. TEILNEHMER: Bakó, Farkas, Gáti, Nagy A., Németh, Szekeres, Tauszik Siebenbürgen zur Zeit der Landnahme P. dictus Magister - Peter aus dem Geschlecht Aba TAMANA - Studie Stehempfang am Rathaus. Alle sind herzlich willkommen!	Bakó Nagy A. Tauszik Nádasy Szekeres Pluhár Hóka Götz Juba Balás Sándorfi Rácz
22 S A M S T A G	9,00- 9,50 10,00-10,50 11,00-11,50 12,00-12,25 12,25-12,50 13,00-13,30 15,30-16,05 16,05-16,30 16,40-16,55 16,55-17,25 17,35-18,30 20,00-20,25 20,25-21,30	Szük DISKUSSION Magyar Sándorfi Marosi Pandula Molnár Dúcz Csomor Somorjai DISKUSSION Gulya DISKUSSION	Einige Aspekte des walachischen Ethnikums in Siebenbürgen seit 1293. II. Der Ursprung der Székler. TEILNEHMER: Balás, Csomor, Dúcz, Petkó, Rickemann, Rojkó Die ungarische Grenzwache im 9-10. Jahrhundert Die westliche Grenzscheide im 10. Jahrhundert (Diavortrag) Westpannonische Burgen (Diavortrag) Die Vortsetzung uralten Elemente der ungarischen Bewaffnung im Mittelalter nach Fresken von St. Ladislaus (Diavortrag) Die „Bindung“ von St. Ladislaus (Diavortrag) Parallele zu den Reichsinsignien (Diavortrag) Der Ursprung der Lehre der Heiligen Krone Die Geschichte der Rettung von der Heiligen Krone im Jahre 1945 aus der Sicht neuester Forschungsergebnisse (Diav.) Der Weg der Heiligen Krone in das Karpatenbecken. TEILNEHMER: Csomor, Dúcz, Nádasy, Paposi, Rozsnyai, Somorjai Ungarische Sprache - ungarische Urgeschichte Ungarische Sprache - ungarische Urgeschichte. TEILNEHMER: Bakó, Balás, Bárdy, Forrai, Götz, L'Eplattenier, Mile	Somorjai Németh Paposi Loewengreen Rickemann Dani Dúcz Szekeres Bacsukulin Darái Gulya Bárdi
23 S O N N T A G	9,00- 9,50 10,00-10,50 11,00-11,50 12,00-13,00	Csihák, Németh	Formulierung der Schlussdokumente des Treffens Ökumenischer Gottesdienst Dr. I. Ferenc Galambos und Dr. Imre Gyenge (Oberwart) Aussenordentliche Versammlung des UHVZ FEIERLICHER ABSCHLUSS DES TREFFENS	Gulya Juba
EINGESANDTE VORTRÄGE: Egyed: Die Geschichte der Sintflut; Kaba: Notizen zum Buch „Ungarische Urgeschichte“ von Bartha. Lácay: Blak oder Bulak in Siebenbürgen zur Zeit der Landnahme; Makra: Die urreligion der Scythen; Henkey: Die ethnisch-anthropologische Untersuchung des ungarischen Volkes; Simon E.: Magyar-Munda ein vergleichendes Wörterbuch; Simon E.: Urmagar Wörterbuch zu einer konsonantisch anlautenden Schrift; Simon Z.: Urlogik in der ungarischen Sprache; Szénási: In Verteidigung Siebenbürgens; Varga: Das „Nimrud“ Tamga.				

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
ALAPÍTVÁNYA
a Kárpát-medence magyar őstörténeti vonatkozású
kutatásainak ösztönzésére**

- 1) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, alapszabálya értelmében alapítványt létesített olyan kutatások ösztönzésére, amelynek célja a Kárpát-medence magyar őstörténeti vonatkozású feltárása.
- 2) Az Egyesület felhívással fordul az egyetemes magyarsághoz és kéri a jelzett cél anyagi és erkölcsi támogatását.

A befolyt összegeket az Egyesület könyvelésében külön kezeli és teljes összegében a fent meghatározott célra fordítja.

Az Egyesület a zürichi kantonális adóhatóság FD. 16.10.86/10506 sz. határozata szerint közhasznú intézmény (gemeinnütziger Verein). A befolyt összegről az Egyesület igazolást ad, ami - az említett határozat értelmében - lehetővé teszi az adakozó számára, hogy az összeggel adóalapját csökkentse. Az elszámolást az Egyesület közgyűlése és a közgyűlés által választott számlaellenőrei folyamatosan ellenőrzik. Befizetés az alábbi számlára történik:

 - a) Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Postcheckkonto: Zürich 80-36214-1 (nem magyar forint).
 - b) Országos Takarékpénztár V. ker. fiók. Bp. V. Deák. F. u. 7-9. dr. Sárkány Kálmánné, Bp.V. Eötvös L. u. 3. 13032 7 számlaszámon "Kárpát-medence Alapítvány" megjelöléssel (mindkét esetben).
- 3) A pénz felhasználásáról az Alapítvány Tanácsa (AT) dönt.

Az Egyesület mindenkor elnöke az AT-nak automatikusan elnöke. Az Egyesület közgyűlése választja az AT két társelnökét öt esztendőre, az egyiket Magyarországról. Az AT elnökén és két társelnökén túlmenően, saját kívánságra tagja lehet az AT-nak legfeljebb öt évre minden természetes és jogi személy, ha az Alapba legalább US \$ ötszázat egyszer befizetett. A tagság megújítható.

Az AT tárgyalásait az elnök vezeti. A vitában egy szavazata van az elnöknek, egy-egy a két társelnöknek, és minden befizetett US \$ ezernek. A nemzeti valuták átszámítása a zürichi bankok hivatalos középárfolyamán történik. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

Az elnök tartozik az AT teljes ülését évente egyszer, általában az Egyesület közgyűlése idejére összehívni.
- 4) Minden olyan kérdésben, amelyről ezen iratban intézkedés nem történt, az Egyesület alapszabálya az irányadó.

- 5) Az Alapítvány létrehozását az Egyesület 1989. évi közgyűlésen a jelenlévők megszavazták. Megválasztották két társelnökét dr. Cey-Bert Gyula (Bangkok) és dr. Németh Péter (Nyíregyháza) személyében. Egyúttal az alapítvány részére 1.700 US dollárt és 13.000 magyar forintot ajánlottak meg, mint induló tőkét. Dr. Németh Péter bejelentette, hogy az Alapítvány kutatásra felajánlott összegét mindenkor hasonló nagyságú forintösszeggel egészíti ki.

Zürich-Felsőőr, 1989. július 23.

Dr. Csihak György (Uster)
elnök

Dr. Németh Péter (Nyíregyháza)
társelnök

Dr. Cey-Bert Gyula (Bangkok)
társelnök

**Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Zürichi – 1987)
Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai 1993**

ISBN 963 02 8926 2

Tartalom

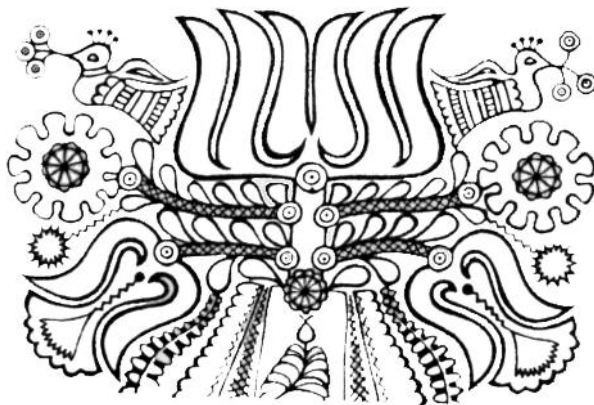
Előszó	6
---------------------	---

Csihák György (Zürich)	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története II	7
Jegyzőkönyv	9	
	A Találkozó jegyzőkönyve	9
	Az előadások tartalmi kivonata	9
	Meghatározások a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyar Őstörténeti Találkozói részére	14
	A Magyar Őstörténeti Találkozó házirendje	16
	Nyilatkozat	16
	A Zürichi Magyar Őstörténeti Találkozó Műsora (tervezet)	17
	Meghívó a Harmadik Magyar Őstörténeti Találkozóra Londonba	19

Az előadások teljes szövege

Csihák György (Zürich)	Mi a magyar őstörténet?	22
Erdélyi István (Budapest)	Mi a magyar őstörténet?	22
Farkas József (Mátészalka)	Mi a magyar őstörténet?	22
Fischer János Ernő (Zürich)	Mi a magyar őstörténet?	23
Kiszely István (Budapest)	Mi a magyar ?	23
Kiszely István (Budapest)	A magyarok őstörténete	24
Simon Zoltán (Montreal)	Mi a magyar őstörténet?	24
Vámos-Tóth Bátor (Honolulu)	Néhány szó a magyar őstörténethez	26
Csihák György (Zürich)	Őstörténeti torna	27
Erdélyi István (Budapest)	Az ősmagyarság kaukázusi szállásai és (vagy) Magna Hungária	29
Érdy Miklós (New York)	A magyar díszítőművészet alapelemeinek eurázsiai kapcsolatai	32
Gonda Ferenc (Budapest)	A magyar nemzet őskultúrájának a története	41
Juba Ferencz (Bécs)	Egynémely szittya-görög-magyar összefüggés lehetősége őstörténeti tengeri hajózásunk vonatko- zásában	52
Kiszely István (Budapest)	A magyarok őshazája (ahogyan ma látjuk)	54
Kovárczy István (Malmö)	A Beél Mátyás Vinland-térkép	59

Lengyel Ferenc (Mátészalka)	Szatmári kertek	64
Magyar Kálmán (Kaposvár)	A X-XI. századi magyar állam- és egyházszervezés kérdéseiről (Szent István államszervezése I.)	66
Mehrle Tamás (Fribourg)	Mit jelent az egyház számára István király szentté avatása?	79
Rojkóné Bakos Ibolya (Bern)	A siculi, sikan, sikel Szicília ősnépe, avagy mi köze lehet egy magyarnak Szicíliához?	85
Simon Zoltán (Montreal)	Árpád vezér és a krumplis babgulyás	89
Simon Zoltán (Montreal)	A magyar, a kabar, az avar és a székely-hun nyelvjárás elkülönítése a Kárpát-medencében – számítógépes fel- dolgozással	94
W. Vityi Zoltán (Mátészalka)	Az első Hont-Pázmánok és Szabolcs-Szatmár	98
Erdélyi István (Budapest)	Utószó	110
Meghívó a Zürichi Magyar Történelmi egyesület 1987. évi rendezvényeire		111
Francia nyelvű összefoglalás		113

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Londoni – 1988)
Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai**

1999

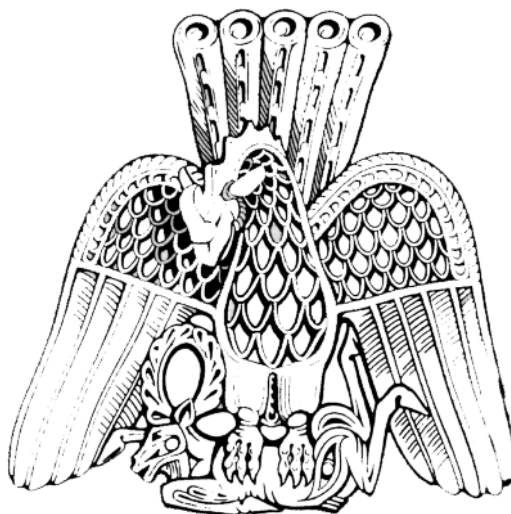
ISBN 963 85684 5 3

Tartalom

Előszó	8
Csuhák György (Zürich) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története III	11
Jegyzőkönyv	11
A Találkozó jegyzőkönyve	11
Az előadások tartalmi kivonata	11
Meghatározások a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyar Őstörténeti Találkozóira részére ..	22
A Magyar Őstörténeti Találkozó Házirendje	24
Nyilatkozat	24
A Londoni Magyar Őstörténeti Találkozó Műsora (tervezet)	25
Sajtóközlemény	27
Meghívó a Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozóra, Felsőőrre (Oberwart)	28
 Az előadások teljes szövege	
Bárdi László (Pécs) Néhány új adalék a hunok történetéhez (elsősorban kínai kútfők alapján)	31
Bíró József (Orange) A szabiok őstörténete	37
Bölöny József (Budapest) Sacra Regni Hungarici Corona	42
Csomor Lajos (Pákozd) A magyar koronázási jelvények eredete – kutatási vázlat	44
Egyed Attila (Calgary) Gondolatok a magyar őshazakutatásokról	52
Erdélyi István (Budapest) Az ázsiai hunok (hsziung-nuk) régészeti emlékei. (A mongol-magyar régészeti expedíció munkálatairól)	55
Érdy Miklós (New York) Két ujgur nyelvű történelmi munka a steppe hun-türk népeiről és a magyarokról	57
Érdy Miklós (New York) A koronázási palást szegélye a daruval híd a hagyományhoz és a korai magyar történethez	64
Farkas József (Mátészalka) A szatmári gubáról és a gubás mesterségről	77
Forrai Sándor (Budapest) Az írás bölcsője és a magyar rovásírás	82
Juba Ferencz (Bécs) Tengeri vonatkozások őstörténetünkben	85

Kaba Ákos (Calgary)	A Szent Korona-kutatás újabb eredményei	90
Lengyel Ferenc (Mátészalka)	Rétgazdálkodás Mátészalka határában a századfordulón	93
Magyar Kálmán (Kaposvár)	Mit érthetünk a magyar őstörténet szempontjából a "rokonaink" fogalom alatt?	96
Magyar Kálmán (Kaposvár)	Legújabb tudományos eredmények, vélemények a magyar nép őshazájával, lakóhelyével kapcsolatban	98
Magyar Kálmán (Kaposvár)	A magyarság és Bizánc kapcsolata a 10-11. század- ban (a 10-11. századi bizánci kapcsolatainkról, somogyi forrásairól)	100
Magyar Róza (Budapest)	Nagy Szent Erzsébet	105
Németh Péter (Nyíregyháza)	Szabolcs vezér alakja a középkori kútfőinkben és a történeti irodalomban	109
Pandula Attila (Budapest)	A Szent István-rend története, különös tekintettel a magyar vonatkozásokra	112
Radványi		
Irène-Henriette (Stockholm)	A hikszoszok turáni eredetéről	117
Rojkóné Bakos Ibolya (Bern)	Korai rokonaink lábnymain Németországban és Frízországban (Ura Linda)	123
Simon Zoltán (Toronto)	Őshazánk, rokonaink	132
Simon Zoltán (Toronto)	A magyar nyelv génjei, logikai építőkövei	133
Simon Zoltán (Toronto)	Az őstörténeti világkronológia magyar vonat- kozásai	135
Szalay Zsigmond (Tyukod)	A magyar föld története a törvények tükrében a honfoglalástól 1301-ig	139
Tomerle János (Budapest)	A magyar őstörténet kutatása és a mitikus Etelköz rejtélye	143
Vass Ferenc (Alexandra Hills)	Viták a magyar Szent Korona származásáról	146
Vámos Tóth Bátor (Honolulu)	Néhány szó a magyar "őshazához"	154
Vámos Tóth Bátor (Honolulu)	Tamana fennmaradása a Kárpát-medencében és az "őshaza"-elméletek	155
Vámos Tóth Bátor (Honolulu)	Tamana - a földrajzi névkutatás módszere	157
Váralljai Csocsán Jenő (Oxford)	A Szent Korona eredete	161
Varga Béla (Vaja)	Morávia a régészeti és a történeti források tükrében	163
Vida Dénes (Bécs)	Hunok, magyarok és a védikus műveltség	166
W. Vityi Zoltán (Mátészalka)	Őfelsége II. Erzsébet angol királynő magyarországi ősei	169
Zalezsák Albin (Toronto)	Őshazánk	174
Függelék		
Nádasy T. Jenő	Utószó	179
	Meghívó	180
	Körlevél	181

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1991. ISBN 96302 8926 1	182
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1993. ISBN 963 028926-2	183
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai	184
Előkészületben	185
Statisztika	186
INFO	188

**Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn
A Magyar Őstörténeti Találkozókon résztvevők száma**

Ort Helyszín	aus Ungarn Magyarországról				aus anderen Ländern Más államokból				Total Összesen				Vorträge Előadások	
	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis eből ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis eből ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis eből ingyen	persönlich személyesen	ingesandt beküldve
Benidorm 1986	4	1	5	3	9	4	13	-	13	5	18	3	15	3
Zürich 1987	8	5	13	8	13	22	35	-	21	27	48	8	35	3
London 1988	20	14	34	23	19	28	47	1	39	42	81	24	56	13
Felsőőr 1989	26	36	62	19	25	24	49	1	51	60	111	20	38	9
Altenberg 1990	13	4	17	13	11	12	23	4	24	16	40	17	23	8
St. Gallen 1991	20	14	34	12	21	44	65	5	41	58	99	17	32	8
Szentendre 1992	21	52	73	-	10	8	18	-	31	60	91	-	23	4
Kaposvár 1993	11	84	95	-	12	1	13	6	23	85	108	6	30	4
Tapolca 1994	24	31	55	-	15	2	17	9	39	33	72	9	30	5
Tapolca 1995	18	104	122	-	8	35	43	1	26	139	165	1	18	4
Tapolca 1996	12	121	133	-	13	32	55	2	25	153	188	2	15	2
Tapolca 1997	28	136	164	1	19	81	100	12	47	217	264	13	19	-
Tapolca 1998	11	67	78	1	15	153	168	1	26	220	246	2	19	3
Tapolca 1999	14	126	140	1	25	124	149	134	39	250	289	135	22	8
Felsőőr 2000	9	5	14	1	13	20	33	-	21	26	47	1	14	6
Szentendre 2001	21	84	105	-	35	154	189	82	56	238	294	82	34	12
Budapest 2003	18	60	78	•	2	43	45	•	20	103	123	•	28	5
Nyíregyháza 2004	16	49	65	•	9	49	58	•	25	98	123	•	20	3

Regionaltreffen der Historiker – Övezeti Történésztalálkozók

Ort Helyszín	Vorträge - Előadások		Teilnehmer - Résztvevők száma				
	persönlich- személyesen	ingesandt- beküldve	Expert szakember	Gast vendég	aus Kontinent	aus Land- ország	unter 30 Jahre in % 30 év alattiak %-ban
Székyudvarhely-Hofmarkt 1994. május	10	6	24	214	2	6	78
Komárom 1994. szeptember	14	-	23	133	1	5	65
Csikszereda - Szeklerburg 1995. június	22	5	25	112	3	7	71
Székyudvarhely-Hofmarkt 1996. május	9	1	16	151	3	7	42
Csikszereda - Szeklerburg 1997. május	12	-	21	84	1	5	38
Csikszereda - Szeklerburg 1998. május	15	1	18	270	2	5	82
Csikszereda - Szeklerburg 1999. május	18	2	16	62	2	6	35
Decs 2000. április	22	3	24	231	2	4	62
Rozsnyó - Rosenau 2000. június	19	1	27	111	2	5	39

Ungarisch Historische Schule

A Magyar Történelmi Iskolán résztvevők száma

Ort Helyszín	Total Teilnehmer Összesen			davon Referent Ebből oktató			% in Total Összesenből %-ban		Vorträge Elhangzott előadások száma
	Total fő	aus Kontinent világrészről	aus Land országból	Total fő	aus Kontinent világrészről	aus Land országból	Frauen nők	unter 30 Jahren 30 éven aluliak	
Szeged 1992	124	3	11	20	3	7	61	72	24
Tab 1993	178	4	13	28	4	7	65	66	41
Tapolca 1994	184	4	10	19	4	6	58	78	23
Tapolca 1995	186	2	12	12	2	7	38	70	10
Tapolca 1996	225	4	15	16	1	4	67	72	15
Tapolca 1997	298	3	15	18	1	5	57	79	16
Tapolca 1998	246	3	9	21	2	3	69	81	16
Tapolca 1999	289	4	13	21	1	6	62	68	23
Felsőőr 2000	47	4	12	21	4	12	26	15	20
Szentendre 2001	294	4	13	25	1	5	63	79	23
Budapest 2003	123	4	14	25	4	13	36	20	16
Nyíregyháza 2004	135	1	14	33	3	12	48	42	36

Nach Ländern - Országoként

Land Ország	Szeged 1992	Tab 1993	Tapolca 1994	Tapolca 1995	Tapolca 1996	Tapolca 1997	Tapolca 1998	Tapolca 1999	Felsőőr 2000	Szent- endre 2001	Buda- pest 2003	Nyíreg- yháza 2004	Nyíregyháza 2004		
	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Teilnehmer résztvevő	Expert oktató	Total összesen
Anglia	1	-	-	-	4	6	3	2	1	1	-	4	3	1	4
Ausztrália	1	1	1	1	2	6	-	1	3	5	1	2	-	2	2
Ausztria	2	2	2	-	4	2	-	1	12	2	1	1	-	1	1
Csehország	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dánia	-	-	-	1	2	2	2	1	1	1	1	4	4	-	4
Jugoszlávia	-	-	-	2	-	1	-	1	-	-	-	9	8	1	9
Kanada	1	1	-	2	1	-	-	-	1	2	1	2	1	1	2
Kína	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lengyelország	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarország	61	118	88	121	124	183	172	140	16	111	74	65	48	17	65
Németország	6	-	1	4	7	6	6	4	2	5	3	5	5	-	5
Olaszország	1	1	-	2	2	5	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Románia	20	14	36	22	50	44	45	57	2	107	3	16	13	3	16
Svájc	5	2	2	2	4	5	1	1	2	4	1	3	1	2	3
Svédország	-	1	1	4	1	3	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Szerb. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	9	8	1	9
Szlovákia	23	29	51	21	19	28	14	61	5	29	11	13	11	2	13
Szlovénia	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Thaiföld	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-
Ukrajna	-	1	-	2	3	3	-	15	-	24	1	1	-	1	1
USA	3	3	1	-	-	-	-	3	1	2	1	1	-	1	1
Összesen	124	178	184	186	225	298	246	289	47	294	123	135	102	33	135

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványai

1. **Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (153 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1
2. **A Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (140 oldal, ebből 50 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2
3. **Magyarok Őstörténete.** Összefoglaló áttekintés. (48 oldal). Írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őstörténeti írói munkaközössége, Zürich-Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 963 85274 6 3
4. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szegedi) Magyar Történelmi Iskolájának Előadásai és Iratai.** (275 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor). Zürich, 1993. ISBN 963 8465 00 X
5. **Magyar Történelmi Tanulmányok 1.** (133 oldal) Kiegészítő tanulmányok a Tabi iskola előadásaihoz. Zürich, 1993. ISBN 1217 4629
6. **Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve.** (91 oldal) Összefoglaló áttekintés. Budapest, 1990. ISBN 963 02 8925 3
7. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet. Magyar Történelmi Tanulmányok 2.** (119 oldal). Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8
8. **Képeslapok magyar történelmi motívumokkal.** 8 különféle, szimpla és dupla
9. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (416 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5
10. **Die Frühgeschichte der Ungarn.** Zusammenfassung (Geschrieben von der Arbeitsgruppe des Ungarisch Historischen Vereins Zürich. 54 Seiten). Zürich-Budapest, 1994. ISBN 963 85 274 4 7
11. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai.** (224 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85 274 12
12. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történetstálalkozó Előadásai és Iratai.** (180 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0
13. **Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról.** (64 oldal) Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 5 5
14. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történetstálalkozó Előadásai és Iratai.** (152 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Komárom-Komárno-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9

15. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (143 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2
16. **Csihák György: Ex Oriente Lux.** (250 oldal) Tanulmány a magyar múltról, jelenről és a jövőről. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1
17. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (258 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X
18. **Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum** (mit Farbbildern). **A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei** (kétnyelvű kiadvány színes képekkel 44 oldal). Előszó: Claudió Caratsch Bern-Budapest, 1996. ISBN 963 85274 9 8
19. **Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnopszichológiába.** (152 oldal) Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85684 0 2
20. **Honfoglalásunk és előzményei.** A tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai (173 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. 10 oldal angol-magyar-német-francia és orosz nyelvű őstörténeti fogalmak. **Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében.** Az Ötödik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai (110 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0
21. **Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete.** (151 oldal) Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8 (Közösen a Szabadtér Kiadóval)
22. **Csihák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról.** (102 oldal) Budapest-Zürich 1999
23. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvári) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (140 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9
24. **Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság.** (118 oldal) Az előadások szövege. St. Gallen-Budapest, 1999. Kétnyelvű kiadvány a Magyar Nemzeti Múzeumban 1998-ban rendezett „Die Kultur der Abtei Sankt Gallen“ című kiállítás alkalmával, az ELTE-n rendezett nemzetközi konferencia előadásai. ISBN 963 85684 3 7 (Közösen St. Gallen Kanton levéltárával) – Második kiadás: 2002. ISBN 963 86100 8 5
25. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Londoni) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (188 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 5 3
26. **Csihák György: A magyar nemzet múltja * Szent István király életműve és a magyar államalapítás * A bambergi lovas * Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma * Magyar - nép - kisebbség.** (94 oldal) Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 6 1
27. **Fünfzehn Jahre UHVZ - A ZMTE tizenötéves 1985 - 1999.** (50 oldal) Zürich-Budapest, 1999. ISBN 963 85684 7 X

-
28. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II.** (200 oldal) Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 4 5
 29. **Csihák György: Dunhuang barlangképei és a Sászi agyagkatonák néma üzenete a magyar műveltség gyökereiről.** (56 oldal) Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 8 8
 30. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történésztalálkozói (1995-1999) Előadásai és Iratai.** (312 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 9 6
 31. **A honfoglalás és az 1848-1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc évfordulójára.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenharmadik Magyar Őstörténeti Találkozója és Hetedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. (284 oldal) Budapest-Zürich, 2001. ISBN 963 86100 5 0
 32. **Barabási László: Nemes Székely Nemzet – Csillagösvényen.** (Regény, 112 oldal) Csiksomlyó-Budapest, 2001. ISBN 963 86100 4 2
 33. **Csihák György: Magyar nempolitikai írások.** (51 oldal) Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86 100 0 X
 34. **Kiadványaink tartalomjegyzéke – Vereinspublikationen mit Inhaltsübersicht.** (44 oldal) Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86 100 7 7
 35. **Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (Szentendre-2001) Tizenhatodik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai (180 oldal). **A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949).** Tizedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai (206 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 6 9
 36. **Achtzehn Jahre UHVZ – A ZMTE tizennyolc éve 1985-2002.** (59 oldal) Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86100 9 3
 37. **Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Oktatási segédkönyv a magyar történelem tanításához.** (636 oldal) Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 1 8
 38. **Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-Medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre.** (169 oldal) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Rozsnyói) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai (Rozsnyó, 2000). Rozsnyó-Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 2 6
 39. **Délközép Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi településekre és népi műveltségük fejlődésére.** (152 oldal) Nyolcadik (Sárközi-Decsi) Övezeti Történésztalálkozó előadásai és iratai. Decs-Zürich 2000. ISBN 963 9349 03 8
 40. **Csihák György: Forog a történelem kereke....**(52 oldal) 2004. ISBN 963 9349 04 6
 41. **A magyar műveltség gyökerei. Az 1930-as évek magyar műveltsége.** (156 oldal) A Tizenötödik Magyar Őstörténeti Találkozó és Kilencedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Felsőőr/Oberwart 2000. Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 86100 3 4

42. **Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914-1921) * Szent István és a magyar államalapítás.** (342 oldal) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület VIII. Magyar Történelmi Iskola és XIV. Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Tapolca-1999. Budapest-Zürich 2004. ISBN 963 9349 02 X
43. **Tizenhetedik Magyar Őstörténeti találkozó és Tizennegyedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai, Budapest 2003** (288 oldal). Budapest-Zürich 2004. ISBN 963 9349 06 2
44. **Zwanzig Jahre UHVZ – A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 20 éve** (74 oldal) Zürich-Budapest, 2004. ISBN 963 9349 05 4
45. **A magyar huszárság története.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenkettedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. **A lovasműveltség sajátosságai.** Az Egyesület Tizennyolcadik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. **Az első magyar huszártörténeti konferencia** keretében. (427 oldal). Nyíregyháza 2004. Budapest-Zürich 2004. ISBN 963 9349 07 0
46. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (296 oldal). Felsőőr/Oberwart 1989. Budapest-Felsőőr 2005. ISBN 963 9349 10 0

**Kiadványaink megtalálhatók
minden nagyobb magyarországi könyvtárban
és további 70 ország 156 könyvtárában, tehát mindenütt,
ahol magyarok élnek vagy tanulnak**

Könyveink megvásárolhatók a **Heraldika Kiadó** könyvesboltjában:

1113 Budapest, Takács Menyhért utca 5.
Telefon/fax: 0036 (1) 20-96-078 – Mobil: 0036 (20) 97-36-120
E-mail: heraldika@heraldikakiado.hu
www.heraldikakiado.hu

és terjesztőinél.

Egyes példányok megrendelhetők:

H-8660 Tab, Városi Könyvtár,
Ady Endre utca 5.
00 36 (84) 320 453
Email: bookstab@matavnet.hu

**Az Egyesület által kiadott könyvek,
a Magyar Köztársaság oktatási minisztere által
T 300730-1676/1999 számon kiadott alapítási engedélyünk szerint és
T 302460-780/1999 számon kiadott indítási engedélyünk szerint,
pedagógus továbbképzési programunk tankönyvei.
A továbbképzésről internetes honlapunkon részletes tájékoztató van:**

www.zmte.inf.hu

AJÁNLÓ

A KODOLÁNYI JÁNOS FŐISKOLA (KJF)
és a
ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET (ZMTE)

ajánlja, szervezi és lebonyolítja

A MAGYAR TÖRTÉNELEM TANÍTÁSÁNAK TARTALMI ÉS MÓDSZERTANI MEGÚJÍTÁSA c. programot

*a Magyar Köztársaság oktatási minisztere
T 300730-1676/1999 sz. alapítási és
T 302460-780/1999 sz. indítási engedélyével*

általános- és középiskolai történelemtanárok számára.
Irányítja a ZMTE Tudományos Tanácsa.

Megszervezhető bármely településen, ahol megfelelő hely és legalább 20 hivatalos jelentkező van. A szomszédos országokban az oktatók költségének egy részét a két szervező intézmény vállalja.

A legjobb vizsgázók bekerülhetnek oktatóink közé, előadhatnak a ZMTE iskoláiban, történelmi találkozóin, előadásuk rangos kiadványba kerülhet.

**A továbbképzés időtartama 120 óra, díja 58.600,- Ft/fő.
Előfeltétel: főiskolai vagy egyetemi végzettség.**

Kérje ingyenes, részletes tájékoztatónkat és tantervünket:

DR. DARAI LAJOS PH. D.,
főiskolai tanár, a továbbképzés felelőse

KODOLÁNYI JÁNOS FŐISKOLA
*Cím: H-8000 Székesfehérvár, Szabadságharcos út 59.
Telefon: 00 36 (22) 312-152/151, Fax: 00 36 (22) 312-288
E-mail: lmdarai@mail.kodolanyi.hu – Internet: www.kodolanyi.hu*

ZÜRICH MGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET
Tudományos Tanácsa

Elnök:

ZACHAR JÓZSEF - D. Sc., történész, egyetemi tanár, Eszterházy Károly Főiskola, Eger.

Titkár:

CSÁMPAI OTTÓ - C. Sc., etnopszichológus, habilitált egyetemi docens, tanszékvezető, Trecsényi Egyetem tanszékvezetője.

DARAI LAJOS - C. Sc., filozófia történész, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
HORVÁTH LAJOS - ny. főlevéltáros, tanszéki szakfőtanácsos, Szent István Egyetem, Gödöllő, Környezetgazdálkodási Intézet.

KÓKAI SÁNDOR - Ph. D., tanszékvezető helyettes, Nyíregyházi Főiskola, Földrajz Tanszék, Nyíregyháza.

SÁNTHA PÁL VILMOS - közgazdász, Miercurea Ciuc/Csikszereda.

SZABÓ A. FERENC - C. Sc., politológus, egyetemi tanár, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Politikaelméleti és Jogtudományi Tanszék.

Vétőjogú tag:

CSIHÁK GYÖRGY - dr. u., közgazdász, történész, ZMTE elnök.

Tag:

BÉRCZI SZANISZLÓ - C. Sc., csillagász, fizikus, a földtudomány kandidátusa, - ELTE, Általános Fizika Tanszék.

FARAGÓ JÓZSEF - D. Sc., etnográfus, egyetemi tanár, nyelvész, az MTA tiszteleti tagja. Cluj Napoca/Kolozsvár.

FRISNYÁK SÁNDOR - D. Sc., természettudományi doktor, Nyíregyházi Főiskola, Földrajz Tanszék.
GYÓRI-NAGY SÁNDOR - Ph. D., tanszékvezető egyetemi docens, Szent István Egyetem, Gödöllő, Környezetgazdálkodási Intézet.

HARAI DÉNES - C. Sc., katona-pedagógus, egyetemi tanár, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest.

VITÉZ HERÉNYI ISTVÁN - C. Sc., jogász, történész, Budapest.

VITÉZ CAPT. JUBA FERENCZ - ddr. u., tengerésztörténész, jogász, tengerészkapitány, hajóorvos, Bécs.

KIRÁLY VERONKA - Észak Bácskai Magyar Pedagógusok Egyesülete, elnök, Subotica/Szabadka.

KÖLTŐ LÁSZLÓ - dr., régész, vegyészmérnök, osztályvezető, Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár.

MESTERHÁZY ZSOLT - üzemgazdász, magyar ókor-kutató, Nemzeti Széchenyi Casino, elnök, Budapest.

NAGY KÁLMÁN - hadtörténész, nyugalmazott huszárezredes, Budakeszi.

SLAVIC MAGDOLNA - Mr. Sc. Ph., Subotica/Szabadka.

SZEDERKÉNYI TIBOR - D. Sc., a földtudomány doktora, egyetemi tanár, Pécsi Egyetem, Szeged.

VIZI LÁSZLÓ TAMÁS - Ph. D. történész, tanszékvezető főiskolai docens, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH
ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

ASZTALTARSASAGAINK - UNSERE TAFELRUNDEN

AUSTRALIA

István **Nagy** (Adelaide)
2/13 Lassie Ave.,
Windsor Gardens SA 5087
T: 08/83678581
E-mail: vando-
mis@webmedia.com.au

Géza **Katona** (Hobart)
11 Zomay Ave., Dynnyrne 7005
Tasmania
T: 03/62233174
katona@tasmail.com

József **Kozsik** (Melbourne)
9 Hilbert Courth
East Oakleigh Vic. 3166
T: 03/95684590
E-mail: cserenc@netscape.net

Károly **Gerecs** (Sydney)
13 Bangalla Road
Concord West NSW 2138
T: 02/97431748
E-mail: gerecs@tpg.au

AUSTRIA

László **Kelemen**
A-7501 Unterwart 300
T: 0043/3352/38788
E-mail: office@umiz.at

MAGYARORSZAG

Sancz Klára Lujza
H-1117 Budapest,
Hamzsabégyi u. 20.
T: 0036/1/2095960
E-mail: sanczklara@pim.hu

Szalkai László

H-6800 Hódmezővásárhely
Futó Mihály u. 12.
T: 0036/62/243929
E-mail: csereszny-
es@mail.cserko.sulinet.hu

NEUSEELAND

Steven Andras **Toth**
12 Webb Street, Christchurch
T: 03/3557448

ROMANIA

László **Barabási**
Széki út 157,
RO-530203 Miercurea Ciuc
T: 0040/98/302501
E-mail: barabasil@freemail.hu

Dr. József **Faragó**
Dragalina 8/14
RO-400024 Cluj-Napoca
T: 0040/264/193666
E-mail: faragojosef@usa.net

Anna & Lajos **Sipos**
Str. Moldovei 13/B
RO-540542 Tg. Mures
T: 0040/265/244139
E-mail:
molnarj@ms.sapientia.ro

SERBIA

Lajos **Szabó**
Partizanskih baza 17
YU-24000 Subotica
T: 00381/24/547504
E-mail: gsepsey@tippnet.co.yu

SLOWAKIA

Kornélia **Csala**
Mäsiarska 59
SK-040 01 Košice
T: 00421/55/6254184
E-mail: obcklub@stonline.sk

Dr. Ottó **Csámpai**
Výšehradská 13
SK-851 06 Bratislava
T: 0042/903/453514
E-mail: csotto@netax.sk

Zoltán **Beke**
Dovčiková 1
SK-048 01 Rožnava
T: 00421/905/968338
E-mail: beke@pobox.sk

SWEDEN

Frigyes **Hutter**
Kantyxegängen 8
SE-42147 Västra Frölunda
(Göteborg)
T: 0046/31/479789
E-mail:
fredrikhutter@hotmail.com

HIS TORISCHER VERE

INT

UNGARISCH

INT

ZÜ RICH

INFO

**Ungarisch Historischer Verein Zürich
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület**

Sekretariat der Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn
Magyar Östörténeti Találkozók Titkársága
CH-8047 Zürich, Postfach 502
Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1
www.zmte.inf.hu
zmte@freemail.hu
Präsident/Elnök: Dr. György J. Csihák
Telefon: 0043/3352/31872

Gemeinnütziger Verein. Svájci Közérdekű Egyesület

Kapcsolati cím Magyarországon
Sancz Klára Lujza
H-1117 Budapest, Hamzsabégi u. 20.
T: 0036/1/2095960
E-mail: sanczklara@pim.hu

Nyilvános előadás
minden hónap utolsó előtti csütörtökjén 17 órakor
H-1051 Budapest, Arany János u. 10. Telefon: 0036/1/3112248

www.aranytiz.hu
aranytiz@freemail.hu

Tafelrunde/Asztaltársaság:

Adelaide / Budapest / Christchurch / Csikszereda / Felsőőr / Göteborg /
Hobart / Hódmezővásárhely / Kassa / Kolozsvár / Marosvásárhely / Melbourne /
Pozsony / Rozsnyó / Szabadka / Sydney

ZÜRICH
MAGYAR
TÖRTÉNELMI
EGYESÜLET

*ÁLDJA MEG ISTEN AZT AZ ÉDESANYÁT,
AKI KATONÁNAK NEVELI A FIÁT.
HÚSZ ÉVIG NEVELTE KESERVES MUNKÁVAL,
ÉS HÚSZ ÉV UTÁN ÖLTÖZKÖDIK GYÁSZBA.*

*ÉLETEM ÁLDOZOM A MAGYAR NEMZETÉRT,
VÉREMET KIOLTOM A MAGYAR HAZÁÉRT,
NE FÉLJ MAGYARORSZÁG, VIGYÁZ RÁD AZ ISTEN,
NEM ADJA HATÁROD ELLENSÉG KEZÉBE.*

Énekelte Lisztné Ferber Mária
Alsóőr/Unterwart, 1909

SZALONAK VÁRA